

SZÁRNYAS EMBER

REGÉNY

IRTA

OLÁH GÁBOR

ATHENAEUM

**IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT
BUDAPEST, 1930.**

KERTÉSZ JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA, KARCAG

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-58-3 (online)
MEK-11387

1.

A főváros! A drága főváros!

Még mindig az a mámoros elragadtatás zúg utcáin, amely az ország ezer éves létének tudatából fakadt. Alig néhány éve ünnepelte feltámadásainak századonként visszatérő husvéti vasárnapját; s az akkor elhangzott dalok még mindig zengenek, az akkori harangok még mindig konganak; s az a nagy Szív, a nemzet szíve, amely a hatalmas folyam éltető erébe löki szét újító erejét, még mindig hevesen dobog. Ez a szív, ez a dobogó főváros, ez üti a ritmust a magyarság élet-rohamának; gyorsított tempóban zuhog az élet, mert új hajnal hasadt reánk, a második ezerév alig álmodott hajnala.

A vidék álmodozó fia, ahogy megragadja ez a zengő sodor, azt hiszi: az Ezeregyék valamelyik rege-városába tévelyedett. Milyen gyönyörű paloták, milyen fekete és bíbor márványoszlopok, milyen égboltozatú kupolák, milyen karcsú hidak, milyen ködbevesző sugárutak, micsoda tündéri folyampart, milyen álm-vár ott a budai halmok tetején! És ez az utcák kőmedrében áramló eleven emberfolyam; milyen színes, milyen ragyogó, milyen pompás, milyen úri. Az ősi nyelv itt dallamosabban zeng, finomabb árnyalatok színezik tompa szokottságát; s ha néha tán idegenszerű: úribb és tavaszibb, mint a vidéken. Ezek a hizelgő suhogó női ruhák! Mennyit sejtetnek, miket ígérnek, Istenem! Ezek a hófehér arcok, ezek a finoman ivelt ajakak, ez a jávor-ünő délceg teststringatás, ezek a távoli gesztusok, ezek a titokzatos szemvillanások, ezek az édes mosolyok - mennyivel szebbek, művészebbek, mint a fakó, lomha vidéken! Óh, bizony itt virágzott ki a magyarság ezer éves fája; szép a gyökerek ezer kuszasága, tiszteletet parancsol a dönthetetlen törzs, a sudár derék; de mindez csak arra való, hogy kibontsa a lombozat pompázatos virágbokrétáját.

Édes anyánk, édes hazánk, gyönyörű Budapest!

S ahogy meglegbben a mának modern takarója: alatta felködlik a régi világ, a lezúgott Történelem. A lejátszott élet áruló rétegekben hallgat odalenn, a szint alatt. Az ódon Buda, százados tragédiák színtere, a lemenő nap bíborától mintha vérgőzben tántorogna. Szentgyörgy-tér... Vérmező... Hunyadi László... Kont és társai... Martinovics vért szökőkutató csonka teste... Királyi vár... arany korona... szent esküvések és profán megcsalások. Budavára... 1849... fekete-sárga zászló a tornyokon... A Mátyás temploma... koronázási domb... négyes kardvágás... gyászfátyol alatt tizenhárom vértanú... Óh mennyi sötétség, óh mennyi ragyogás!

Az öreg Lánchid! Pest keze, melyet bizton ölelve nyújt Corvin agg várának, örök egyességre. Hogy forr, hogy áramlik át rajta az élet; vérvezető ere a két testvér városnak. Most ivellik át, a legmerészebb íveléssel, mint egy kő-szivárvány, az új hid, a szép és szerencsétlen Erzsébet királyné hidja. Odafenn, a vén Gellért tetején, a komor Cittadella, nézi álmodozva az egyre sokasodó Dunai-csattokat, amelyeket a komoly folyam derekára övez, nemzeti hiúságból. Hej, mikor a Hentzi ágyúi ugattak le onnan szegény Pest fejére!

De ideát, ezeken a szögbe futó utcákon és úton is, kibontott lobogóval üget a Történelem. Hány szentséges homlok feszült ezeknek a barna falaknak árnyékában egy álmodott csillag felé; hány viharzó szív dobogott és szakadt meg itt emberfölötti tusakodásban. Vörösmarty káprázatos álmai, Petőfi arkangyali trombitaszója, Arany multakba merengése: téged avattak a nemzet Pantheonává, fiatal, újjongó Budapest.

Néhány évvel ezelőtt, mintha leszállt volna az égről minden szivárvány, csupa szivárványszínű lobogók röpködtek itt a tavaszi szélben. Ezer éves házasságát ünnepelte Magyarország az étellel. Egész Európa eljött, megbámulni millenniumának keletiesen ragyogó álmát. Mert hiszen álm volt: belemerengés sorsunk visszamutató tükrébe. Ezerszeresre láttuk arcunkat, harcainkat, bukásainkat és föltámadásunkat. A magyarság minden száz évben meghal egyszer,

hogy föltámadhasson rá s így örök hullámmásban játssza el az ámuló világnak a sötét nagy-péntekek és ragyogó husvét reggelek szakadatlan tartó csodáját. Ez a nép a világon legigazabban a Jézus népe; még tragédiáját is vállalta és éli. Minden művésze, minden prófétája ezt a sokszor megismétlődő Krisztusi sorsot hirdeti. Ezért tagad meg bennünket a világ, hogy majd újra imádhasson. A magyar nép az örök Isten eljegyzett nemzete. Halhatatlan.

Ezeken a verőfényben fürdő úton vonult végig, mint egy félbeszakadt szép álom, a millenniumi történelmi diszmenet káprázatos színpompája. Selyemben, bársonyban, atlaszban itt ragyogott a drágakövek minden változata; a zafir tengerzöldje, a turmalin halovány kékje, az ametiszt ibolyája, a rubin és topáz rózsaszínje, az almandin vöröse, a jácint bordóbarnája és hajnali pirossa, a borostyánkő sárgásbarnája, a berill sárgája, a krizoberill olajzöldje, az obszidián feketéje, az alabástrom fehérje, mind. Gyönyörű lovakon bibor takaró, csillagos csójtár és kantár-forgó; úgy lépkedtek a gránitköveken ezek a délceg állatok, mintha Bellerophon szárnyas lovai volnának, akik isteneket túrnak csak meg a hátukon.

Most olyan ez a nemzet, mint a milliókat örökölt szerencsefia: érzi, hogy biztosítva a jövő, s méltó múltjához. Talán nem egészen önmagáért érdemelte ki a rengeteg örökséget, talán nagy bűnei voltak s bűneinél csak szerencséje nagyobb - mindegy, a csoda megtörtént, Árpádtól Petőfi Sándorig húzódik a magyarság faji lánc; ha itt-ott egy-egy idegen láncszem pótolja is a szakadásokat: nem baj, a történelmi folytonosság letagadhatatlan. Ezer évet érez magában minden magyar; a németből átvedlett arisztokrata, a nagyapjában még sváb polgárság, az ezerféle elemből összeviharzott parasztság. Ezer év tudatának halhatatlan gögje feszíti az indigénák mellét, s minden egyén új ezer évvel viselős. Ha tíz század nem birt bennünket kigyomláni a népek földjéből, szentbizonyos, hogy újabb évezredet viszünk a vállunkon.

1848 óta nem nézett ránk a világ; lenn nyomorogtunk a jelentéktelenség völgyében; most újra nap alatt vagyunk, még Páris ormáról is szegeznek ránk egy-egy messzelátót. Az Adrián magyar nevű hajók zúgnak; az északi felföld magyar aranyakat szül; iparunk főlegyenesegett, kereskedelmünk megtanult járni; irodalmunk Amerikáig futtatja előre fürge hír-heroldjait, tudományunkért becsülnek bennünket Kopenhágában és Nápolyban egyaránt. Asszonyaink oly szépek, mint a földön járó angyalok; férfaink oly daliások, mint a germán regék hősei. Nagyszerű forrongás lázában új és új csodákat várunk; fajunk összetétele oly szerencsés, hogy a germán alaposság ölelkezik benne a latin formaszépséggel, az északi fantázia a déli szenvedéllyel. Magyaroknak lenni nemcsak tragikusan szép, hanem büszkeség is.

A nemzet testének ezt az újjongó életkedvét érezték és lángolták az atomok is.

Bakó László édes kábulat és szivdobogtató lelkeség hullámain ringatózott, mikor megszokta a főváros örök moráját. Egészen új levegőben érezte magát, mintha magas hegyek tetején járna; a horizont kitágult, az ég kékebb és mélyebb, a nap szikrázóbb, a távolság vonzóbb, a lehetőség határtalanabb. A Biblia szavát élte át: levetközte magáról az ó embert és felöltötte az újat.

Óh milyen gyönyörű az élet! Milyen hálás a Gondviselésnek, hogy éppen a huszadik század sodrába vetette bele. Egy a jelszó, mint a Longfellow hőse kiáltja; Excelsior!

2.

Édes anyjának a testvérénél lakott, Teréz néniénél, kint a Városmajor alatt.

Veress úr, az acél-abroncsba szorított lábú rokon, a Teréz ura, valami gyárba járt; reggel elment, csak az este vetette haza. Teréz néni kézimunkákat költött, mint egy fehér selyem-szálakkal dolgozó művész; igen előkelő urak házában megfordult, mert a Bethánia-egyesületnek tagja volt s a Bethániát a protestáns arisztokraták tartották fenn. Az életben kifáradt, vagy

az életem kívül rekedt, őszinte vagy akart álmodozók szektája gyűlt egybe szombat esténként a Hold-utcai imaházban, néha egy özvegy grófné budai palotájában, hogy a Biblia szimbolikus kijelentéseinek ringassák fáradó lelküket. Ennek a szent lángnak legserényebb lobogtatója Szentkirályi méltóságos úr és gyönyörű leánya, hivatalból pedig Szánthó Aladár nagytiszteletű úr, teológiai professzor volt.

Teréz néni fölvetette az unokaöccsét is ebbe a szent együletbe. László hajlékony és érzékeny lelke minden hatásra kitárult, mint a fehér rózsza kelyhe a nap előtt. Különben is vonzotta a misztikus, akár gondolat volt az, akár emberi arc, akár művészi alkotás, akár tájék. Mióta tudta születése nagy titkát, elhivatása szent rejtelmét: úgy hordozza bontakozni kezdő szellemét, mint valami örökéző szövétnek, amelyet mindenkinek följárni, önzetlenül és bátoran, hogy meggyújtsa róla a maga kialudt lámpását. Ha a Bethánia-egylet tagjai az igaz Istent keresik és élő keresztyének akarnak lenni, akkor talán szükségük lehet egy tizenkilenc éves fiú tiszta lelkére is, akiben a legteljesebben tükröződhetik vissza minden magasztos és szent. Az ő tavaszi kora legszebb virágait nyithatja ki a porból fölemelkedésnek, az emberi jósnak és az isteni távolba hatásának. Hiszen ő eljegyzett lélek: táltosfiú.

És álmodozva hallgatta a misztikus szavú harmonium hangja mellett fölsírámló vagy mosolygó szent dallamokat. Az eltévedt ember keresi az Istent. A szomjas lélek az oltó hús patakat. Az iránytalan az iránycsillagot. A csalódott szív az örök igazságot.

Szánthó Aladár, aki ezelőtt egy évvel vesztette el egyetlen leányát, még mindig sirvafakad, mikor foházkodásában odáig jut, hogy: „legyen meg a Te akaratod...”. Ennek a kiismerhetetlen akaratnak a betelése még mindig fölszakítja az apa sebeit, hogy lázongjon az irgalmatlan Irgalom ellen, de a pap ráteszi az Ige balzsamát a vérző sebre, mintha Jézus szent keze borulna rá - és a könnyek még omolnak, de a lélek már mosolyog.

Lászlót megrendítette ez a viaskodás és ez a diadal. Mindig simogató pillantással kísérte a szeretetbe széthulló embert, aki mások buzdításával és vigasztalásával takarta be lelke halottját.

De minden csodánál előbb csoda, minden misztikumnál szentebb rejtelem volt a Szentkirályi tanácsos úr királyleányi megjelenésű Eleonorája. Szent Erzsébet édes bája, Rafael Madonnáinak egészséges szentsége, az angol praerafaeliták álomszerű törekenysége olvadt össze benne, feledhetetlen harmoniában. Dante Gabriel Rossetti álma találkozott Shakespeare ártatlan és kedves Mirandájával, hogy alakot adjanak Szentkirályi Eleonorának. Szent volt és királyi és mégis titokzatos, földi módon ingerlő, mint Ibsen Nórája.

Bakó László azt gondolta magában: ezt a lányt az irodalom fogamzotta meg és a művészet teremtette. A költők lelkében élő női ideálnak volt megtestesülése.

Nagy forrongás kezdődött a fiú lelkében.

Otthon megszokta azt, hogy a külső élet csaknem egyarcú a belső élettal. Vad és durva apjának családi háborgását, a belső nyomorúságot, átvette az utca, a város és zúgatta tovább. Otthon egyforma szennyes szavakban rongyoskodott a lélek, akár négy fal között, akár nyílt utca során. Az ő szülővárosában szidták, káromolták legmocskosabban az Istent. Fantáziátlan polgártársai egyben teremtő fantáziát örökölték: az átkozódások változatosságában és döb-bentő merészségében. Az előző századok vas törvényei nem egyszer süttettek tüzes hóhérbélyeget a szitkozódó latrok és bestiák homlokára, nem egynek vágták ki a nyelvét, nem egyet fogdosott meg a „mester” a tüzes vassal, irtózatosan. A humánus új idők, talán a forradalom óta, meghagyták a rongyos népnek azt az egy jogát, hogy mennél piszkosabb szavakban vagdossa lelke sarát az ég arcába. Bakó Lászlónak fájt, testi fájdalommal fájt ez az undok nyelv-öltögetés, szó-mocskolódás.

Most, a Bethánia-egyesület ártatlan, tiszta levegőjében, úgy érezte, mintha lelke fürödnék szentséges habokban. Óh, mily halk zengéssel suhannak itt az egymásnak felelgető szavak; milyen fehér ruhája van itt minden gondolatnak. Különösen a nők, a drága, angyali nők igéző beszéde okozott neki édes szívfájdalmat; csodálatos ábrándokba ringatták azok a fényes szárnyon repülő imák, amelyekben Szentkirályi Nóra tett vallomást aranyhajú Istenének, a názáreti Jézusnak. Úgy érezte ilyenkor, mintha nem volna méltó e nemes gyülekezethez; mintha ősi bűnök sötét palástja húzódnék utána, mellyel beszenyezi talán ezeket a hófehér lelkeket is. Nagyon, nagyon boldog volt és nagyon, nagyon szenvedett.

Ámulattal legeltette szemét az arisztokrata nőkn, akik egyszerű fekete selyem ruhájukban olyanok voltak, mint a Gondviselés fekete selyem dobozba rejtett tündöklő drágakövei: ha egyszer megnyílt a lelkük, mennyei fény töltötte be a félhomályos termet Szeliden mosolyogtak reá, a szegény vidéki fiúra; a boldog egyenlőség hitét sugározta szemük ragyogása. A férfiak testvéri szeretettel szóltak hozzá, megkérdezték: mik a tervei, bátorították az élet nagy versenyében; s maga Szentkirályi, az ősz szakálas tanácsos, arra kérte: csak maradjon mindig hű önmagához.

László lelkén átsuhant ilyenkor a fényes gondolat: én Szárnyas Embernek születtem...

A Bethánia-egyesület csakugyan halottakat támasztott új életre. A Megváltó, mikor elment Bethániába, a négy nap óta holtan fekvő Lázárra kinyújtotta szent jobb kezét és szólt: „Lázár, kelj föl.” És a negyednapos halott kilépett sirjából. Ez az új kis Bethánia, itt a nagy város közepében, ez is régi halottakat rejt, akikhez eljön Jézus minden szombaton és mint egykor Márhának, elmondja nekik is megváltó igéjét: „Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énbennem, ha meghal is, él.”

László úgy érezte: ő maga a sirban fekvő Lázár; Mártha pedig, testvére: ez a földre tévedt angyal, Szentkirályi Eleonóra.

Mikor kilépett az utcára, az este föllobogó villanyfényével köszöntötte a Város.

A földi Öröm kibomlott hajjal, kacagva suhant végig az úton, rózsákat szórt a házak ablakába, s lefoszló fátyolruhájának egy-egy darabját rádobta a magas ivlámpák acél-sudarára, hogy pirosan lobogott az éjben, mint valami kósza láng. A vallás mámorából ocsudó fiú agyára szikrák hullottak, élet-rakéta darabok, hogy fölgyujtsák, mint a görögtüzek az avart. Lelkében Jézus fehér temploma, szemében és érzékeiben a rohanó élet pokolian bibor tüzének visszarémlő fénye - így ment két világ között László, a harmadik világ.

A Hit... mormolta magában. A Hit. A modern embernek ez az eltört, márvány lépcsője, ez a lezuhant Jákób-létrája, amelyet újra kell építenie, hogy elérje az eget. A Hit rejtő köde borult rá, az tette láthatatlanná, sérthetatlenné, mint Sigfriedet a ködsüveg, mint a görög isteneket a felhő. A Hit nyitott rá arany kaput, itt, a főváros ezerarcú Babelében. Ezer év elkalmárkodott vagy meg nem értett hite zúgott agyába az ország fővárosának morájából; s egy régebbi gyermek-gondolat kezdett elhatalmasodni lelkében: „Tisztábbnak kell lennem, mint a többi emberek, mert másképpen nem vagyok méltó elhivatásomra.”

Ezt a tisztaságot, homályosan, a szerelemtől való tartózkodásnak, a testi szüzességnek érezte. Körülte egyre szűkülőbb gyűrűben táncolta csalogató, ledér táncát az érzéki Szerelem, azért volt szüksége erre a tündöklő Lohengrin-páncélra. Hiszen ő is a Grál szent lovagja, a Jézus fölként vitéze, akinek tisztaságán megtörik minden asszonyi csábítás.

Édes anyjának azt írta:

- Új életre találtam. Új ember lett belőlem.

3.

Bethlen grófné budai palotája kívülről olyan volt, mint a többi budai palota; talán csak a nagyságával emelkedett ki közülök. Hatalmas bronz kapuja mégis valami mesés titokzatosságot adott neki; aki megállt előtte, azt gondolta: ezen a kapun belül csodás és rejtelmes lehet az élet.

Pedig a bent folyó élet csak csöndességével ütött el a többi ház életétől. Budának ez a része különben is arisztokrata hallgatással nézett a nem messze fehérlő királyi várra; a felséges termék, az aranyozott falak közelsége finom tartózkodást parancsolt. Innen a széles Duna loyális folyamnak látszott, aki alattvalói hűséggel csókolgatja a budai partot. Szemben a Parlament keleties, szinte zengő homlokzata boldog büszkeséggel feszült a koronás kupolára; ott a nemzet reménye, vágya zajlott, itt a gazdájára váró trón álmodozott szebb időkről. A két, távoleső felet a Lánchid ódon és méltóságos csattja próbálta összekötni; de ez a hatalmas lánc aggasztóan ingott.

A Bethlen palota tágas udvara virágzó park tavasz kezdetétől őszi alkonyáig. Virág-dombok, dísznövények, romantikus lombosított fák: színes világot lopnak ide, a kövek közzé. Nyaranta az üveggömbök szivárványszínű táborán szikrázik a lenevető nap; holdvilágos éjeken pedig tündérek átlátszó fátyola leng a sötét bokrokon.

Jó hely ez; pihenni, álmodozni. Bölcsenek és művészeknek való.

Bethlenné, a korán özvegységre jutott grófné, harminc éve él itt, elszigetelt magánosságban. Gyermeke soha nem volt; az anyaság szent érzése csak távoli álom képében lopózik be lelkébe, s fájó kielégíhetetlenség marad utána.

A női szív pedig szeretetre, önfeláldozásra született. Ha nincs egy bálványa, akiért odaadja az életét: az egész világot veszi családjának. Szét nem osztott jósága kimeríthetetlen kincses bánya, amelyből minden szegénynek jut valami. A jótékonyság nem szórakozás, nem hiúság-legyezetés az ilyen szívnek, hanem belső szükség; ki nem élt gyöngédség, el nem pazarolt szeretet kiélése.

A Bethania-egyesület tagjait minden hónapban vendégekül látja, mint elnök. Palotájának üres szobái ilyenkor kedves zajtól zibonganak, s ott a hátsó nagy teremben fölsír esengve a harmonium tremolója, bűnbánati éneket vagy magasztaló dicséretet zengve az egek Urának.

A protestáns arisztokrata nők, anyák és leányok, itt szövögetik azokat a drága álmokat, amelyeket rendszeren Karácsony hetében vált valóra az irgalom. Papok és tanárok, diákok és munkások itt élik a legideálisabb köztársaság életét; mert itt egyenlő mindenki, mint Isten előtt.

Bakó László célt kereső lelke itt érezte legelőször a világ legnagyobb hatalmát: az emberi jó-ságot. Kimondhatatlan boldogság feszítette szívét, hogy tagja lehet ennek a szent társaságnak. A jó Szánthó Aladár folyton lelkesítette: írjon himnuszokat, kapcsolja össze gondolatban a világ minden nemzetét azzal a felséges szóval: Szeretet. De nem is kellett buzdítani: lelke magától buzgott.

Egy ilyen összejövetele Jézusról szóló költeményt szavalt. Ő maga írta, de szerénységből eltitkolta. Csakhogy Szánthó nagytiszteletű úr kipattantotta e titkot s ettől kezdve Lászlónak nagyot nőtt a tekintélye.

Különösen Bethlenné fordult felé őszinte érdeklődéssel. Megragadta a fiúnak egész szokatlan valóját. Fehér homloka: maga a gyermeki tisztaság, csodálatos nagy fekete szeme: beszélő rejtelem. Hangjában van valami drága zengés, amely a legnemesebb hegedűk mély húrjának a

dallamára emlékeztet. És a lelke - úgy repült, mint a legsebesebb szárnyú madár. Szárnyas lélek, mindig a magasba tart.

Ki ez a fiatal ember?

Szánthó Aladár elmondott róla mindent, amit tudott. Szegény, vidéki fiú, egyetemi hallgató, nagy álmai vannak; igazán kedves verseket ír. És gyönyörűen szaval.

Ejnye, mosolygott a grófné lelkében valami bújdosó gondolat, jó volna nekem ez a fiú felolvasónak. Margit, a társalkodónő, hamar kifárad ugyanis, megunt már a saját hangját. Ez a fiú felválthatná. Legalább, ha segítünk rajta, nem könyörületből segítjük, hanem a fáradtságát jutalmazzuk meg. Az érzékenységet megkíméljük.

Megkérte a nagytiszteletű urat: közölje vele óhaját.

Bakó László örömmel fogadta el a megbízást.

Most már minden délután föl kellett mennie a Bethlen palotába. Eleinte hevesen dobogott a szíve, valahányszor belépett a grófnéhoz: jaj Istenem, ha valami etikett hibát követek el, ha ügyetlenül vagy sértően viselem magamat, meghalok szégyenemben... De a nemes úrnő jósága és egyszerűsége sima utat készített a szokatlan vidéken tántorgónak: nem esett el, nem botlott meg, szépen célhoz ért.

Ez a legúrabb tapintat: megtanítani valakit valamire úgy, hogy az észre sem veszi. Bethlen grófné közelében a vidéki fiú észrevétlenül alakult át fővárosi úrrá.

*

Nem lehet soha tudni: mi megy végbe az olyan ember lelkében, aki vágyainak akar alakot és beteljesülést adni.

Bethlen grófné és Bakó László személyében két olyan lélek állott egymással szemben, aki föltétlen meg akarja hódítani a másikat. Bethlenné azt mondta magában: ez a Goethe-szemű fiú nem olyan, mint a többi; ki fogom kutatni lelke világát s ha érdemes - pedig úgy érzem, érdemes - lekötöm magamhoz, lefoglalom magamnak. Hogy kinek, vagy minek: azt előre még nem tudta. Viszont László is elhatározta magában, hogy ezt a nemes úri asszonyt meghódítja; úgy fog szép csöndesen belopózni a jóságába, hogy mikor elfoglalja ezt a remek várat, a vár azt gondolja: ő csalta magához a hódítót.

Tehát két ellenakna indult meg, egymás felé, hogy majd középúton találkozzanak, meglepjék és meghódítsák egymást.

Egy délután a Goethe *Faust*-jának második részéből olvasott László. Azt a jelenetet, mikor Faust és Helena gyermeke, a ragyogó homlokú Euphorion, fölrepül a levegőbe s azután szikrázó, hulló csillagként lezuhan a földre. Byron sorsa, Goethe szellemén át tekintve.

- Mit szól ehhez? - kérdezte a grófné mosolyogva.

- Szimbolumnak gyönyörű... én is így gondoltam.

- Dehát miért zuhan le a magasból? Azért-e, mert Byron szellemét jelenti? Vagy azért, mert ez a művészek sorsa?

László gondolkozott, s akkor hirtelen eszébe jutott valami; szeme nagyot villant s halvány pirosság öntötte el arcát:

- Azért zuhan le, mert... röstelltem megmondani.

Bethlenné unszolta: csak mondja meg bátran.

- Azért zuhan le Euphorion, vagy Byron, vagy a költő, mert azok a vidám, ledér lányok már itt a földön elperzselték a szárnyát...

Az úrnő picit meghökkent. Azután kérte a fiút, olvassa föl még egyszer azt a részt, jobban megfigyeli.

És csakugyan, ott lobogott a sorok közt a kartáncban forgó víg leányok emésztő szenvedélye. Helena és Faust hiába kéri az ifjúságtól mámoros Euphoriont: fékezze tulságos tüzet, hunyt szemekkel rohan végzete felé.

- Érdekes, - szólt halkán a grófné. - Érdekes.

Ránézett a fiú ragyogó homlokára... épen olyan, mint a tündöklő arcú Euphorioné. Kutatta szemében azt a távoli lángot is, amely a fiatalságot emészt, de nem találta. Vajon mi mehet végbe most ennek a fiúnak a lelkében? Ki tudja?

De László kéretlenül is kezdte nyitogatni lelke ajtóit:

- Ez az Euphorion „szárnyas ember”, az én ideálom... de nem tudta azt, amit mi tudunk: a fölszentelt ember ne nézzen a földre, csak a csillagokra. Érzéki szenvedély szokta felégetni azt a hidat, mely a halandóság partját összeköti a halhatatlanság partjával. Mi már egészen másképen... ha nekünk szárnyunk nő, nem zuhanunk vissza a földre. Az Ikarusok sorsa már csak a regékben él... ha van erős akaratunk.

Bethlenné fürkészőn nézett rá:

- És magának erős az akarata?

László mosolygott:

- Úgy érzem. Legalább engemet el nem térítenek a célomtól ilyen... Én egész valómat egy gondolatnak szentelem.

- És mi az a gondolat?

A fiú zavartan pillogott, mintha magával tusázna; megmondja, ne mondja? - De Bethlenné szeméből annyi jószág sugárzott reá, hogy vallania kellett:

- Én művésznék születtem... érzések és gondolatok művésznék. Olyan magasba akarok szállani, mint még magyar ember soha. Ehhez erős szárnyak kellenek. Az ilyen szárnyak legveszedelmesebb gyöngítője - a szerelem... Nem leszek rabja soha a nőnek!

Ezt olyan szépen, olyan naiv kedvességgel mondta, hogy Bethlennének a szíve reszketett örömeiben. Hiszen ez egy drága gyermek, kedves suhanc fiú, aki el akarja hitetni magával, hogy bármily szomjas lesz: soha nem fog egy csöpp vizet inni.

- A tiszta szerelem új szárnyakat ad, nem hogy gátolna a repülésben, - mondta asszonyos finomsággal. - A tiszta szerelem Istentől való.

László szemöldöke komolyra húzódott.

- Igen. A tiszta szerelem... amely csak a lélekben ég. Ezt én is vallom. Sajnos, a nők más-képpen gondolkoznak.

- Honnan ismeri maga a nőket, hogy ilyen rosszaknak tartja?

László nem mondhatta, hogy a regényekből, vagy a Shakespeare *Venus és Adonis* költeményéből. Pedig ez lett volna az igazság. Hallgatott, és nem merte szemét fölemelni.

- Majd ha megismeri őket, egészen másképen gondolkozik róluk, - szólt a grófné nagysokára.

László ijedten rezzent föl:

- Nem!... nem akarom megismerni őket...

Mikor eltávozott, Bethlennét valami kimondhatatlan jó érzés takarta be, mint puha, meleg bársony. Ilyen érzést eddig talán nem ismert. Talán az anyaság távoli érzése volt ez, amelyet a közelgő gyermek gyújt a szívben föl? Talán más, női érzés?...

Aranyos kis bolondom, - bibelődött magában a fiúval, - hogy tiltakozik az élet ellen, mintha bizony el lehetne rohanni mellette... de annyi báj van az ilyen fiúk hangjában, gondolatában, félénk botorkálásuk olyan megható, hogy érdemes foglalkozni velük... Csak a vidéken teremnek még ilyen tiszta lelkek; mint a harmatos virág: remegnek a nap sugarától, pedig az az élet... Ezután több gondot és több időt fordítok a megismerésére. Úgy érzem, szokatlan kincsre találtam.

László lelkében is nagy forrongás támadt. Istenem, ha ilyen szülőktől származtam volna... nem akarom gondolatban sem megbántani édes anyámat... de milyen más ennek a palotának a levegője... milyen más itt a környezet, a szó, a szeretet, a megbecsülés, minden. Szinte kétségbeesve, szédülten tekintek le a mélységbe, ahonnan kitámadt életem csillaga... Mennyi energiába kerül, míg fölvergődöm arra a szintre, amely ezeknek az arisztokratáknak a kiinduló talajuk. Oh, ha be tudnám kapcsolni valaha életemet az ő magasabb rendű életükbe, milyen nyereség volna az nekem! Csunyaság a fölfelé züllés, de ennek a drága Bethlen grófnénak még az inasa is szívesen vagyok.

4.

A felolvasó délutánok lassanként beszélgető napokká változtak. A két egymást kutató lélek mind közelebb és közelebb jutott céljához. Bethlenné örömmel látta: a fiú egyre bizalmasabb. László diadalmasan érezte hódító ifjúsága varázsát, mely egy komoly, nemes szellem barátságát szerezte meg neki.

Elmondta a grófnénak: milyen babonás jelek fűződnek születéséhez. Hat ujjal jött világra, táltosfiú. Édes anyja csodás álmokat látott azidőben; az Atya Istennel beszélgetett. Valaki előre megjósolta, hogy anyjának, Ács Zsuzsikának olyan fia születik, aki nagyobb lesz mindenkinél és halála után is él, mint szobor-ember. Ez az „eleve elrendelés”, ahogy a kálvinisták hívják a fátumot, előre kiszabta az ő felséges útját; tudja, hogy akármerre sodorja sorsa: életének értelmét már rég eldöntötte a gondviselő akarat.

Bethlenné édes szédületben nézte, hallgatta a különös gyermeket. Volt ennek a fiúnak a megjelenésében valami szokatlan; ha belépett egy társaságba, önkénytelen rá fordult minden arc; ha közelébe lépett valaki, érezhette, hogy bizonyos távolságban már delejes köre van a testének vagy a lelkének; úgy sugárzott valójából az erők vonzó hatalma, mint a mesés Akastyán hegyből a mágneses áram: mindenkit magához ragadott.

De a grófné mást is látott benne az érdekes emberen túl. Ezt csak úgy magános éjjeli órákon vallotta be magának. Benne látta meg nem született gyermekét. Azt a fiút, akit rövid házassága megigért neki, de aki mégis elmaradt. Most ez a jóságos és anyai vágyban sorvadó asszony úgy képzelte, hogy az elveszettnek hitt fiú megjelent. Eljött az idő teljességében, tisztán, ifjúsága gyönyörű tavaszával, mint az ifjú Sigfried, akire csak felnőtt korában ismernek rá a rokon istenek. Ez a hősi sarjadék, ez a testben, lélekben hatalmas és tiszta fiú, aki csodás jelek között tűnt fel, nem lehet más, mint az ő megálmodott gyermeke. Soha életében nem érezte senki iránt azt a mondhatatlan édes érzést, amelyet ez a szép szemű fiú keltett föl benne. Miért oly ismerős drága zengésű hangja? Miért ismer régi szép napokra egy-egy vele

töltött órájában? Miért olyan testvéri minden mozdulata? Miért olyan ismerős a mosolya, arcának egy-egy önfeledett moccanása? - Azért, mert lelkének a gyermeke. Mert vágyainak megfogamzott fia, aki csodálatosképen tizenkilenc éves korában találkozik igazi anyjával.

S az édes anyja, aki szülte? Valami kedves árnyék, valami eltévedt királyleány, aki cseléd-sorban vissza álmodta igazi életét és ebben a vissza-álmodásban fogant meg ősi vágya: gyermeket szülni nem magának, hanem a világnak.

Tehát a Bakó László édes anyja érezte, hogy ez a fiú igazában véve nem is az ő gyermeke!

Ilyen misztikus érzésekkel szötte-fonta Bethlenné magához közelebb, mindig közelebb a László alakját, életét, sorsát.

A fiú érezte ezt a köréje kulcsolódó nagy vonzó erőt; nem tiltakozott ellene, sőt boldogan vetette magát édes sodrába...

Ezekben a szép időkben a babonás Bethlenné álmot látott.

Mintha egy gyönyörű tó partján állott volna, melyet - csodálatos - ezernyolcszáznyolcvanegy fa vett körül. Ezt a rengeteg számot nem ő olvasta meg, hanem egy ősz ember mondta neki. A tündéri szép tavon öt fehér hattyú úszott: valamennyinek pici arany korona volt a fején és gyönyörűen énekeltek. Egyszer csak összeúsztak és akkor egy ezüst lant lett belőlük. Ennek a vízen úszó lantnak a tetején aranszámokból ragyogott: 1881. Most az álló tó vize megzendül és megindul, elkezd vízesés gyanánt zuhogni alá a sziklákon és - csodák csodája - a vízesés tulajdonképpen aranyesés. Húll, húll a tiszta csengő arany az álmodó lábaihoz. Az öt hattyúból alakuló lant egyszerre megrázkódik és egy szép fiú lesz belőle. Jön, jön az álmodó felé a ringó aranytavon, mint Jézus a Gennezáreth taván... Arca oly titokzatos és mégis oly ismerős! Hófehér homlok, hullámozó fekete haj, nagy fekete gyémánt szemek, mintha nap volna minde-nik. S mikor épen ráismer és megszólítaná: fölserken álmából, a látomásnak vége.

Mit jelent ez a gyönyörű álom?

Elmondja Lászlónak: értse meg, fejtse meg.

László mosolyog; álom álom, a felizgatott fantázia elképzelése mind. Különösebb értelme aligha lehet, ha csak... magunk nem olvasunk beléje.

Akkor Bethlenné azt mondja:

- Én megfejtettem s így fejtettem meg. A lant: művészetet jelent, a hattyú: halhatatlanságot vagy ártatlanságot; az aranyakká váló tó: valami nagy szerencsét, nagy boldogságot. A lantból támadó fiú: nagy művész, aki szinte súlytalanul jár a vizeken, mintha szárnya volna. Szárnyas ember. Csak azt a két számot nem tudom, mit jelent: öt és ezernyolcszáznyolcvanegy... ha ezt megmondaná valaki -

Ránézett Lászlóra.

Lászlónak az 1881-es szám a születési éve. Egy kissé meghökkent, mikor ez a véletlen találkozás bekapcsolta életét a grófné álmába. Izgatottan szólt:

- 1881-ben születtem! Dehát... ezt nem értem...

Bethlenné diadallal kiáltott föl:

- Ah! Hát mégis van az álomnak logikája. Láss, láss? Azok a keleti álomfejtők jobban ismerték az emberi lélek tudattalan rejtelmét, mint a nyugati művelt népek. Nos és az ötös szám? - nincs az életében valami jelentősége ennek a számnak?

Nincs, - akarta mondani László; de ujján akaratlan is elsorolta: hányadik a testvérei között? És bizony éppen ő az ötödik. Csaknem elsápadt. Hát ma minden összejátszik?

- Ötödik gyermeke vagyok a szüleimnek.

Bethlenné halkán tapsolt; megvan! Minden összevág. Ez álom azt jelenti, hogy életébe nagy szerencse kapcsolódik be egy művész feltünésével. Ez a művész - itt áll előtte.

Nem tudott ellenállani vágyának: megölelte a szégyenkező fiút és azt mondta neki csendesen:

- Fiam.

*

Bethlen grófné már most eldöntötte magában: mit fog cselekedni.

Magános életének nincs értelme, nincs öröme. A kiszáradó fa nem remélhet új tavaszt és új virágzást; de boldogan öleli magához a fiatal, friss növényt, amely karjain fut fel a nap felé. Önfeláldozás - ez az égi csengésű szó vezessen, míg óránk le nem jár. Adjuk oda hitünket egy másik léleknek, hogy szárnyakat növeessen belőle magának. Adjuk oda filléreinket és aranyainkat egy nemes szegénynek, aki gazdag kamattal forgatja majd erkölcsi tőkénkkel együtt.

Tanácskozott ügyvédjével, az örökbefogadásnak nem áll-e útjában valami, valaki?

Mikor a törvények és jogok embere megnyugtatta, hogy szabadon rendelkezik minden birtokával és akaratával, azt mondta:

- Jó. Házasságom gyermektelen volt. Azt hiszem, nem sértem meg sem az egyházi, sem a világi törvényeket, ha most, életem alkonyán, egy tiszta lelket, egy nemes jellemet és nagy szívet fogadok gyermekemmé. A rokonaim? Mind gazdag emberek; vagyonomat úgyis jótékony célra szenteltem. Ha ezt már életemben megkezdem: csak a szeretet törvényét gyakorlom.

De hát a fiú!

Ha azt mondja: nem akarom elhagyni még névben sem az édes anyámat -?

Érezte, hogy itt a nagy szakadék.

Szokatlanul dobogó szívvel, szinte szégyenkezve, de mégis kérve, unszolva mondta Lászlónak:

- László... legyen igazán az én fiam. Szerezze meg nekem azt az örömet, hogy édes hitetessel el nem jött fiamat lássam magában...

László lehajolt és megcsókolta a fehér kezét:

- Nehéz... nagyon nehéz felelnem... mert az édes anyám...

A könny elfutotta szemét. Úgy érezte, mintha távol is érte küzdő, benne reménykedő édes anyját kellene most megtagadni. Ő szülte szép életre, ő álmodta meg nagyszerű sorsát... ha arany hidat nem tud is vágyai elé feszíteni, halhatatlan hite emelte eddig és fogja emelni ezután is fölfelé... a csillagok felé.

Bethlenné látta a fiú belső vívódását. Megértette.

Megsimogatta szép fekete haját:

- Nézze fiam, én nem akarom elrabolni a szüleitől. Csak magam mellé veszem. Az életem úgysem tart már sokáig, néhány évről, talán egy évtizedről van szó... addig legyen az én gyermekem. Most áll a keresztúton; ha nem jól indul el távoli célja felé, ha nem sikerülnek a szándékai, ha az anyagi gond idő előtt letördeli szárnyait: talán éppen azokat fogja kárhoztatni, akiknek életét köszöni. Én csak az útját akarom egyengetni, mert büszkeségem volna, ha egy

nagy szellemet én bocsátanék diadalai útjára. Kérem, ne tagadjon meg egy öregedő asszonytól ennyi szivességet... ne irigyeljen tőlem ennyi büszkeséget...

László mit tehetett? Könnyekkel áztatta azt a nemes kezét, amely sorsának a hajóját most irányítja biztos vizekre.

Egész jövője, egész életének sikere állt szemben fiúi hűségével, azzal a hűséggel, amellyel a kis Ács Zsuzsikának tartozik... Választania, döntenie kellett. De hiszen nem is kibékíthetetlen ez az ellentét! Miről van szó? Hogy egyszerre két anyja legyen. Hát olyan nagy szerencsétlenség ez? Hiszen hányan vannak, akiknek az az egy is hiányzik. Ha ő oly szerencsés, hogy az Isten kettőt adott neki: kétszeres hálával imádja érte.

Ránézett a nemes úrnőre és szeme igent ragyogott.

Bethlenné, hogy egészen megnyugtassa, azt tanácsolta neki: menjen haza és kérdezze meg a szüleitől, mit mondanak az örökbefogadáshoz. Legyen úgy, ahogy ők jónak látják.

Rohant haza, Teréz nénihez. Ellelkendezte neki, mi történt a Bethlen palotában.

Teréz néni összecsapta a kezét, megölelte s megcsókolta unokaöccsét, azután sirni kezdett, azután megint összecsapta a kezét, megint ölelkezett és sirt és nevetett és hálálkodott:

- Megmondtam! Megmondtam! Van Isten az égben... legyen áldott az ő szent neve.

Messzelátó szeme előtt már fölmerült a szép jövő képe: nagy palotában élnek Lacival együtt, urak lesznek, cselédek várják parancsukat, nem kell nyomorogni, saslódni, gummis kerekeken fog gördülni életük ruganyos kocsija. Jaj Istenem, be jó lesz!

Olyan kedve kerekedett, hogy elkezdett füttyölni és csendes táncot is járt hozzá.

A belépő Veress úr lába gyökeret vert volna, ha nem vas múltáb lett volna. Hát ezt az asszonyt mi leli?

Teréz néni megölelte, megforgatta élete társát és egy régi nóta dallamára elénekelte neki a nagy újságot:

- Öreg fiú, felragyogott a boldogság napja! Arany tálból eszünk, arany pohárból iszunk ezután...

László pedig vonatra ült és repült hazafelé...

Több mint egy éve nem látta szülővárosát.

Ahogy dobogó szívvvel ráteszi kezét a Hortobágy-utcai kapu kilincsére, valami félelmetes, gyászos hang csapja meg a fülét. Megáll, hallgatózik, vár.

Odabent, az udvaron, apja rettentő hangja zeng. Az átkozódások mocsarán gázol éppen keresztül, ég-magasságig csapva maga körül és magára a piszkot és a gyalázatot. Az égzörgető Istent palástjánál - nem, lábánál fogva húzza lefelé; lelke sarával becsapkodja a tiszta magasságot, ahol fehér báránnyelűk raja tűnődik. Az állat, az embergúnyában lappangó állat, diadalmas vadságában megmardossa, megharapdálja a levegőt, ráugat a tündöklő Napra, amelytől fél, amelyet gyűlöl, mert nem ismeri.

- Az én apám? - tör fel a fájdalmas vád a fiú lelkéből. Mit keresek én itt, vadállatok barlangjában? Mit mondhatok én ennek az átkozódó parasztnak? Mit törődik ez az én sorsommal? Csak vissza ne szoruljak hozzá, mit bánja ez, ha királyokkal mártok egy táliba? Tizenkilenc évig ettem a kenyerét, jaj, be sokszor fölhányta! Hogy most kisüt felettem a nap? Öröm ez neki vagy fájdalom? Ah, dehogy. Semmi. Köp egyet és vége.

Megborzongott. Elengedte a kilincset és lassan, tévővázva megfordult. Ahogy jött, vissza akart menni.

De hát édes anyám? Ne is lássam, ne is szóljak hozzá? Mikor itt vagyok, egy lépésre tőle?

Hirtelen benyitott az udvarra.

Hátul, a másik utcára vivő kapunál, ép ebben a pillanatban vágta főbe Bakó Mihály a legkisebb fiát, Jóskát. A tohonya Jóska nagyot kanyarodott maga körül és a berenának esett. Valami bolond szót öblögetett az apja felé, de a vad oroszlán bevágta maga után az ajtót, eltűnt; csak a káromkodása gomolygott még vissza, mint a rohanó vonat után a fekete füstökádás.

László borzongató hidegséget érzett a sarkáig. A feje bőre megbizsergett, mintha hajaszálai fölmerednének.

Kopogtatott az első szoba ajtaján és belépett.

Csaknem karjába hullott édes anyjának, aki ott állott az ablaknál.

Egy hosszú ölelés, két rövid szó és forró könnyek.

Szakgatottan és gyorsan elmondta, micsoda szerencse érte. Eljött, hogy kikérje édes anyja tanácsát.

A kis Bakóné, az előbbi vad jelenet megszokott, de mégis gyötrő jéghidegéből áthullva a váratlan látogatás édes melegébe, nem tudott szóhoz sem jutni, csak nézett a nagy fiúra (milyen szép fehér az arca, a keze!), csak reszketett, csak mosolygott és sirt. Talán nem is értette meg egészen, miről van szó; csak a Laci édes hangja dalolt fülébe, egy más élet szépségét hozta magával; csak azt látta, hogy finom a ruhája, hófehér az inge, valami drága illata van a hajának; csak azt érezte: nagy fia boldog! Magához szorította, megcsókolta homlokát és azután nem bánta: hadd csapkodjanak odakinn a villámok. Az ő Lacijának az útja fölfelé halad.

- Hát beleegyezik, édes anyám? - kérdezte a fia gyöngéden.

- A te boldogságodba, drága fiam? hát hogyan egyezném. Legyen áldott az én jó Istenem, hogy meghallgatta ezt az egy kérésemet.

László még kérdezett egyet-mást. Megtudta, hogy idehaza szomorú az élet. Apjának irtózatossá haragja nemhogy csendesülne az idővel, még nő, még borzalmasabb. Minden héten más-más gyermeke van a rováson, most éppen Jóskát idomítja. Nem szeret senkit, csak a fürge Miskát, mert az hordott eddig neki legtöbb pénzt. Az ő jósa: a pengők és bankók számához van mérve.

A pesti diák úgy érezte magát, mintha dohos pincébe zuhant volna. Beteg, beteg itt a levegő, mérges gombák, penészgombák burjánzanak a nedves falakon, patkányok surrannak a sötétben; a tisztaság és fény száműzött idegen.

El innen, mentől hamarabb!

Mikor Budapesten kiszállott és belépett a zúgó esti emberáradatba: nehéz álomból ébredés öröme feszítette mellét. Itt már szabadon lehet lélekezni, itt még az utcák sihederje is más-képpen beszél, mint amott a négy falak lakója. Itt az égbolt nem koporsó-fedélnek borul ránk, hanem óriás dóm kupolájának.

Elfogódva, de boldogan jelentette Bethlen grófnénak, hogy a szüleinek semmi kifogása nincs a terve ellen.

A nemes asszony megölelte és homlokon csókolta:

- Most már nekem is van fiam.

Rövid idő múltán, a formaságokat elrendezve, örökbefogadta Bakó László egyetemi hallgatót, a vidéki bérkocsis fiát.

És nevére iratta egymilliós értékpapirjait. Legyen fegyvere is a harcához.

5.

Most olyan álomforma napok következtek, amelyekből halálos fájdalom lett volna a fölébredés.

A természet tavaszi pompában ragyog; az ég, a jó Isten kerekre nyílt kék szeme: boldog mosolygással hullatja örömét e csöpp világra. A tél álmából a tavasz mámorába szédülő emberek ezt az isteni örömet érzik. De tavasza van egy nemzetnek is: új ezer esztendő tavasza. A magyar remények bábeli toronymagasságra szökkennek és szinte surolják a Napot. Csupa zengés az órák tovasuhanása: az örök élet szimfóniája dalol a levegőben.

Ez a szent tavasz hozta meg egy nagyot álmodó fiú lelkének is a hajnalt.

László beköltözött a Bethlen-palotába.

Mint a nemes arany, a meglepetés, a boldogság tüzeiben fölengedve: édes odaadással simult az új formába. Ösztöneinek mély tárnájában lappangó, természetes arisztokratizmusa most jutott szabad levegőre, s mint valami mesés virág: káprázatos pompával kezdte bontogatni szirmait. Amugy is egy álmodó, szent asszony körébe jutott, a csodáknak itt vasárnap is hétköznapija van, tehát szinte döccenés nélkül élte át magát új életébe.

Az új keret új formát adott a fiatal embernek. Nem a szegény diákok ócska veréb-ruhája szürkült már rajta, hanem a raffinált divat próbálkozásainak legharmónikusabb alkotásai: a nemes termetet még nemesebben kiemelő öltözetek. Rafael *Athéni iskolája*-nak egyik görög Adonisa kilépett az ódon keretből és modern hősként vegyült a huszadik század meginduló világtragédiájába.

Uj anyja, Bethlen grófné, gyermekies, vagy inkább anyai örömmel vonultatta át életén lélektelen palotájának ezt az új lelkét. Édes magacsalással ringatta magát abban a hitben, hogy ez a szép, ifjú élet az ő életének kiszakadt darabja. Kis fiúvá becézte a nagy fiút, öltöztette selyembe, bársonyba; minden napnak más volt a ruhája, minden ruhának más a varázsa. Ma spanyol lovag sötét mantillája omolt le válláról s tollas kalapja hetykén remegett fejében, mint a keleti madarak rengő bóbítája; holnap magyar apród galambszin ruhája simult sugár termetére, hogy a belopózó napsugár is tántorogva suhant végig rajta. Majd a grúzok festői öltözetében ébresztette föl a romantika orosz tündéreit; néha pedig a XIV. Lajos udvarának rokokó selymében etiketteskedett az ámuló asszony előtt. És mindig művészi hatása volt, mint a nagy mesterek arcképeinek.

A grófné így magyarázta különös kedvtelését:

- Látja, nekem ezek a színes, festői kosztümök pótolják a színházat, a fényes bálakat, a művészetet. Ha felölti Hamlet királyfi fekete ruháját: Shakespeare tragédiája zúg el képzeletemben. Ha francia márkinak látom: a Napkirály udvara káprázik előttem. Szép regéket álmodom át, ha mesebeli lovag alakjában jelenik meg; s ha Lohengrin ezüst páncélja felragyog: Wagner titáni zenéjének a szárnya emel. Kedves László, maga nekem az édes hitetés, az ébren álmodás, egyszóval: a Költészet.

Mosolyogva csókolta meg nagy fiát.

Világiasság, az utcai élet hulláma, soha nem csapott ide be. A méltóságos nagy termekben, a finom kis szobákban, a szőnyegektől zajtalan folyosókon: a Názáreti szelleme járt. A hitnek emeltek itt magános templomot, amelynek oltára a tiszta szeretet; ott omlott térdre minden nap az ős fejedelmi családok sarja, a nagyasszony.

László gyakran hallott hajnali szendergésében távoli orgonaszót. A grófné áhítata kereste ilyenkor az Istent, a Bach Sebestyén halhatatlan dallamainak a szárnyán.

A fiút meghatotta ez a rejtekező vallásosság, ez az Istennel beszélgetés. Miszticizmusra hajló lelke, a rá zuhogó csodák hatása alatt, szomjúhozta a reális élettől való elvonatkozást. Lelke nyugvó-tava megborzongott valami titkos illetéstől s mint hófehér hattyú: a tiszta Hit úszott át rajta.

Először homályos ködben gomolygó gondolatai lassanként megtalálták az érzés útját, rásegítette őket a munkás képzelet, ez az örök Fényhordozó, ez a bűvös lámpagyújtogató, aki csillagokat hint a sötétbe. Képzelete megtalálta azt az óriás gyöngyház lépcsőt, mely a tévétel lelkét Isten színéhez fölvezeti. Ez a lépcső a jóságnak magunkban fölfedezett végtelensége volt, amely, úgy rémlik, valami messze hatalommal köt össze bennünket, mint rejtelmes idegszál, amely a távoli, központi Erő minden illetésére megremeg és elragadtatásba sodor.

Úgy érezte: kiszakadt része ennek a kiismerhetetlen hatalomnak, akit a tapogatózó emberi elme Anyag, Erő, Szellem, Lélek, Atya, Isten névvel nevezett. Egy pillanatban érezte ember-voltának elmuló parányiságát és szédítő nagyságát. Ha Istennel, a világegyetem középpontján trónoló szellemmel vagyunk téphetetlen kapcsolatban, akkor az örök élet reménye mosolyog felénk. Igaz, felsötétlik, megsemmisítő szakadék gyanánt, a testi elmulás, az iszonyatos halál: de hitünk, mint a csillagok csillagából levillanó fényjel-üzenet: bátorító boldogsággal emeli föl a lezuhanó porból tündöklő lelkünket. Ezt a halhatatlanságot hétezer évvel ezelőtt már hirdette Egyiptom; átvette Szidhattó királyfi, a Brama-istenbe visszaomlás örök életével. Mohamed a hűrik paradicsomává tündériesítette a másik lét kezdetét. Kongfuce a magunk tökéletessé tételével tornyosít hágót a mulhatatlanság csarnokáig, amelyen az istenek mellé juthatunk. Mózes látta az egy Istent, beszélt vele a dörgő Sinai-hegyen és az égő csipkebokorban; hozzá vezette hazátalan népét. És Jézus, az arany hajú Názáreti, az emberiség vágyának megtestesülése, ember alakban száll le hozzánk, hogy bizonyosságot tegyen elbocsátó Atyjáról, aki mindnyájunknak ép oly édes atyja, mint neki. Mi Krisztus testvérei vagyunk, Istennek fiai. Ha atyánk a legfőbb jóság, legnagyobb szépség, legtisztább igazság: akkor a mi lelkünk is égi jóság, égi szépség és égi igazság hordozója.

Az Isten, hogy megmutassa fenséges arcát, rendesen *férfi* alakot ölt magára. Óh, ez olyan izgató titok zára! Minden földön bolygó férfinak figyelnie kell magát: nem hordoz-e valami jelt, mely magasságos elküldetéséről beszél?

Vajon miért dalolják a nagy költők halhatatlanoknak magukat? Miért járnak oly égre szegezett arccal e földön? Miért beszélnek sokszor oly nehezen érthető nyelven? Bizonyára: azért, mert tudatosan vagy ösztönösen él bennük az elküldetés mámore; mert emberi alakot öltött isten-akaratok; nagy hirnök-angyalok, akik már látták az örökélet fényét s egy rövid pillanatra lejöttek hozzánk, hogy elrebegjék látomásaikat és így lelkesítsenek bennünket a nagy átkelésre, a nagy útra, amely az átváltozások hídján a szellemi életbe vezet.

Oh, hát *itt* nyílik ketté a jövőt takaró saisi fátyol? Hát itt forrad össze pici jelene az örök idővel?

Szárnyas Ember! Isten kiszakadt része. Dalold önmagadat: benne az Istent énekeled. Örömeid villanása: az ő szent mosolyából való; szomorúságod gyásza: az ő fenséges bánatának vetett árnyéka.

Igy alakult ki, arisztokrata falak közt, a Bakó László hitbeli arisztokratizmusa. Az Isten: a legfőbb Úr, a királyok királya; a nagy szellemek, a Szárnyas Emberek: az ő lovagjai.

Ez a fél-álom, fél-ébrenlét közt való révedezés, ez a misztikus messze-érzés, ez a távolba vágyás: fölgyújtotta fantáziája hallgató lámpásait és gyönyörű képek, bengáli bibor, vagy kék, vagy arany színben fürdő látomások vonultak át lelkén.

Ilyen víziói voltak:

Ezüstfehér virágos mezőn, szinte csillogó virág tengerben, tiszta fehérbe öltözött háromezer leány ringott a nap aranyában. Valamennyinek szőke haja volt és ibolyakék szeme. Mind fehér liliumot tartott a kezében, valamennyinek mirtusz-virág koszorú koronázta fejét. Lebegtek, szinte fölemelkedve a földről a levegőben, Isten eleven jázmin-virágai. Édes, szívetnyitó, bársonyos ének buggyant ajakukról, mint bíbor kútak gyémánt-ragyogású forrásai. Ez az ének fölszikkasztott, gyöngyöző hang-szökökút zengő mámorával, föl, föl, a felhőtelen kék menny azúr kupolájáig, s onnan szomorú-füzlomb-meghajlással zuhogott vissza az ezüst virágú mezőre. Most hirtelen, kelet felől, mintha a földből támadna, vagy mintha az égből hullana alá, egy álomlovag, egy istenkövet, egy szárnyatlan angyal, tűnik föl. Haja fekete mint az éj, szeme sötét, mint a fekete gyémánt; tetőtől talpig gyászpalást omlik le róla. Olyan, mint a galambok közé szálló holló; olyan, mint a fehér alabástrom szobrok közt fölmagasló gyászciprus; olyan, mint egy halotti bárka az álmodó opálszínű tengeren. De új dallam zendül föl: a fekete ifjú éneke; és átváltozások csodája remeg át az eleven virágú mezőn. A fekete palást izzani, ragyogni, szikkasztani kezd, forrongó zajlásba hozza az ámuló tájat és csodás, violaszín fénybe borítja a háromezer fehér leányt: az alakok silhouettéjén aranysújtással ég a határvonal: aranyporban megfürdetett mályvavirágok a mezőn. És lassan-lassan gyémánt-ragyogásúvá izzik az éneklő ifjú komor alakja; már minden szín foglalata, olyan, mint a vakító Napcsillag; belőle sugárzik minden élet, minden fény; az ámulva térdre boruló háromezer leány szürke árnyékká omlik s lassan-lassan fekete silhouettek gyászvirág özöneként hallgat a fölötte zengő énekekre. Az ifjú homlokán olyan csillag ég, amely sebes forgással elvakítja a rá vetődő szemet...

- Az ifjú én vagyok, - suhan át édes sejtelemként a László lelkén. S az a háromezer leány? Ki tudja?... A világ.

6.

És voltak ilyen víziói:

Valami álomszerű tájon, hideg kékszínű hold fényében, egy gyöngyház csillámú, csodálatos karcsú hid, vagy inkább különös lépcsőzet, ívelt át a szomorú földről a boldog édig. A lépcső fönt elveszett a láthatatlanság ködében. Ezen az óriás összekötő hídon, mely az álom partjait kapcsolja a lelkek birodalmának partjaihoz, ezer és ezer árnyék-alak imbolygott, tántorgott föl, föl, a csillagok felé. A vágyódó lelkek karavánja volt ez, a reménytelenség és csalattatások Szaharáján. De egy sem ért föl a lépcső közepéig; vagy tikkadtan rogytak össze feleúton, elhaló szemmel simogatva a soha meg nem nyíló nagy Kaput, amely a másik partra nyílik: vagy szédülten buktak alá a szokatlan magasságból, a szokott alacsonyság mélyébe. Mert roppant keskeny volt ez a mérhetetlen térben kifeszülő, s minden világok fölött átívelő híd.

Kitérni nem lehetett rajta; egy sorban vergődtek vágy-hajtotta útasai; mint a mohamedán szellemek a borotva éles Alsirath-hídon.

És ime, most egy ifjú lép a lépcsők legalsó fokára. Arca sápadt, mint a görög istenszobrok márvány arca, haja fekete hullám. Megindul fölfelé. Valami szörnyű terhet visz; de nem láthatót. Benn emeli szívében. Eleinte csak úgy vánszorog, mint Tutenkhamon faraó elcsigázott rabszolgái a szörnyű kötömbök alatt. De szeme a végtelen egy pontjára feszül: mintha a Láthatatlant látná, s így szeme sugaránál fogva vonja fölebb, fölebb valami Hatalom. Társai elmaradoznak, lehullanak, kidőlnek. Ő megy tovább. Már könnyedébb lesz haladása, mint Dante tisztuló lelkeinek a Purgatorium-hegy felsőbb körein. Lassanként átlátszóvá lesz az egész ember: bent izzó nagy szíve átvilágít rajta, mint belső villanyfény a tejüveg szobron. Ez a szív nő, egyre nő; végre megóriásodik és kivetül hordozójából. Most már mint roppant bibor amforát viszi magával a fölszentelt ifjú. Vágtató felhők sodrába kerül - megy tovább; bömbölő szélorkánok örvénylő tusája kavargat körötte - megy tovább; száguldó kóbor csillagdarabok zuhognak el mellette - ő csak megy tovább. Főlebb, egyre főlebb. Teste mindegyre összébb fonnyad, lüktető szíve egyre nő. Ebben a forró, tüzelő, zengő bibor amforában a világ minden fájdalma, vágya, szomorúsága benne viharzik - és nyilatkozni akar, mint az elzárkózott kín. Már itt ragyog a roppant arany Kapu előtt; csillaggal-szegett szárnyai megcsikordulnak az óriás bálvány-sarkokon: az Ég kinyílik a Föld előtt. A lények fényében eléggő, szinte hamuvá lobbanó test, az ifjú teste, leomlik a szent küszöbön és óriás amforájának eleven tartalmát kiönti a Mindenható elébe. És ahogy fölajgat ez az összetömörült világjaj, emberfájdalom: az Örök Istennek sötét felhő borul homlokára; a menny ivor kárpítja meghasad, rengeni kezdenek az örök oszlopok; hirtelen kialuszik a milliárd csillag zengő fénye, gyászos Éj szakad a királyok királyának tündöklő palotájára; zokogás könnyei peregnek az éjben: az embert siratják Isten darabjai, a szárnyas angyalok. A roppant lépcső leszakad; a bibor amfora szikrázó fénycsóvával hullócsillagzik le, le a végtelenségbe, s így fog hullani évezredeken át, míg újra egy világot talál, amelyen emberi lények élnek, s ahol emberi szívben jajgat és kiált nyilatkozásért: az örök fájdalom...

És volt ilyen víziója is:

Átlátszó üveg-palotában állott valakivel egy trónszerű emelvény baldachinja alatt. Eleinte vakította a szemfényvesztő ragyogás, úgy érezte: csillag-gömb közepébe hullott; de lassanként megedzette szemét a riadó fény és már meglátta az üvegoszlopokra fonódó piros és sárga rózsákat, amelyek szerelmes tapadással kúsztak fölfelé a gyémánt-mezőkön. A boltozat közepéről óriás fehér tearózsa csüngött alá; feslő szirmai villanyfénytől szikráztak: ez hintette be álomszerű ragyogással a magától is vibráló csarnokot. Most érzi, hogy a jobb kezét valaki fogja; édes, galambi puha kéz. Szeme odavillan s a hófehér kar alabástromán indulva: felfedezi a hozzá tartozó alakot is. Leány. Fiatal, sugár leány; oly fehér, hogy szinte izzik még ebben az ezüstös ragyogásban is. Ámúlva látja, hogy az arca ismerős, egy másik élet komorabb vadonából. Messziről andalgó harmonium, vagy talán orgonaszó hullámszik a levegőben; talán Bach Sebestyén tiszta, szent melódiái felelgetnek a hangos szívdobogásnak. Egyedül van a tündérpalotában a fehér leánnyal, mint ifjú király felséges arájával. A misztikus zene egyre zsongóbb, szinte vele zeng már az egész palota. Az üvegoszlopokra tapadó rózsák mámorosan illatoznak; angyali kéz remeg át a boltozaton. A sugár leány hozzá hajol, bűvös szemének két gyémántjával arcát odavonja arcához, ajkát ajakához. Elcsattan az álmocsók... Megreszket az üvegpalota. S egyszerre valami fekete árnyék bukkan föl a messzeségbe vesző oszloperdők között; jön, jön, egyre közelebb; ahol elsuhan, fekete zománcot kapnak az üvegfalak és kristályoszlopok. „Ide nézzetek!” - kiált távoli, elmosódó hangon a két ifjúnak, és óriás tükrök körfala bontakozik ki egy karsuhintására. A boldogság királyi párja odanéz... és László riadva látja, hogyan halványodik le alakjukról a tündéri fehér-ezüst öltözet, hogyan állnak ott szűzmeztelenül. A fehér leány sikolt és rohanni akar, de mindenfelől tükröfalak

állják útját, nem menekülhet. Sátáni kacaj metszi át a fehér levegőt - és hirtelen két halotti csontváz rémlik ki, megszázsorozódva, a száztörésű tükörpalotából. László csontváz-rémnek látja magát s látja aráját, akinek fekete szemgödreből kihullott a látás kékszínű gyémántja. Irtózatossá kiáltás szakad föl melléből, mintha ráomlanék az egész palota... s egyet riadva, meg-rázkódik - és a látomás nincs sehol.

Az előbbi víziók elragadták s mintegy sorsát villantották meg előtte. Ez az utóbbi nyugtalan-ságot dobott a lelkébe és hosszas szomorúság felhőjét takarta reá.

Egy arc kísértette álmaiban is, éberén is. Szentkirályi Eleonora fehér arca.

A boldogabb víziókat álomszerű, de színes szavakba öltöztette s a vers művészi ritmusába tagolta. Eleinte csak a maga kedvére; később, a nyilatkozni vágyás lebirhatatlan ösztöne miatt, második anyjának is elmondotta. Esténként, a hatalmas, barokk-kandalló mellé húzódva, szé-gyenkező, szinte leányos csengésű hangon andalogta el látomásait a grófnénak. Mint mikor a gyermek beszéli el álmát édes anyjának. A nagyasszony lelkében édesbús emlékek jártak-suhantak, mint a visszajáró szellemek az ódon kastélyban. Az ártatlan vágy dalolt mellette egy szép és okos fiú ajakáról, az ismeretlenbe készülő vágy, amelynek a világ még bűvös rejtély, izgató csodák bezárt palotája.

Megsimogatta a fiú sötét bársony haját:

- Milyen szép képeket lát az én fiam álmában. Az én Lászlóm úgy beszél, mintha énekelne, mintha dalolna. Kik azok, akiknek a szava dal? Bizony, azok: a költők. Goethe hárfása is úgy énekel, mint a madár, szabadon és a maga gyönyörűségére. Tudja fiam, hogy magának a lelke Isten temploma? Csupa szépség és csupa jóság imádja benne az Alkotót. Úgy érzem, egy nagy művész ifjúságának állok az ajtója előtt; és ez a hang, amelyik a fülemben, a lelkemben dalol, valamikor nagyon hatalmas és nagyon becsült zene lesz. Azért gyönyörű most is, mert a tiszta Lelket és az örökkévaló Szépséget zengi. Ki a legtisztább Lélek és ki a legörökkévalóbb Szépség? Az Isten. Az én Lászlóm a leghatalmasabb Jóságot énekel.

Hm, gondolta magában a boldog ifjú, már van egy hivem! Már van közönségem. Van, aki lát; van, aki megért. Milyen jó ez.

Oly hevesen csókolta meg a grófné kezét, hogy az szinte illetlennek érezte. Csodálkozva nézett hevülő arcára.

Bethlen grófné emlékezetének föllebbent fátyolfüggönye és látta multkori álmát: az úszó öt hattyút az átváltozások taván; az aranyvizesést, a hattyúból alakuló lantot. Csodás jelek ezek igazán. Ez a fiú nem mindennapi lélek; messze hatalmak követe, angelosz, hirhozó az örök szépség hazájából.

Egy milliót már félretettem neki, mosolygott magában; azt ő hozta, az álmok és jelenések csodás birodalmából.

Most már mindent elkövetett, hogy a fiút a leghangulatosabb környezet vegye körül. Ritka virágra bukkant, amelynek különös talajra van szüksége, anélkül elhervadna. Ezt a különös talajt, ezt a legszebb értelemben vett művészi környezetet akarta megteremteni fogadott fiának. Mert tudta, hogy a legdrágább kő is durva anyagok közé van beágyazva; ki kell onnan fejteni, kristállyá kell csiszolni és aranykerettel körülfogni. Akkor ragyog igazán, akkor van értéke és szépsége.

De mi a fejlődő léleknek a legpompásabb fejlesztője? Egy másik fejlődő lélek, egy ellenlélek.

Tehát erről a testvér-lélekről kell gondoskodni.

A Bethania-egylet tagjai minden hónapban összegyűltek egyszer a Bethlen-palotában. Szánthó nagytiszteletű úr elhozta még megmaradt könnyeit és elsírta egy-egy imádságban vagy elmélkedésben. Szentkirályi méltóságos úr fehér szakála, mint a béke zászlója, lengett a fekete ruhák gyászos erdejében; s gyermeki kék szeme tisztán, aggodalom nélkül látta meg a keresett jó Istent. Leánya, Nóra, a földre szállott angyalok szentséges bájával lebegett át a szobákon, mintha nem is a szőnyegen, hanem a levegőben járna. Csillagkeresztes dámák, a világgal szakított jótekonysági hölgyek zsongottak halk hozsannát a leimádkozott Jézusnak, akit a rajongás révületében fényes árny-alak gyanánt láttak: hogyan suhan át mintegy a lelkükön. Ott ragyogott a László gyönyörű szabású, hófehér homloka, amelyet a ráomló sötét haj úgy keretezett, mint elefántcsont-diadémot a fekete bársony. Leghátul, az élő árnyak árnyaként: Teréz néni alattomosan áhitatos arca is föl-fölrémlett; az unokaöccse szerencséje vonzotta, mint a régés Akastyán hegy a kóbor hajókat.

Mióta Szánthó lelkész úr fölfedezte a Nóra aranycsengésű szopránját, Bethlen grófné pedig a László bársonyos altját: a két fiatal lelket fogadták zengő heroldul az egeket kereső imáik elé. Schubertnek a Teremtőhöz irt galambszárnyú éneke úgy csattogott dallamos ajkukon, mint valami égi üzenet. Beethoven IX-ik szimfóniájának örömdalát a boldog hit remegésével hintették szét a komor, méltóságos termekbe; úgy szállott, úgy halt el az egymásba nyíló ajtók tompító során a fenséges himnusz, mint az elfáradó emlékezet a régmúltak ködébe. Bach Sebestyén tiszta, édes nyugalmat lehelő, szinte puritán dallamai a megbékélt lelkek csendes andalgását borították reájuk. Händel Oratoriuma zengett, mint az üvegharang. Mozart édes, fátolylebegésszerű melódiái pedig úgy csacsogtak, úgy gagyogtak, úgy énekeltek, mint az angyalok párbeszédei a kék mennybolt alatt. Néha Wagner Parsifal-jának is felcsendült misztikus, mérhetetlen távolból leszálló éneke, s a villanyfényben ragyogó rózsaszín üveg-rojtok úgy izzottak, mint a szent Grál kelyhe, mikor az Üdvözítő vére belecsordult.

Nóra fehér zengésű szopránját, mint a köréje fonódó meander vonal, ölelte hullámozó menetben a László sötétebb tónusú altja. A leányhang, sokszor úgy tetszett, csalsa a fiúhangot s a fiú hangja édes esengéssel, el-elbágyadó imádással suhant utána. Ha szomorúság éje nehezült a Bethanisták lelkén: ez az egymást űző, egymással csapongó két hang, csillagot ragyogott belé; úgy szikráztak fölfelé, mint színes rakéták omló tűzzápora. Mint egyszerre meginduló, iker hullócsillagok, veszttek el a mindenségben, sokáig tündöklő hangfénycsikot hagyva maguk után a merengés sötétkéi csöndjében.

Akik hallották őket: csodás, harmonikusan egybefolyó színekre gondoltak.

- Sa voix douce et sonore, au frais timbre angélique, - susogta Bethlen grófné Szentkirályinak, könnyes szemével megsimogatva az éneklő Leonora sugár alakját. - Zeng, mint a Memnon-szobor a hajnali szélben.

A grófné rávette a szerénykedő fiút, hogy szavalja el költői vízióit a társaságnak. László szavalt. Remegett a hangja, mikor belekezdett, de lappangó érzései fokként törtek elő a hullámozó sorok medréből s képzelete kibontva színes szárnyát, merész íveléssel ragadta hallgatóságát látomásai messze körébe. Tündökölt a zengő szavak, mint a dallamos korongra hulló drágakövek. Ez a zsongó zene besuhant a Bethanisták nyitva hagyott lelkén és csodás fénybe borította a hallgatag termeket, úgy, hogy szinte misztikus ragyogásban úszott az egész csoport. A szavalat hangulati varázsát mélyítette a messziről felhangzó harmonium álmodozó kísérete; amely olyan volt, mint a hallgatók gondolatának és névtelen érzéseinek kivetülése a térbe és az időbe.

Szentkirályi Leonora behunyt szemmel hallgatta a fiú illanó szavait. Hullottak, mint különös virágok mesebeli fákról. Hullottak, lelkére, a tiszta álmok és leányos vágyak kék távára,

amely úgy ringatta ölén a rászálló szó-szirmokat, és bűvölő illatképen kifejlő, terjengő mély értelmüket, mint a hajnali szellő az ébredő kert ámuló rózsáit. Jézus aranyhaja merült föl képzeletében s az aranyhaj keretébe a szavaló fiú nemes arca lopózott, édes profánságával az Ember Istenné válásának...

- Van-e szebb imádság, mint az ifjúság égbe felejtkező mámora? - rajongott Bethlenné, kezét összekulcsolva.

- Aki szépet érez, Istent magasztal, - áhítatoskodott a könnyeivel küzdő Szánthó. - Óh drága angyalom, égbe szállott gyermekem, te jutottál újra eszembe...

És sirt keservesen.

- A költők Isten hirnökei, - mondta komolyan Szentkirályi. - Mert a Mindenható három attributumának: az igaznak, a jónak és a szépnek emberi megtestesítői.

- A szépség: felsőbb rendű igazság, - tette hozzá valaki.

Odapillantottak, Leonora szólt. S hófehér arcán, mint a sejtelem, halvány pirosság suhant át.

László verse, szavalata nagy hatást keltett. Különösen a nők nem tudtak szabadulni varázsától. Akik az Isten fiát aranyhajú, fehér arcú, csodás szemű fiatal férfinak képzelik el, azok Isten rokonát látták a fekete hajú, márványhomlokú, lobogó szemű fiúban. Egy parányi világiasság csöppent áhítatuk égi borába s ez a csöpp földiség felizgatta képzeletüket, rajta keresztül szebbnek látták a megfoghatatlant.

És földi tervek bontakoztak ki a vallásos elragadtatás mámorából.

Bethlen grófné fantáziájának arany vetélője szőtt, szőtt, járt innen oda, fáradhatatlan buzgalommal fonva össze azt a két ifjú lelket, akit az isteni jóság épen itt sodort együvé. Milyen boldog lenne, ha boldogokká tehetné őket egymással.

Szentkirályi méltóságos úr hatalmas templomot tervezett ki gondolatban. Ez az isteni ház a művészetek szárnyán röptené az elragadtatott lelket az üdvösségig. Dallamos harangok zenejátékára gondolt; roppant orgonák mennydörgő és álmodozó hangjára; óriás énekkarok husvéti hozsánnát zengő himnuszára; gyönyörű versekbe öntött imákra, amelyek aranyhid gyanánt kötik össze a földet az éggel.

Leonora álmodozott. Vágya még nem öltött alakot. Szívének egyik felével Jézust ölelte át, másik felével valami édesen tilalmasra sóvárgott. Nyugalma megrezzent, vére mintha fölserkent volna, és nagyon megszerette a magánosságát.

László előtt elvillant elhivatásának fényes gondolata. A Szárnyas Ember szárnyai nőnek, már zsong fölötte az áramló levegő, amely magasságba vivő tengere lesz hajójának. Már kezd szemenként kapcsolódni az a lánc, amely emberi szivekből alakul, s amely valaha keresztül öleli ezt a Föld csillagot. A hir, a dicsőség arany csillaga kigyúlt fölötte s lelke rá fordult, mint az iránytű Észak csillagára.

Ime, gondolta, a Hitben találtam meg életem Istenét. Ennek az örök és szent érzésnek leszek éneke. Ugy dalolom az Egek gyönyörűségét és a Föld rejtett jóságát, hogy minden próféta, minden Messiás üdvöt kereső hadserege megértse, elfogadja. Nem leszek sem keresztyén, sem mohamedán, sem zsidó, sem pogány, se bálványimádó, se millennista, se mormon, se baptista, se nazarénus; hanem leszek az Örök Hit felekezeteket egyesítő éneke. Egy világ-vallást fogok hirdetni, ahogy gyermekkoromban megálmodtam, amely letöri a gyűlölet unikornisát, és egy mindent átölelő gesztussal egy Istent imádóvá teszi az ezerféle Istent kereső embert. Lerontom a határokat, föloldom a nyelvek zárait és megtanítom lélekbeszédre a szavakkal beszélőket; s oly szépségek kincseit hintem szét a szegény lelkűek között, hogy megbabonázva ismerik fel magukban az örök élet egy-egy királyát. Fenségesse teszem a

szürke életet, gondolattá az akaratot, hogy elveszítse sértő durvaságát; álmodozássá szövöm az indulatokat, szent szerelemmé felségesítem a nyers vágyakozást; és kiválasztom a Tisztákat, akik meg tudják tagadni magukban az ősi állatot, hogy azután nemes vezéreként, szent Parsifalokként vigyék fel szívüket a megváltás oltárára, és alkotók legyenek asszonyok nélkül és atyák fiak nélkül...

Lelkének finom földrengésmérője már megrezzent a közelgő nagy vihar, a közelgő Nő delejes illetésétől. Ez a nyúgtalanító jelzés újra megszilárdította benne régi, gyermekes fogadalmát: nem adja oda magát soha nőnek. Testben nem, soha. Shakespeare Adonisának szűz tiltakozása, minden Venus hatalma ellen - ez ragyogott előtte gyönyörű példaként. Igen, letöri követelőző vágyait, vére forróságát lángoló képek patakjába ömleszti; a nagy érzések árvizét fölfogja és malmokat hajtat vele: az önmegtagadás bámulatos gépeit. Új férfitípust teremt magában, akit nem hánynak-vetnek az emberállat gyötrő és szétroncsoló szenvedélyei; aki az emberisten vagy istenember halhatatlan és szűz fizikumával viszi diadalmas lelkét a beteljesülés hegyéig. Hiszen Jézus sem kötötte sorsát nő sorsához, egymagában volt Egész - kövessük őt!

Fedezéket ásott lelkének, mint a katona, mikor messziről föl villan a rejtelmes ellenség tüzeiben a szörnyű Halál...

8.

- Fiam, magának egy millió alaptőkéje van, amely minden évben hatvanezer koronát jövedelmez, ha bankba tesszük is. Azért hát ne szerénykedjék, ne idegenkedjék attól a társaságtól, amelynek a véletlen és kiválasztottsága tagjává tette.

Bakó László zavartan nézett a mosolyogva beszélő grófné szemébe - honnan volna neki egy milliója?

- Amit valamikor jótékony célra szántam: azt most nevére irattam. Az én fiam nem lehet szegény ember.

László előtt határtalan élethorizon nyílt meg. Egy lépés, egy szó nélkül úrrá lett. Ha soha meg nem szédült: most úgy érezte, mintha magas torony tetején állana, ahonnan betekinthesse az eltörpült világot, de maga ez a kiemelkedő sziget mintha rohanna vele a tátongó mélységbe. Megriadtan fogódzott önön lelkébe s hangtalanul elkiáltotta magát: Az Isten áll mellettem! Hiszek a Mindenható titokzatos jóságában. Ő fogja kezemet, ő vezeti lépteimet. Nélküle semmi vagyok.

Tünődve járkált a Bethlen-palota hatalmas, oszlopos folyosóján. Gondolatok felhői futottak keresztül lelkén, az Ok ragyogó napját eltakarva fantasztikus alakjokkal. De tudta mégis, hogy az a Nap ott tündököl változatlan maradandósággal a rohanó fantomok mögött, delejes összekapcsolódását érezte lelkével.

Szerencse hát az élet magasba lendítő szárnya? Vagy tehetség? Úgy látszik, nála szerencse. Szerencsés véletlen. De mi ez a véletlen? Az örök törvényszerűségnek halandó szemmel nem látott nyilatkozása. Mi az a szerencse? A kivivott diadal hirtelen felbukkanása a vesztettnek rettegett harc után. Ő már születése előtt úgy lobogott az örökkévalóság hullámain, mint a nagy sorsokra jelölt lélek belső tűzmagva, amelyhez születésekor az emberi alak ködszerű uszálya társul, hogy üstökös csillagként rohanja kerengető Napja körül végtelen pályáját. Akárhon, akárminek születik: útját csak ez a belső, röpítő erő szabta volna meg. A fizika törvénye világtörvény, a futó Szellem pályáját épűgy meghatározza, mint a bolygó csillagét.

Isten fia vagyok! - lobogott lelkében a legősibb gondolat.

Anyám, az egyszerű paraszt asszony, époly szentséges műhelye a halhatatlan szellemnek, mint a Názáreti anyja volt. Megtermette életem gyümölcsét, áldott az asszonyok közt.

Ez nem önszuggesztió. Ez valami távoli hatalomnak a szakadatlan kisugárzása reánk, amelynek hatása alatt fordulunk, emelkedünk, szikrázunk, világítunk és kiégünk. Örök csodák kivetülő árnyképei vagyunk: önnön arcunkról a bennünket kibocsátó Atya fenséges arcára ismerhetünk. Csak ne kívülről, hanem belülről lássuk ezt a fölrémlő arcot...

Kiment a palota külső erkélyére. Előtte kelet felé, a folyamon túl zúgó főváros, a kultura piszkos-barna ködében. Úgy lihegett, mint valami földre láncolt óriás állat, amelynek átlátszó bőrén keresztül láthatni vére cikázó rohanását a hálózott erekben, látni roppant szive dühös dobogását, ahogy veti szét a vért a remegő tagokba; látni a tüdő változó fujtatóját, amint kidagad és összeesik, látni az idegek rángatózó tusáját, ahogy a hatásokat fölveszik és átadják egymásnak s egymáson keresztül a központnak; látni az izmok rostos szövetét, a csontok vas-traverzeit, ahogy az egész alkotmányt összefogják. Csak egy láthatatlan: a Szellem gépezetének hajszálfinom ideg-hálózata, ahol a földi készülék reagál a távoli Mindenség reáhatására; ahol az eltűnő kapcsolódik az örökkévalóval.

Lászlót kimondhatatlanul lelkesítette ez a kép. Ime: az én formám, az én keretem, amelyet tartalommal fogok megtölteni! Te nagy dübörgő katlan, az a millió munkás test, amely végzi szörnyű áldozatát alattad, csak a tápláló tüzelő szer, azért van, hogy fölégessed és átvedd magadba hő-energiáját. A nagyszerű célra majd én lendítem kereked, büszke Gép! Én adok értelmet vak anyagoknak. És mi lesz ez az értelem? A jövő boldogságának kiépítése a boldogtalanság könnyel és vérrel áztatott rögein...

Oly cél, milyet óhajthat a nemes.

A Szárnyas Ember, - mert most igazán annak érezte magát - kitárta karjait, elcsonkult szárnyait, a folyamon túl dübörgő élet felé és olyan mozdulattal, mint anya a gyermekét: magához ölelte.

Szeretlek, te szép és szerencsétlen város! Hazám, életem, célom, mindenem...

Mikor haladt lefelé a lépcsőkön, a folyosón egy ismerős alak suhant át. Lépteinek zajára megállt, visszafordult és megvárta.

Szentkirályi Nóra volt.

- A grófné alszik. Nem akartam háborgatni.

László mosolyogva idézte a Bibliát:

- Én vagyok a föltámadás és az élet... vagy legalább is az ébrenlét.

Lementek a palota kertjébe.

Édes virágillat omlott hódolattal elébük. Színes üveggömbök szikráztak a tavaszi fényben. Egy fehér márványszobor pózolt rendületlen kitartással. Odakinn tompán zúgott az élet.

- Az álmodó ne mondja magáról, hogy ő az ébrenlét. Magának gyönyörű álmai vannak.

László lopva ránézett a magas leányra; arca, szeme egy szintbe esett az övével:

- Az én álmaim a valóság előrevetett képei. Petőfivel mondom: „az álom ablak, melyen által lelkünk szeme jövőbe néz.”

Leüllek egy fehér padra.

- A grófné is híres álmairól. Sokszor igazán csodás látomásai vannak. Érdekes volna valamennyit leírni.

- Tudom, - mondta halkán László.

- Egyetemre jár? - kérdezte gyorsan átmenet nélkül Nóra.

- Igen járok. Az orvosi fakultásra.

- Orvosnak iratkozott be?

- Annak. De nem föltétlenül. Csak vonz ez a szak is. Azonkívül filozófiát és eszterikát is hallgatok. Két célom van: megismerni az ember testét és fölfedezni az ember lelkét. Mert a lelkünk még mindig a Columbus előtti Amerika; megvan, de nem tudunk róla semmit.

- A hit nem elégíti ki a tudását?

- Hitem követeli a többet tudást. Hitünk oly csodákra nyit ajtót, hogy sürget a vágy: igazoljam tudással.

- Azt mondják, a tudás megingatja a hitet.

- A tudás mélyíti és igazítja a hitet. Mióta mikroszkop alatt láttam a láthatatlan világ titokzatos életét, megdöbbsent lélekkel eszméltem az egyetlen igazságra: az Isten láthatatlansága csak gyermeki tudatlanságunk ködétől van. Egyszer meg fog jelenni, talán már meg is jelent, testi szemünk előtt is. Ha elgondolom, hogy a milliárd csillagból álló világegyetem egy lihegő, élő, gondolkozó lelkes valóság, amely végtelen fogyó arányban terjed le a megfoghatatlan, megláthatatlan parányokig és hogy ugyanaz a törvény mozgatja a semmibe foszló bacillusokat, mint az üstökös csillagokat: - igazán, az okszerű egységnek ebben a pazar birodalmában csak az nem látja a mindenütt kiterjedő Istent, aki vak.

- Igaza van. Ezek a bájos virágok is mintha gondolkoznának: meg-megingatják fürtös fejcskájukat. Talán sóhajtanak is; sóhajuk az illat.

- A virágnak is van intelligenciája, Maeterlinck példákkal mutatta ki. Az intelligencia: értelem, még ha ösztön-burok foglalja is magába. Az értelem lelket jelent; a virágok érző lények, testvéreink.

Elhallgattak. A gyönyörű kert, ezer virág szemével, ezer virágarcával mintha rájuk nézett és mosolygott volna.

- Csakhogy - szólalt meg hosszú csend után László - az ember boldogtalan. Boldogtalan a tudatlanságában és boldogtalan a tudása miatt. Ez nyugtalanít engemet. Ezt a diszharmoniót szeretném harmoniává nemesíteni. Nincsenek világmegváltó terveim, de lehetőnek tartom a jobbulást. Hitet kell gyujtani az elfásult lelkekben, hit nélkül soha nem találjuk meg magunkat. Szeretném az irodalmat és a művészetet ennek a nagy, egységesítő gondolatnak a szolgálatába állítani. Ne hivatalból keressük és magasztaljuk az Istent, hanem ihletésből. Finomítani kellene az élet durvaságát; én tudom: micsoda rettenetes gyötrelme a test és a lélek ellentétes élete! Úgy hiszem, a nőkre vár nagy hivatás ebben a küzdelemben. Bethlen grófné előtt igazán imádattal kellene porba borulnom, hogy egy ember sorsát így meg tudta fordítani, jobban mondva: meg tudta érteni. Ki sugallta neki azt a gondolatot, hogy egy szegény fiút emeljen föl a mélységből és adjon neki szárnyakat? Hiszen, ha a magam erején kellett volna megindulnom: az út felén estem volna össze, fölégetett energiám céltalan elpazarlásával. Sir bennem a lélek, ha elgondolom: hány nemes ifjú küzd élet-halál tusát a mindennapi kenyérért, mialatt szemét a messze csillámló célra feszíti, amelyet anyagi támogatás hiányában nem fog elérni soha.

Nóra csak nézte a beszélő fiút. Különös varázsa volt szavainak, hangjának. Belső megindulása áthevítette gondolatait s a hallgató úgy érezte, mintha a templomban, vagy valami felséges csarnokban egy nagy ember vallomásai hullanának lelkére.

És olyan szép volt a fiú ajka. Csigas-metszésű, drága szépségvonalba hajló és üde és piros. Meg-megremegtek, mikor a belülről fölszakadó szó már kiejtése előtt megborzongatta őket; mint a drága hegedű húrjai, ha közel fekszik hozzájuk a dallambontó kéz. És olyan édes illata volt a fiú hajának, vagy ruhájának? Nem tudni. És milyen hófehér a homloka. És milyen bársonysötét hullámos haja. Óh, bizony a szép léleknek méltó foglalatja ez a férfias báj.

A leánynak mély sóhaj emelte és ejtette vissza kebelét.

A fiú beszélt tovább. Szárnyakat kell övezni az embernek, hogy álmaihoz fölszállhasson. A fokozatos nemesítéssel ki kell sorvasztani belőle a rosszat. A szépség sátorát kell fölvenni a munkában fáradt tömegek fölé és a Jóság üdítő italával kell hűsíteni lelki szomját, hogy meglássák az Igazság csillagát. Olyan gyönyörű volna az élet, ha magáért az életért élnénk. Meg kell dönteni benne a Sátán végzetes uralmát, a Pénz mindenhatóságát. Az anyaföld olyan jó, hogy még mindig megtermi gyermekeinek a kenyeret. A mi dolgunk csak isteni részünk felszabadítása és kifejlesztése volna. Mit marjátok hát egymást, szegény emberek?

Megroppant a kert kavicsos útja, fölrezzentek. A bokrok mögül a grófné jóságos alakja bukkant ki. Hófehér hajjal koronázott homloka királynői fenséggel ragyogott. Látta a beszédben elmerült két fiatal lelket és boldog ábránd vonult át a szívében.

Magához ölelte a sugár lányt és megcsókolta.

- Szép az ifjúság, gyermekeim.

Mikor bent a hűvös, alkonyi szobában egyedül maradt Bethlennével, Nóra, elfeledkezve magáról, csak kitérte karját, azután imára kulcsolta kezét és szóltanul a grófné mellére borult. Ott szép lassan elkezdett zokogni.

Bethlenné mosolyogva simogatta meg arcát:

- No, no, kis lányom, mi lelte magát? Csak nem szerelmes?

9.

Mégis csak gyönyörű bűn a gazdagság!

Ahogy Bakó László beült királyságába, ahogy a szerencse fejére tette koronáját: öntudatlanul is kezdett átalakulni azzá, aki régi énje helyett most már ott ül a trónon.

Eleinte még elfogódott, ha átvillant gondolata élete tegnapiján és összehasonlította a ragyogó mával. Még sokszor kigördült szeméből a hála könnye, ha föltűnt a Bethlenné nemes arca. Még gondolt a vad villongások tüzeiben égő édes anyjára, még meglátogatta álmaiban. Még sokszor megrebbent, ha valami szörnyű átokszó bukkant föl tudata alól, rettentő apjának valamelyik égzörgető riadása, amely ott ragadt lelke fényképező lemezén. Még néha elsurrant előtte durva, esetlen testvérei szemrehányó sora; nem nagyon szerette őket, míg otthon élt, addig sem: most már idegenek. Még sokszor megdübögött a föld, ha régi parasztos lépéssel döngött végig rajta. Még egy-egy hirtelen mozdulatában kísértett a vidéki darabosság, egy-egy szívből fakadt szavában a vidéki őszinteség. De már két arca volt a lelkének, mint egy modern Janusznak.

A pompa, mely körülvette, a kényelem, amelyet oly hamar megszoknak a koldusok is, a hódolat, amely ragyogó szellemének kijárt: elkapta és elkapta. Bizonyos arisztokrata gőg kezdett fölemelkedni benne, most még hallgatag hidegséggel palástolja, de majd jön olyan idő: igazi arcát is megmutatja. Kibomló férfi szépsége tudatossá lett: észrevette a nők szemében azt a delejes lángot, amely megkivánt férfi láttára szokott föllobbanni. De csak nevette őket, mert régi fogadalma, hogy soha nőnek oda nem adja magát, most még rendületlenül állott. Szentkirályi Nórát sem engedte egészen közel magához; megmaradt jó barátjának, ha kellett, pajtásának, de szíve nem vert vissza szíve dobogására.

Tudta, hogy egy milliója van, amely önmagát szaporítja; aranyhegy tetőjén állott, ahonnan belátta a messze világot. A grófné elejtett szavaiból kisejtette, hogy végrendeletében is gondoskodott róla. Fiúi háláját, tiszteletét, szeretetét gondosan és okosan hordozta a nemes asszony előtt, mint a lovag mocsoktalan címerét a királyi udvarban. Megtanulta, hogy kell mindenkinek jót és szépet mondani, hogy kell egyre hatalmasodó tudását úgy palástolni, hogy annál jobban tűndököljön. Eredendő kedvessége szétverte az unalom ködét, megejtette az intrikákat és pártjára hangolta az idegeneket is.

Francia és angol nyelvmester járt hozzá; s az ábrándozó Nórával együtt tanulta a két világnyelvet. A franciát szerette finom könnyedségeért és nőies bájáért; mikor ezt kellett mondania: „Ayez pitié de moi” - ajakát gyűszű-piciségre vont össze, hogy a kegyelemkérés parányi tündérje panaszkodó kedvességgel suhanjon ki rajta. Szerette a franciában a latinos zengésű szavakat; a rettentő *formidable* úgy dübörgött hangjában, mint a Napoleon ágyúai Austerlitznél. Szerette a francia fantázia ilyen kitalálásait: *arc-en-ciel*: a szivárvány, az ég íve. Szerette ezt a szót: *rayon*, sugár, mert ennek hangbeli ragyogása volt. De legjobban szerette a kékes tónusú, zongorahúr-rezgésű *l'amour* szót, a Szerelem igazi nevét. És úgy találta, hogy a világon csak a francia tud bájosan megköszönni valamit, mikor mosolyogva, komplementezve kiül ajkára ez a lágy szó: *Merci*.

Sokszor fejtegette Nórának: mennyire jellemzi a nyelv az illető nemzetet. Az angol nyelv-épület puritán egyszerűségében ott rejlik a puritán angolszász lélek, mint a csigahéjban a beleformálódott csiga. A rendhagyó igék sokaságától hemzsegő francia nyelv a kivételes szabadságok szentesítője, ahol minden egyénnek korlátlan tere van a kifejtésre, de egyéni haladása mégis mindig a köz érdekéhez láncolódik. Az angol alig nyitja ki száját, torkában születnek a hangok, s arcizma nem színezi a beszédét: - kemény önuralom jele. A francia folyton ágál, szaval, zengeti a mondatok végét, mintha mindig csattanóra, pointera törekednék - vérében a színészi hatás. A világ legfenségesebb nyelve, a spanyol, olyan, hogy az istenek gondolatközlőjének is beillenék; a spanyol hidalgo grandezza, harangszavú szenvedélye kong benne; ha kiejted ezt a szót: *Andaluzia*, megtalálhatod benne a spanyol föld minden regényes szépségét és halhatatlan multját. Még a leghetvenkedőbb komikus figurájuknak is micsoda ágyúdübörgésszerű neve van: *Escarobombardon de la Papirottonda*; így hívják a spanyol miles gloriosus-t. Hát a bűvös olasz, a latin édesen selypítő leánya! Hogy cseng, hogy csillog, hogy dalol még a nápolyi mocskos szájú lazzaronik rikácsolásában is. Hát az isteni Danténál hogyan csilingelne, mikor azt mondja: „Io dubitava, e dicea:” „Dille, dille”, fra me, „dille”, diceva, „alla mia donna che mi disseta con le dolci stille.” És ezek az *nd-és* szavak: *andar, landa, cogliendo, cantando, dimanda, movendo, ghirlanda* - hogy dalolnak zene nélkül is! Milyen könnyű az olasz költőnek; csak jól válogassa össze a szavakat, már rímtelenül is csengenek-bonganak a versei - akár csak a magyarnak. Igen, nem Mezzofanti találta ki, hogy a világ legzengőbb, legdallamosabb három nyelve: a görög, az olasz, a magyar. Mezzofanti pedig hatvan nyelvet ismert meglehetősen jól, nem a levegőbe beszélt. Emlékeztek ezekre a gyönyörű magyar szavakra: *andalog, tűnődik, imbolyog, lankadozó, diadal, csillámló*, amelyek Vörösmarty hexameteireiben ültek föl királyi trónusokra és azóta zengenek és konganak, mint a középkori dómok harangjátékra összeválogatott harangjai és csengői. Mikor, a

millenium évében, egyik gyönyörű magyarsággal beszélő színésznőnk kiment Bécsbe és fölcsendültek ajkán magyarul az Antigone örök panaszai: a császárváros elragadtatásában azt mondta: a magyar nyelv édes és fenséges, dalol és harangozik, olyan, mintha a görögöt az olaszsal vegyítették volna össze... Csokonai megérezte e drága szavak bársonyát, azt a himport, amely a pillangó szárnyát fedő csillámként hamvasítja a szerencsésen alakuló magyar igéket. Arany János megnemesítette, ódon patinával vonva be őket. „Hangja rigóének mélyebb fuvodalma”. Pedig még korántsem érte el delelőjét; finomság, árnyalat tekintetében még évszázados fejlődés vár rá...

Nóra áhitattal nézett a beszélő fiúra; az ő ajkán is lebegett egy szép magyar szó, de nem mondta ki, csak gondolta: *Angyalom*.

- Kezdetben volt az Ige, mondja a Szentírás, és az Ige: Isten volt... Ez nagy és gyönyörű gondolat; csak épen az Egyház nem érti meg. Vagy ha érti, félreérti. Az *ige*: nemcsak *logos*-t jelent, hanem magát a szó testét is. A szavak testében benne rejlik Isten. A legszentebb fogalom háza maga is szentek-szentje. Talán a spanyol jár legközelebb ehhez a felfogáshoz, mert felséges szavai égre suhanó tornyú dómok. Isten házai. A mi modern papjainknak vigyázni kellene a beszéd stílusára, sokszor talán jobban, mint a belső tartalmára. Az igazi pap: igazi költő legyen, a szavak művésze, aki a legősből és legegyszerűbb gondolatnak is megtalálja királyi palástját. Öltöztessük föl a lelkünket bársony és selyem szavakba: már az ünnepiesség, az elragadtatás első lépcsőfokára léptünk. Ha igazi érzésünk fölgyújtja fantáziánk görögtüzét is: olyan szárnyakat övezünk hallgatóink lelkére, amelyekkel az egekbe röpköthetünk.

Nóra elképzelte kettőjüket nagy fehér szárnyakkal. Csodálatos szépsége volt ennek a gondolatnak.

- Az imént Dante jutott eszembe, mint a legzengőbb nyelv legművészebb zengetője. Dante azért nagy, mert a költészet szentháromságában: a nyelvben, a képzeletben és az érzésben óriás. Azt hiszem, neki volt eddig a leghatártalanabb fantáziája a földön élők között. Képzeld el az Isteni Színjáték fölépítését - hol az a Bramante, az a Michelangelo, aki versenyezni tudna vele? Dante a végtelenség középpontjából látja a világot és földünket. Látja ezt a bűnös Földcsillagot, amelybe a tizezer év óta zuhanó Lucifer, a száműzött angyal, a mennyekből ledobott Fényhordozó, belevágódott. Azt mondja a nagy olasz: a pokol úgy támadt a föld méhében, hogy a ledobott Lucifer a Purgatorium hegye mellett fővel csapódott a földgolyóba és belefúródott egész óriás testével; átlukasztotta ezt a csillaggömböt, úgy, hogy feje a Pokol tornácára néz, körmös lábai a Purgatorium felé kaszálnak, teste közepe: a föld középpontjába esik. Óriás teste fúrta azt az üreget, amelyben a Pokol kilenc köre kanyarog.

- Óh ezt elolvasom; - villant meg a vágy Nóra szemében.

- Dante tudja, mi a borzalom, hiszen a középkor gyermeke volt. Irtózatosan bünteti az embert, még olyan bűnökért is, amelyek félerény számba mennek. De él benne a középkor megbocsátó lelke is, az a lélek, amely az orleansi szűz idejének Sátán-emberét, az iszonyatok és förtelmek árjában fetrengő Gilles de Rais-t, a gyermekgyilkost és szodomistát, megégettetése előtt imáiba foglalta és könyörgött az Istennek, hogy bocsássa meg leirhatatlan vétkeit. Milyen gyönyörűen érezteti Dante hármaskölteményében a pokol éjszakájának a purgatorium bűvös, szelid hajnalába szakadását, s e drága hajnalnak a Paradicsom minden képzeletet felülmúló fénytengerébe foszlását. Az isteni Beatrice, valahányszor rápillant, mint valami tündéri delejjel: fölebb és fölebb ragadja tekintetével az üdvösségek honába. Milyen kozmikus hatalommal suhogja át fantáziája a teremtett mindenséget, a Holdtól a Saturnus hetedik csillagköréig, az álló csillagok egén át a Kristály-Égbe, onnan a mennyek mennyeig: az Empyreumig. Ördögök, elkárhozottak, vezeklők, szentek, angyalok, emberek és az Istenség vakító hármasképe: a teljesség páratlan pompájával zsibonganak világában. Shakespeare csak az embert ismerte és a ligetek tündéreit, a Macbeth boszorkányait; de a Föld csillagon túl

rémli örök világot nem hódította le magának, mint az askétaarcú Dante. A keresztyén vallás egész képzetanyagát, ideológiáját, szellemtanát, poklát és paradicsomát neki köszönheti. A Divina Commedia az élő Christianismust őrzi örök lapjain, mint a Biblia az elvi, elméleti keresztyénséget. Dantenál minden érzés a vallásos érzésbe szakad; de ez a vallásosság maga a legtisztább és legszentebb Szerelem, amelyet Beatrice tündöklő alakja személyesít. Az Istenhez való szeretetünk is szerelem; mert lényege az, ami a szerelemé: önfeláldozás.

Ránézett a hallgatag leányra, akinek boldog tünődése szent asszonyokat juttatott eszébe. Ime, gondolta magában: az én tanítványom. Itt ül lábaimnál, hallgatja tanításomat és megtelik lelke az én szellememmel, mint aranykehely a biborszínű itallal.

Nóra pedig azon tünődött: vajjon ismerték-e már rajta kívül ezt a fiút leányok? Beláttak-e fényes lelkébe? Itták-e búbajos szava zenéjét? Vagy csak elmentek mellette, mint a római katonák az Üdvözítő sugárzó alakja mellett?

10.

Szent és fehér tündöklésű ruhába öltözött gögje még fenn ült az ormon, nem szállott alá az emberekhez. De már mindent magasból kezdett nézni és megítélni. Elzárkózott a szennyes hullámú élettől, ez élet hordozottjaitól, a szennyes emberektől. Lelkem tisztaságát - gondolta - csak úgy őrízhetem meg, ha testem is tisztán emelkedik ki a hétköznapi rabszolgái közül. A Szépség, a hitnek és testvéreinek, a költészetnek anyaga: bűvös fátyolával betakarta a világ ijesztő csontváz-látományait, csak a magasztos és bájos jelenségek tünékeny képeit villantotta meg előtte.

- A csillag azért csillag, mert határtalan magasságban ragyog és fénylik. Ez legyen az én sorsom is.

Látomások című első könyvét a Bethánia-egylet adta ki. Eléggé zárt körben magasztalták, minden szépségét hitbeli értékre váltva át. De mikor írók kezébe került, az avatottak is megdöbbentek nyelve édes muzsikájától, képzelete ragyogásától s az érzések ezüstös hideg fényétől, a gondolatok szárnyaló rohanásától. A könyvre nem a maga nevét írta, hanem ezt: *Bethlen László*. Második édes anyjának akart hizelegni és hódolni vele. A grófné hálásan mosolygott: milyen jó gyermek. Homlokán csókolta, büszke volt rá.

A fiút az a rettenetes démon ragadta magával, akiről Baudelaire is énekel fekete dúrban: az elragadtatás mámor. De az ő démona nem rontásokban suhogtatta fölötté hatalmát, hanem fantasztikus álmok égberontó létráján sétáltatta föl-alá. Bár még nem ismerte Nietzsche-t: föl-óriásodott képzeletében az Emberfölötti Ember fantoma, amelyet álmodozó édes anyjától örökölt s amelyet ő Szárnyas Embernek nevezett. Ez vagyok én, ez leszek én - zengett életének örök refrénje.

Különös gondolatok, eszmék borzongatták koponyáját.

Úgy látszik, az elérhetetlen: maga a végtelenség; a végtelenség: parányiságunk és a mindenség viszonya, amelyet matematikailag egyszerűen meg is lehet fordítani; azt mondom: a Végtelenség úgy aránylik a parányisághoz, mint az Isten az emberhez; ebből az egyenletből igazságnak azt vonom ki, hogy a parányiságot megszorozva az Istennel, a végtelenséget az emberrel, új viszonyt teremtettem, amely a Végtelen Embert állítja szembe a parányiság Istenevel, amikor a két szemben álló tag egyenlővé lesz. Tehát: az én kivégtelenül emberi voltom tulajdonképpen az Istennek egy paránya, egy parányi Isten. Igen, de hogyan lehet a végtelenséghez fölemelkedni? Csak gondolatban, a fantázia szárnyán. Tehát a gondolkozó és erős képzeletű ember mindig egy kis Istent hord magában.

Jó.

Menjünk tovább. A hit: a végtelenség kapuja; mert legösztönösebb gondolatunkat röpíti a legszárnyalóbb fantáziával. Igen, de a hit: tulajdonképpen Szerelem, önmagunk odaadása, feláldozása egy Ideálért. Platon is azt mondta: a szerelem a lélek örök vágya, a szépért. Tehát megfordítva az egyenlet két tagját, ha a hit = szerelem, akkor a szerelem = hit. Mindakettő Istennel kapcsol össze bennünket. Mindakettő teremtető. A hit építi föl a fizikai lényünknek megfoghatatlan világegyetemet; a szerelem pedig fizikai új életet szül. Jézus, a hit inkarnációja, maga is Isten, Az apa, aki szép gyermeket nemz: éppúgy maga is Isten.

Itt azonban megtorpant a Bakó László gondolata.

A hitben az elérhetetlenség, t. i. a végtelenség az, ami nagy, szent, gyönyörű. Ha a szerelem is hit, az attributumának is olyannak kell lennie, mint a hitnek; tehát: a szerelemben is a végtelenség, vagyis az elérhetetlenség a nagy, a szent, a gyönyörű. (Ennek az ötletének nagyon megörült.) Hiszen ezt akarja ő is! Ez lobogott föl képzeletében már diák korában, mikor a pad alatt Shakespeare *Venus és Adonis*-át olvasta. A szerelemben az elérhetetlenség a szép, talán maga a cél; legalább is a lélek célja. Ez megőrzi báját, tisztaságát; így mentes marad minden földi salaktól. A hit addig teremtető erő, míg nem egyesít bennünket az Istennel: a halálig; a halál beolvasztja lényünket kibocsátó istenségünkbe. Tehát a szerelem is meghal, mihelyt egyesít bennünket azzal, aki jelenti. (A szerelem halála: a testi egyesülés, a házasság.) Hogyan emelkedhetünk föl a szerelmi elragadtatás legmagasabb fokára? Úgy, ha soha nem adjuk oda magunkat annak, akit imádunk.

Ime, László eljutott a „logika” láncolatán oda, ahol ösztönösen megállott még gyerekkorával.

Most így ment tovább:

Szentkirályi Nóra a legtisztább, legszentebb szerelem hordozója. Drága lényé lassanként föl fog oszlani ebben a hatalmas érzésben és akkor maga lesz a szerelem. Itt ég, itt fénylik körülte, mellette; csaknem naponként érzi meleg sugárzását. Ezt a szerelmet teszi meg földi lényé istenének; imádja, dalolja majd, de úgy, hogy soha oda nem adja neki magát. Ebből a kivégtelenülő, mert elérhetetlen vágyódásból új, szent, nagyszerű látomások fognak születni; lelkének egy új titkos szobája nyílik meg az istenimádat temploma mellett, amely más színű ragyogásban, de époly tisztán mutatja majd az ámuló világnak a Szárnyas Embert.

(Nem tudta, hogy a szerelem: nem elhatározás, hanem magasztos betegség, amelyet akaratunkon kívül megkaphatunk, akaratunkkal pedig meg nem szerezhethetünk. - Mindegy. Nóra szerette hallgatagon is, ezt érezte jól. Egyszerűen megfordította az „egyenlet” két tagját s magát álmodta a szerelmes leány helyébe.)

A hit világi ruhája: az imádság, az ének. A szerelem földi ruhája: a költészet. Eddigi látomásaiban a hitnek dalolt költeményeket; ezután a szerelemhez énekel majd imádságokat.

Vonzotta az a bejárhatatlan aranybánya, amelynek világköltészet a neve. Ennek is legdúsabb, legragyogóbb ere: a lira.

Keletre fordult, ahol az emberiség bölcsője ringott, ahol először sirt föl dallamosan a panaszkodó szerelem.

Mily édesen és lágyan esengett a Kalidása felhőpostára bizott üzenete: „Szép termeted látom kúszó növényen, remegő őznél szemed sugár-tüzét, arcod báját a hold fényzőzónében, vadpávakon azt a hajfűzért; s ha reng tükör folyam parányi fodra, ráismerek szemöldök-játékkodra; de jaj: hol ennyi búbáj összefoly - magad nem lellek én sehol, sehol!”

Különösnek találta, hogy a torz és óriásító ind fantázia ily bájos csecsebecsét, ily miniatűr diadémot is tudott ötvözni egy szép asszony homlokára. Hiszen a *Ramayana* Sagara királyá-

nak egyik felesége hatvanezer fiúgyermeket szül! Asóka hindu király pedig a Girnár-hegy sziklaoldalába vésette rendeleteit kolosszális betűkkel, hogy messziről olvashassák. Még az indek Olymposa, a Méru-hegy is, milyen bizarr, milyen fantasztikus összetételű: egy óriás-kígyó középgyűrűjén áll az óriás teknősbéka, annak a teknőjén három fehér elefánt, a három elefánt hátán egy fényes félgömb, annak a tetején pagoda, a pagoda csúcsán ragyogó fény lángol: a Nap. Fölötte, a végtelenség szimbolumaképen: az óriás kígyó, mely saját farkába harap.

És ime, az édesbús *Sakuntala*-mese szerzője, Kalidása, szerelmi sóvárgásában úgy énekel, hogy testvérhangja Goethénél csendül föl, a *Nyugat-Keleti Diván* kedves Sulejka-dalában. Az örök lira nemes erezete áthúzódik a világkorszakok világromokból tömörült és megkövült emlékein, ezer és ezer évek távolán át, a Ganges szent partjaitól el, egészen a Rajnáig. Mint valami aranyfonál, összeköti a földi szíveket, épúgy, mint a hit. A lira és az isteneszme: halhatatlan.

De fölcsendült a Kalidása álmatag, gyöngéd hangja a huszadik század hajnalán is, egy másik ind költő szerelmi dalaiban: a Rabindranath Tagore *Kertész* című ciklusában, melyet Európa a Nobel-díjjal koszorúzott meg. Ezek a hófehér, vagy halványkék, vagy rózsaszín tónusú miniatűr képek elbűvölték Lászlót, megragadták a szívét és soha nem eresztették el. Micsoda felhőmagasságban úsznak ezek a galambi dalok! Milyen szentek és milyen emberek! Hogy elűtnek a francia dekadensek ópium-álmaitól és abszent-révéleteitől! Milyen hamvasok a természet harmatjától, milyen színesek a keleti tájak képeitől! Igazán, csak Salamon *Énekek Éneke* fogható hozzájuk bájoszágra, megható őszinteségre. Mindkét ciklus fölött Kelet nehéz aranypárázata úszik, amely drága csillámmal hinti be a mindennapiságot; a tehenektől fölvert porfelhőt is arany-gomolyaggá színesíti.

László látta ezt a hindu tájat, ahol a keskeny kanyargó-ösvény mustármezőkön és mangófa-erdőkön kígyózik keresztül, ahol március holdas estéjén a levegő tele részegítő henna-illattal, ahol a koel-madár dalol jázmin bokrok között. A banánfa alatt, Homeroszi kedvességgel, tehenet fej egy leány. A falu utcájára mangófa virágait szórja a szél és mámorosan zümmögve röpködnek a méhek. A tó partján Shiva templomának ajtója tárva, kihallik a hívók éneke; az ég fölébred a templom gongjának szavára. Egy ifjú egy szép leányt hintáz hintán a sapta-parna-fa ágai közt; a leány bársonykacsója olyan, mint az illatozó lótuszbimbó; lábának talpa pirosra van festve az ashoka-szirom vörös nedvével; bokáján és kézcsuklóján megcsörren a kőöntő. A fiú zsámolyt tesz a leány lábai alá, a zsámoly szantálfa- és sáfrányszínű figurákkal van díszítve; a leány reálép, második lépéséhez pedig a fiú saját kezét teríti a lépő lábai alá...

És andalgó, sóvárgó hangon dalol ebben a tikkasztó környezetben az Uj Énekek Éneke, az örök Szerelem dala:

„Lábadat rózsaszínre festi szívem izzó vágya, te alkonyi dalaim Aratója! Elfogtalak, szerelmem, és dalaim hálójába fontalak.

„Szívem a vadon madara, meglelte egét szemedben. Szemed a hajnal bölcsője.

„Hallgatagon vágyom ülni melletted; de nincs bátorságom, mert attól félek, hogy szívem kibuggyan az ajkamon. Ezért fecsegek és csevegek vidáman és rejtem szavaim mögé szívemet.

„Fegyverszünetet kötöttünk a halállal és néhány mámoros órára halhatatlannak láttunk mi ketten.

„Úgy szeretném megragadni a Szépséget; de kisiklik kezemből és csak a test marad karjaim között.

„Ha életem drágakő volna, száz darabra zúzhatnám, láncra fűzhetném és nyakadba aggathatnám. Ha virág volna, kerek, csöpp és édes, száráról letéphetném, hajadba tűzhetném. De szív ez, én szerelmesem. Hol vannak mélységei és merre határa? E királyság határa ismeretlen előtted, holott Te vagy a királynője.

„Ha életem pillanatnyi gyönyör volna csupán, könnyed mosolyba virulna ki, és Te átláthatnád, felfoghatnád egy pillanat alatt. Ha csupán fájdalom volna, átlátszó könnybe olvadna, mely visszatükrözné legbensőbb titkát. De szerelem az, én szerelmesem, szerelem az. Gyönyöre és fájdalma határtalan; végtelen a szegénysége és gazdagsága. Oly közel van Hozzád, mint az életed és mégsem ismerheted meg soha teljesen.

„Óh nő, nem csupán Isten műve vagy, de a férfié is, aki szíve szépségével szüntelen eláraszt. A költő képzelete arany hímes fátylat sző köréd; tested halhatatlanná varázsolja a festő. Gyöngyöt ad a tenger, aranyat a bánya, nyáron a kert virágot ékedül, hogy minden kincsnél értékesebb légy. Férfiszív vágyódása glóriával vonja be ifjúságodat. Félig nő vagy, s félig álom...”

- Óh, ez gyönyörű! - sóhajtotta a fiú. Én is így álmodtam: fölemelni a nőt az imádat márványoszlopára, s mint az elérhetetlen istenséghez, csak szárnyaló szavakkal emelkedni föl hozzá. Az élet oly szomorú, oly szennyes; csak álmodásaink és áltatásaink hintenek rá sugarat és vonják be aranyporral.

Ábrándjai fényes ködéből lassan bontakozott ki a Nóra alakja. Csakugyan, istennő-szépséggel ült föl világtrónjára, melyet a húsz éves férfiak fantáziája emelt neki. Az álmodozó fiú halkán suttogta:

- Hitem... Szerelmem... Szerelmem... Életem...

11.

Egyszer hajnalban kiment a Margitszigetre.

Megállt a nagy folyam partján és bámulta a szakadatlan hömpölygő habokat.

Istenem, - gondolta, hány ezer éve siet már ez a víz nyugatról kelet felé! Atila rettegett hunjai itatták benne szikár kis lovaikat; Árpád talán halálos bravúrral kelt rajta át. Odafenn, a Feketeerdő táján, rómaiak és gótok árasztották meg omló vérükkel. A népvándorlás szörnyű zivatarában szétszórt fajok hányszor nézték benne a leáldozó nap bíbor arcát és olvastak belőle döbbentő tüzeket. Valamikor Arany János üldögélt itt a ligetben s hallgatta a dél felé leúszó rác hajón felzúgó davóriát. Most - a behulló tölgy és hársfa-leveleket forgatja fiatal örvényeiben s álmokat úsztat kelet felé, a Fekete-tengerbe, arra, hol Konstantinápoly karcsú fehér minaretjei sugárzanak az azúr égre. A Duna partján olyan nemzetek laknak, akik folyton hullámszanak, jönnek-mennek, a bizonytalanság céltalan tébolygásával; az ős Ister folyam pedig gúnyolódó morajjal vágat el mellettük, szabad földeket, szabad nemzeteket és szabad tengereket keresve.

- De hiszen ezer év óta áll hazám! - kiáltotta el magát türelmetlenül a hajnaltköszöntő magyar.

És jött kelet felől a Nap. Méltóságosan és tündökölve lépett föl a horizont fokára, egy szempillantásával szétverve minden ködöt, amelyet a menekülő Éj hagyott maga után.

A nagy város már zúgott, mint a megindult malom.

A sziget vadján édes hangú madarak végezték reggeli dicséretüket, magasztalván a Napot.

László megindult, hogy még mélyebben rejtőzzék aombok pagonyába. Nem akart emberekkel találkozni.

Már csaknem elért a sziget északi csúcsára, mikor hirtelen drága kép tárul eléje. Egy kastélyszerű nyaraló üdezőld parkjában, a selymes fűvű mezőn, vagy tizenkét fiatal leány táncol egy magasabb vezetésével; mintha Duncan Isadora görögös tánciskolája esett volna váratlan ide Párisból. A leányok antikyszerű khitont viseltek, amelyet a keblük alatt bibor szalag kötött át; karjuk, lábuk meztelen, fehér mellük is ki-kivillan egy-egy lehajolásnál. Haja valamennyinek rövidre van nyírva s homlokukat fehér pántlika övezi. Ritmusra lendül hajlékony termetük, rugalmas dobbanással pattannak levegőbe, s hullanak vissza hajlongó virágokként a zöld szőnyeges színpadra. Mert olyan az egész, mintha Versailles parkjában balletet táncolna a kirándult Opera-személyzet. A leányok halkán, nagyon édes dallamot énekelnek s annak a ritmusa vezeti mozdulataikat.

László megállt, gyökeret vert a lába. Korán reggel, a szabad mezőn, tizenkét szép leány, félmeztelenül, táncolva, dalolva - tünemény!

Egy fedező bokor mögé húzódott s úgy nézte végig az üde Böcklini képet.

A magas leány, a vezető, hármat tapsolt, valamit kiáltott. Akkor a táncolók egy sorba fogóztak s így eleven láncban, egyik vége körül keringve, „ostorcsapó” módjára megkanyarodtak, kicsapódtak, úgy, hogy a legvégső saját tengelye körül orsóként forogva, messze-messze sodródott a társaitól, mint a kibomló gyöngysor elguruló utolsó szeme.

- Elég! Bravó! - kiáltott most valahonnan egy férfihang. És a nyaraló terraszáról rögtön két fiatal úr ugrik ki utána, a lánycsapat felé rohanva. Az egyik fényképező gépet cipel magával. László megérti: mozgófénykép-felvétel készült a táncról.

Akkor hát színészek volnának ezek? Lehet.

A lányok egy csapatba sereglenek, mint az apró csibék az anyakotló kotyogására. Valamit megbeszélnek a férfiakkal. Azután fölcsattanó kacagással szétrebbenek és gyermek-riongással rohannak a nyaralóba. Hirtelen eltűnnek, mint az álom.

Már a két férfi is bement utánuk, csak a magas, vezető táncosnő áll a zöld tér közepén. Egyedül. Egyszer csak fölemeli két karját a feje fölé, úgy, hogy az összehajló kezek ujjai érintik egymást, mint eleven gót-ív; akkor el kezd forogni lábujjhegyen, s így ragyogó, hófehér orsó gyanánt, a maga tengelye körül fokozódó gyorsasággal keringve, szédületes biztossággal surran be a kastély oszlopai alatt.

Eltűnt.

Csodálatos szép volt, így, magában; abban a hitben, hogy senkisémet látja. Most nem a gép előtt táncolt, nem a közönségnek, nem a rendezőnek, csak magának. Zengett szinte körölte a suhogó levegő; s gyönyörű teste, a fehér khitonban, mintha ezüst szikrákat szórt volna...

Bakó László olyan nagyot lélekzett, mintha a víz alól merült volna fel, percek múltán.

Kicsoda ez a nő? Kik ezek a bájos táncosok?

Hirtelen Sappho villant föl képzeletében, Lesbos sziget misztikus életű költőnője, aki fiatal lányokat tanított táncra Aphrodite rózsákkal behintett oltára körül. Igen, ezek a fiatal lányok az ő tanítványai! Őmaga az a magas, vezetőtáncos, aki legutoljára a föltámadó Napot köszöntötte emberszem nem látta forgásával. A kacagó kis Gello, a kedves és szelid Kleis, Lidia virágszála és Attis, a csapodár - itt fürödtek előtte a napfényben, míg távolról a kék tenger partcsapdosó moraja hallott... vagyis a Duna reggeli zúgása. Milyen érdekes! Három ezer esztendő - mint egy szempillantás, összefoly.

Tünődve ballagott haza. Lehunyt szeme befátyolozott tükörében a fehér táncosnő alakja lobogott.

Van tehát nyugalmas szépség és van mozgó szépség. Szentkirályi Nóra a görög szobrok halhatatlan nyugalmával áll az idők hullámain. Ez a sugár táncosnő a ritmus aranyvonalát kigyózza a térben, az időben. Mindakettő szép, mindakettő mámort szítál a húsz éves férfi agyára.

A tánc anapestusi, fürgén suhanó szavakat ébresztett föl fülében. Halkan riadó dallamot is dúdolt hozzá. A vén Duna mellett ez a fiatal, reggeli tánc - olyan üde, olyan bájos. Az örök folyás partján a pillanatba foszló, harmonikus mozgás: az ellentét hatalmával ragadta meg s a végtelenséget társította képzeletében a mulandóval.

Pár hét múlva, egy mozgófénykép-színházban, meglepetve ismer rá Margitszigeti táncosaira, ahogy a film ragyogó fényben lepergeti bájos játékkukat. „Diamanto Ritta, az európai hírű táncosnő görög tánca” - így hirdeti a színház. A közönség ámuló moraja bibor és kék hullámként hömpölyög át a sötétség bársonyaiba öltözött csarnokon. Mellette, jól értesült nők félhangon suttogják a táncosnő intim életét: a holland király szeretője volt... nem, nem, dehogy - a bolgár királyé; vagy inkább a belgáé... ha igaz... lehet, mind a háromé... Észvesztően tökéletes termete van... egy barátnőm bement az öltözőjébe névalírását kérni, látta, úgy, egészen ruhátlanul - csak annyit mondott: istennő! Milliókat keresett... Berlinben, vagy Rómában, gyönyörű palotája van. Hja, aki a királyok barátja...

László arca elpirult a sötétben. Fájt, hogy ilyen durván bontják ki klasszikus mezéből Isten legtökéletesebb szobrát, akit a Földnek ajándékozott. Milyen kicsinyesek, milyen rossznyelvűek a nők, ha magasabbrendű riválisukról van szó.

De másnap újra megnézte a tánc koronázatlan királynőjét.

Mikor legközelebb találkozott Nórával, megkérdezte tőle: tud-e táncolni?

- Tudok.

- Görög táncot is?

- Nem. Azt nem. Csak moderneket.

- Kár.

Nóra nem értette, mit jelent ez a rövid szó: kár.

A fiú pedig, alkonyatonként, mikor a budai hegyek mögé hanyatló nap bibortüzet szórt a pesti part tornyainak tetejére: a Bethlen palota kertjében andalogva különös, művészi képekről ábrándozott. A hatalmas park tompa bokrait, virág-halmait eltüntette képzeletével s zöld, selymes fűvű nagy mezőséget álmodott helyébe; óriási zöld szinpadot, amelyet szomorúfüzek és sötétzöld ciprusok szegélyeztek. A smaragd bársonyon félig tündér, félig lány-alakok táncoltak édes csoportokban, folyton alakuló, folyton hullámozó láncokat fonva. Fehér és rózsaszín testük eleven márványa csodás szépséggel vált ki a háttér sötétzöld alapjából. Még a kísérő halk zenét is hallotta táncukhoz, mintha a magasból szűrődött volna alá. Vezetőjük, a sugár, magas leány, a királyok barátnője, a mozgó Szépség drága amforájaként tündöklött a késői napsugárban; aranyló haja mintha tűznek lobogott volna márvány teste fokán.

- Szép! - sóhajtott László. És szinte érzéki fényben izzó vers született új látomásából.

12.

Az orvosi előadásokat azért is szerette, mert valami izgatón érdekes volt abban, hogy az emberi test, emberi élet legrejtettebb titkait fiatal lányokkal együtt bontogatta. Vagy legalább együtt tanulta velük, elméletben, az életet és a halált.

Sokféle lány ült okos, fitos, vagy kíváncsi arccal a tudomány padjain. Némelyiket titkos érzé-
kisége izgatta e pályára; mások olyanokat akartak megtanulni, amikre nagy szükségük lehet a
veszedelmekkel rakott életben. Csak kevesen voltak azok, akik az orvosi hivatás magasztos
célját fölfogva, tisztán a tudásért, a beteg emberiség kinjainak enyhítésére áldozták föl életük
tavaszát.

Volt a medikák közt egy feltűnő arcú román leány, akinek szoborszerű termetén úgy állott a
ruha, mintha reá öntötték volna. Fekete haját rövidre nyirva viselte, ez valami pikáns fiús
jelleget adott az arcának. Kreol bőre bársonyos csillámú volt; s ha indulatba jött: a vér úgy
sütött rajta át, mint a túlfűtött kályha páncélján az izzó piros hő. Fekete gyémánt szeme ölö
mosollyal lobogott, anakonda nézéssel magához bővölve minden hímet. Hangja mélydallamú
női alt; mikor lágyan beszélt: mintha valami különös üvegből öntött harang zengett-bongott
volna. A magyar szavakat bájos lustasággal, kissé megnyujtottan ejtette, mint ahogy az
erdélyi románok szoktak beszélni. A kollégáival szemben igen zárkózott volt; soha nem állt
bizalmas tereferébe senkivel, se lánnyal, se fiúval. Jött és ment, mintha mindig fontos dolga
volna az egyetemen kívül.

Lászlónak eleinte föl sem tűnt ez a leány. Csak egyszer, mikor a nevét hangosan olvasták,
háromszor is, és a leány későn jelentkezett reá - akkor nézte meg a különös név viselőjét.
Mert a neve így hangzott: Hermilan Laura. Később tudta meg, hogy ez az Ermilaneu román
névből van alakítva.

Hermilan Laura, ha a magyaroktól elszigetelte is magát, annál bizalmasabb barátságban állt a
román fiúkkal. Valami titkos egyesületnek is tagja volt; hetenként egyszer összegyűltek
valamelyikőjük lakásán és ott gyűjtottak oltárt Nagy-Romániáról álmódzó nemzeti hiúsá-
guknak. A magyar állam ösztöndíját élvezte közülük nem egy, de ez nem akadályozta meg
egyiket sem abban, hogy balkáni hálaképen el ne ássák robbanó aknáikat az őket dédelgető
ország fundamentuma alatt.

László néhányszor szembe került az izgatón szép leánnyal. Mindig villamos ütést érzett vagy
a fején, vagy a szívén. Pedig Laura rá sem nézett, úgy suhant el mellette, mint egy idegen
hajó, amely zászlóját sem vonja fel üdvözlésére.

Egyszer, a Stefánia-út délutáni forgatagában látta, ahogy pompás autón rohan az ismeretlen-
ségbe. Egy férfi ült mellette; úgy rémlik: az egyetem híres ideggyógyász professzora.

Talán ismerőse ez a leány? Vagy asszisztense? Az is meglehet: szeretője.

Lászlót izgatni kezdte ez a talány.

Már ismerte a nyugalmas szépséget Nórában; megvillant előtte a mozgó szépség Diamanto
Rittában; most ez a Hermilan Laura a rejtelmes szépség varázsával nyugtalanította. A nők
szentháromsága ez - gondolta magában; az Ártatlanság, a Bűn és a Tudás három angyala. Az
ártatlanság testvére a Hit; a bűn anyja az Élet; a tudás gyermeke a Művészet. Vagy megfor-
dítva, az mindegy. Csak az egész lelki világunk teljessége benne legyen. És ebben a háromban
benne van.

Egy kérdés égette agyát: melyik lenne életének emelő szárnya? A Szárnyas Ember női mássa
melyikben rejtőzik? Mert ha ezt biztosan tudná, arra sugárzaná lelke delejét, azt fogadná
nyugtalanító álmai királynőjének, az lenne kifejlő erejének serkentő démona. Igen, egy

démonra van szüksége minden nagyot álmodónak. Sokrates az önismeret és lelki szabadság démonától vette át a méreggel tölt poharat és lett halhatatlanná. Jézust a megváltó szeretet démona ostromozta a Golgotáig. Shakespeare az emberi sorsokkal játszás démonától kapta csörgősapkáját és reá arany koronáját. Napoleont a világhuralom démona kergette végig Európán, épúgy, mint Attilát és Nagy Sándort a hajdani világon. Theodora császárnőt az érzékiség démona szállotta meg, hogy piciny sarka alá hajtsa Bizáncot és a fantasztikus keletet. Minden nagy költő az egyéni megnyilatkozás, a szép szavakkal vallomás édes bűnét kapta szellemi terheltségül élete démonától; s ez a démon a legtöbbször egy nő alakját ölti magára.

Az én sorsom ki van mérve - gondolta László -, nekem a csillagok felé kell szállanom; húsz éves vagyok, ha hátra tekintek: valami elmosódó árnyék-forma huzódik utánam; úgy rémlik, kísértő démonom setteng mögöttem. De miért ólálkodik a hátam mögött? Kerüljön szembe velem, nézzünk angyal-szemet és ismerjünk egymásra, sorsunk hordozójára. Ki volna az? Ki lenne az? Sugalmadat várom, hitnek és révületnek kódében reám leszálló Hatalom!

Ha a fehér ködben sugárzó Nóra mosolygott reá, az villant át gondolatán: - nem, nem ez; inkább az a másik, a mozgó szépség. A mozgásban van az élet, a haladás, az emelkedés; ez a nyugalom, ez az álló szépség: bűvös tespedés, leköt - nem emel. Ha Ritta csodás alakja zengett előtte a ritmus lázában: nyugtalanul kapkodott a harmadik felé: ez a tiszta testiség, bármily halhatatlan szép, csak pusztá forma, nincs betöltő és megszállató ereje! Üres amfora, amelyben sem illat, sem szín, se forma, se lényeg, se lélek nem remeg. És diadalmas erőben bontakozott ki előtte a tudással díszített harmadik szépség, a Rejtelem démona, akinek csodás mély szeme isteni titkokat beszél. Talán ez volna az?! De hirtelen valami durva földiség és bántó idegenség fagyott közzé és idézett démona közzé; a hatás elhalt, a forma szépsége torzzá bomlott, s a megrendült hit magas tornya úgy vágódott hátra, mint a derékba tört óriás fenyő.

Nem az egyik, nem a másik, nem a harmadik, Hát akkor melyik? - kérdezte magától. És váratlan egy hang kiáltott tépelődései zürzavarába: Mindahárom! A három egység a tökéletesség, a befejezettség. A reggel, a dél, az alkonyat. Az indulás, a tető, a megérkezés. A küzdelem, a diadal, az elnyugvás. Vagy nevezzük akármicsoda névvel. Teljes szentháromság, egy örök Isten, mint a vallás mondja.

Miért kellett Lászlónak az Asszony, ha már kitűzte magában, hogy soha nem hajlik egynek sem a hatalma alá? Vére ily gyorsan ellent mondott volna akarátának? Nem. Ő, mint a hidépítő, pontos tervet akart készíteni életéről, hogy ostoba véletlenek ki ne lendítsék szabott irányából. Élete hidjának volt szüksége bizonyos elemekre, amelyek díszítő voltak mellett tartották is a hatalmas szerkezetet. Ez lett volna az Asszony.

A magyar költészet, öszerinte, túlságosan férfias költészet: csupa kardcsattogás és politikai frázis, vagy az elhanyagolt ifjúság béna sajnálata. Démoni nincs a magyar költészetben. A démonit az asszony szokta hozni. Balassa Bálint sóvárog és ezerben sem látja meg az Egyet. Csokonai rokokó bájjal dalolgat; csakhogy Lilla-dalai olyanok, mint a festett husvéti tojások: egy pár napra jók, de ünnep multával megromlanak. A roppant léptű Berzsenyi talán röstellete bevallani, hogy Dukai Takács Zsuzsánna nem volt költői ideál; szerelmi dalainak a patakja hamar kiszáradt. Vörösmarty, szegény, mindig angyalokat próbált festeni kármin, arany és fehér színeivel; nem tehet róla, ha nőalakjai az Operaház fresko allegóriáival testvérek: nagyon magasan vannak és rendesen a levegőben lebegnek. Arany János? szégyelte szerelmét; t. i. itt nem segítette „epikai hitel”; csak balladáiban villan föl néhányszor az Örök Nő árnyképe. Madách Évája, változó szerepeiben, rideg mathézis; az okoskodó költő célját szolgálja, de hústalan és vértelen. Petőfi... Petőfi még gyermek volt arra, hogy megtanulja a Nőt, Istennek

ezt a százszeresen bonyolult rímelésű költeményét: Szendrey Julia pompás költői téma volt számára; csak tiz-husz év múlva láthatta volna meg igazi valóságában.

Igy állunk a nagyokkal. A kicsik? Szóra sem érdemesek.

Az ókornak voltak hatalmas, démoni asszonyai. Theodora, bizánci császárnő, aki utcalányból emelkedett föl kelet trónjára. Cleopatra, a Nilus arany kigyója, aki tudott élni és meg tudott halni királyi módon; úgy, hogy Shakespeare szeme is megakadt rajta. Még a Catullus Lesbiája sem közönséges asszony; Metellus Celernek ez a ragyogó szépségű Clodiája úgy táncolt végig a férfisziveken, hogy a villámokat hajigáló Cicero alig győzi izzó vétkeit fölsorolni, mikor egyik szeretőjét védi a „mindenki barátnője” ellen. Hát Thais? A színpadok táncosnőjéből, a ragyogó hetérából szent asszonnyá angyalodott senki lánya? Hát Sappho, a rejtélyes életű lesbosi költőnő? Hát az új idők, a 19. század kínai császárnője: Tszö-Szi, aki Theodorához hasonló utat futott meg, aki okos, ravasz és kegyetlen volt, mint III. Richard, mert egyszerűen eltette láb alól, aki célját keresztelte?

Ezek a Nagy Asszonyok, a Goethei értelemben vett Örök Nők, akik nem találták mindig meg a hozzájuk méltó nagy művészt, a titkukat megértő és kifejtő férfi-szellemet.

Ilyet akart fölidézni a huszadik század lomha ködéből Bakó László, hogy az ellentét hatalmával saját magának rejtőzködő geniuszát állítsa teremtmény munkába.

A maga kiszemelt három asszonyát színekben látta: Nóra a fehér, Ritta a piros, Laura az ibolyaszín. Ha összevegyíti ezt a hármat, mi lesz belőle? Valami különös lilaszín, az amethiszt drágakő ragyogása. Ártatlanság, bűn és tudás; vagy: hit, élet és művészet háromsága.

13.

Sokszor, homályosan, úgy érezte, mintha két ember összetétele volna. Ha elmélyülve benézett lelke sötétén nyugvó tavába: halvány képemását pillantotta meg benne; de ez a visszatükröző kép nem egészen az volt, aki belenézett; más, sötétebb, rejtelmesebb, ismeretlenebb. Néha, elfeledkező pillanataiban, mintha megmozdult volna testében ez az idegen test, agyában ez a második agy; s igazi énjével párhuzamosan, akaratán kívül, tett, gondolt, érzett volna sokszor csodálatos új dolgokat.

Lelkének ez a finom kettészakadása hirtelen meggazdagodásával járt együtt. A régi, álmodozó szegény fiúra, mint egy új réteg, porszem-szítáló lassúsággal hullott reá az új, Vakmerő akarattal vértezett fiú; nem temethette be soha, csak megváltoztatta a formáját; de az új rétegen mindig, szinte döntő hatalommal, ütött át a régi.

A növekedő új óriásnak lényével együtt nőttek óriás tervei:

- Ha gazdag vagyok, minden lehetek. Én király akarok lenni, egy ország szellemi királya. Birodalmam hódító csapatja a világ leggyönyörűbb lovag-serege lesz: az asszonyok ellenállhatatlan dandárja. A lélekben és testben szép asszonyok faláncsa. De úgy kell királykodnom rajtuk, hogy soha le ne szálljak hozzájuk, hogy soha föl ne emelkedhessenek akaratomig. (Gyermekkor fogadalma, ez a vas elhatározás, így égett keresztül még új valóján is.) Hercegeim, arisztokratáim lesznek a művészek; minden kiváltság, cím és nemesség az övék. Az Egyházat arany lépcsőnek használok messzeható terveimhez, s ha csak lehet: internacionális gyűrűben övezem át szándékaimmal a világot. A fejedelmek és királyok, az elnökök és császárok hatalma kívül esik birodalmamon; az én országom: Lélekország, olyan, mint a melegség a tűz fölött, mint az éltető levegő a föld fölött, mint a fény a holt tárgyak fölött. A Hit halhatatlanságát e földön akarom kivívni, hogy a Petőfi szent gondolata valóra váljék: nem

kell mennyországba repülnie lelkünknek, mert a mennyország száll le a földre. Oh, ha boldoggá tudom tenni nemzetemet e lelki megváltással, példát teremtek a tévelygő Emberiségnek - és bennünket követnek, utánoznak Angliától Amerikáig.

De megszólalt, mint diszharmonikus mellékszöveg, másik, sötétebbik énje is:

- Mi közöd a mások boldogításához? Az a fő, hogy magad légy boldog. Láthatod, e forgó csillagon mindenki magáért tülekszik; az az első köztük, azt imádják, aki legtöbbet kaparit. A királyok a milliók vagyonából istenkednek a hatalom ormán; az arisztokraták a királyok szét-szórt aranyán építik föl elszigetelt boldogságukat; a milliók pedig, ostobán, azért boldogtalanok, hogy a királyok és arisztokraták boldogok lehessenek. Az Egyház ennek a csontját, vérét, idejét másokért áldozó végtelen tömegnek igéri és adja a másvilág minden mámorát, gyönyörűségét, hogy eszébe ne jusson díját még itt e földön követelni. Ha pedig eszébe jutna: vörösre és feketére festik őket, hogy két pártra szakadjanak, meggyüöljék a különbözőket és egymással tipratják porba szegényeket. A maga hite szerint mindenki boldogulhat; a népek vezérének csak arra kell vigyáznia, hogy a szegény el ne orozza a gazdagok hitét, mert akkor már baj van. Minden fejnek megvan a maga kalapja. Nem szabad össze-csereberélni.

László elgondolkozott. A történelem korszakai pompás törvényszerűséggel vágattak előtte el.

És ekkor villant föl agyában az a gondolat, amit eddig homályos sejtelemképpen hordozott: új arisztokráciát, új uralkodóházakat kell teremteni! A lélek és szellem arisztokratáit, a művészek és gondolkozók fejedelmi házáat. Van az emberiségnek egy detronizált dinasztíája, amely a maga családjának tagjait széthullatta az egész Földgömbön; ezeken és ezeken bolyonganak ilyen néma trónkövetelők, akik a legszentebb koronát, a Szépség, a Gondolat, az Álom, a Hit és Rajongás drágaköveivel diszitett *isteniség koronáját* viselik homlokukon, barbár szemeknek láthatatlanul. Mi ez az *isteniség*? Az ember szellemi részének kibontakozó és minden anyagon urrá levő hatalma. Az a titokzatos energia, amely bizonyos kilobbanásában Napoleont vagy világbiró Nagy Sándorokat teremt, más oldalon pedig Shakespeare-eket, Dantékat és Goethéket. A Napoleoni-sarok már sokszor kiélte magát fejedelmi hatalmakban; de a Shakespearei-sarok még mindig a másik életre apellál, ahelyett, hogy itt a földön rendezné be nagy századokra szóló birodalmát. Miért nem koronázhatták látható királyokká eddig magukat ezek a szellemi dinasztíák? Azért, mert a látható királyság hadserege hiányzott akarathoz. A Pénz, az átkos és mindent megvevő Pénz. Hogy lehetne a Lélek királyait a Pénz királyává tenni? Államcsinnyel. Úgy, hogy a látható királyság és az uszályát hordozó arisztokrácia létföltételét az aranyat izzadó milliókról át kellene lopni a szellem dinasztíájának tagjaira. És erre mi volna a mód? Az, hogy a Szellem fölmentjei valami új örülettel a maguk vazallusaivá bírnák tenni a mások boldogságáért boldogtalankodó milliókat. A Pénzt.

Helyes. Csakhogy van-e olyan szellemi erő, amely a buta milliókat egységes, okos táborra nemesítheti, oly elszánással, amely a fizikai hatalommal dacolva, átnyújtja életét a szellem királyainak? Mikor tudjuk azt, hogy minden: a kenyér!

Szörnyű kérdés, amelyre óriás *Nem!* a felelet. A Hit?...

László öklével döngötte koponyáját: villanj föl, megmentő gondolat! Lobbanj föl, eszme-fárosz, ebben az égigterjengő ködben, hogy célunk hajóját révbe tudjuk kormányozni.

Hiába!

Óh, hogy vádolta Jézust, ama láthatatlan birodalom legnagyobb királyát, amiért gyermekes naivsággal kiejtette kezéből a földi hatalom koronáját! „Az én országom nem e világból való...” Miért? Hát miért nem? Hiszen ez a föld hordozott, ez temette be csontjaidat - miféle Országra függesztetted kék szemedet? Az Ég kékje... óh, csak a világűr korom éjszakájának a napfénytől izzó levegőtengeren átrémlése... Mit gondoltál új hazádnak, nagy Álmodó? A

Sirius csillag lehet új életformák rohanó bölcsője - de *ott* nem ismerik a te önfeláldozásod isteni tragédiáját. Magad fölé hagytad nőni a papi fejedelmeket és a császárokat; odaadtad nekik, ami a „császáré”, hogy megszaggatott palástod és tövissel koronázott véres homlokod csak ideális torzképe legyen az eljátszott hatalomnak... Cserében, a drága császárok és gőgös papi fejedelmek, fölültettek Isten jobbára, hogy ott várjad, várjad az utolsó ítélet napját, amikor majd Te ítélsz elevenek és holtak fölött... Utolsó ítélet! Micsoda távoli szó! Mintha kívül volna a csillag-mindenségen, a Világegyetemen! Még az első ítélet sem jött el, hol van az utolsó? Jobb ma egy ország, mint holnap a Végtelenség.

... Miért nem születtem királyok fiának? Miért nem vagyok egy nagy dinasztia vérbeli leszármazottja? Akkor lehetnének kolosszális álmaim, mert a Végrehajtó Hatalom a lábaimnál pihegne. Hiába ordítjuk, sirjuk és énekeljük kelettől nyugatig, hogy Jézus a királyok királya... hiába omlanak feszülete előtt porba világbirodalmak koronázottjai... a tényleges hatalom irtózatossá villama az ő kezükben van, nem a szegény Názáretiében! A Názáreti megsértéséért soha nem indítottak háborúkat; de egy főherceg legyilkolása milliókat sodort a mészárszékre, a megbántott fenség bosszúja nevében. Óh szent csalások! Óh szemtelen hitetések! Ti is a Pénz ördögistenét szolgáljátok! Ha ezt az emberiség létét egyensúlyban tartó kolosszális hazugságot kirántanánk - vajjon lehetne-e új harmoniába ringatni az alapig fölzavart néptengereket?

Az emberiség hite megrendült. Kiábrándult azokból az istenekből, akiket eddig halhatatlannak tartott. Minthogy pedig a Föld embere nem tud metafizikai hatalmak nélkül élni: bizonyos, hogy új isteneket teremt magának. Valami nagyszerű hit-forradalom fog átsöpörni a világon, ha a császároktól a koldusokig minden hívő belátja a volt Isten-Dinasztia bukását. A tömeg ösztöneit egyesek intuíciónja vezeti; tehát az lesz a jövő legnagyobb embere, aki legelőször ad elfogadható formát az emberiség új vágyának. Ez az idő hamar bekövetkezik. Jupiter és Apolló szobra még állott, mikor a kékszemű Názáreti megjelent.

Miért ne lennék én az a kengyelfutó, aki bejelenti a közelgő új Istent? - kérdezte magától László.

Az új gondolat még mindig nem alakult ki lelkében, még csak köd alakjában gomolygott, mint a születő csillagvilágok ős anyaga, amely már méhében hordja az új élet magvát.

De annyit tisztán látott, hogy egy új szellemi, vagy hitbeli forradalommal zászlója alá gyűjtheti azokat a milliókat, akik most a büntető Atyaisten, a megváltó Fiúisten, a megszentelő Szentlélek-isten hármasság tirannizmusa alatt nyögnek, mint e hármasság mennyei hatalomnak megfelelő hármasság földi hatalom rabszolgái, kijátszottjai: t. i. a Királyok, a Papok és a Pénzfejedelmek vazallusai.

Minden várospusztító lavina egy marék hó megindulásából óriásodik; egyetlen ember gondolata lehet olyan szikra, amelytől egy fáradt, kiélt világ tűzbe borul.

Bakó László úgy érezte: agyában hordja ezt a szikrát.

14.

Október végén, egy gyönyörű estén, hangversenyre készült a grófné Lászlóval együtt.

Az őszi matróna már rég nem volt kinn a nagy világban; de a klasszikus zene fölébresztette kíváncsiságát.

- Megyünk, - mondotta fiának fölragyogva.

Izgatottan öltözött. A leány, aki segített neki, nem győzte parancsainak szakadatlan sorát teljesíteni. Ezt adja ide, azt hozza be, siessen fiam, vigyázzon, ide nézzen, erre figyeljen, - csak úgy zuhogtak a rendelkezések.

László, szobájában, a tükör előtt állt, a nyakkendőjét kötötte föl. Halk füttybe öntötte kibontakozó vágyát; mintha a nemsokára fölhangzó zene bevezető melódiájának adna hangot. Ott lesz Nóra is, gondolta futó mosollyal; a zene hatalmas csábító, ezt nemcsak Tolsztoj tudja; ilyenkor a lányok arcára valami titokzatos köd borul, amely a sóvárgás, vagy az odaadás, vagy a fölkinálás döbbentő szakadékait takarja. Érdekes leány ez a Szentkirályi Nóra. Olyan, mint a fehér láng, tiszta és meleg. Szegény; nem tudja, hogy gyűjthatatlant akar fölgyújtani. Azt megengedjük, hogy szeressen bennünket; de szívünket nem cseréljük el a szívével. Nem. Függetlenség! - ez a jelszó. A Szárnyas Ember szárnyát letörné az Asszony. Nekünk pedig egy az életünk célja: repülni!

A zene szivringató ütemei a Táncot villantották föl képzeletében; a tánc fölidézte Ritta alakját, amint hófehéren forog a reggeli nap ezüst fényzáporában. Óh, micsoda szépséges termete van ennek a nőnek! Királyok asztalán volt a legdrágább falat. Csak testiség volna? Ki tudja. De hiszen maga a Szépség, ilyen hibátlan formában jelenve meg, a harmonia szellemének kifejezője, maga a testté vált lélek... A lélekről eszébe jutott a Hermilan Laura lelkes szeme, ez a csodálatos fekete gyémánt, amely ezer titok beboltozó drágaköve; idegensége csak izgatóbbá teszi, tudással páncélozottsága csak az értékét növeli. Láta újra, ahogy a pompás autóban elsuhan előtte, egy férfi mellé simulva. Kije lehet neki az a férfi?...

Ezalatt a grófné teljes diszben állt az öltözőtükre előtt. Már éppen üzeni akart Lászlónak, hogy kész - mikor hirtelen úgy érezte, hogy meginog alatta a padló, körülte és fölötte a fal - megszédült. A jobb kezét fölemeli, az ajtóban álló szobaleány felé, az ajaka megmozdul, a kimondani szánt szavak ott tolonganak a nyelve hegyén; de mint a villámcsapás, valami szörnyű, tompa ütést érez az agyában, összefut előtte a világ - és hangtalanul összeesik.

A leány elsikoltja magát, rémülten rohan hozzá, emeli, viszi a diványig. Ott valahogy lefekteti, fél-ülő, fél-heverő helyzetben, s egy percre tanácstalanul kerengve a szobában, végre megleli az ajtót, kirohan - az inához bekiált: „Menjen orvosért, rosszul van a grófné!” - Azután László szobáját zörgeti meg félelmetesen:

- Kérem... úrfi... jöjjön, a grófné elájult.

László mintha álmából riasztaná föl, kábult fővel fut a leány után. A kis budoárban ott fekszik a grófné, nyitott ajkán az elszállani készülő élet lebeg.

Gyorsan ott termett az orvos, mégis elkésett. Mire ágyba fektették a nagy asszonyt, kilehelte nemes lelkét. Szép volt az élete, halála is könnyű. Szerette a jó Isten, akit annyira imádott.

A fiú igazán úgy érezte: édes anyja fekszik a halottas ágyon. Sirva hullott térdre, és csókolta a még meleg kezeket, amelyek soha nem ütöttek, mindig csak fölemeltek és gyógyítottak.

- Anyám, - mondta neki zokogva. Most először és utoljára. Ekkor éjszaka, mint egy izgató dráma, vonult el előtte jövőendő élete.

A nagyasszony meghalt, sorsának tartó pillére leomlott, jön a zuhanás. Igaz, hogy nevén egy millió; de a gyönyörű, gondtalan életnek vége. A Bethlen-palota csendes, álmokat sugalló termei elosonnak előle; mások, zajos emberek jönnek és kiszorítják ifjúsága paradicsomából. Föl kell vennie a harcot az élettel az életért; a világmozgató eszmék várhatnak a Lehetetlenség ormán. Még az is megtörténhetik, hogy a szerencse-hozta milliót elvitatják tőle; a Törvény olyan, mint a modern szekrény: laikustól nem sejtett titkos fiókjai vannak. Akkor aztán újra kijut az utcára, a nyomoruság országútján megkezdheti végtelen vándorlását a jobb sors felé, a hirtelen álmodott és elvesztett boldogság felé. Édes anyja kibocsátó álmai elfagynak a rideg

küzdelmek hidegében; nem lesz fiából Szárnyas Ember, csak a Platon tollatlan kétlábú állata, akit a mindennapi kenyér kiverekedésének izgalma tart ébren, ront és pusztít el, De az agyába furódott arany golyó, a nagyrahívatottság monomániája, nem hagyja pihenni; kettészakítja zaklatott lelkét s mikor nem lát más hidat, a Duna hidjáról bebuktatja a mindent kiegyenlítő sötétségbe...

Irtóztató!

Megadja magát sötéten közelgő végzetének? Vagy körömszakadtáig harcoljon elébe hullott boldogságáért?

Küzdelem nélkül csak a halottak adják fel a harcot - ő él!

Bement a halottas szobába, fölgyújtotta a villanyt és borzongó döbbenéssel nézte a márvány-arcú asszonyt.

Különös gondolatok vágtattak koponyájában; egymást szülték és egymást falták föl, mint a mesebeli rémek.

Te hallgatag arisztokrata nő, te ősi név viselője, te magános úrnő a Csend várában: mondd meg nekem, miért fogadtál engemet, szegény senkit, fiadnak? Micsoda sugalom szólalt meg jó lelkedben, mikor először megláttál engemet? Ki voltam én neked? Voltam-e valakid azelőtt, hogy láttalak? Vajon nem a múlt idők homályában kapcsolódott sorsunk együvé? Én nem tudom, nekem soha nem szóltál erről, senki nem gyújtott fényt öntudatlan életembe. De hátha rejtegettél valamit előlem? Hátha régi drámák epilógusa volt a mi találkozásunk? Ki tudja? Csak te tudhatod, fehér hajú patronám, második édes anyám. Óh miért nem nyitottad ki az utolsó ajtót is, hadd láttam volna be egészen életedbe, - életembe...

Hogy támadnak a trónkövetelők?

Erős, vak hit teremti őket, akik a sejteleből acél igazságot kovácsolnak. És ráteszik életüket egy ilyen hazug igazságra.

A félelmesen hallgató palotában is az egyre hatalmasodó vakhit virraszt. Ez a vak hit az örök Szeretetben való hitnek a törvénytelen gyermeke.

A magára maradt fiú már azt kérdezgette magától: tulajdonképpen ki vagyok hát én? Bakó László? Vagy Bethlen László?

Szentkirályi Nóra másnap reggel aggódva sietett a Bethlen-házba; már a hangversenyen valami rosszat hallott.

Mikor, mint egy váratlan fordulónál, reá meredt a szomorú valóság képe: úgy omlott le a jóságos asszony ravatalánál, mint az a sápadt arcú fiú tegnap este. Megsiratta; mert szétfoszló boldogságának elvesztett tündérét érezte benne. Ez a drága lélek volt az egyetlen barátja, akinek szótlán vallomásával megvallotta szerelmét; ez a behunyt két szem mosolyogta még nem régen reá a betelés biztosságát. Most, mintha mindennek vége volna! A drága közbenjáró: halott, kiejtette kezéből két ifjú lélek sorsát.

Nóra úgy tekintette Lászlót, mint a megboldogult édes fiát. Vigasztalni próbálta gyászában, a türelmek és szenvedések Jézusát említette s az idők gyógyító hatalmáról beszélt. László szomorú mosollyal hallgatta, mert érezte, hogy éppen a vigasztaló szorult legjobban vigasztalásra. Fehér leány, fehér leány, te most nemcsak Bethlennét, magadat is siratod.

Hogy, hogy nem, kezük valahogy összetévedt a halott ravatalánál. A fiú megfogta és nem engedte el a leány remegő puha kezét. És ez az ötszirmú nagy fehér liliom, ott az ő kezében, beszélt, vallott, mindent elmondott. Érezni lehetett benne a távoli szív odalüktetését, izgalmas vergődését. László ránézett a magas leányra - egy pillanatban keresztül futott rajta álma,

vágya, jelene, jövője és halkán megszorította a hatalmába hullott kis kezét. Nóra valami szépet élt át ebben a futó percben, s könnyei boldog gazdagsággal hullottak.

De jött a valóság - jött Teréz néni. A Bethania-egylet tagjaként egész szabályszerű gyászmonológban siratta el a nagyasszonyt. Ritmikus prózában jajongotta végig ragyogó érdemeit, mintha nyomtatásból olvasná. Közben eleven szeme ügyes forgással szedte gyűjtőlencséjébe a környezetet; bókolt a szótalán ott álló magas leánynak, résztvevő susogással testvéresítette fájdalmát a Lászlóéval és nagyszerű, impozáns temetés bontakozott ki lelke szemei előtt. Sietve följánlotta segítségét a nagyasszony felöltöztetésénél, hiszen olyan nagyon szerette. Azután, egy alkalmas pillanatban, félrehívta az unokaöccsét és könnyben úszó szemekkel kérdezte tőle:

- Hát a végrendelet? Maradt végrendelet?

László hirtelen nem is értette meg, mit akar ezzel. Két karját a bizonytalanság gesztusával tárta szét, vállat vont: mit tudom én? Mit érdekel engemet? De mikor megértette a kérdés jelentőségét, elgondolkozott: Teréz néni reális asszony, a legérzékenyebb pontot érintette. Mi van a végrendeletben? - ez itt a kérdés. A lét vagy a nemlét kérdése ez. Ujra fölgomolygott előtte a kétséges holnap ezer szomorúsága, köde; újra úgy érezte, mintha a levegőben lábolna roppant magasságban, alatta halálos mélység, s minden pillanatban attól kell tartania, hogy az a láthatatlan erő, mely fönn lebegtet, megszakad - és ő zuhan.

Vajon mit hoz a holnap?

15.

Az érckoporsó, ez a lelketlen testet szállító gyászhajó, átúszott Erdélybe, a Bethlenek családi sirboltjába. Bakó László egyedül maradt a budai palotában.

Kötelességérzet tartotta a néma falak közt: ne bitangolja profán idegen a nagyasszony várát, míg a törvény és végrendelet nem dönt hovatarozásáról. Ört állott a kiürített erősség bástyáján.

Lászlóban két érzés küzdött ez időtájt: a lelki jog folytonosságának valami különös ösztöne, amely azt sugallta neki, hogy ehhez a hatalmas épülethez joga van; a másik pedig nyugtalanító határozatlanság, amely nyitva hagyott lelkét őrizetlen pillanatokban váddal rohanta meg: mit keresel te itt, párvenü, plebejus, az arisztokrata Bethlenek ősi fészkében?

Mégis úgy gondolta, a végrendelet fölbontását itt kell megvárnia.

Csakhamar feltünedeztek az örökségre éhes, távoli rokonok, oldalági leszármazottak. A megboldogult se gyermeket, se testvért, se férjet nem hagyott maga után; minthogy pedig a budai ház teljesen az ő nevére állott, a Bethlenek kimaradtak az osztzkodásból. A végrendelet, mint hétpecsétetes titok, izgató lehetőségeket zárt magába.

Már a temetés után egy héttel jelentkezett bizonyos Pálmay nevű úr, igen elegáns, igen hosszú fiatal ember, akinek borotvált arcán világjárásának emlékei tűnődtek el-eltűnő s föl-fölriadó ráncokban. Modern Mefisztó-feje kutató gunnyal és mosoly alá rejtett rossz szándékkal met-szette a levegőt; mert arcéle igazán él volt, szinte vágta, aminek nekiment. Előkelően öltöz-ködött; zsakettje gomblyukában fehér szekfűt hordott. S valami bódító, asszonyos parfüm örvénylett utána.

Pálmay első találkozásra letegezte Lászlót:

- Pálmay vagyok, Bethlen grófné távoli rokona. Szervusz. Megengeded, hogy tegezzelek? Azt hiszem, jóval idősebb vagyok. Különb is, a lelki rokonság jogán testvérek lehetünk, hiszen mindketten a Szép istenét imádjuk. Sok jót hallottam rólad, ismerem *Látomások* című könyvedet. A vízió szentek és lángelmék kiváltsága. Büszke vagyok rád. Tudom, hogy a megboldogult nem méltatlanra pazarolta szeretetét. Szervusz.

Azután szépen betelepedett a palotába, az emeleten lefoglalt magának néhány szobát, és pontosan megjelent az ebédeken, a vacsorákon, melyeket a grófné szakácsnéja szolgált föl Lászlónak.

Jelentkezett később egy süket vén kisasszony is, valami alapítványi hölgy és irodalombarát, aki állítólag bizalmasa volt Bethlen grófnénak s az már életében neki ígérte garderobját. Ez is addig alkalmatlankodott, míg László el nem helyezte a palota egyik szárnyában.

Erdélyből jött egy nyugalmazott ezredes, óriási iratcsomóval, amely igazolja, hogy Bethlenék birtokainak egy része az ő családjára szállt, mert valamelyik gróf Bethlen elzálogosította. Az ezredes úr megelégedett a napi kosztal; szállása a Gellért-szállóban volt.

De előre küldözték érdeklődésük galambjait a Bethlenek is; mert, hiába, sohasem lehet tudni semmit. Külön ügyvéddel képviseltették magukat, hogy összevonják a hálót, mihelyt pedzi a hal. Ilyen mély vizekben ezer a meglepetés.

Azután kilincseltek, szimatolóztak az örök kalandorok, a váratlan szerencse furfangos boldondjai; a cselszövők, az érdekbányászók, akik mindig keresnek és sokszor találnak valamit.

A jótékony, emberbaráti egyesületek szent hollói is fekete csapatokban szállták meg a Bethlen-várat, mert az egész főváros ismerte a nagyasszony áldott jó lelkét. Minden filléregylet ezreket és százezreket várt az erdélyi koporsóból.

De a legriadalmasabb feszültséggel Teréz néni járta és várta a nehezen hömpölygő napokat. Mintha egyenes leszármazottja volna a grófnénak: megtévesztő biztossággal osztogatta rendeleit a palotában; tépdeste a reménykedők bokrozó bizalmát, lovallta a csüggedező és tétovázó Lászlót: - „meglátod, itt minden a miénk!”

László a nagyasszony ügyvédjét kérte meg, képviselje az örökségi ügyben.

Eljött végre a nagy nap. Az összegyűlt feketeruhás aspiránsok előtt a közjegyző fölbontotta az ötpecsétes nagy borítékot és fölolvasta néhai özv. gróf Bethlen Tamásné végrendeletét.

Nincs oly szentséges pillanata az életnek, talán még a halálnak sem, amely ünnepesebb csendben omlott volna a mulandóság végtelenébe, mint ez a végrendelet-fölbontó pillanat. Az elegáns Pálmay sátáni arca sápadtan merevedett a levegőbe, mintha hirtelen megkövült volna; a nyugalmazott ezredes vigyázzállásban, csaknem tisztelegve hallgatta a távolról kelő üzenetet, nem mert lélekzetet sem venni; a Bethlenek ügyvédje ugrásra feszülő testtartással állt szobrot a csupa füllé váló várakozásnak; a jótékony egyletek szent hollói nagypénteki döbbenettel rogytak magukba, mikor a haladó mondatok során csak nem akart fölvillanni az ő egyesületük neve; Teréz néni, aki törvénytelen vakmerőséggel belopózott, remegő ajakkal mormolta százszor egymásután a jó Isten nevét, őszülő hajszálai lassan emelkedni kezdtek, mintha feje villamossággal telt gömb lett volna; a kalandorok és bizonytalan jogú érdeklődők megfagyott csendben ridegedtek a falak mentén, mint megannyi fakón fekete szobor. Csak a süket vén kisasszony izgett-mozgott; hallócsövét balfülébe illesztve, jobbra-balra settegett-suttogott: „mit mond, kérem? szabad kérdezni: kinek a nevét olvasta most? az enyém -? nem az enyém?”

László, ügyvédje mellett, az asztalfőn ült, s lehajtott arccal látta a monoton hangon elosonó mondatokat; látta rajtuk keresztül a végrendelkező jóságos arcát, okos szemét, csöndes mosolyát, nyugalmas elhatározottságát; néha-néha mintha finom hangját is kihallaná a közjegyző hivatalos szavából.

A végrendelet rövid volt és meglepő. Bethlen grófné az Első Hazaiba letett egymillió vagyonát és a budai palotát örökbefogadott fiára: Bakó Lászlóra hagyja - „mert az anyai szeretet érzésének drága kincsével ajándékozott meg; és mert kivételes lelkének kivételes megbecsülésre van szüksége.” (Teréz néninek ebben a pillanatban buggyant ki az első könnye; fölborzadt hajaszálai pedig nyugvóra bágyadtak. Van Isten az égben.) A palotát azért hagyja szintén örökbefogadott fiára, mert közeli rokona nincs, s a sok kézen hamar szétfoszlanék az érték, míg egy kézben egészben marad. Ruháit, s egy pár kedves emlékét hűséges komornája örökölje. A becsületes öreg inas pedig holtáig tisztességes évváradékot kap az erdélyi birtokból, amelyet három jótékonyági egyesület között oszt meg, ezek között háromszoros arányban örököl a Bethánia...

Mint a leforrázott virágok, hervadtak el a nyilongó remények.

A Bethlenek ügyvédje gúnyos mosolyra vonta száját és harci tűz villant föl a szemében: na, majd meglátjuk! A nyugalmazott ezredes olyan arccal meredt maga elé, mint Napoleon a waterlói csata után. A süket vén kisasszony embertől emberhez repült, szedegetve az igazság keserű himporát. A kalandorok és szerencsevadászok új hurkokat vetettek úgy elméletben a boldog örökös felé és alá, hátha fennakadna bennük. Még a mefisztói fejű Pálmay arca is megrándult, mikor a milliók palotástul ráhullottak a fiatal Bakó László fejére, aki hirtelen óriássá nőtt. De mosoly álarcát öltötte föl és odament az örököshöz, hogy legelőször üdvözlje:

- Gratulálok! A szerencse is asszony, a szép és erős ifjúságot szereti.

László kételkedve nézett az elegáns úr szürke szemébe: ki vagy te és mit akarsz?

Az öröklő hűséges komorna és a becsületes öreg inas kezét akart csókolni az új birtokosnak, de László szégyenkezve tért ki előlük, csak annyit mondott:

- Maradjanak ezután is velem.

Szánthó nagytiszteletű úr, a Bethania ügyvivő elnöke, könnyekre fakadva áldotta a megboldogult emlékét; örökbe fogadott fiát pedig szívére ölelte, örök szeretetéről biztosítva.

Teréz néni, bár leghátul állott, mégis legmagasabbnak látszott. Sirt és nevetett egyszerre. Okos fejében rendezett gondolatok sorakoztak: nem nyomorgunk ezután, beköltözünk a palotába felügyelőnek, urak leszünk, a drága Laci megvetette dinasztiánk alapját. Eltűnt, hogy hamarosan intézkedjék.

Az aspiránsok is elszivárogtak csendesen. A halott akarata szent; itt már nincs mit keresni.

De a Bethlenek csatára kész ügyvédje bejelentette két megbízójának igényét az erdélyi birtokra és a budai palotára. Ezzel a bekövetkező harcok viharágát elvetette.

László az ügyvédjére bizta joga megvédését. A végrendelet megtámadása nem azért izgatta, mintha félt volna örökségének elvesztésétől; csak szégyelte az áldatlan harcokat, amelyek egy nemes szív emlékét sértegetik porladó nyugalomban is.

De már ez elől nem lehetett kitérni.

Tomori, az ügyvédje, azt mondta:

- Ez az ügy sokáig elhúzódhatik; de hiszem, hogy a végén csak mi kerülünk ki belőle győzedelmesen.

Pálmay úr megejtő kedvességgel udvarolt a Bethlen-ház új urának. Szédítő távlatokat nyitott meg a felizgatott lelkű örökös előtt; halló érzékét omló szavak záporával zsongította el, úgy, hogy László rózsák labirintusával volt körülfogva, a saját nagyságától mozdulni sem tudott.

Egész természetesnek találta, hogy a homályos multú ember ott maradjon heroldjának a palotában.

16.

Teréz néni befészkelte magát az új birodalomba. Acélpántok közzé szorított lábú férje, Veress úr is otthonosan zörömbölt végig a márványkockás folyosókon. Egy ideig még eljárt abba a bizonyos gyárba, ahol kenyerét kereste idáig; de a szokásjog lassacskán teljesen a budai palotához kötötte, László kinevezte főportásnak, ott ragadt kitünően számító nejével.

- Van Isten az égben, - szokta Teréz néni mondogatni. - A Bethánia egylet szent lépcső, mely a boldogsághoz vezet.

László, rendkívüli sorsának, elhivatásának babonás hitében, csakhamar beletalált új helyzetébe. Édes anyját nem akarta fölcsábitani addig, míg a végrendelet-harc kimenetele nem biztos egészen. Teréz néni sem sürgette a család felhozatalát, sőt az volt a meggyőződése, hogy Zsuzsa húga már nem bírná megszokni a pesti életet. Jobb neki otthon, a vidéki csöndes tempójú városban. (Egy parányi önzés is szólt belőle: félt, hogy László az édes anyja kedvéért őket is könnyen szélnek eresztené.)

A Bethlen grófné végrendelete nagy port vert föl a fővárosban. A sanda gyanú mindjárt titkos viszonyokat szimatolt az ügy háta mögött. Örökbe fogadott fiú... milliókat hagy reá... ej, ej, csak a vak nem látja, mi itt az igazság. Valami régi szép liezonnak az élő emléke jár ott a budai palotában; meg kell jól nézni a Bethlen Bakó László arcát, szemét, hát ugyan olyan nehéz kitalálni: kire emlékeztet? A grófnénak, ezt sokan tudták, fiatalkori ideálja az a híres államférfi volt, aki ma is a kormány élén áll és a férfiasság, elszántság, gátat nem tűrő akarat megtestesülése. Ki tudja, hátha? Sőt nemcsak hátha, hanem egész bizonyosan...

Ezek a mendemondák úgy futnak végig a városon, mint az átvonuló záporok. Hirtelen jönnek, lezuhannak, tovább rohannak a szelek szárnyán. Mindenütt tócsa, pocsolya marad utánuk és bizonyos felüdülés. Ha jéggel terhesek, nagy károkat is okozhatnak; de már ez vele jár a nyárral.

A hirtelen szerencse nyomában ott üget a sánta gyanú.

A pestiek szemében nem hogy veszített volna ezzel László, egyenesen nyert. A titkos viszonyok gyermekei mindig érdekes emberek; különösen ha milliók fűződnek a nevükhöz. Ezer érdek pattant ki a végrendelet felbontása után, s megindult a kapcsolódások szakadatlan láncolata, amely a pénz, a hatalom, a szerelem, a barátság, a versengés, a zárt gyűlölet szemeiből gyűrűzött össze. Az életmozgalom sűrűsödési központjai ezek a napi szenzációk; fekete bűnök, ragyogó elszánások támadnak belőlük.

Az ügyvédje füléhez is eljutott ez a pletyka. Nem örült neki, de nem is vetette meg. Besorozta érveinek tartalékába; ki tudja, mikor veheti hasznát. Lászlónak nem szólt róla semmit.

De mikor az erdélyi Bethlenek beadták óvásukat az elhalt grófné végrendelete ellen, László megdöbbenve olvasta a támadás egyik pontjában ezt az alattomos, szennyes gyanút. A Bethlenek ügyvédje az idős hölgy akaratának meggyöngyüléséről értekezik beadványában; ismert jelenség az, mikor nagy vagyonok birtokosait szuggesztív erejű emberek környékezik meg s valami úton-módon bizalmukba furakodva: végzetes hatással hajlítják uratlan akaratu-

kat a maguk célja felé. Ilyen eset forog fenn itt is. A megboldogult grófné vallásos érzését használhatta ki bizonyos csoport, vagy bizonyos ember, hogy a nagy örökséget megkaparíthassa magának.

László megszédült.

- Hát ilyen gyalázatos az élet? Ilyen undok gyanúval sározzák be a legtisztább önzetlenséget is a mocskosan önző lelkek? Hiszen ez irtózatos! Ha nem tűztem volna ki magam elé egy új, szellemi arisztokrácia megteremtését, most ez az aljas támadás serkentene régi gondolatom megvalósítására. Össze kell gyűjtenünk a nemes jellemeket és rontó csatát indítani az alattomos gonoszok ellen.

Tomori, az okos ügyvéd, mosolygott:

- Nem szabad ezt olyan tragikusan venni. Mikor vagyonért folyik a harc, az emberek nem válogatnak az eszközökben. Mi sem fogunk imádkozni, mikor az ellenfelünk káromkodik; hanem jó magyarosan visszakáromkodunk -

László tiltóra emelte kezét:

- Csak azt ne!

- Méltóztassék rám bízni. Minden vadnak megvan a maga elejtő fegyvere. Medvéket nem söréttel lövünk; a vadkacsát nem golyókkal vadásszuk. Vastag bőrű állatoknál a dum-dum golyó is elkél.

Mikor László magába szállt, döbbenve eszmélt rá, hogy az utcai gyanú tulajdonképpen az ő rejtett gondolatának adott hangot. Az ő lelke is rálépett arra az ingó hídra, amely a vágyat a valóság partjára viszi. Ha így vagyunk: bocsássuk le tiltakozásunk árbocra vont zászlóját és teljes gőzzel vágassunk előre, célunk felé.

Második, rejtett énje, mint egy fekete láng lobogott föl a tusák rázúduló szelében és elborította egész valóját. Aut Caesar, aut nihil! Itt nem lehet okoskodni, a tett halála az okoskodás. Ha vezére akar lenni álmainak, akkor vasas marokkal kell igazát megvédeni. S az ő igazát nem temették Erdélyben koporsóba azzal a szent asszonnyal; az ő igaza törvények paizsa alatt áll.

Meghagyta ügyvédjének: semmi eszköztől sem szabad visszariadni. Most már életre-halálra megy a harc. Elvitathatatlan joga van a grófné örökéhez, hamvában holt lélek volna, ha egy pontot engedne belőle.

Tomori bólíntott és elégyűlten mosolygott. Ő is ezt akarja.

És megindult a nemes halott és a nemtelen élők között az a küzdelem, amely huszonöt hónapi korbácsolta a milliommossá lett fiú nyugalmát.

Sok szenny, sok gyalázat úszott a nagy pör piszkos folyamán. Ami lehetetlen lehetőséget agyafúrt ügyvéd csak kitalálhat, az mind üvöltő hadmenetben rohant végig a tárgyalások, egyezkedések, támadások útvesztőjén. Koncon marakodó állatok dühével tépték-marták, egymást; kikapartak a föld alól is eltemetett vagy soha nem élt titkokat; a gyanúsítások, névtelen bűnök és ordító vétkek véreb-falkáját uszították egymásra, s minden gyalázat sarát kéjjel csapkodták egymás arcába, sátáni mohósággal lesve azt a pillanatot, mikor az ellenfél szédülten hanyatt vágódik.

Magyar volt mindkét fél, a pörlekedések kiválasztott nemzetének fia: tehát végkimerülésig ment a harc.

Tomori, a László karakán ügyvédje, maga is hitte már a tusa végén, hogy ez a szép fiatal ember csakugyan törvénytelen gyermeke az elhalt grófnénak. Ha pedig az: háromszoros joga van az egész örökséghez. Megsarkantyúzta tehát dialektikája nekivádított paripáját, s örült

hajrában gázolt keresztül az erdélyi Bethlenek gondosan fölépített gátjain és alattomos aknáin. Szerencsésen átrepült rajtuk, hátba támadta a meglepett ellenséget és egy bravúros jog-kanyarítással rabul ejtette őket.

A második év végén az óvást emelők egyezkedést ajánlottak, de László gőgösen visszautasított minden közeledést. A grófok ügyvédje, úgy látszik, kifáradt a meddő küzdelemben: visszalépett. A reménytelen harc most irányt változtatott - László jogát hallgatólagosan elismerték a támadók és az erdélyi birtokot öröklő három jótékony egyesületet rohanták meg. Ott talán nagyobb rést tudnak vágni a végrendelet gyöngéi záradékán.

Tomori nagyot lélezett a csata végén:

- Amit az ember megfogott, azt nem szabad eleresztenie, ha a karját kiszakítják vele, akkor se!

László hálásan szorította meg a kezét és fejedelmi jutalommal díjazta fáradságát.

A végrendelet törvényerőre emelkedett, s a plebejus fiút elismerték az egymillió és a budai palota korlátlan urának.

Teréz néni újra összecsapta kezét, sírt és nevetett:

- Van Isten az égből!

17.

Most már meg lehet kezdeni azt a gyönyörű harcot, mely a szellemi arisztokraták uralmát biztosítja a világon a Pénz és a Fegyver császárjaival szemben. Most már jöhet a Szárnyas Ember új legendájának csodás betelése.

László beavatta nagy tervébe a világlátott Pálmayt is, aki döccenéstelen könnyedséggel élte bele magát új helyzetébe. Mint a viszonyok és emberek kiaknázója, pompás talajnak érezte a budai palotát és busás aranyforrásnak a talmi nagy úr élettel való kísérletezéseit. A Bethlen László idealis rajongása kedvező szél volt az ő hajójának. Mikor megtudta, hogy a fiú „örök szüzességet” fogadott s a nőkkel csak pajtási viszonyban akar élni: elnevette magát - ez lesz az én emberem!

Együtt lobogott a lelkesedő fiúval: színes szavak rakétáit sziporkáztatta előtte, eltanult szellemes mondások szökökútjaival lepte meg s határtalan horizontú jövőt nyitott meg álmainak, ifjú Goethének nevezte, aki nem hercegeket szolgál, hanem hercegek lesznek a szolgálói. Közben óvatosan kipuhította, ki az a magas leány, aki már eddig is belemosolygott a László életébe. Szentkirályi Nórát besorozta ütőkártyái közzé; s új szép Meluzinák után kutatott, hogy az „örök szüzesség” Parsifálját egy új Klingszori kéjvárban megejtse a pusztító szerelemnek. Befurakodott a fiú bizalmába; pompás modorával, jó tanácsaival, az elegáns élet külső, belső formáinak szerény megtanításával annyira magához láncolta, hogy László semmit sem hallgatott előtte el. Így tudta meg a nemes kalandor, hogy a fiúra még két nőnek volt izgató hatása: Hermilán Laurának, a titokzatos román leánynak és a királyok barátnőjének, az isteni termetű Diamanto Rittának.

Rendben vagyunk. Ezt a három arany pillangót fogjuk az ifjú „gróf” életének szekerébe. Majd elröpítik ezek a boldogság szent szigetére.

Eleinte nem bánta, hadd játssza László kis játékeit; nem árt, ha mással is foglalkozik. Engedte, hogy új barátokkal vegye körül magát; a fejedelemnek udvar kell. És csakhamar minden napos vendégek csöngettek a csöndes budai ház kapuján. Madarász Gyula, László diák-pajtása, aki milliomos házassággal akarja bevágni a nagy élet bizánci kapuját, most még csak

sistergő rajongását hozza el hirtelen tetőre jutott barátjához; lelkének egész szőkesége ott izzik világosszínű haján, nagy szelid fején. Ez a filozopter társadalmi reformokról ábrándozik; folyton gondolatokat jegyez apró noteszeibe, amelyek már egész kis könyvtárat tesznek ki diák-cellájában.

Odakapott Baráth Miska, a figurás theologus, aki először színésznek állott be, másodszor a Fővárosi Orfeum színpadán játszott szerecseneket, míg végre a református öreg Theologia kapuja fogadta be; azóta új vallás alapításával foglalkozik, közben gatyaszáros versekben lobogtatva alföldi érzéseit.

A László belső köréhez tartozott Gyárfás Bandi, a lobogó szemű és lobogó szavú jogász, aki különösen az önálló magyar hadsereg ujjíteremtésén fáradozik; perge beszéde úgy forog, mint a kerepelő; kukorékolás-szerű bugyborékok cifrázzák szakadatlan hullámain hangjának. Ha beszél - pedig mindig beszél -: ágál a feje, a keze, a lába, minden porcikája. Oly intenzíven akarja szavakba önteni gondolatait, hogy egész teste mozgó betűkké válik: beszél, kiabál, vitáz, cáfol, megállapít, lelkesít és dalol.

Egy bohém riporter is odaszédült a budai ház fényéhez, éji pillangó a villanylámpához; Gombos Jóska, a vidám borivó, az örök vőlegény, aki eljátszott szerelme bánatát milliom fröccs habjaiba temeti; s minthogy a bánat minden reggel föltámad, kénytelen minden nap estig temetgetni. Roppant fekete sörénye vállára borul, mint egy fekete szomorúfűzfa lombja; élő gyászfa sorsának a sirján. Egyébként egy lírai költőt hordoz magában, aki azonban nem tud megszületni, bár - mint egy tündér ürgét - Jóska minden nap tömérdék borral próbálja napvilágra önteni.

Itt tűnt föl először az Orgován Gáspár különös alakja is. Szobrász, de ő maga bölcselőnek tartja magát. Ősbölény, aki valahonnan a Tisza mellől került föl a fővárosba; s minthogy a modern emberek nagyon megbámulják: irtózatot haraggal ég a pestiek ellen. Lehetőleg keveset mutatkozik; óriás eszméssel birkózik, szörnyeteg fantomokat gyúrva ki tömértelen mennyiségű agyagból; kétségbeesve pedáns tanárait, megrökönyödő kollégáit: sügybe vágott fejjel üget konokul a maga egyenes útján. Különben, ha kinyílik a szíve: áldott nagy gyerek mosolyog ki belőle.

Ezt az öt lelkes magyar fiút nagyon megszerette Bakó László, aki most már B. Bethlen-nek írja magát. Vezérkarát látta bennük, mert mindeniknek volt valami nagy álma, s mindenik álom a szellemiség királyságának megalapítása felé repült. Ebben a nagy sodorban találkoztak.

Megható volt ennek az öt fiúnak az összetartása. A szétbomlás huszadik századában, mikor mindenütt differenciálódásról zengett az ének, ők a lelki kohézió magasabb rendű törvényének engedelmeskedtek. Naggyá akarták tenni pici nemzetüket, el akarták szakítani az élődsi Ausztriától, hogy független erővel vágja meg útját a nemzetek versenyében. A jó véletlen sodorta őket össze s öntudatlanul is egy célra feszült akarataik. Madarász, a szőke rajongó, hozta be őket László körébe s mint a szabadkőművesek a világ minden sarkán: rögtön egymásra ismertek valami titkos jeltől. Hetediknek Hegedűs Bélát, az ifjú zeneszerzőt vették magukhoz, aki vakmerő újítással forgatta föl a dallamvezetés, a ritmus és a harmonia régi törvényeit s az olasz Busoni Ferruccio új zene-esztétikáját megelőzve, forradalmat nyitott az európai zene történetében.

Szegény bogarak voltak ezek mind. De nem az arany szédítette meg őket, mikor Bakó László udvarába szegődtek hanem az új világ teremtésének együttes vágya.

Ha Gombos Jóskának, a lírai hajú riporternek elfogyott a pénze, nem a budai palota urától kért - még most - kölcsön, hanem a pattogó szavú Gyárfástól. Ha az örökké izgatott Madarász hátán megrepedt a kinőtt kabát, nem a grófi örökös ruhatárából kapott kisegítő zsakettet, hanem Hegedűs Bélától. Ha az Ossát és Peliont ostromló, gigászi terveket görgető Orgován

Gáspárt kiszorították a lakásából, nem a Bethlen-palotába kérezkodott ingyen szállásra, hanem Baráth Miskánál huzódott meg a Theologia fakó cétusában.

Ugy hívták magukat: a „Göncöl Szekere”, mert hét csillagból állottak ők is.

Mikor a végrendelet jogerőre emelkedett, László összegyűjtötte kis gárdáját a palota pompás könyvtárszobájában és szavakba öntötte álmait. Az életnek csak úgy van értelme, ha valami hatalmas gondolat szolgálatába állítjuk. Ő az értelmiség, a szellemiség új világárisztokráciáját akarja megteremteni, innen az elnyomott kis Magyarországból. Először bent az országban kell szervezni a nemesebb fajta lelkeket, azután fokozatosan fölállítani azt az internacionális hálózatot, amely az egész földet bekeríti és szövetségesükké hódítja az ifjúságot. Mert csak az ifjúsággal lehet nagyszerű dolgokat kezdeni. Tudja, hogy az első pillanatra lehetetlenséget akar, de minden igazság hóbotos álomnak tetszett először, még a Föld forgása is. A fegyver pedig, amellyel nagy harcukat megvívják: a Hit. Hit önmagunkban, a Szépség, Jóság és Igazság új szentháromságában, a Lélekben, a Szellemben, egyszóval - az Istenben.

Baráth Mihálynak nagyon tetszett ez az istenes indulás:

- Éppen most dolgozom egy új, világvallás rendszerén; azt hiszem: az én egyéni törekvésemet gyönyörűen lehet egyesíteni ezzel a közös célunkkal. Érintkezésbe lépek Amerika protestáns papjaival, a hollandokkal és az angolokkal, s ha kell, új szekta-képen bontjuk ki zászlónkat a világvásár nagy piacán.

Madarász idegesen borzolta fölfelé szőke haját, lelkének mintegy látható taraját, hogy villany-szikrák pattogtak belőle s remegő, megindult hangon szólt közbe:

- Nem, nem! A vallás külön terület; a mi reformunk nem templomokba való, hanem igenis az élet piacára, ahogy Mihály barátom utolsó mondata sejti. Nem a Hit most a döntő hatalom, legalább is nem a vallásos hit, hanem: a társadalmi öntudat. Reformokat csak társadalmi úton lehet keresztülvinni, ezt Sokratestől Széchenyi Istvánig mindenki tudja. Még az új vallások sem hódíthatnak addig, míg társadalmi pilléreket nem építenek alájuk. Én azt mondom: társadalmi szervezeteket kell teremtenünk, mégpedig az ifjúság körében; a legszellemibb törekvésünket is anyagi alapokra kell fektetnünk, másképpen légvárakat építünk az üres semmibe, mint az Aristophanes madarai. Az eszme, míg eszme, olyan mint a báb: benne alszik a szép pillangó, de senki sem látja, mert el van zárva az élettől, a világtól; ki kell törnie a napfényre, szárnyat kell bontania, hogy pillangó legyen belőle, vagyis: az eszméből akarat, s az akaratból tett! Uraim, én a Tett vallását vallom. Gáspár barátom jól tudja, hogy a leggyönyörűbb szobor-eszme sem ér annyit, mint a legrosszabbul kivitt, de megalkotott szobor.

Ezüst ostorképen pattant most föl a Gyárfás éles hangja:

- Aki a világot boldogítani akarja, először magát tegye boldoggá. Aki a szellemiséget akarja világtrónra ültetni, először katonaságot szerezzen hozzá. Nekem Magyarország fontosabb, mint a Mennysország. (Na, na, - szólt közbe a theologus Baráth.) Igenis fontosabb. Mert ha Magyarországot elveszítjük, azért a Mennysország nem kárpótol, még ha van, sem. Másodszor: se szellemi, se társadalmi harcot nem lehet katonaság nélkül vívni; ha én szabad államot akarok, ahol a szellem arisztokratái intézik egy nép sorsát, akkor először is függetlenné kell tennem a hazámat minden idegen tehertől, minden Ausztriától és dinasztától. Hogy tehetem függetlenné a hazámat? Ha megteremtem az önálló nemzeti hadsereget. Ha megvan a külön magyar katonaságunk, külön vezérünk, vagy - fejedelmünk, igenis nekem ez a végső álmom, - akkor lehet világmegváltó reformokról álmodoznunk, mert már akkor megvan a jogalapunk arra, hogy álmodozzunk. Míg egy idegen állam vazallusai vagyunk, addig még a gondolataink sem szabadok. A Bakó László barátom törekvése szép, de ő repülve akarja célját elérni, pedig nekünk gyalogolva lehet csak álmainkat megközelítenünk.

- Hit nélkül nincs nemzeti öntudat; nemzeti öntudat nélkül nincs hadsereg. Tehát az önálló magyar katonaság megteremtéséhez is hit kell, - kiáltott Baráth, a pap.

- Uraim, - emelkedett szólásra az elegáns Pálmay, - engedjék meg, hogy magam is részese legyek ennek a pompás gondolatcsatának. Aki eddig fölszólalt, mindenkinek igaza van. Igaza van László barátomnak, aki az ideális, eszményi elhatározásból remél minden nagy dolgot. Igaza van a tiszteletes úrnak, mert hit nélkül ennek az egyszerű mondásnak sincs értelme: „jó napot kívánok”; hinnem kell, hogy a kívánságom jót jelent. De igaza van Madarász úrnak is, aki a társadalmi szervezetek hatalmát hangsúlyozza. Igaza van Gyárfás Endrének, abban, hogy az Eszme támogatására, rögtön az első lépésnél, védő erőt kell teremtenünk; ez ma: a Pénz, a Hadsereg. Együtt, vagy külön. De, uraim, nem szabad eltévesztenünk a célt egy pillanatra sem! Önök az eszközökért szállanak szó-csatára, pedig az eszköz másodrendű dolog a cél elérése mellett, akár Machiavellivel tartunk, akár nem. Mi a célunk? A boldogság. Kinek a boldogsága? A világé, az embereké; tehát: a magunké. Hogy érzük el ezt a boldogságot - nem fontos: az a fontos, hogy elérjük. Én, aki bekószáltam keletet, nyugatot, sok alakban láttam a boldogságot is, a boldogtalanságot is. Néha egy volt a kettő. De az *igazi* boldogságot ezer mérföldről is megismertem; mert az igazi boldogságot egyszer mindenki éli, viszi magával. Ez az igazi boldogság -; az Ifjúság, Uraim! Önök valamennyien az élet tavaszában járnak; ez annyit tesz, hogy akarva nem akarva: boldogok. Most csak az a kérdés: meddig tart a boldogság? Ha azt mondom: addig, míg az ifjúság -: akkor nagy szomorúság, nagy reménytelenség gondolatát vetettem el az Önök lelkében, magát a kinzó nyugtalanságot. De ha azt mondom: igenis, a boldogság addig tart, míg a *lélek ifjúsága* - akkor óriás horizontot nyitottam meg Önök előtt. Fönt lehet tartani a lélek ifjúságát, még a test hervadása után is? Fönt! Nem remeg a lelkük ennél a szónál? Az enyém remeg. Hogy tarthatom fönn a lelkem ifjúságát mind halálig? Úgy, ha szépséggel etetem. Mi ez? Ez, uraim, az új hedonizmus, a szellemi hedonizmus vallása. Ha el tudom érni életemben azt, hogy minden napomnak van valami művészi szenzációja: akkor az ifjúságom örök, halhatatlan; mert a lélek a szépségben megfürödvé: mindig az első öntudatos tavasz mámorával ébred önmagának, erejének a tudatára. Lelkünk romolhatatlan erejének a tudata - ez a boldogságok boldogsága. Minthogy pedig Platon szerint a lélek örök vágyódása a szépért: maga a Szerelem - nem kell többet mondanom. A Szerelem mindent magába zár, ami a világon hatalom: pénzt, erőt, társulást, egyéniséget, szellemet, eszményt és kézzel fogható valót. A papnak szerelme: maga az élő Isten, csak vele boldog. A költő szerelme: a hullámzó indulatok, az átsuhanó sejtelmek, a márvány gondolatok, a drága szavak, e zengő drágakövek - csak ezekkel boldog. A szobrász szerelme: az anyagban testet öltő Gondolat, a formába omolt Eszme: vele és általa boldog. Az államférfi szerelme: a rendszerbe igazodó társadalom, az összességbe olvadó egyéniség. A katona szerelme: a meghódított hatalom. A filozófus szerelme: a gondolatoktól nemzett ezer új gondolat. Ez, uraim, mind szerelem! Éppolyan, mint a fiú csókjának elcsattanása a leány ajkán, mert két félnek az egygyólvadása. Ne töprengjenek Önök azon: jaj, hogyan is jutok el a boldogsághoz? hogyan vezetem el embertársaimat a ragyogó tetőre? A boldogságunkat magunkban hordjuk; nem az elméletek, nem az akarások ragyogó vértzetű csapatja küzdi ki számunkra, hanem - önlelkünk. Örüljünk, hogy fiatal a lelkünk, hogy érzi isteni erejét, hogy ezt mi jól tudjuk - akkor miénk a Világ! S akié a világ - azé a hatalom; akié a hatalom, azé a boldogság. Akié a boldogság: az az emberfeletti ember. Mi: Emberfeletti Emberek vagyunk.

Elhallgatott. Lágyan hullámzó szavai még ott zsongottak a teremben, végig suhantak a könyves polcokon, felszálltak a mennyezetre s mint valami csillám: beborították a hallgatók arcát.

Pálmay beszédének hatása alól nem tudta kivonni magát senki. Még a békétlen szobrász, a bölcselkedő Orgován sem; bár dűnnyögött, mormogott magában. Bakó László pedig édes mámort érzett, mert a saját lelkének ki nem bocsátott sugarait látta a világgjáró ember gondolatainak ragyogásában.

Mikor a többiek szétoszoltak, négyszem közt folytatta Pálmayval a vitát:

- Ha mindenki magában hordja a boldogságot, miért mégis boldogtalan az ember?
- Mert nincs tudata a boldogságáról. Ha valaki milliókat örököl Amerikában és soha nem tudja meg: semmit nem ér vele. Az ember sokszor nem veszi észre, hogy fején a kalap - keresi, nem leli, míg valaki nem figyelmezteti rá. Ez a titka a boldogságnak is. Föl kell rá hívni a figyelmet.

László elgondolkozott. Szárnyas Embernek lenni boldogság-e hát, vagy csak dicsőség?

- A boldogság egy a dicsőséggel?
- A dicsőség csak szolgája a boldogságnak.
- De én hatni akarok az emberekre, nemzetekre, a világra. A magam boldogságának mi hatása lehet a mások boldogtalanságára? Hiszen a szerencsénk másokban csak irigységet és gyűlöletet támaszt.
- A szerencse még nem boldogság. És az értékét nem ismerő ember mindig gyanakvó. Azért mondom: föl kell hívni a titkos boldogok figyelmét arra a nagyszerű vagyónra, amelyet öntudatlan hordanak magukban. A lélek ifjúsága a fő. Ezt az ifjúságot pedig a Szépség tartja fönn. Minden nap, minden órában szép dolgokkal kell az embernek foglalkozni, akkor boldog.

László mosolygott:

- Ez állhat a gazdagokra, akiknek nyílt mező a világ; de nem állhat a szegényekre, akiknek minden percét a létért való küzdelem köti le. A kenyér gondja és a szépség szomjazása: nem fér együvé.

Pálmay finom gúnnnyal vágta ketté ezt a gátat:

- A boldogság ott kezdődik, ahol a függés végződik. Függetlenségem, szabadságom tudata: a boldogság alapja.
- Akkor hát a szegények sorsa reménytelen.
- Nem. Ha ki tudja küzdeni magát a sárból és föl tud emelkedni a szellemi arisztokrátiá körébe, a szegény époly magasabb rendű ember, mint aki függetlennek született. Sőt, azt merem mondani: ha egy koldus megérti és élvezni tudja a Szépséget, époly boldog, mint az, aki *Hamlet*-et megalkotta.

László akaratlanul is magára gondolt. Igazán a porból emelkedett föl arra a fokra, ahol oly kevesen állanak. És ki bírja nála hatalmasabban élvezni a szépséget? De az ejtette mégis aggodalomba, hogy ez a pusztá szellemi dőzsölés nem teszi nevét halhatatlanná. Alkotnia kell valamit, másképp elmerül a felejtés tengerében. Jól érezte, hogy itt van szakadás közte és a csillogó aforizmákkal kérkedő Pálmay közt. Pálmay úgy látszik, nem érti őt teljesen, magához méri és átformálja. Nem baj. Az a fő, hogy saját magunk ne tévesszük össze lelkünket a másokéval. Érezte egyéniségének külön állását; megértette Pálmayt is, de valami nyugtalanítót sejtett a szavai mögött. Nem tudta még, hogy az ő Kísértő áll vele szemben, csak a szokatlansága izgatta.

- Maga érdekes ember, - mondta neki elismerő hangon. Meghiszem azt, - villant föl a homályos életű, előkelő idegen sötét szeme. S hangtalanul nevetett.

A hallgatag, fehér arcú Szentkirályi Nóra szívében óriássá nőtt a szerelem. Mint a belől kigyúladt palota, állt magánossága éjszakájában; még nem lángolt ki a pusztító elem, csak a két szelíd ablak, az ibolyaszínben játszó szemek ragyogtak szokatlan fényben.

Apja látta ezt a belső sugárzást, és nem értette meg.

Míg László félévi katona-orvosi önkéntes szolgálata tartott, csak megvolt valahogy. De mikor a fiú kiszabadult, s mikor a nagy örökség törvényes ura lett: visszaparancsolt szenvedélye oly erővel sodorta felé, hogy remegve sejtette közelgő katasztrófáját.

Mióta Bethlen grófné meghalt, nem járhatott a budai házba, az élet elszakította titkos gyönyörűségétől. Ez a számkivetés csak növelte vágyát és tilalmas utakat villantott meg előtte. Hosszú, kétségbeesett küzdelem után lebírta szégyenérzetét, s váratlanul megjelent László szobájában.

Délután volt. A nap erősen verte fényével az ablakot.

László kedves meglepődéssel nyújtotta felé kezét, s a leány a rá omló érzések zuhataga alatt csak megingott, és mintha támasztékot keresne: a fiú vállára hanyatlott. Ahogy érezte közelségét annak, aki legtöbb volt előtte a világon, megremegett és ideges zokogás fogta el az egész testét.

László megdöbbsent:

- Miért sir? Valami baj történt -?

Nóra csak a fejét ingatta meg, de nem birt szóhoz jutni. A fiú leültette, bátorította, kérte: beszéljen hát, ne rémitse meg szótlán fájdalmával ennyire.

Sok időbe telt, míg a leány megtalálta a szavát. Szakadozottan, szinte rémülten beszélt, mintha magát vádolná elkövetett nagy bűnökért.

- Kérem, ne vessen meg, hogy így... minden illendőséget arcul csapva, török be magához... de talán megérti, ha azt mondom, hogy két éve... két év óta alig találkoztunk. Én nem tudom, mi történt velem... ez olyan megmagyarázhatatlan... igazán szégyellem, hogy nekem kell ilyenről beszélnem... Nem vagyok rossz lélek, hiszen gyermekkorom óta Isten kezébe tettem életemet; minden törekvésem az volt, hogy jól tegyek másokkal... Én nem tudtam azt, hogy valaki ilyen rettentő hatással lehet reám... ne értsen félre: nem rossz értelemben mondom, hogy rettentő - csak azt akarom... olyan hatással, amilyenről nekem sejtelmem sem volt. László, László... én igazán - szerencsétlen vagyok... de mégis boldog vagyok... Óh Istenem, miért láttam én magát olyannak... én nem tudok élni, ha elválaszt bennünket egymástól az élet... én szeretem magát, nem bánom, akármit gondol - én csak magát szeretem...

Rimánkodó kétségbeesés riadozott halk, szégyentől gyermekies hangjában. Hogy megváltozott a hideg, arisztokrata lány, aki hűvös magasságban járt eddig az emberek fölött. Milyen kéregető szegénnyé alázódott az, aki eddig adakozó gazdag volt.

Szerelem, - gondolta László révetegen.

És elnézte az előtte gyötrődő leányt, aki leszállt ragyogó elszigeteltségéből hozzá, a vakszerencse fogadott fiához, hogy felajánlja neki szerelemtől áttüzesedett szívét, ezt az önlángjában izzó amforát. Ellentétes gondolatok villámlottak át agyán. Eszébe jutott gyermekkori fogadalma: soha nem adom oda magamat nőnek, testi és lelki tisztaság - ez a fő. Eszébe villant a Pálmay csábító kijelentése: minden boldogság szerelem a világon... akkor tehát minden szerelem is boldogság... Elaltatott érzékisége is egész váratlanul megmozdult bibor barlangjában, mint egy gyönyörű párduc, akinek az eleven hús észvadító és vérforraló koncát mutogatja a kerítő véletlen. Lassan ő is olyan izgalomba jött, hogy szinte közel érezte magához a szerelmében vergődő leányt.

De hirtelen a meggondolás hideg havát hintette gerjedő tüzére. Nem, nem! Egy szép leány ki nem forgat bennünket a sarkunkból. Fölrémlett előtte megálmodott nagy jövője, a Szárnyas Ember sorsa... már pedig a történelem, a költészet, a monda, mind beszédes igazsággal hirdeti, hogy a nagyratörő férfinak nem szárnya, hanem szárnyaletörője a nő.

S ez a fehér leány most a veszedelmes Nő-nemzetség nevében jött hozzá, megkísérteni.

Rendbe szedte szétriadó gondolatait és halkán így szólt:

- Kedves Nóra, köszönöm magának ezt a gyönyörű áldozatot. Maga fölemelte bennem a férfit, megalázta magában a nőt, talán azért, hogy a viszonyosság törvényével most én alázkodjam meg a fölemelkedő nő előtt. Ne haragudjék reám, ha nem teszem ezt. Nem is tehetem, mert az életem úgy van tervezve, hogy lehetőleg asszonyi segítség nélkül vivjam ki célomat. Én lemondok az egyéni boldogságról egy magasabb üdvösségért, amelyet talán életemben nem is élvezek, csak holt nevemre hoz dicsőséget és fényt. Fogadást tettem s ezt a fogadalmat most megújítom: soha nővel nem kötöm össze sorsomat. Ön az első, akit az élet utamba hoz, aki a legdrágábbat: szerelmét ajándékozná nekem; de ha a karthausi barát le tud mondani az élet minden gyönyörűségéről egy szebb élet reményében - nekem is van annyi akaratom, hogy kitűzött célomat a magam módján merjem kiküzdeni. Az én utam pedig annyira férfi-út, hogy oda Isten legszentebb nőjét sem vihetem magammal.

A fehér leány arca elpirult. Mintha a Szégyen láthatatlan szelleme vágta volna arcul. Kimélyülő s változó színű tenger szemét ráemelte a fiúra, akit kimondhatatlan szépnek, szinte angyalinak látott asszonymegvető gögijében, és valami váratlanul felcsendülő, szokatlanul merész hangon azt felelte neki:

- Maga beszélhet nekem akármit, én csak szeretem. És ha nem tudom megnyerni magamnak - elpusztítom magamat magáért. Mert én nem tudok élni László nélkül...

Leirhatatlan hullámvás volt ebben a szavában: „László”.

Újra sirás kezdte fojtogatni. Hogy még jobban meg ne alázza magát a visszautasító férfi előtt, hirtelen felállott és szó nélkül eltűnt...

László azt gondolta: álmodott.

Szentkirályi tanácsos úr végre észrevette leánya nagy megváltozását. Kérdezte, faggatta, de Nóra nem árulta el szerelmét. Lassú hervadása segítségért kiáltott s a megrémült apa fűhöz-fához kapkodott, orvosokat hívott konziliumra, ismerősöktől kért tanácsot: mit tegyen egyetlen gyermekével?

Végre valaki azt tanácsolta neki: adja férjhez, meggyógyul.

Ez a naiv javaslat olyan tetszetősnek és természetesnek tűnt föl, hogy Szentkirályi két kézzel kapott rajta. Mi volt könnyebb, mint megfelelő férjet nézni ki Nórának? Tömegdek úri pillangó keringett már eddig is a szép virág körül; a legszolidabbnak, a legkitartóbbnak csak inteni kellett, már fogva volt.

Egy elszegényedett bárófiút, bizonyos Malatinszkyt, választott vejéül.

De a fehér leány nem akart férjhez menni. Senkihez a világon. Malatinszky ellen semmi kifogása, de ő leány marad.

A tanácsos úr tanácstalanul nézett a semmibe.

Nóra pedig újra beszökött a budai palotába.

Most nem sirt, nem remegett, nem zokogott. Komoly elszánással akarta kiharcolni a szép fiú szerelmét.

- László! Mindenre kész vagyok magáért - talán még a becstelenségre is. Fáj ezt a szót ki-
mondanom, de csak ez mérheti meg szerelmem mélységét. Ha nem akar örök életre magához
kötni, jó, legyünk egymásé valameddig... akármeddig, nem bánom. De én nem mondhatok le
a maga szerelméről. Most már tudja, ki vagyok.

László pedig úgy érezte: most még rejtelmesebb ez a lány, mint eddig volt.

Hiszen szeretlek én, ha az igazat meg kell vallanom, - gondolta magában, csak sötét csillag
szemével beszélve, - de lásd, jó leány, én óriás kötelesség terhét hordozom, amellyel sorsom
bizott meg, s amellyel édes anyám drága lelkének tartozom. Ha nem volnék így eljegyezve,
elkötelezve: imádattal fogadnám megejtő hódolatodat. Tudom, hogy szép és tiszta a lelked,
tudom, hogy szép és tiszta a tested, épúgy, mint az enyém; talán soha egymáshoz illőbb két
ember nem találkozott még, - de hiába! Én táltosfiúnak születtem, a táltosok pedig asszony-
talanok, mert szentek. A szerelemben sok a testiség. Én csak a lelkemért élek.

Nóra talán sejtette, vagy értette ezeket a hangtalan gondolatokat, mert átkarolta a fiút, hevesen
szorította magához és gügyögött:

- Lászlóm, édes mindenem... hát ne kinozzuk egymást tovább... látom, maga is szenved... ha
bűn a szerelem, bűnös volt az is, aki belénk ültette hervasztó lángul. Én csak a magáé lehetek...

- Nem, nem, - bontakozott ki a fiú az ölelő karokból. - Nem szabad, nem lehet. Magát a tisz-
tesség és a becsület, engemet a fogadalmam és a sorsom tartson vissza ettől a viszonytól.
Legyünk továbbra is jó barátok, lelki testvérek; gyönyörűbb az ilyen barátság minden földi
szerelemnél.

- De én mindig maga mellett akarok lenni, - dadogta a leány magánkivül. - Nekem az élet
semmi mást nem adhat kárpótlásul, ha magát elveszi tőlem. László, László, hogy meg kell
alázkodnom maga előtt, pedig én vagyok a nő, maga a férfi. De nem tehetek róla! Nem tehe-
tek róla! Engemet valami kárhozatos vágy éget; vagy megőrülök belé, vagy ki kell elégíte-
nem, vagy elpusztítom magammal együtt! Értse meg, hogy ez halálosan komoly dolog. Ez az
életem, ez a halálom - -

László elképedt. Ilyenről nem is álmodott. Hogy egy úri leány így ajánlja föl elérhetetlennek
sovárgott magát, neki, a szegény fiúnak!

De hiszen gazdag vagyok! - lobbant gondolatába. Milliót és palotát örököltem, hát akkor mit
csodálkozom? Grófkisasszonyok is boldogan hajolhatnak velem a házasság arany igájába. Ez
a fehér leány nem grófi sarjadék; természetes, hogy pompás férje lennék.

Ránézett a magából kikelt leányra - és most igazán meglátta benne a nőt.

A Nóra hófehér nyaka bővölően világolt a tompított fényű szobában. Sugár alakja szinte
kilépett elegáns ruhájából és szoborszerű szépségében kísértett. A fiú vére piros zuhatagban
omlott szívéből agyára, bibor színbe borítva a fény és árnyék ellentétéből alakuló világot.
Most egyszerre megértette a leány belső tragédiáját, az is így harcol a rátámadó vérrel, mint ő.
Tetszett neki, hogy ezt a szép világot ő borította lángba. De uralkodott magán. Megfogta a
Nóra jobb kezét, és mint a gyermeket szokás, csendes becéző szóval csillapította:

- Ez olyan nagy dolog, hogy erősen meg kell gondolnunk. Menjen haza, kedves Nóra,
nyugodtan; egy pár nap múlva én fogom magát fölkeresni és akkor mindent megbeszélünk.

Nóra képzelete a közelgő nász tündéri képét vetette előre, azért sirva fakadó boldogsággal
ölelte át a fiút. Nem tudott egyebet mondani, csak ezt az egy szót:

- Drága. Drága...

László bezárkózott és gondolatai hálójába fonta magát. Így okoskodott: Fogadalmam tiltja a földi szerelmet, az ifjúságom követeli. Fogadalmamat magamnak tettem, tehát magam föl is oldozhatom lelkemet alóla. Az ifjúságom tűnő, mint az árnyék; elmúltával odatesz a szerelem is. Miért ne élvezzem, míg fiatalságom fája virágos? Azt mondják, én is úgy képelem, hogy a testi szenvedély békóba veri a lelket, letörpíti, megalázza; már pedig az én életem iránya: fokozatos fölfelé emelkedés. Hogy lehetne ezt az örök szenvedélyt céljaim kocsijába fogni, hogy előre ragadjon? Itt a bökkenő... Talán a társadalom ormán álló, rendkívüli nő lehetne röpítő szárnyam? Ha a szerencse így udvarol, mint eddig, a világi hatalom boldog birtokosaihoz emelkedhetem. Fejedelmek vérével vegyithetem vérem, s akkor talán hamarabb és biztosabban elérhetem messze célomat, mint tisztán szellemi harcokkal... A raffinált Pálmay is belátta, hogy a támadó hatalmak biztosításáról rögtön gondoskodni kell... De hát akkor mit is fogózzam én a szerény társadalmi állású Szentkirályi családdal, ha megvan a lehetőség a tetőig emelkedésre?...

Ablaka éppen a budai várra nézett. A vár ormán királyi fénnel ragyogott az arany korona, mert a Nap gyémántja izzásba hozta. László rajta feledte szemét is, lelkét is ezen a ragyogáson. Ilyen vagyok én, - gondolta magában; - ha a szellemem égi napja rátűz a földi hatalom koronájára: ragyogást kap tőle. Hatalmasabb vagyok, mint a királyok.

Elvonult előtte egy kép. Szeptember gyönyörű napján látta egyszer a budai várba vágató királyi fogatot. A nagy utakat fekete néptömeg partozta kétfelől s a simára mosott mederben, lovas rendőrök fedezete alatt, gördült tovább és tovább az uralkodó udvari kocsija. Micsoda mérhetetlen hatalom tömörült ott össze egyetlen ember személyében! A tábornoki egyenruha félistent takart; a makacs öreg fej még mindig parancsoló tartással feszült meg a tollas generális-kalpag alatt. Egy katonatiszt, mondjuk: egy kisebbrendű Napoleon. Két nagy birodalom hunyáskodik a lábainál. Katonaság, civilség, urak és parasztok, irodalom, művészet, ipar, kereskedelem, egyház és tudomány, férfiak és nők - mind neki hódolnak! Ő a látható Istenük, élet és halál ura... Mi jogon? A születés jogán. Mert véletlenül olyan férfitől fogamzott, akinek az ősei koronát hordtak a fejükön.

Miért ne én is? - szikrázott fel az ősi, lázadó gondolat a plebejus fiú koponyájában. Miért ne kezdhethék én is egy dinasztia? Gerincem épebb, termelem férfiasabb, agyam összetettebb, szivem tisztább, vérem pirosabb, mint ezeké az örgrófokból felcseperedett császároké. Ha *emberi jogon* lett azzá, ami, - hol van az megírva, hogy egy másik ember ne lehessen ugyanaz, ami ő? Nevetséges komédia. A természet nem teremt külön királyokat és külön parasztokat; az ember maga osztályozza így a saját nemzetségét. Ha a H betűs germán lovagokból fölcseperedhetett egy-egy uralkodóház, miért volna örökség és lehetetlenség, hogy a B betűs magyar parasztokból is fejedelmi ugorkafára kapjon egy nemzedék?

S amint álmainak erről a Csimborassójáról letekintett a földre, olyan parányinak látta az imént előtte rajongó Szentkirályi leányt, hogy szinte szégyenkezett a vele foglalkozás miatt.

Hol járt már ő Szentkirályi Nóráról!

19.

Kezdett nagy urat játszani. Nevét állandóan B. Bethlen Lászlónak írta; ezt, aki akarta, báró Bethlennek is olvashatta. Az erdélyi Bethlenek hevesen tiltakoztak e névbitorlás ellen, de László az elhalt grófné végrendeletére hivatkozott: örökbe fogadta s így a nevét is ráhagyta. A törvény nem fosztotta meg tőle, viselte tovább.

Egy pár gyönyörű, telivér lovat szerzett; hamarosan megismerte egész Budapest feltűnő fogatát. Hatalmas fekete-zöld autója is sokszor zúgott végig az Andrássy-úton és a Stefánia-út korzóján; ha parvenü volt is, végül csak tudomást kellett róla szerezni a Park-Clubnak és a Nemzeti Kaszinónak is.

Pálmay ösztönzésére néhányszor játszott a börzén; vak szerencse kísérte manővereit - milliója megkészsereződött.

Életének e rendkívüli diadalát természetesnek találta. Táltosfiúnak, hat ujjal született; nem olyan, mint a többi ember.

Havonként egyszer megnyitotta szalonját a főváros szellemi és születési arisztokráciája előtt. (Erre is a tapasztalt Pálmay vette rá.) Az első alkalommal kevesen tisztelték meg; nem is a legjobbak. De mikor a fiatal abruzzói herceg, az uralkodó-ház kissé idióta leszármazottja, állandó látogatója lett palotájának (a Szentkirályi Nóra szép szemeiért): megtört a rideg közöny jege, és nála találkozott a Szépség, a Gazdagság és a Szellem minden titkos vagy nyilvános fejedelme.

Az Operaház művészei énekeltek; világhírű táncosnők táncoltak estélyein. Így látta viszont rajongó és kezdő életének egyik ábrándját, a királyok barátnőjét: Diamanto Rittát. Így ismerkedett meg az európai hírű ideg orvos, Malonyay professzor révén Hermilan Laurával, a fekete csillagszemű román leánnyal, akit a tudós és fiatal doktor magával hordott, mint belső asszisztensét - és barátnőjét.

Az irodalom is megtalálta nála azt a piedesztált, ahonnan mindenki nagynak látszik. Pálmay hozta el pikáns csemegének az új szimbolikus lira forradalmi úttörőjét, az iszákos zsenit, Dávidot. Ezzel az ujságok jórészt megnyerték maguknak; a legelőkelőbb lapok úgy írtak a Bethlen-ház estélyeiről, mint az udvari bálokról szokás.

László rokonszenves, szép alakját művészi keretbe foglalta a gazdagság, a hatalom. Mert lassanként hatalommá kezdett komolyodni. Sok kedves leány felejtette rajta szemét, sok szív szerette volna párjának dobogni. A ravasz és ügyes Pálmay úgy forgatta, keringettette körülte a főváros híres szépségeit, mint valami ragyogó forgó-komédiát. Ott vágatott fogyó gyűrűbe futó körpályáján az isteni termetű Ritta, mellette a sovárgásaiban eszményivé szépülő Nóra; sőt, titokban, a máshoz láncolt román leány, a szilaj és szenvedélyes Laura is.

Pálmay úgy számított, hogy ha ezt a három gyönyörű vadat rá szabadítja urára: szépen és szabályosan széttépik, csak a neve és vagyona romja marad. A nevét örökölje a társadalom; ő csak arra a kis rom-vagyonkára vágyik. Be akarta magát lopni a magasba törő fiú bizalmába, kegyeinek a belső várába, hogy egy önfeledt pillanatában kezébe tegye birtoka kulcsát, - azonban ez az egy nem sikerült neki. László következetes józansággal vezette udvarát a mámorok szakadékain át: mindenki elveszthette fejét, neki nem volt szabad. Ő táltosfiú. Emberfölötti ember.

És védte Pálmay rontásától barátainak gyűrűje, a hét csillagú „Göncöl Szekér.” Megható volt az a ragaszkodás, az a testvéri hűség, amellyel a hat jó fiú körülövezte vezérét. A szöke Madarász szinte sirva isteníttette hatalmát és lángeszét; a faltörökös-homlokú Orgován Gáspár, a sorssal birkózó gladiátor, kalapáccsal törte volna össze azt a szentségtörőt, aki Lászlóról rosszat mond, vagy aknáat és ellene. Gyárfás messzehatóan kukorékolta nagy barátjuk istenes és nemzeti szándékait, második Széchenyinek, új hazáalapítónak nevezte ki. Gombos Jóska, a riporter, minden héten becsempészett róla egy-egy magasztaló cikket valamelyik ujságba. Bethlen László neve olyan volt, mint a forgalomba került, új veretű aranypénz: értéke mellett még a szépsége is kápráztatta az embereket.

Szegény Szentkirályi Nóra hogyan vesztette volna el egészen a fejét ennek a tüneményes pályának és ennek a modern Napoleonnak a láttára! Ő még emlékezett azokra a Hold-utcai vallásos összejövetelekre, mikor először tűnt föl a László szegényes, félszeg alakja; szeme előtt ment végbe az a nagy változás, amely kihivta proletár nyomorúságából a szép élet arany pillangóját. Ha már akkor is szerette, magáért a jóságáért és nemességéért, most rajongója lett hatalma és megdöbbentő szerencséje miatt. Rimánkodva akarta lekötni magának a lassanként mindenki birtokába emelkedő fiút, de hasztalan; kétségbeesve látta, hogy minden nap egy-egy reményét mossa el, hogy szegényebb, s álmai királyfiától mind messzebbre sodortabb lesz...

Megvallotta apjának is, miért nem kötheti sorsát a Malatinszky báróéhoz. A tanácsos úr szomorú igenléssel ismerte be lánya igazát, de a szíveket nem tudta ő sem újjá formálni. Látta László növekvő hatalmát s egyre kisebbnek érezte magát mellette. Nem mert gyermekének ilyen páratlan férjet álmodni.

De a fehér leány nem birt beletörődni az élet vastörvényeibe. Mint a magától beteg, abszolút szerelem: megsemmisülni vagy megdicsőülni vágyott. Minthogy hasztalan várta László megígért látogatását, ő kereste föl újra és szinte szemérmetlen naivsággal kínálta föl magát, ha kell: szeretőjének is.

Lászlónak kezdett ez a szerelem kellemetlenné válni. Különös tűzben edzett szíve, mondhatni táltos szíve, makacs nembánomsággal záródott össze minden asszonyi kopogás és zokogás előtt. Eleinte hősiségnek érezte ezt a megtartóztatást; később kegyetlen gyönyörűsége tölt benne. Szinte perverz örömmel utasította vissza a közeledőket; titkon inkább azért sóvárgott, akik észre sem vették benne a férfit. Ősi törvénye ez is a tetszésnek és nem tetszésnek.

Nagy terve nem halt meg, csak aludt. Ha a „Göncöl Szekér” együtt volt, akkor újra és újra föllángolt a világboldogító eszmék bengali tüze. Ilyenkor tüzes vasként égett be Lászlónak tudatába elhivatása. A Szárnyas Ember már nem pusztá szimbolum volt nála, hanem a lehetetlenség meghódításának isteni vágya. Ilyenkor fölillant gomolygó tervei ködében édes anyjának halovány arca, gyönyörű homloka, beszédes fekete szeme - újra gyermeke volt, aki nagy felelősséget visz a lelkén, akit édes anyja biztató szeme néz, akinek egy célért szabad feláldozni különös életet. Az ilyen hangulat közel hozta régi magához és távol vitte a sima, ravasz Pálmaytól, aki nem értette: miért bomlik szét egyszerre mindaz, amit hosszú időn át összeszőtt.

Ebben az időben repülte át a francia Blériot monoplánján a La Manche-csatornát. Európa egén megjelent a repülő ember. László elragadtatással üdvözölte ezt a nagy napot; mintha sorsának fordulójára jutott volna ő maga is. Ha a levegőbe emelkedhetünk, talán egész életünk megváltozik. A repülés egy föltételezett magasabbrendű élet kezdete. A vízből a porba, a porból a levegőbe - ez a haladó emberiség útja.

Mikor Rákos pusztáján a levegőbe emelkedett a szárnyas ember, László szeme könybe lábadt: sorsának, eszméinek szimbolumát látta benne. A leáldozó nap átsütötte a gép könnyű vászon szárnyát s úgy úszott a kéklő magasságban, mint egy óriás madár. Lelke, az Ember, mint egy parányi pont ott guggolt derekán, a mozgó idegközpont, a kormányzó agy, az értelem látható jeleképen.

- Lássátok, - mondta barátainak, - ez a motorzúgás a jövő zenéje, nem a Wagner muzsikája. Ez a kis gép dönti el az országok és világrészek korlátait. Ha tökéletesül: légörvény gyűrűvel vonja körül a világűrben lebegő Föld-golyót; parányi új Holdja, új bolygója lesz földünknek. Micsoda ismeretlen érzéseket ver föl lelkünkben a Magasság meghódítása! Idegeink új játékkal kapcsolódnak halhatatlan szenzációkra; s egészen bizonyos, hogy művészetünk horizontja határtalanná szélesedik. A festők más dimenziókban és más arányokban látják a világ képét;

költőink más ritmusban zengik látomásaikat; a zene új hanghullámok, új harmoniák ölen ringatózik.

- A szerelmesek új nászútakra kelve, újfajta embert biztosítanak a vénülő föld számára, - vágott közbe gúnyos entuziazmussal Pálmay.

László idegesen nézett szemébe:

- Jó, jó, ezt már a Jókai hőse, Tatrangi Dávid is megpróbálta; de az álmok azért kopogtatnak lelkünk ajtaján, hogy valóra váljanak. Nemcsak az egyénre, az egész emberiségre áll az, amit Alfred de Vigny mond: „Mit nevezünk nagy életnek? Azt, ha az ifjúság eszményét megvalósítja az érett férfikor.” Az emberiség kezd férfikorba hajlani; s azt a szárnyat, amelyet Daedalus megálmodott, Blériot már a testébe növesztette, repül vele s nem zuhan tengerbe!

A szárnyas ember képe annyira megrázta fantáziáját, hogy hatalmas rhapszodiába zengette szét érzéseit.

20.

Egy izgató, buja napon, mikor a levegő tele volt érzéki mámorral: az emésztő szenvedély rabja, Szentkirályi Nóra, mindennel számot vetve, elvetette sorsának kockáját - vagy hatot, vagy vakot! Beosont a budai házba, torkában dobogó szívvel, s azzal az elhatározással: most vagy megnyeri mennyországát, vagy vége mindennek...

Ott állott a nagy szalon közepén, kiforgatva leányos tartózkodásából, szilaj ölelésekre ajzottan, mint valami mámoros menád.

A szomszéd szoba nyílik - s László áll vele szemben.

Jaj, - gondolja futó borzongással a fiú, - most megint nagy jelenet következik.

Nóra halálos sápadtan, remegő ajakkal várta, egész teste beszélt: nézz meg, láss meg, végy el, tied vagyok...

A fiú nézte, de nem látta; tudta, hogy az övé, de nem vette el.

Ekkor a szemérméből kivetkőző leány rávetette magát a fiúra; mintha megfordult volna a természet parancsa: a támadásra termett hím ostromló vágyával cserélte föl a tiltakozásra, lassú megadásra formált leánytermészetet.

- Szeretlek! Ölelj át... karolj magadhoz... Vagy nem - én kapcsolak magamhoz olyan kapoccsal... amilyen... óh, te édes...

Elkezdte csókolni, marni, fojtogatni, a megháborodó szenvedély ijesztő lázával. Reáfonódott, mint kígyó a kígyóra; nem engedte lélekzethez jutni, hogy ős asszonyi rohamával alapjából forgassa ki ezt a csodálatos természetet. Arca, teste sütt, égetett, mintha megtüzesedett bronz-szobor lett volna. Szeme, arca elferdült a kénben és a kínban; nem ismert volna rá az anyja.

László, bármily diadalmas érzéssel fogadta is ezt az ostromot, kijózanodott belőle, mikor tudatába döbrent, hogy ez a féktelen nő a hajdani, angyali szelídségű és szent életű Szentkirályi Nóra; ez vagy beteg, vagy romlott, de titkolta romlottságát, s most nyílt meg igazán előtte.

Leszaggatta testéről az idegesen tépdelő karokat és kissé kíméletlenül dobta el magától:

- Nóra! Az Isten szerelméért - hát - mit akar -?

- Szeretlek! - lihegte magánkívül a leány. - A pokol tüze ég véremben, és nem akarod eloltani! Megőrülök, ha nem fogadsz el, - ha tied leszek: belehalok. Mindenképpen te vagy a végzetem... Évek óta várok rád, miért nem könyörölsz rajtam? Ha mást szeretsz, mondd meg, hadd lássam boldog versenytársamat. Ha nem találsz szépnek, mondd meg, milyennek kívánnál? Én átváltozom, át, ha akarod, ördöggé, ha akarod angyallá. Hiszen még nem ismersz, nem is láttál, csak a ruhámat, én még azon belül vagyok - ez csak fátyol, takaró a szobron, le kell tépni, ha el akarsz jutni hozzám -

S mint a hisztérikusok, föltépte mellén a bluzát, kétfelé nyitotta selyem ingét és meztelen keblét frivolán tárta ki az ámuló fiú előtt.

- Nézd meg a testemet: fehér és tiszta vagyok, mint a karrarai márvány, amelyből Michelangelo roppant nőalakjait faragta... Nem léphetek meztelenül eléd - vagy már nagyon is úgy állok előtted - -

László megdöbbsent. Ilyenről még nem álmodott. Névtelen rémület kergetőzött gerincén valami közelgő kéjérzettel. A női testet még eddig csak képekben látta, ki akarta szakítani életéből, hogy ne nyugtalanítsa, ne zavarja; és ime - most a világ két leggyönyörűbb szerelmi halma ragyogott reá, egy észvesztően szép leány testéből. Ez a kitakart rész szólóbban beszélt az egészről, mintha teljes meztelenségében állott volna előtte.

- Óh! - szakadt föl a melléből valami hördülő sóhaj, a párjára csapó him ősi kiállása. Mintha fényes villám villámlott volna előtte - hirtelen szédületben rávetette magát a kibomló mellekre, a bíbor bimbós fehér halmokra és örült csókszapporral öntötte reá üdvözlését. Lábai remegni kezdtek, nem ismert gyönyörűség futott át tagjain, lélekzete szakadozottan tördelőzött szét ajkán - lerogyott a térdére, átkarolta a remek lábakat, fejét befurta a leány ölébe, s hörögve rohant el mellette kiteljesedő lázával... a Kéj.

A leány megbolondulva akarta magába fogadni szerelmét, de mint egy új Tantalus, elérhetetlenért reszketett. Ideges ujjait beleborzolta a fiú fekete hajába, fejét hátravetette, szemét ájultan lehunyta, vonagló ajka érthetetlen szavakat tördelt:

- Végy el... enyém... egészen...

Az érzékiség villámütésétől elkábult fiú most magához tért, és hirtelen szégyen rogyott rá. Kellemetlen kijózanodás hidege didergett be tüzébe: fölugrott, hátat fordított a bacchánsnőkre emlékeztető leánynak, és arccal egy székre borult, mintha jóvátehetetlen hibát követett volna el. Undorodott magától.

Nóra utána osont, mint az árnyéka. Ujra rá akarta borítani szenvedélye piros és égető Nessus-palástját. De amint keze a fiú vállához ért, László vad mozdulattal lökte el magától:

- Nem! Kisértő - nem! Így akarnátok a lelkeket összetörni, a testem megalázásával? Nem adom meg magam, semmi kéjnek, semmi női ravaszságnak - én tiszta vagyok!

- De hiszen ez az Isten parancsa! - sikoltott szinte idétlenül a vad vágyak leánya. Ujra rá akarta fonni magát a fiúra, de László egész erejével visszadobta, úgy, hogy Nóra a falnak tántorodott. Lihegett, az arca csaknem kicsattant a vértől; tágra nyílt szemében ismeretlen rémület ült.

- Megvetem, utálom az ilyen személyeket! - csapta arcul a konok fiú kegyetlen, ostor-szava. Hogy nem szégyeli magát - így mutatni? A kurtizánok nem tennék -

A leány mintha megfagyott volna egy percre. Háborodott arccal meredt a fiúra, akit angyalnak látott, a paradicsom kapujában, tiltó angyalnak. Szörnyű szava, mint a tör ütötte át halló érzékét, szívét, szemét, mindenét. Mintha a ház rogyott volna rá - megsemmisült.

- Visszautasítasz? - riadt föl sokára rekedtes hangja.

- Én asszony nélkül élem át az életemet! Én ura vagyok magamnak! - csengett a László szava tisztán, mint az égi harang; s becsapta maga után az ajtót. Nóra egyedül maradt.

Ekkor valami érthetetlen szakadás történt a leány lelkében. Megpattant benne valami, s ami eddig ép és szép volt, most töröppen és torzul meredt a világba, önmagának szomorú kísértetképen.

Ijesztő kacagás bugyogott föl, nem a melléből, a lelkéből, mint egy fekete jaj-forrás, amely hullámozásában a kacagás ütemét fodrozza magába.

- Nem kellek egynek? - kérdezte torz mosollyal a Semmit -, hát akkor mindenkié leszek!

Kiegyenesedett, felmagasodott, mint egy királynő.

- Mindenkié! - kiáltotta még egyszer; s hangja most már tömör, arany-zengésű volt. Mig könnyek peregtek arcára, remegő keze sietősen hozta rendbe szétzilált bluzát s valami szörnyű és szomorú elhatározással hagyta el a Bethlen-házat...

László a másik szobában lázongott:

- Hát igaz volna, hogy minden nyomorúságnak, minden alacsonyságnak a nő a létrehozója? Igen -, hiszen a természet nekik adta az anyaság átkát, ők szülnek minden szörnyűséget a világra! Óh, micsoda rendzavaró kegyetlenséggel törhetnek be életünkbe az igazán rosszak, ha a legjobbak is félőrült bacchánsnők. Miért nem látták ezt a jelenetet a fiúk? Soha el nem hiszik nekem. Uristen, egészen lázba hozott, a fejem ég, az eszem ködbe fúl - -

Levetette magát a heverőre, ott vergődött egy darabig, behunyt szemmel is a kitakart kebleket látva. Felugrott, kitárta a Dunára néző ablakokat, hogy friss levegőben füröszse meg fejét.

Megkezdődött a kísértés, gondolta ideges nyugtalansággal; az alacsony élet elküldte legelső követét, hogy kiforgasson gyémánt váramból. De nem adom meg magamat, ha két világ legészvesztőbb asszonyai szállnak is velem tusára. Céлом csillagát, nincs az a királynői szem, aki elfödje előlem! Óh be jó, hogy túl vagyok az első próbán; ez volt a legnehezebb.

Ugy vette az egészet, mintha Szent Antal fia volna a próféták pusztáján és csábos nők alakjában kísértene az ősi Sátán.

Érzékei remegtek, vibráltak, szinte zengettek, mint a zongora megütött húrjai.

És ahogy alkonyba hajolt a nap, ahogy nőttek az árnyak, ahogy a szitáló sötétség lassan-lassan fölemelte homályos hullámain egészen ablakáig: úgy kezdett mind égőbb és égőbb fényben lángolni előtte Szentkirályi Nóra alakja. Egész termete, de különösen vakító fehér melle, a leggyönyörűbb két halom, amelyet csak Isten keze remekelhet. Vér futott át agyán, arcán; tikkasztó tűz égett a szemében, hogy fájtsa bele a látás két golyója; és vad eszmék nyargaltak át lelkén, mint a vihar szelétől megbőszült paripák. Az elnyomott, elzárt élet, az érzékiség skarlát-színű ruhájába öltözve, titáni erővel dörömbölt teste kapuján. Egy-egy pillanatra elfeledte táltos-magát és a közönséges emberek kéjsóvárgásával akarta megragadni az első nő tovasuhant árnyát -, akkor hirtelen fölébredt és megundorodó arccal utálta le magát: mit, hát én is csak ember vagyok?

Nem mert sokáig egyedül maradni, mert a csönd, mint valami óriás, mély és fekete tükör: mindig az elriasztott leány igéző testét bontotta ki magából.

Bethlen László huszonhárom éves volt; és megkezdte borzalmas tusáját az Érzékiséggel.

21.

A számító Pálmaynak sehoggy sem tetszett a László viselkedése. Kerülte az érzéki ingereket, hidegen bánt a legszebb, legkívánatosabb nőkkel, s valami elvont Szépség ivor várában élt.

Megkérdezte tőle:

- Miért nem élsz igazán, úgy, mint a többi huszonhárom éves?
- Mert nem olyan vagyok, mint a többi huszonhárom éves, - mosolygott a fiú rejtelmesen.
- Lehetetlen, hogy az élet hidegen hagyna.
- Az a kérdés: mi az élet? Én nem akarok ellobbanni, mint a száraz fa lángja: az én lelkem valami magasabbrendű hőséget hord magában: testi elmúlásom után is melegíteni akarom az emberi szíveket.
- Ez nem élet, csak az életnek valami platoni ideája. Hogy a lelkünk örökké forró maradjon, más lelkekhez kell surlódnunk. S a lelkeknek bizony test a hordozója. Te tulságosan lenézed az ember testiségét, pedig minden szépség, minden jószág ebből fakad.
- Magasabb erkölcsi törvények vezetnek.
- Hm, érdekes... Renan, az okos Renan mondja, hogy esztétikai értekezés még soha nem tett senkit sem nagy költővé; hát hogy teremthetne az erkölcsstan jó embert? Ami szép: az jó is; az ember teste szép: tehát a vele foglalkozás jó. A szerelem, ennek a szép fának kivirágzása: éppolyan magas erkölcsi törvények szerint igazodik, mint a lángelme teremő munkája. A természetben minden úgy van jól, ahogy van. Hogy a művészet meg tudja szépíteni és magasabbrendűvé teszi: - az csak a mi büszkeségünk. Világot megváltani szeretet nélkül lehetetlen; s minden szeretet édestestvér a szerelemmel.

László homloka elborúlt:

- Óh, ne beszéljünk szerelemről. Ha lehetne szeretni test nélkül, szenny nélkül, akkor leborulnék hatalma előtt. De a természet oly dúrva, kontár módra bánt el velünk, lelkes emberekkel, éppen a szerelem dolgában, hogy ezért az egyért fájt embernek születnem. Szerelem soha nem tett világraszóló jót, szépet, nagyot. Voltak bravúrai, tragédiái, martirjai - de alkotó hatalma nincs. Csak - gyermeket tud teremteni, és boldogtalanságot.

Pálmay elnevette magát:

- Milliók ura hogy beszélhet így, mikor még huszonhárom éves! Szent Isten, ha elgondolom, hogy Dante nem ismerte volna soha Beatricét, Petrarca Laurát, Petőfi Juliát, Madách Fráter Erzsébetet - ugyan mit hagytak volna ránk? Attól félek, Bethlen László csak könyvből ismeri a szerelmet.

- Hagyjuk ezt. Fáj a gúny.

És elfordult az éles tekintetű kalandortól.

Pálmay megérezte, hogy eleven sebet érintett. Fáj. Úgy hát egészen friss. Baloldalon van? Természetesen, akkor nő ejtette. Megragadta a termékeny pillanatot s messze jövőbe zengő hangon hirdette evangéliumát:

- Ha önnek az a célja, hogy halhatatlanná tegye nevét: azt csak mint művész teheti. Hiába álmodozik világreformokról, ön se nem vallásalapítónak, se nem filozofusnak született. Önnek mély érzése van és gazdag fantáziája, szárnyas lelke, ahogy szereti mondani, - ez uram, mind művészi fölszerelés. Ön lehet nagy író, nagy költő, nagy nyelvművész, aki másodszor tanítja meg beszélni nemzetét, - de semmi több, jobban mondva: semmi más; mert

ez több, mint Mohamednek, Napoleonnak vagy Kantnak lenni. Ön Istennek egy rendkívüli finom és összetett hangszere, amelyet a földre nem azért bocsátott, hogy múzeumba üveg alá tegyék, hanem azért, hogy a világ leghatalmasabb művészei mindenható darabokat játszanak rajta, jobban mondva általa, vele. Tudja, kik ezek a művészek? A szenvedélyek, az indulatok, az átélések, a lelki nagy szenzációk, ne ijedjen meg - a szerelmek. Ha ezeknek a vad és szilaj Paganiniknek oda nem adja magát, hogy soha nem hallott dallamokat tépdessenek, igen - tépdessenek ki a szívéből, vagy ha tetszik: az idegeiből, a húrjaiból: akkor barátom, maga halva született. Akkor maga soha nem látja meg a Napot, azt a Napot, amely dicsősége arany szekerét az idők, a századok határtalanán keresztül ragadja, hogy minden jövő nemzedék meglássa és imádjá.

Lekapta kalapját, nagyot suhintott vele köszöntőnek a levegőbe és ott hagyta a fiatal Ádámot.

- Soha nem látom meg a Napot? Mert nem fetrengem az érzékiség mocsarában? Hahaha. Szegény ember. Ennek fogalma sincs az én elhatározásom tisztaságáról és nagyságáról. Sebaj. Mit tudja a hangya, hogy sasok is vannak?

De azért érezte, hogy valami megrendült, odabenn, a lelke mélységében. A kételkedés első fellege felsötétlett a horizonton.

Összehívta legjobb barátait, meg akarta erősíteni magát.

- Annak a szellemi mozgalomnak, amelyet megindítottunk, a földön kell hatnia, tehát földi szervezet formájába kell öntenünk. Én már kidolgoztam magamban egy ilyen tervet; a sejtrendszeren alapul. A sejt-rendszert a szociálistáktól, kommunistáktól tanultam; természetesen, csak a formát vesszük át, a tartalmat mi adjuk belé. Ez a rendszer a millió egyesből építi föl a nagy egészet. Minden ember külön sejt, aki egy másikhoz tapadva: átadja neki gondolatát, akarát, mely mindig a középpontból kiinduló gondolat és akarat. Jóformán senki sem tudja, hogy kettőjükön kívül ki az a harmadik, tizedik, századik, ezredik, aki hallgatagon ugyanazt a célt szolgálja, ugyanazt a propagandát űzi, amit ő.

- Ez olyan titkos társulat-féle, - szólt közbe Gyárfás, - nem illik magyar emberhez.

- Bocsánat, ez nem titkos társulat, csak óvatosság a kivitelben. Aki pillangót akar fogni, az halkan nyújtsa ki rá kezét. Ha már ezrek és ezrek tisztában vannak akaratunkkal, akkor ki lehet bontani a zászlót és meg lehet fújni a kürtöt is. Különben a mi mozgalmunk annyira szellemi, annyira befelé ható, hogy az akarat külső megindítása helyett inkább a szuggesztív lelki ráhatást választom. Megjelenünk csak akkor lehet a világ előtt, ha Európának minden nagy nemzetéből tetemes hadsereget toborzottunk magunknak.

- Fantazmagória... - mormogta a gyakorlati Gyárfás csöndesen. - Önképzőkört lehet játszani két világrész lakóival, de ez nem teremt új uralkodó dinasztiát.

László kiosztotta a szerepeket. Madarász az egyetemi hallgatók táborát járja föl, a kiválasztottakat ismertesse meg az új világfölfogással. Leányokat is beavathat a mozgalomba, de jól megválogassa őket. Baráth Miska az egyháziak körében halásszon hiveket, különösen a már fennálló vallásos egyesületek bekapcsolásával. (Itt van elsősorban a Bethania, azután a Lorántffy-egyesület). Gyárfás, mint jogász, a társadalomtudományi társaságok tagjaival kísérletezzék. Gombos Jóska az írók és hirlapírók falankszát nyerje meg az eszmének: rendkívül fontos, hogy a sajtó mögöttünk álljon, ha majd riadót fuvatunk. Orgován, a szobrász, a művész-koloniák bohémjeit kapassa komolyabb gondolkozásra. Hegedűs, a zeneszerző pedig nagybúri összeköttetéseit használja föl, ha kell, egészen az uralkodóházig.

Az izgékony Gyárfás nem tudta tovább türtőztetni magát, fölugrott:

- Az álmok az akaratunktól és öntudatunktól megfosztott fantázia ködfátyolképei. Letagadhatatlanul természetesek, de semmi hasznuk nincs. Már pedig a világon minden akarat, minden törekvés a hasznosság irányában mozog. Mi akarunk valamit, törekszünk valamire; így végső célunk alig lehet más, mint érték, mint haszon. Ha mi a szellemi arisztokratizmus világszövetségét akarjuk megszervezni, hogy a nagy elmék látható fejedelmei lehessenek az emberközösségnek az eddigi születési és pénz-uralkodók helyett: akkor ezt nem titokzatos, lappangó, álomszerű alvajárással kell megkísértenünk, vagy megkezdenünk, hanem a *tett* propagandájával. Ha a vezérünk, László, a kommunistáktól tanult formát, én meg az anarchistáktól veszem a *tett* propagandájának gondolatát. Az a sejt-rendszer jó akkor, ha tilalmas dolgot ellenséges földön kell végrehajtanunk. Nem áltatom magamat, hogy a mi törekvésünk valami jámbor szándék -, hiszen trónokat akar fölforgatni s új világot teremteni; de mégsem társadalmi törvényeinkbe ütköző, mert hiszen a mai monarchisták sem akarnak egyebet, mint a „legjobbak” uralmát a legeslegjobb vezetésével. Csakhogy mi a történeti alapot és öröklési jogot a szellemi kiválasztódás alapjával és a rátermettség jogával cseréljük föl. Visszatérve kiinduló pontomhoz: tennünk kell a rábeszélés helyett. Például itt Budapesten ki kell kiáltanunk Bethlen Lászlót, vagy más nagy egyéniséget a szellemi Magyarország fejévé. Ezen először nevetni fognak az emberek; azután érdeklődnek iránta, később megszokják; mire pedig félni kezdenének tőlünk: már a nyeregben ülünk.

László ezt felelte rá:

- Hunyadi Mátyást csak akkor kiáltották ki magyar királlyá, mikor negyvenezer ember már hive volt. Ha nekünk nincs még negyven katonánk sem, akkor ügyetlen komédia vezért kiáltanunk.

- Helyes, - replikázott Gyárfás, - csakhogy a Szilágyi Mihály negyvenezer emberéhez még a Duna jege és hidege is hozzájárult. Azonkívül az előbbi király, V. László halála. Akinek esze van és gondolkozni tud, megérti, mit jelent ez a két utóbbi erő, vagy alkalom a mi törekvéseinkben.

Madarász megborzolta szőke haját, lelkének mintegy látható taréját és szólt:

- Az a kérdés, mit akarunk? Transzcendentális vágyakozás-e a célunk új és jobb világért, vagy ezt a világot még életünkben biztosítani is akarjuk magunknak?

László odafordult hozzá:

- A nagy eszmék reformátorai soha nem érik meg törekvéseiknek valóra válását, hasznossággá realizálódását. De azért csak ők voltak a megeremtői.

A kis heves Gyárfás nevetni kezdett:

- Bolond ember az, aki csak azért indít forradalmat, hogy a következő generációnak jó dolga legyen, neki pedig szél verje össze a bokáját.

- Hja kérem, ez szomorú törvénye az életnek, nem egyéni akarat. Jézust keresztre feszítették, de a szelleme kétezer év óta él és hat a világon.

- Roppant nagy dolgot akarunk, pénz nélkül! - kiáltott közbe Gombos Jóska. - Napoleonnak sem volt elég a Marseillaise, pénzt is kért hozzá.

- Isten hatalma és a lélek elszántsága több a világ minden kincsénél, - mondta papos áhitattal Baráth.

A Hegedűs véleménye pedig ez volt:

- Mint ahogy Beethoveneket nem lehet a zeneiskolában nevelnünk, társadalmi forradalmakat épügy nem lehet nemes elszánásból indítanunk. A társadalmi forradalmak szükségszerű termékei az életnek; mikor megéri rájuk az idő: akkor jönnek és hatnak, akaratlan és feltartóztathatatlan. Siettetni nem lehet, épügy nem, mint a gyermek születését.

A „Göncöl Szekér” hét csillagja, bár a régi elhelyezkedésében volt, meglehetősen ellentétes irányban forgott. A vezércsillag belátta, hogy hat ember agyát sem bírja egy fölfogásra hangolni; mert hat ember még nem *tömeg*, de már nem is *egyén*. A legrosszabb csoportozat egy akarat keresztülvitelére. Talán legjobb volna hamarosan a nagy tömeg vállaira hágni és az ösztöntől, szenvedélytől igazgatott nagy lelkes állattal vitetni magát a messze célíg...

Bethlen Lászlónak megrendült a magába vetett hite.

Gyötrő kétségek merültek föl lelkében: kinek van hát igaza, neki-e, vagy Pálmaynak? Egy világot kell-e megmozgatnia, hogy örök nevet szerezzen magának? Vagy elég csak a saját lelke világát művészi formába öntenie, hogy a halhatatlanság ormára repüljön? A napok, évek rohannak - és még egyet sem lépett előre... Édes anyja odahaza vár, vár...

Közben pedig az érthetetlen Szentkirályi Nóra kábító alakja villan be gyötrődő képzeletébe.

22.

Szentkirályi Nóra azt mondja egy reggel apjának:

- Döntöttem. Hozzámegyek Malatinszky báróhoz.

Elhatározását nagy örömmel fogadták mindakét részen. Apja régi álma megvalósult: bárói familiába kapcsolódik be vére; Malatinszky pedig jó sorsa angyalát köszöntötte a remek fehér leányban.

Még egy harmadik ember örült ennek a házasságnak: a fiatal és idióta abruzzói herceg, az uralkodó rokona, aki monomániás vágyakozással forog már évek óta a szép Nóra körül. Fele-ségül aligha vehette volna, legfőlebb morganatikusan; szeretője még úgy sem lehetett volna leány korában. Most ellenben, előállt az a kedvező helyzet, hogy az ideálnak van törvényes férje, tehát út és mód kínálkozik a boldogságra. Férjes nőnek szabad félrelépni.

Az összetört lelkű nő szándékát senki sem sejtette. Az, akiért megölte fiatalsága álmait, még mindig oly messze volt tőle, hogy nem is érdekelhette sorsa fordulata. Sőt, László, mikor meghallotta jegyességét, könnyebbülten sohajtott fel: hála Istennek, nem fog kínozni többé.

Az ám.

Csakhogy a természet és az emberi szív törvényei kiismerhetetlenek.

Szentkirályi Nórának egyenesen az volt a célja, hogy halálra kínozza azt a férfit, aki olyan sértő göggel haladt el mellette. A kinnak ezerféle faja van s ezek között nem legutolsó az eljátszott érték késői fölismerésének bánata. Ezt a gyötrő rémet akarta Nóra fölébresztetni a márványfiú szívében.

László mostanában sokat gondolkozott a két nem céljáról, természetéről. Ugy látta, hogy a férfinak, az igazi férfinak nem oly végzetesen fontos a szerelem; a küzdő férfit ezer gondolat és gond köti le; hatalmas ideálokért áldozza fel nyugalmát; a nemzet, vagy az emberiség sorsát hordozza vállain és lelkében. A nő csak arra való, hogy csaták tüzeiben felhevült

homlokát lehűtse, s a múltó boldogság parányi tündérszigetét építse föl kedvességével ura számára. És hogy utódokat állítson az elfáradó helyébe.

A nőnek ellenben egyetlen célja, élete és halála: a neki rendelt férfi lekötése, boldogítása. A nőnek általában nincs nemzeti célja, mert a gyermeket a kérért hozza világra, nem pedig a népesedési statisztika kedvéért. A nő nem töri fejét nagy, emberboldogító gondolatokon; egész életét leköti a divat tanulmányozása, az öltözködésnek az a raffineriája, hogy mindig új és mindig szép színben jelenjék meg himje előtt. Intelligenciája kis fondorlatokban és gyakorlati ravaszságokban merül ki; ezekkel a hatalmát akarja biztosítani a házasság vagy a szerelem utvesztőiben. A férfiban soha nem a lángelmét vagy az önfeláldozó törekvést szereti, hanem a himet.

Ki teremtette a tudományokat? A férfi. Ki emeli föl lelkünket a művészet szárnyain tisztább régiókba? A férfi. Ki alapította a világvallásokat, ki gondolta ki a hatalmas filozófiai rendszereket? A férfi. Ki szervezte a katolikus Egyházat és a német hadsereget? Férfi. Ki változtatja meg az országok határait? Ki tűzi ki lobogóját a rettentő északi és déli sarkon? A férfi, a férfi. Ki találta föl a dróttalan távirót, a repülő gépet, a grammofont, a mozgó fényképet? A rádiót? A férfi. Ki mérte föl a csillagok pályáját, a Nap életét és a világegyetemet? A férfi.

Bizony, nagy korlátoltság kell ahhoz, hogy a szürke nő komolyan vegye a férfinak unalmában kitalált bókját: a nő a teremtés koronája. A teremtés koronája a férfi. Gyöngédségből, szerénységből teszi át fejéről a kis nőcske szűk koponyájára királyságának szimbolumát.

Az a férfi, aki vagyont, elveket, célokat vagy életet tud föláldozni a nőért: sokkal inkább nő, mint férfi.

A férfi, az igazi férfi, mindig idealista és önzetlen; a nő mindig realista és önző.

Igy megnyugtatta lelkét, Bethlen László fölemelt homlokkal ment tovább küldetése útján.

Szentkirályi Nóra pedig megkezdte élet-halál tusáját első szerelméért.

Csakhamar megtudta, kihez kötötte sorsát a házasság láncával. Malatinszky báró fiatalságát valahol elhagyta, s egy csöndesen munkálkodó, de célját biztosan elérő tabes-szel vonult be a béke révébe. A szép fehér leány márvány asszonnyá változott, új Galateává, aki várja a maga Pygmalionját, hogy életre hevítse.

Minthogy a kis korlátolt abruzzói herceg keringett hozzá legközelebb, reá fordította szép arcát. Miksa herceg gimnazista szellemességgel és valahonnan Zafirtól tanult aforizmákkal gyűrűzte körül gyönyörű vadját, akinek elejtésére mozgósította családjá hatalmának egész arzenálját. (Szegény, ha tudta volna, hogy Nóra erővel el akarja vele fogatni magát.) Omlott a pénz, arany hidnak a drága nő lábaihoz; mert régi mondás, de igaz, hogy azt a várat, amelyet érc-ágyúk és vas fegyverek meg nem hódíthatnak, beveszi egy arany számár. Az abruzzói herceg talán így gondolkozott, mert fenséges agya nem világított tovább az orránál. Az pedig rövid volt.

A szemérmében megsértett Nóra szomorú kedvvel játszotta kis ugrató játékait a dinasztia egyik mellékfüggvényével. Félszeme folyton a Bethlen-palotára volt szegezve; azt nézte: mikor nyílnak meg az ablakai, mikor tárul ki hatalmas barokk-kapuja, mikor intenek kegyelmet onnan fehér kendővel. Fehér kendőjével a megbánó szeretetnek.

De az a ház époly szigorúan zárva volt, mint a gazdája szíve.

Nórát sokszor lehetett látni a herceg autóján; sokszor föltűnt a Miksa vörös szőke feje a Malatinszky-páholyban. A derék báró lekötöleztetett hive volt urának, s ura minden rokonának, így hát boldog ellágyulással fogadta kedves hizelgését és galans udvarlását. Örült, hogy olyan

szép asszonya van; hercegeket szédít le magához. Gyanú nem fért jól begombolt szívéhez; különben is valamelyik őse a versaillesi udvarban szolgált XVI. Lajos alatt.

A ravasz Pálmay látta ezt a játékot s fölhevítte rá László figyelmét. Azt gondolta, a féltékenység jó ugrató: neki ugratja barátját az érzéki szerelemnek. De László hideg unalommal vont vállat: mindenki úgy éli az életét, ahogy akarja, vagy - ahogy tudja.

Ej, berzengett magában a világjáró kalandor, - mi folyik ennek az embernek az ereiben? Valami születési hibája van? Vagy mesterien tudja játszani az érzéketlent? Vagy... Amit harmadiknak gondolt, az volt legméltóbb magához, homályos múltjához. Kezdte érdekelni a fiú sexualis élete.

A piszkosnak minden piszkos. Természetesen, Pálmay képtelen volt a legegyszerűbb okra rátalálni, ha az nemes, tisztességes ok hírében állott. Ellenben, különös kedvvel tudott minden rendellenességet visszavezetni a legaljasabb elfajulásokra. Most már a László nőgyűlöletében valami antipodus szenvedélyt szimatolt: a misogyn csak philandros lehet. A görög és római pederasztá költőkre gondolt.

Elkezdte László előtt magasztalni a görög életet, a görög jellemet. A szépségnek azt a páratlan kultuszát, amely a halhatatlan szobrok egész seregét hívta életre a fehér márványból. Milyen gyöngédséggel, mennyi bájjal formálták a görög szobrászok az ifjú, harmonikus, szép férfitesteket. Az érzéki szerelemnek félre nem ismerhető jelei remegnek ezeken az Apollókon, Dionysosokon, ezeken a szárnyas lábú Merkuriusokon. Akkor tiszta és nemes számba ment férfinak a férfihoz való szerelme; ha semmi mást nem hagyott volna ránk ez a görög érzés, mint a Platon Symposionját és a belvederei Apollót: akkor is áhitattal kellene hozzá közelnünk. A mi prüd modern világunk kiátkozza azokat, akikben ez ős görög embertiszteletnek késői lángja lobog - -

László megütődve nézett a beszélő szemébe. S ez a két szem, mint a visszaverő tükör, egyszerre csak igazi arcát mutatta föl az effeminált kalandornak. A tiszta ifjú borzongva érezte meg az elkendőzött, elpárfőmözött tisztátalanságot. Látta a sovány Mefisztó szemében azt a különös tüzet, amely sok gyalázat, sok rejtett bűn avarán lobban föl beteges lidércfény gyanánt. Megiszonyodott tőle. Mintha szédítő mélység peremén állana, hátralépett.

- Beteg maga? - kérdezte tőle fürkészve.

Pálmay magához tért, zavarodottan szedte rendbe széthulló gondolatait s valami ilyesfélét dadogott:

- Engemet mindenki félreért. Ez tisztán hedonizmus... a görög szépségkultusz megértése... nagyon sajnálom, ha nem sikerült magamat érthetően kifejezni.

Leforrázottan távozott.

László csak most esett gondolkozóba. Érdekes. Ez az ember itt él vele évek óta egy fedél alatt és csak most döbben tudatára, hogy kit tisztelhet benne. De hát mi jogon ütötte fel ez itt sátorát? Leghívebb barátai nem ülnek így a nyakán, mint ez az idegen. Kicsoda hát ez az ember?

Csodálkozott, hogy csak most jut ez az eszébe.

Vallatóra fogta Pálmayt:

- Ugyan kérem, mondja meg, micsoda rokonságban is áll ön az elhunyt grófnéval -? Mert ha jól emlékszem, így mutatkozott be: a Bethlen grófné rokona...

Pálmay kiélt szeme szaporán pillogott:

- Igen. Igen. Távoli rokona vagyok. Ezen nincs mit csodálkozni. Az én apám, jobban mondva nagyapám, aki Hollandiából költözött Magyarországra, Van der Welde volt... régiségkereskedő... művészi tárgyakat gyűjtött... megházasodott, Teleky leányt vett feleségül, a gróf Telekyek oldalági rokonát... és így érthető, hogy Bethlen Tamásné grófnéval rokonok vagyunk, mert ő is a Telekyek...

Ez az ember hazudik, - állapította meg László. Sebaj. Fő az illúzió.

- És, ha szabad kérdeznem, miből él Pálmay úr?

A kalandor nevetett:

- Ha én azt kérdezném, Bethlen László úr, hát ön miből él? bizonyosan nagyobb zavarba jönne, mint én. Élek, uram, mint más, mint ön - az emberek jószívűségéből és a magam eszéből. Nekem könyveim jelentek meg, francia nyelven is. Tömérdek cikket irtam; egy ízben festő is voltam, festegettem. Azután tárlatokat rendeztem. Szóval - mozogtam. Lopni, nem igen loptam. Bár azt mondják az újabb szociologusok, hogy minden magántulajdon: lopásból ered. Talán még ez a szép nagy palota is. Pardon - csak ad absurdum akartam vinni a tudomány megállapítását.

László kellemetlen érzésekkel vivódott. Pálmay mintegy magába fordította tekintetét. Az ő magántulajdona, ez a palota, a millió, honnan ered? Nem ő szerezte, kapta. Ingyen, semmiért; véletlenül. Tehát, még jogtalanabbul jutott hozzá, mint az, aki lopta volna. Aki lop: megfizet érte, bátorsággal, becsülete és élete kockáztatásával, nem ingyenben kapja. De ő! De ő! Lehet neki mást kérdőre vonnia, mikor homlokán a gyanú bélyege: hát te hogy szerezted ezt a hatalmas házat?

Szövevényes az élet; az ember sohasem tudja, mikor botlik meg valami hurokban.

És életének első gyásza az volt, hogy nem bírta kiadni az utat Pálmaynak.

23.

Már csaknem az egész főváros tudta, hogy Malatinszky bárónénak viszonya van Miksa herceggel.

Ez a szerény lelki fölszerelésű úr sokszor emlegette a fehér arcú Nóra előtt Rudolf trónörökös viszonyát Vetsera Mária bárónővel. Rendkívül imponált neki a Rudolf bátorsága, daca; próbálta is utánozni, az öngyilkosság apriori kizárásával. Nóra undorodott ezektől a párhuzamos ostobaságoktól, s érezte, hogy a herceg úr ösztönösen származása és rangja felsőbbségét fitogtatja a fenséges alluziókkal. De Miksa bolondulásig imádta a gyönyörű fiatal asszonyt; s imádatának mindig megvolt a kísérő zenéje: aranycsengésben; undorodásából annyit sem vett észre, mint a Nap foltjaiból.

Szentkirályi Nóra csak várta: mikor ugrik már kalitja ezüst korlátjának a fölingerelt nemes vad. Micsoda elégtétel lesz számára, ha majd Bethlen László reszketve sziszegi arcába: miért cselekedte ezt?... Csakhogy László delejes körrel vont a körül magát, amelyen nem birt áttörni a mások életének és akaratának fölpáncélozott hatalma sem.

Mínthogy nem adott jelt fájdalmáról, haragjáról: az asszony egyenesen szívének irányozta a mérgezett gyilkot. Ha nem jön: ő kopog be hozzá.

Egy reggel levelet kap László. Finom, illatos kis levél. Kibontja - a tartalma olyan, mint az alattomos halál: „Házasságom kín, szerelmem bűn; az erkölcsi bukás lejtőjére jutottam. Ha meg nem ragad: a gyalázat pokláig meg sem állok. Még mindig az Öné vagyok; minden lépésemért Ön a felelős. N.”

- Az asszony kigyó volt valamikor, azt tartja a monda. Ime, az ősi dal, mely a Bűn és az Ártatlanság fájánál zengett először. Minden gyalázat a nő lelkét fogja meg leghamarabb s a drága nő mindig a férfira hárít minden felelősséget. Érdemes egy jó szóra az ilyen asszony? - Most engemet okol bectelen életéért s velem akarja kiemeltetni magát a posványból. Vessz ott, arany kigyó, mocsár a te elemed.

Szétépte az illatos levelet és fölment a mogorva Orgován műtermébe, hogy kiszellőztesse az agyát.

A faltörő kos homlokú szobrász éppen egy különös gondolattal birkózott. Egy miniatűr, hegyalakú márványt akart szoborrá faragni, aki mindegyik kezében egy-egy várost tart.

- Mi ez? - kérdezte László.

- Ez? A Michelangelo kolosszális álma, amit ugyan már előtte egy görög művész is megálmodott. Michelangelo, mikor Carrarában járt márványt válogatni, azt forgatta elméjében: nem lehetne-e a Sarzanán túl a tyrrheni tengerbe nyúló földfokot fárosszá kifaragtatni munkásaival? Egy kolosszust látott a tengerből kiemelkedő szirtekben, akinek világító tüzet akart a kezébe tenni, hogy révbe vezesse a sötét vizeken tévelygő hajókat. Nekem kétszer villant fel a gondolatomban ilyen óriási terv. Először, mikor a Vaskapunál jártam; másodszor, mikor a magas Tátra kibontakozott előttem. Különösen a lomnici csúcs izgat; egész tisztán látom benne azt a roppant sisakos katonát, aki egyik lábával Tarpatakot rugja föl, másikkal Matlárházára hág. De a tordai hasadék sem kutya; ott egy óriási szárnyas angyal szorult a kövekbe; ha megbizna vele az állam, pár év alatt kibontanám. Dehát -

Reménytelenül suhintott egyet a levegőbe; Magyarországon nem szabad ilyenekről még álmodni sem.

- Te, szobrász, - szólt sokára László, - mintázd meg nekem a Férfi és a Nő tragikus harcának a szobrát.

Gáspár ránézett:

- Tragikus? A férfi és a nő harca nem tragikus, hanem komikus. A komikumhoz még nincs hajlamom; az majd később jön meg, ha kezdek kiábrándulni magamból. És másokból.

- Hát akkor mintázd meg a Férfi tragikumát, magánosságának és lehetetlenségre törő akaratának a tragikumát.

A szobrász vállat vont, kedvetlenül mormogott:

- Én nem igen tudok megrendelésre dolgozni; ha valami megkap, annak nekimegyek. Most sokkal jobban érdekel a női test, mint a férfi tragikuma. Pompás vonalakat fedeztem föl a nő combjának és derekának a hajlásában. Ecce mulier formosa!

Megmutatta Lászlónak azt a nő torsót, amely derékből és a lábak felső részéből állott.

- Ilyenekkel szeretek piszmogni.

László valami sátáni maliciát látott a szobrász torsojában: igaza van ennek az agyas-fejes kőfaragónak: ez az asszony lényege, a derék, a csípő, a comb és az, amit ezek bezárnak. Óh, az öreg Lear király fején találta a szöveget, mikor örültségében így jellemzi a képmutató nemet: „Nézzétek azt a mosolygó hölgyet; arca azt mutatja: teste csupa hó. Erényt fitogtat, s elfordul, ha csak nevét hallja a kéjnek. S a görény, s a sárló kanca nem rohan neki mohóbban, mint ő.

Csak övig az isteneké, ami azon alúl van, az mind az ördögé. Ott a pokol, ott a sötétség, ott a kengödör, mely forr és ég, ott bűz van és enyészet...”

László hazavitte lelkében ezt a torsiát és ezt a Shakespearei képet. Zavaros álmaiban így látta Szentkirályi Nórát: meztelen törzs, csípők és combok: a fej, a sziv - hova lett? nem fontos. Hiszen mi a nő? Machina libidinum. Gyönyörök gépe.

Tisztára állatiság, - gondolta ezerszer. És mégis ezerszer tört be képzeletébe ez az állatiasságban izgató test.

Erővel viaszosított érzékisége kezdett lázongani; örületes dühvel rázta meg néha teste szerkezetét, hogy szinte összeomlott belé. Szeme fényképező gépje kitéphetetlen képet égetett agyába: fehér lángokkal lobogott föl előtte Nóra kitárt kebele. Éjszakái lángfürdőkbe váltak; ágya, mint egy izzó vas-csolnak, futott vele az olthatatlan hőségek pokoli tengerén. S mentől keserűbb dühvel igyekezett visszakorbácsolni kiszabadult rémeit fölrobbant ifjúságának: annál örültebb hajrában száguldoztak azok végig az idegein, keresztül-kasúl az agyán, s ültek ki forró fájdalomtól gyötört szemébe, hogy szinte megrémült magától, ha tükörbe nézett.

Könyvekbe akarta fojtani lázadó képzeletét. De a szöveg elvesztette értelmét, a Rend kapcsaiból kihulló szavak buja összeviaszosításban tántorogtak előtte és trágár gondolatok hordozóivá lettek. Ha magára maradt: mind sűrűbben és sűrűbben bukkant föl egy látomás, egy forró vízió: ingerlő közelségben káprázatosan szép meztelen nőalak. Hozzákapott, a semmit ölelte karjaiba. Forró verejték gyöngyözött homlokán; vére gőzölgön vágatott az erek izzó csatornáiban; szive, mint egy gőzgép, úgy dolgozott.

- Nem! - kiáltott kegyetlen szívóssággal -, Sodoma és Gomorra minden káprázatos ledérsége sem forgat ki akaratomból. Nem! Vagy férfinak születtem, vagy rongy vagyok én is. Ha férfinak szabott ki végzetem: ura leszek magamnak és vágyaimnak; ha rongy az anyagom - vesszek nyomorultabban a kóbor kutyánál.

Minthogy képzelete kigyuladt: ösztönösen le akarta fényképezni ezt a nagy tüzet. Képekbe öntötte száguldó érzéseit, dallamot adott a viharos szenvedély mennydörgő háborgásának. Biborszínű szavak, skárlát ragyogású képek sietve villámcikázatú formákba; új látomásai szinte érezhető tüsszel sütöttek a papírról, ha valaki fölvette és olvasta őket.

Bethlen László olyannak látta a világot, mint gyerekkorában, mikor vérpiros üvegen keresztül nézte az áttündériesült valóságot.

A ravasz Pálmay látta ezt a sorvasztó tusakodást; nevetett magában és álnok fufanggal igyekezett még vadabbul lobogtatni az amúgy is lobogót.

Meztelen nőképeket lopott be szobájába; Párisból olyan könyveket hozatott neki, amelyek a szerelmi élet minden rejtelmét kibontják a tudatlan előtt. Kurtizánok színes csapatával vette körül magát, hogy fölébressze és rabbá tegye a tiszta fiú érzékiségét.

De László tűzbe dobta a ledér képeket, sarokba vágta a pornográf könyveket; a csábító mosolyú kurtizánok mellett ridegen haladt el.

Pedig olyan kinokat szenvedett, amelyek többet raboltak el életéből, mint a szabadon tomboló kéjek.

Gyötrelmeinek hét poklát csak mélyítette a Nóra esztelen magagyilkolása. Mintha minden szemérmét levetette volna, a koribanthusok örjögő szertartásával rohant a testi gyönyörűségeknek. Már nem érte be az idióta abruzzói herceggel, egy daliás gárdatiszt is boldog bitorlója volt asszonyi kegyeinek. Lóversenyeken, színházak bibor páholyában, bálók arany ködében, az utcák harsogó zajában: lobogtatta szenvedélyének piros lobogóját. Mint egy keleti álmokkal, észvesztő kéjekkel tele hajó: úszott az élet tengerén, csábító zenész ezüst

fátyolként húzódott fölötte, s utána mint rettentő vízi rémek: a leromlás, a csalás, az átok, a kielégíthetetlen szomjúság leviathánjai úsztak.

Megbolondított férfiak húzták diadalának virágos kocsiját; s az arany abroncsú kerekek már itt-ott véres nyommal hirdették a bűvös asszony hatalmának végzetességét.

Öngyilkosságba fúladt életek átka gomolygott diadalmenete után, mint fekete felleg.

László hallotta ezt, László tudta ezt. Már nem birt közömbösen átlépni az eléje vetődő árnyékon, amelyet ez a szüntelen körulte forgó asszonybálvány küldött útjába.

Vajon nem magamat rontom, nem jövőmet ölöm-é meddő konokságommal? - kérdezte egyik énje a másik énjétől. Vajon a természet ellen lázadó élet nem lassú halált hord-é magában? Hátha csakugyan Pálmaynak van igaza - s így, modern karthausi szerzetest játszva, életemet és célomat játszom el? Óh Istenem, Istenem: most adj egy világító gondolatot, mert tévedező hajóm soha sem jut révbe...

Hiszen ifjúságom soha nem tér vissza, ha egyszer elhullottak virágai. Művésznak születtem, a művészet tündéri forrása: a szerelem. S épen a szerelmet akarom megölni magamban. Hát olyan bizonyos, hogy ez a legnagyobb akadály élet-halál versenyünkben? Miért nem a gögre esküdtem halált, vagy a szomorúságra, vagy a tépelődésre? Hiszen ezek mind lekötő hatalmak, s talán sikert rontóbbak is, mint a szerelem.

Nagyot kiáltott:

- De én tiszta akarok maradni! Szárnyas Ember bemocskoltan nem érhet el a csillagokig.

Rá gondolt Adonisra, aki édes bájjal veri vissza a szerelem istennőjének incselkedését. Még mindig ennek a gyermekkori olvasmányának a hatása alatt állott.

24.

De az élet hatalmasabb, mint Shakespeare.

Lászlót egy délután nyugtalan lelke újra a dombos koponyájú szobrász műtermébe zavarta.

Orgován Gáspár ingújjra vetkőzve birkózott a Sámson emberfölötti alakjával. Abban a tragikus pillanatban fogta meg, mikor megvakitva és csúffá téve: végső erejével magára és ellenségeire rogyasztja a márvány palotát. Irtózatossá izmai szinte recsegték a puha agyag burkolata alatt; s ha az ember jól megnézte: mozgott; határozottan az eleven élet aktivitásával dolgozott, félig megszületve is, ott a dobogón.

Valamelyik cirkusznak a birkozó atlétája, remek emberpéldány állott hozzá modelt.

Mikor a munkába merült szobrász észrevette, hogy valaki áll a háta mögött, idegesen megfordult, rá akart ordítani: mit háborgatják az embert?... De László láttára lenyelte felbuzgó haragját, s intett a modelnek; elég, mehet.

- De ne zavartasd magadat, Gáspár! - kérte László. - Igazán nem azért jöttem, hogy kettévágjam a munkádat. Én itt elnézelődöm, te csak folytasd...

Gáspár óriás lélekzetet vett, mintha a műterem minden levegőjét magába akarná szippantani; megdörzsölte izzó homlokát s annyit mondott:

- Sebaj. Ha valaki néz: úgysem tudok dolgozni.

Végigsimogatta a Sámson robusztus alakját s odakiáltott az öltözködő modelnek:

- Holnap öt órákor.

László nagyon sajnálta, hogy megzavarta az agyas-fejes emberfaragót. De Gáspár egy pár groteszk mozdulattal elintézte az ügyet, s beszélgetőre fogta vendégét. Azt gondolta, a nagy „szervezet” megbeszélésére jött.

László kedvetlenül legyintett:

- Ah, sok beszédnek sok az alja. Gyöngék vagyunk ilyen roppant feladathoz. Attól félek, nem lesz belőle semmi.

Orgován furcsa szemmel nézett rá.

Bethlen most hirtelen megragadta a szobrász vaskos kezét:

- Gáspár! Mondd meg igaz lelkedre: tudnál te asszony nélkül élni és alkotni?

Gáspár arca mosolyra csikordult:

- Asszony nélkül élni lehet, de gyermeket alkotni nem. Ha ezt gondoltad, akkor -

- Nem, nem! Mint művészt kérdezlek: hatnak rád a nők? És ez a hatás emelő-é, vagy leverő?

Orgován nagyot ütött öklével a combjára, maga elé nézve mondotta:

- A szobrász nem lehet meg model nélkül. A model kétféle: himnemű és nőnemű. Sámsonhoz férfi kell, ahhoz - a másikhoz - persze nő kell.

A műterem másik sarkába mutatott.

László csak most vette észre, hogy ott egy vizes vászonba csavart, embernagyságú alak áll. Nem lehet kivenni, hogy mit ábrázol.

Gáspár úr halkabbra eresztette hangját:

- Az... ott... igen. Ahhoz nő kell. Hozzá még nem is emilyen-amolyan model, hanem - úri nő. Előkelő. És gyönyörű, a szentséges mindenét. Hű, micsoda test! A megváltó szent szabómesterét, aki ezt a formát kiszabta!

Szokatlan lelkesedése kiemelte ültőhelyéből, talpra robbantotta; úgy csápolta a két végével, mintha a levegő hullámán usztatna valakit.

- Gyere csak, nézd meg.

Óvatosan, gyöngéden, mint egy gyermeket, kibontotta vizes pólóiból az ismeretlen alakot. Sugárzó szépségű, meztelen nő, aki kéjes vágyakozással szorítja össze remek combjait s karját hívóra tárva, idézi láthatatlan szerelmesét.

- Sapphonak kereszteltem: mert ezt a verselő ifiasszonyt képzelem ilyenforma néembernek.

László kíváncsian legeltette szemét az istenek nászára teremtetten alakon. Gyönyörűnek, tökéletesnek látta, pedig a barna agyag sokat rontott meleg szépségén. És csodálkozva latolgatta magában: érdekes, ezt az arcot én láttam az életben, olyan ismerős... csak nem jut az eszembe: ki lehet?

- Így állt az illető modelt, teljesen meztelenül?

- Így.

László megcsóválta fejét: szemérmetlen amazon lehet.

A Sámson modelje felöltözött és mosolygó hajlongással távozott. Most már csak ketten voltak.

- Mit gondolsz, ki ennek a szobornak az eredetije?

László vállat vont: fogalmam sincs. Pedig az arca ismerős.

Orgován csöndesen nevetett:

- Persze, hogy ismerős. Sokan ismerik. Egész Budapest ismeri. Ha majd márványba faragják és kiállítom: lesz nagy zendülés. Csak az ura meg ne bánja, hogy ilyen híres asszony a felesége.

- Asszony? Ura is van?

- Van bizony; nem is egy, nem is kettő. Malatinszky bárónak hallottad hírét?

- Mit! - Ez -?

- Ez itt Malatinszky báróné öméltósága, a legideálisabb kosztümjében.

Lászlónak elkezdett remegni az ajka; dadogott:

- Hát, hogy járhat ez az asszony - ide - ha csakugyan igazat beszélsz?

- Igazat? Nem szoktam hazudni. Itt a levele!

Megmutatta a levelét. Kéri a szobrászt, jelöljön ki napot és órát, amikor modelt állhat - egész aktot - egy új szobrához. Szerencséjét fogja megalapítani vele...

Orgován vaskos ajkán gúnyos mosoly incselgett. Mintha azt mondta volna: jámbor fiú, mit értesz te az élet titkos szépségeihez?

Lászlóval egyet fordult a világ. Aki így áll modelt egy fiatal szobrász előtt, s így akar a buja szemű világ elé kerülni, így akarja márvány másával valamelyik nagy úr szobáját díszíteni, ledér módra szünetlen kitárt szépségét fitogtatva a nyerítő hímek kéjének - mi lehet az? ki lehet az? Elgondolni is gyalázat azt a szót, amely lényegét takarja, és ordítja. Hát ez volna Szentkirályi Nóra? Az ő fehér Nórája? Annyi förtelmeset ugattak róla a fővárosi kutyák, hogy fele is elég lett volna a kárhozatra. De nem hitte. Most látja, hova sodorta vak szenvedélye.

A modellek - Uristen, a csatornákból szoktak napfényre bújni; de még ezek a becsületesebbek. Aki felülről bukik alá, le, a mocsárba - óh, annak ki ad igazi nevet? Hát ezt a márványtestet mindenki bitorolhatja, csak ő nem? De hiszen felajánlotta, szűzen, tisztán, nem egyszer - hát miért nem fogadta el? Micsoda beteges butaság ülte meg akkor agyát, hogy két kézzel nem kapott Istennek ezen a legremekebb ajándékán? Most kezd érte megbolondulni -? Most? Mikor már csaknem az utcára került? Hahaha! Ilyen az élet arcucsapása! Fájóbb és megáldozóbb a katonai kikötésnél. Gyalázat, gyalázat.

A szobrász ravasz és gyermekes kíváncsisággal figyelte, hogyan változik meg a barátja arca. Szeme kimélyült és kitágult, ajka keményen összeszorult s néha remegett; fogsorát oly erővel szoríthatta össze, hogy szinte csikorogtak az állkapcsai. Álla előreszegült, halántékán megdagadt az ér. Olyan volt, mint az ugrani készülő vad. Vajon minek akar neki ugrani? Meg kellene mintázni.

- Pompás egy nő ez! - ugratta a szobrász; álmodni sem álmodta, hogy kést forgat a László szívében. - Szívesen ajándékozna meg az éhes embereket azzal, amivel a természet őt megajándékozta.

László ütést érzett a homlokán. Ez azt jelenti: a szobrász is bitorolta... Óh! Utálat, utálat! Gazság, irtózatossággal!

Egy felszakadó üvöltéssel nekiugrott Orgovánnak, egyenesen a nyakát kapcsolta be két markának szűkölő pántjába. A meglepett ember eleinte elvesztette lélekjelenlétét s ugyancsak

vergődött a vad indulattól hajrázott támadó keze közt. De mikor érezte, hogy több kettőnél, nekifeszült mellével úgy a falhoz sodorta Lászlót, hogy egyszerre megfordult a kocka: támadóból lett a támadott.

- Megbolondultál? - lihegte az arcába. - Velem akarsz kikezdeni? Vigyázz, mert a falhoz mázollak. Szerencsétlen minta-gróf! Ez a szobor van rád ilyen kacér hatással? Vagy a modelje? Eredj, végezd el vele - de ne az én torkomat szorongasd, mert Isten az atyám, elfelejtem ki vagy - és betöröm három oldalbordádat! Hogy arról koldulsz. Nézze meg az ember a levegőben járó bolondját...

Elengedte. Hatalmas melle csak úgy szedte-fújta a gőzt, mint a lokomotív kazánja. Arca pirosba borúlt, füléből majd kicseppent a vér.

László elernyed. Szégyelni kezdte magát. Hiszen ez a fiú nem hibás. Valami engesztelő, vagy tisztázó szót akart Orgovánnak mondani; de a fölhevített szó feleútján visszazuhan lelke mélyébe, mint a telt vödör visszazuhan a kútba, ha elszakad a kötél.

És így szó nélkül hagyta ott meglepődött barátját.

- Haj, az asszony! - mormogta utána a szobrász, megvető tekintetével szinte arcul ütötte a Sappho alakját. Hirtelen ráborította a vizes vásznat, ne lássa...

László otthon levágta magát a Bethlen grófok gyönyörű heverőjére, arcát belefúrta a kis piros selyempárnába, és marta, tépte fogaival, mint a feldühödött állat a véres koncot. Valami botor szót tördelt az ajka, de ahogy megfogta: rögtön el is ejtette, mintha égő vasdarab lett volna.

- Mindenkié! Mindenkié! - zokogta keservesen, mint a kijátszott gyerek, akitől ellopták legdrágább játékszerét.

Pálmay belépett. Hallotta a sirást, látta a fiú vergődését, sejtette: itt a döntő pillanat. Óvatosan megállott az ajtóban és várt.

A fiú, mikor kisírta magát, valami szörnyű elhatározás hidegét érezte a szívében. Megfordítom a zászlót életem tornyán, gondolta, az eddigi hófehér helyébe vérpirosat teszek. Felugrott, megfordult - a sátáni szikár arcú Pálmay állt vele szemben.

László, mintha attól félne: akarata meredekéről újra visszazuhan a régi mélybe, magát lovaló erős hangon, szinte csataszerű kiáltással vágta szembe az úri kalandort:

- Élni akarok! Élni akarom az eleven életet! Meguntam a kolostor tompaságát, zajt és fényt sovárog a lelkem! Neked van igazad, neked van igazad - -

Odaborúlt a Pálmay vállára. A homályos multú ember oldalazó pillantást vetett rá, szarkasztikus mosoly vörös leplébe takarva ki nem mondott gondolatát. Jobb kezével finoman megveregette a fiú hátát, mint a bölcs apa jó útra térő gyermekéét. Rendben van. Otthon vagyunk már.

25.

- Ismered a Nietzsche filozófiáját? - kérdezte Lászlótól.

- Nem.

- Jaj barátom, ha te a szellem arisztokráciáját akarod megteremteni, akkor le ne szállj a mély tárnákba a legbátrabb kalauz nélkül. Ez pedig az isteni Nietzsche. Ha őt nem ismered: azt sem tudod, mit akarsz.

László beletemetkezett a fotelbe és új igazságokra ajzott szívvel kérte a mindenhez értő Pálmayt:

- Kérlek, taníts meg reá.

Pálmay cigarettával kínálta meg az akarata körébe szédült fiút és elkezdte tanítani:

- Már Hegel megmondta: nincs vallás, csak vallások; nincsenek elvek, csak tények; nincs erkölcsstan, csak erkölcsök. Tanítványai még bátrabban forgatják kétélű fegyverét; Strauss Dávid a *Jézus életé*-ben az Egyház külső bástyáit, a dogmákat döntögeti le. Feuerbach még tovább megy, *A keresztyénség lényege* c. könyvében magát a vallásos érzelmet támadja meg: az istenség nem más, mint az embernek égbe vetett árnyéka; a theológiát embertanra bontja fel, a vallást az emberiség kultuszára. Stirner Max, született Schmidt Gáspár lerombolja az emberszeretet hazug bálványát és helyébe az Én istenségét állítja, abban az eldugott és elfeledett könyvében, amelynek *Az Egyetlen és az ő sajátja* a furcsa címe.

Megállt; várta, hogy László szóljon valamit. Mikor nem tett rá semmi megjegyzést - (pedig a Hit rombolásáról volt szó!) folytatta tovább:

- Ezek a lépcsők vezetnek Nietzschéhez. Nietzsche 13 éves kora óta Istenben minden rossz megtestesülését látta. A keresztyénséggel szemben érzett ösztönszerű ellenszenv meggyőződésen alapuló utálattá fokozódott. (Ezt nem én mondom róla, hanem egyik barátja, Bourdeau.) Ez a rabszolga vallás megcsonkította az ember legnemesebb ösztöneit s helyükbe hamis erényeket állított, az asketizmust, a felebaráti szeretetet, a könyörületességet, az alázatosságot, a lemondás dicsőségét, amelyekből azonban nem hiányzik az egoismus. A keresztyénség satnyulás. Jézus nem más, mint egy dekadens zsidó, akit fölfeszítettek. Az ő evangéliuma óriási kórházzá változtatta át a világot, amely tele van betegekkel és betegápolókkal. Pedig az embernek első, természetes törekvése az, hogy jól érezze magát. Nietzsche a keresztyénséget csak mint az uralkodás eszközét fogadná el, de csak úgy, hogy ő maga olyan szerepet játszassék benne, mint Loyola vagy még inkább VII. Gergely.

László figyelni kezdett. Homályos sejtelem merült föl agyában: ezek a vakmerő gondolatok ott kísértének minden húsz éves ifjú lelkében. Jézussal ő is viaskodott, mint Jákob az angyallal.

Pálmay egy pár Röntgen-pillantást vetett rá és folytatta:

- Nietzsche két fajra osztja az emberiséget; ezek ég és föld távolságában állnak egymástól. Az első az előkelők kis csoportja, a nemesek vezéri tábora; ezek az akarat, a cselekvés emberei, az individualisták, a nagyratörők, akik érzik, hogy parancsolásra, uralkodásra, alkotásra születtek. A másik fajhoz tartoznak az együgyű emberek, a teherhordó állatok, az előítéletek rabjai, akik kiirthatatlan gyűlölettel és agyarkodással nézik a náluk különbeket. Ami nagy és szép ezen a világon: azt a rendkívüli emberek teremtették. Minden hitvány és aljas akkor jön létre, mikor a szolgák az urak.

- Hiszen ezt én is vallom! - kiáltott föl élénken László. Pálmay finom mosollyal intett igent és vezette fiatal tanítványát tovább:

- Most tessék jól figyelni. *Általános* emberi morál nincs. A jó és rossz szónak két ellentétes értelme van, aszerint, amint a titánokra vagy a törpékre vonatkoztatjuk. Akiket a régiek *jóknak* neveztek, a hatalmasok, az erősek, éppen azok, akiket a tömeg *rossznak* mond; mert a jóság, a derekasság antik értelemben rokonértelmű az erővel, elnyomással, önkénnyel. A rabszolgáknak viszont *jó* a könyörület, a felebaráti szeretet, mely kész a szenvedőn segíteni, tehát éppen az, amit az urak *rossznak* mondanak. A nemesnek nincs más kötelessége, mint az, hogy ösztöneit szabadon fejlessze ki. Így tehát az individualizmus, vagy a szemforgató gyöngék

szerint az egoizmus, az erkölcstelenség: örökös előjoga az előkelőknek, az *élite*-nek. Kiváló emberre nézve nincs sem vallás, sem állam, sem család, se semmiféle tekintély.

László szeme nagyra nyílt. Mit! Hát a Szentkirályi Nóra erkölcstelensége a kiválasztottak előjoga volna? Koldusnak nem szabad megcsalni a feleségét, de a báróné kijátszhatja urát? Óh, ez rettenetes morál! Érdekes és rettenetes. Fészkelődni kezdett székében, de a nagy Tanár sokatmondó arccal csillapította le nyugtalanságát, - várjon, ha a vége jó: minden jó.

- Nietzsche a demokratikus államot épügy támadja mint a keresztyén egyházat. Ez a két szörnyeteg csak azért igyekszik egymást felfalni, mert mind a kettőnek egy a célja; elállatiasítani a tömeget, elfojtani minden önállóságot, minden erős akaratot, minden személyes erőt, mely nem az ő hasznukat munkálja. Az állam: ellensége a civilizációnak. Csak abban az esetben van értelme, ha az államhatalom oly zsarnok kezébe kerül, aki antiliberalis egészen a gonoszságig. Az államban a rendkívüli férfi számára nincs más választás, csupán a diktatura. Caesart lehet bámulni, mint szervező és katonai lángelmét; de Brutus, ez a tehetetlen és korlátolt doctrinair, csak megvetést érdemel. Napoleon sokkal hatalmasabb volt, mint egy egész nép; az ő példája bizonyítja, hogy a tömegek mily vakon követik azt az embert, aki parancsolni tud.

Igen, ez az, gondolta László csüggetegen. Az akarat. A parancsolni tudás. De bennem talán épen ez a beteg. Vagy nem csak bennem, egész századomban. Mi lesz világhatalmadból, Szárnyas Ember?

Pálmay most egy kis szünetet tartott, mintha fontosabb rész következne, vagy meredekebb hágó. Nagyot szívott egyiptomi cigarettájából s a füstöt egyenest fölfelé fújta, a plafonnak.

- A kiváló férfinak, ha már lerázta a vallás és az állam igáját, védekeznie kell az asszonyok uralma, az örök Dalila ellen is. (László most hirtelen megrezzent; a fehér Nóra suhant át tudatán). Nietzsche nagyon jól látja és érzi ezt a veszedelmet; azt mondja: inkább érjen egy orgyilkos töre, mint egy szenvedélyes asszony szerelme... A házasság - a concubinatus elfajulása; a legörültebb szerződés, amit férfi és nő köthet. Jobb az asszonyokkal szemben úgy gondolkodni és cselekedni, mint a keletiek: nem kívánni egyebet ettől a perfid macskafajtól, mely karmait gyöngyszürke keztyűbe rejt, mint gyönyört és szép gyermeket.

Gyönyört és gyermeket - sugta maga elé László, egy gyönyörű fehér testre gondolva. Égető könnycsepp gördült arcára; a jóvátehetetlen bánat könnye.

- Két nagy korszakot csodál Nietzsche: a klasszikus ókort és a pogány röneszánszot, a fél-civilizációnak ezeket a korait, melyek igazi jellemeiben, primitív ösztönökben és raffinált kulturában gazdagok; tele veszéllyel, a nemes élet kegyetlenségeivel; az egyén ekkor virágzott legszebb fejlődésében, ekkor éltek a Cesare Borgiák, ezek a szép ragadozó állatok, ez egészséges szörnyetegek, a hanyatlás korabeli embertípus kiáltó ellentétei. A multnak ez a bámulata vezeti Nietzschét a jelentől való iszonyodáshoz. A modern ember elpuhul; képtelen nagy fájdalomra, képtelen nagy öröme; ahelyett, hogy boldogságát ereje gyakorlásában keresné: a renyhék és méltatlanok jólétére áhitozik, kényelem és nemtelen pompa az álma, Gonoszsága korcs formákat ölt; azzal, hogy gyilkolni nem mer - nem lett jobbá. Állítólagos erényei gyöngeségéből fakadnak; egy kiégett szemű és kihalt szenvedélyű vén asszony erényei ezek. Az egyetlen férfias iskola, a háború is eltűnőben van a fejlődő kereskedelmi és ipari szellem miatt. Mindinkább az akarat betegei leszünk.

- Ez igaz, - mondta László csöndesen.

- Ha satnyulásunkat fiziológiai szempontból figyeljük meg, mit látunk? A demokratikus morálnak, vagyis az emberszeretetnek és az egészségtannak köszönhetjük azt, hogy a gyöngék és egészségtelenek elszaporodnak és elkorcsosítják a fajt. Ezt vallja a rideg eszű Herbert

Spencer is. Mielőtt tehát neveléssel javítanánk a fajt, kiválasztással kellene fölfrissítenünk. Csak úgy menthetjük meg magunkat, ha egy új nemesség jön létre, egy úri faj, amely az *Übermensch* típusához, a felsőbbrendű emberhez közeledik. Európát az országhatárok tekintetbe vétele nélkül ilyen embereknek kellene kormányozniok, és fel kellene értük áldozni a tömeget. Ezen az áron biztosítva volna az emberi nem haladása.

- Ez az én álmom! - kiáltotta László. - Ezt akarom én is!

Pálmay ravaszul mosolygott:

- Természetesen. De az elméletnek egy úton kell haladnia a gyakorlattal. Te úgy gondolkozol, mint Nietzsche, de úgy élsz, mint egy oszlopos szent. Aki át akarja alakítani a világot, annak le kell szállania a világba.

Bethlen László lelkét új forrongásba hozta a lázadó germán filozófiája. Szomjasan itta magába a Nietzsche-könyvek mámorító italát. Mintha egész élete törekvésének igazolását látta volna az Erő vallásában, kitáguló érzéssel, felóriásodó önbizalommal ragadta kezébe zászlóját. Hiszen eddig nem is éltem! - döbrent sivár elzárkózása tudatára. S míg *A tragédia eredetének* csillogó gondolatrakétái szikráztak előtte, míg megtanulta, mi van *Az erkölcsiség határán túl*, míg a *Korszerűtlen elmélgedések*-kel végigviharzott lelkében a Wagner isteneket keltő és detronizáló muzsikája, a Jövő Zenéje: úgy érezte, az ismeretlen élet hármas aranykapuja nyílik meg előtte, amely mögött mennyei fényesség szikrázik, az Emberóriások sugárzó intelligenciája. Zarathustrával leszállt a szellemiség hegytetőjéről a zúgó világ völgyébe és hallotta rettentő tanítását: „Ne kiméld a felebarátodat. Őrizkedjél a jóembertől. Ne hidd, hogy nem szabad lopnod, nem szabad házasságot törnöd. Légy kemény, mint a gyémánt. Korlátozást, megbánást ne ismerj. Tudd meg, hogy semmi sem igaz és hogy minden szabad, a gyöngeséget kivéve, akár bűn a neve, akár erény.”

Igazán, arkangyalok trombitaszavát hallotta, s új értelemmel, új jelentőséggel, új titkokkal emelkedett föl előtte az Élet, a koporsójából kitörő, elevenen eltemetett Élet.

26.

Az Egyház megöli a Szépséget, a természet és az ember ősi pogány szépségét, mert hatalmát félti tőle. A költő a természetnek a lelke, nem fejezhet ki mást, mint a szentséges Naturát. Nietzsche Zarathustrája mondja: „Lekantározott akarattal állani nehéz.” Szabadjára kell bocsátani ezt a béklyós akaratot, hogy az igazság meredek útját fussa, mert minden elhallgatott igazságba méreg gyülemlik. Csak ahol sir van, ott van föltámadás -, a mi új életre kelésünk csak a mult sirjából lehet.

Pálmay arany ostorral korbácsolta föl László szunnyadó művészi érzését. Minden pillanatot megragadott, hogy költő voltának örök éber tudatát cselekvései tengelyévé tegye. A költő nem úgy él, mint a nyárspolgár, a költőnek kiváltságai vannak, a hatalom embere, fölötte áll királyoknak és pápáknak, mert alkotásaiban a szellem időtlen életét éli s a szellem mindennél nagyobb hatalom, végül egyetlen és korlátlan uralkodója a Földnek. Egy ilyen szuverén lélek maga szabja meg napjai menetét; az életet álommá, az álmot léletté teheti, mert a költő az egyetlen bűvölő, aki összeolvasztja a lehetőség és a lehetetlenség határait.

- Magyarország nyers és istállószagú élete soha nem volt alkalmas talaj költők, művészek kifejlesztésére. A költők olyan különös virágok, akik elsorvadnak a magyar humuszban. Azért messze idegenből, bármily áldozat árán, kell anyaföldet szerezni számukra, más ég napjának hevét záporoztatni rájuk, hogy kifejlődhessenek káprázatos pompájukban. - Európának egy igazi költőjét ismerek, az olasz Gabriele d'Annunziót, aki természetes talajban gyökerezik és

a maga Napjára fordíthatja arcát. Ismerem ennek az abruzzói nemes fiúnak zendülő tivornyáit, melyekkel lázba hozta az olasz ifjúságot és megbotránkoztatta a herélt lelkű szemforgatókat. Pogány költő, latin vates, aki Vergilius, Horatius, Catullus unokájának érzi magát. Istene a villámos Jupiter, a ragyogó Apolló és a szőlőfürttel koronázott Bacchus, nem a sápadt názáreti. Örökkévaló ditirambusokat zeng nyárról, aratásról, szüretéről és a női test titkairól. Firenzei villájában király módra él. Néha, mikor kilovagol agárfalka kíséretében, ámuló nép partozza diszmenetét és a világlapok tudósítói lesik ajka moccanását. A velencei part fővenyén úgy tűnik föl, mint egy modern szatir, aki elrabolta Róma fekete szemű nimfáját, az isteni Duse Eleonorát; fürdőköponyegüket antik palást gyanánt viselik vállukon. Argentínai impresszáriója mesés vagyont kínál, hogy egy hangversenyen felolvassa néhány költeményét; azt feleli: ez az összeg neki egyiptomi cigarettára sem elegendő. Esténként illatszerekben fürdik és a világ hódolatának koszorúi hervadnak lábánál. Megírja Dusével átlobogott szerelmét, hogy a botrány óriás szárnyain emelkedjék még magasabbra dicsősége. - Ez, uram, költő, mert költői életet él. Lovag, bajazzo, condottiere, bravo, pap, szerzetes, katona, minden! Nero az őse, Cesare Borgia és Sigismondo Malatesta a testvérei.

Bethlen Lászlóban fölébredt a művészi irigység, mely nemes versenybe szokta zavarni az alkotó tehetséget. Nagy, fényes álmok kezdtek fölvonulni képzeletének égboltjára s csak a kedvező percre várt, mikor szavakba igézheti látomásait.

De elegáns Mefisztója nem engedte ábrándozni. Élni kell! Az élet az első. Az élet termi a művészi impressziókat, s majd, ha már rétegeződve tapadnak lelkén a mámorok, lelkesülések, tüzek, hangulatok: akkor maguktól, éretten fognak azok lehullani, mint arany almák a fájukról.

- Van egy pompás eszmém, - mondta Lászlónak. - Szent Iván napjának az éjszakáján rendezünk egy tündéri álmot, olyat, amilyenről az öreg Shakespeare nem is álmodott. Az udvar hátulján, abban az óriás parkban, holdfénynél, isteni dolgokat lehet produkálni. A szükségességről gondoskodom. S mivel bizonyos tekintetben szabadszellemű lesz a játékunk: csak a legbizalmasabb barátainkat és ismerőseinket hívjuk meg reá. Első sorban a művészeket.

Nagy idő volt még az előkészületre; Pálmay hévvel vetette bele magát, szinte fővel a munkába, mint a fejesugró a mély vízbe. László akaratlanul is foglya lett a színes tervezgetésnek; s mikor kialakult az egész ünnep képe: lelkesülten vállalta benne a költő szerepét.

A Bethlen-palota gyönyörű parkja nemes virágok illatától volt mámoros. Drága, hófehér fürtű krizantémok, bibor dahliák, lángoló liliomok, begoniák és vaniliák, a természet szikrázó drágakövei himezték a zöld alapot. Mintha a világ ura terítette volna oda le királyi palástját, melyet a legszebb angyalok szőttek szerelmes leányok álmaiból. Egy rejtett tavon még az exotikus aloé ritkán nyíló nagy szirma is ott ringatózott. Fehér zafir és topáz gyöngy-csöpppek alakjában parányi virágfejcskék mosolyogtak, csillámoltak a művészi arabeszkekké kanyaruló ágyakban; a rózsák teljes fajtája keleti párfömmel tette mámorossá a kéjben remegő levegőt. Rózsák és rózsák ametisztje, violája, rubinja, gyémántja, jácintja, smaragdja, türkiszje és gránátja szivárványozott a déli napragyogásban. Sajátságos bájjal huzódott meg a hófehér rózsák habos felhőjében egy idegen, feketeszirmú virág; úgy állt ott szomorú magánosságában, mint a fiatal szerzetes viruló leányok fehér csapatában.

Hatalmas tölgyek, mint óriás gránátosok, örködtek a park virághölgyeire. Olasz tájakról ide-telepített olajfák, magnoliák és gyönyörű sötét ciprusok álmodoztak a távoli hazáról. Az udvar négy sarkában egy-egy hatalmas, nyílegyenes magyar jegenye feszült az égnek, mintha négy oszlopán magát a mennyboltozatot tartaná.

Kedves bűvőhelyek, lomb-alagutak tették rejtelmessé a „királyok parkját”, mert az a hagyomány élt a Bethlen-palotában, hogy három idegen király szállt meg itt valaha és szőtt országos terveket a lehajló lombok alatt.

Ez a szép, rejtett hely lesz az Iván-éji álom színpada.

Mintha a természet is közre akart volna játszani: ezen az éjen a teljes hold nagy ezüst csillárját gyújtotta meg az égen. Sötétkéék drapériát vont a színpad és nézőtér fölé, s azt is kihimezte tündöklő csillagok gyöngy-özönével.

A nézőtér fokozatosan emelkedő tribün volt, biborba vont páholyok királyi sorával; a páholyokat élővirágok girlandozták; a virágok lihegő szirmai közül bibor, kék, aransárga, zöld és viola fénypontok ragyogtak ki, mint tündéri szentjános-bogarak. Az egész parkot huszonegy függő golyólámpa szórta be lila és bibor fénnel. Álomszerű ködben úszott a tájék.

A páholyokban a meghívottak válogatott kis társasága várt, szenzációkra felajzott idegekkel. Ott bókolt Miksa herceg vörös-szőke feje, a gyönyörű asszony: Malatinszky báróné szomszédságában. Ott suhogott gyöngyszürke selymében a királyok barátnője, a fejedelmi termetű Diamanto Ritta; kissé késve bár, de megérkezett a híres Malonyay professzor is, fekete csillagszemű barátnőjével: Hermilan Laurával. Malatinszky báró azzal a daliás gárdatiszttal beszélgetett, aki feleségének a második szeretője volt; nagyon jól mulattak valami bolondságon. (A báró árnyéka olyan furcsán esett a földre a hold fényében, hogy a fején két kis szarvacska látszott; ezen nevettek.) Ott huzogatta orrát a hirtelen szőke hajú Madarász Gyula, most is nagy gondolatokon köszörülve lelkét. Mellette Baráth Mihály, az Isten embere szavalt valami költeményt, amely a holdfény áttündériesítő hatalmáról szól. A pap nem tudja, mire jött; kegyes jótékonyság ürügyével csalta el Pálmay. A lázongó Gyárfás éles hangon magyarázza Gombos Jóskának, a hollóhajú riporternek; micsoda arculcsapása az a magyar nemzetnek, hogy a király üresen tartja negyven éve a budai várat. Hegedűs, a zeneszerző, Dáviddal, az izákos zsenivel vitázik az impresszionizmus művészi jelentőségéről. Leghátul a mogorva és dacos Orgován egyedül dulakodik kísértő démonával, aki most is kolosszális eszméket sugdos a fülébe.

Pálmay, a főrendező, hol itt bukkan fel, hol amott, mint Miracle csodadoktor a *Hoffmann meséi*-ben. Bethlen László is éppen csak üdvözölte a vendégeit, eltűnt, öltözik, mert neki szerepe lesz a játékban.

Egyenruhás inasok frissítőket hordanak; a pompás vacsorán túl levő társaság agyára arany ködével kezd leereszkedni a mámor.

Mikor tizenkettőt ver az óra valamelyik budai templom tornyában, hirtelen csönd lesz. Ekkor kezdődik az álom.

Valahonnan, távolról, mintha a föld alól szűrődne át, vagy mintha a holdsugarak ezüst szálain suhanna le - álmodó zeneszó rémlik föl, mint a tűnődő sejtetem. Oly halk, oly messziről jövő, oly tündéri ez a muzsika, hogy a félig kimondott szó meghal az emberek ajkán, s a szemek csillaga könnyben fürdik. A hegedűk magas, édes tremolója mintha az angyalok repülését utánozná; a közbe-közbe trillázó fuvolahangok színes madárdaloknak tetszenek. A zene mindig erősebb és erősebb hullámmzással buzog, lassanként elárasztja a hatalmas parkot, mint valami lebegő kék folyam. Néha a Schumann álmodozása szövődik a csillagok sugarába, néha a Mendelssohn Szent Iván-éji álma pergeti gyöngyeit a buja fűre, a hallgató bokrokra, hogy fölidézzék a parányi tündérek, villik, manók, koboldok és lidércek szellemét. És csakugyan: halk melódiákkal kezdenek zengeni a lombok, a fák, szívet simogató leányhangok fonódnak a hangszerek kéjes gügyögésébe; mintha tündérek köszöntenek az éjfelet, a babonás hold kifeszített sugár-sátra alatt. Néha, mintha kinyitnák az álmok palotájának egy-egy ajtóját: rideg valósággal ütődik be a bűvös hangokba a város, a távoli élet profán zaja. De hirtelen elhal, elmúlik, mint a csend tavába dobott kő.

Most a leányhangok szopránját fiúk csengő altja teszi dallamosabbá; ez a láthatatlan énekkar megbabonázza a hallgatókat - úgy rémlik, körülük, közvetlen közelben a levegő zeng, a fák dalolnak s a sötét lombok hegedülnek. És egyre közelebb, közelebb jön ez a zengő csoda, mintha a népbabonák levegőben szálló, muzsikáló rém-csapata húzódnék keresztül a Bethlen-park fölött.

- Csodás, egyszerűen csodás, - tör át az elismerés hangja a hercegi korlátokon.

- Elbűvölő, - fuvolázza mély bársonyos hangján Laura.

Az ének és a zene az éjbe hal. Most a Csend beszél. Különös nesz, rejtelmes moraj kél a park mélyéből. Hirtelen kis aranycsengők csendülnek a csendbe, mintha a magas ég bárányfelhői vonulnának át az éjen.

Majd három gong-ütés erős, bronz danája hirdeti a közelgő csodát. Minden szem odafeszül, ahol a park főútja elkanyarodik a sűrű lombok alá. Onnan támad a hajnal.

Csakugyan, rózsaszínű majd violafény gyúl ki a mélyben; tündéri, mese-palotává ígéri a fák lombzatát. Mintha ezer aranypillangó rebtent volna fel álmából: repülő fénypontok cikáznak a levegőben. Emberész föl nem foghatja: mik azok, eleven szárnyasok-e, repülő gyémántok, vagy szemfényvesztő gépezetek?

A riadó szem még föl sem ocsudhatik meglepetése mámorából, már új bámulatba zuhan. Egyszerre, mintha a földből teremnének, sugár, meztelen fiúk villannak az útra, tizenketten; valamennyinek hosszú, vékony, s csak a végén tölcséresedő réz-sip, vagy trombita van a kezében, olyan, mint amilyeneket a középkori és a római heroldok használtak jeladásra. A tizenkét trombita egyszerre emelkedik levegőbe s egyszerre zendíti föl a hármas fanfárt, a közelgő király üdvözlétére.

A hölgyek előrehajolnak, távcsövet illesztenek szemükhöz, elragadtatással bámulják a merész csoportot: a hold ezüst fényében, a park lila és piros tűzében fürdő tizenkét meztelen fiút, tizenkét Apollót.

Baráth, a pap, megütődik. Ej, ej, mire való ez a pucérkodás? Legalább a tomporukat, ágyékukat takarták volna el. Mégsem illik; hiszen itt úri nők vannak...

Azonban - sajátságos - az úri nők nem botránkoztak meg a tetőtől talpig természetes mezű fiúk illetlen ruhátalanságán; oly csinosak voltak egytől egyig, hogy művészi szépségük elnémitotta az erkölcsi prűdéria szavát.

Még kétszer zendült föl a hármas üdvözlő jel. A tizenkét kürtös herold egy sorba állt az út mentén.

Most pici gyermekek bájos csapata gurult elő a bokrok alól; egyik részük: fiú, valamennyi tegzes és nyilas Ámor; másik részük: leány, bájos kis szárnyas Psyché. Az álomszerű fényben, a színes ködben megindult virágoknak, vagy leszálló angyaloknak tűntek fel.

Ezután jön az álom leggyönyörűbb jelenése.

Tizenkét hófehér testű leány teljesen meztelenül, mint tündéri tizenkét kanca: húzza az Álomok Királyának, a Költőnek arany diadal-kocsiját. A kocsi könnyű és merész szerkezetű, kétfelől áttetsző, remegő szárnya van, amely az eszmeiséget szimbolizálja. A kocsi ragyogó baldachinja alatt, bíbor trónszéken, Bethlen László ül. A költő. Az álomok fejedelme. Égszínű kék római tunika fedi pompás termetét; fekete haját arany korona szorítja; kezében egy virágzó thyrus-bot. Lábánál két pici kobold fekszik; hatalmas pávafark-legyezővel hűsítve az ifjú uralkodót. A diadalkocsi után újra tizenkét hófehér testű leány, valamennyi szőke és anyaszült meztelen. Az első tizenkettő rózsákba szegett selyemzsinór-hámba fogva, nekifeszülő s rengő szüggel húzza a Király kocsiját; valamennyinek bíbor szalag övezi homlokát és pici

arany korona ékesíti fejét; hajuk rövidre nyirva lobog a ringó menésben. A kocsit követő tizenkét lány, két sorban, fehér fátyolt tart hullámozó-lebegő baldachinnak feje fölött; mind a tizenkettőnek kék és piros tűzpontok ragyognak szőke hajában.

Ez a huszonnégy meztelen leány, az arany diadalkocsival, a rózsák és szalagok hullámozó, kígyózó vonalával, a bokájukra kötött pici arany csengőcskék tündéri zenéjével: oly káprázatos, oly bűvös szépséggel jelent meg a holdfény-záporos éjben, mintha magának a Természettnek lett volna az álma. A társaság dobogó szívvvel harangozott e váratlan, merész és művészi ötletnek; a meglepődés moraja az elragadtatás kiáltásába csattant ki; és egyszerre csak tapsok zápora köszöntötte Szent Iván éjének gyönyörű álmát.

A menet megállt a park közepén. Bethlen László fölemelkedett trónjáról és szavalni kezdte „Az álmok királya” című költeményét. A strófák visszatérő refrénjét a huszonnégy leány énekelve ismételte, a rejtett zenekar pedig szárnyaló himnusszal kísérte. A szavak szinte ragyogni, izzani kezdtek az éjben; soha nem sejtett dallamossággal szakadtak le a szavaló ajkáról. Ily gyönyörűen még nem zengett a magyar nyelv, nem, még a Vörösmarty gordonkáján sem; a hallóérzék megrészegülve adta tovább a sorok bibor láncolatát az értelemnek, az érzéseknek, hogy rabbá ejtse a hallgatók egész valóját és átszépítse a néma természetet az emberi szenvedélyek beszédes visszhangozójává.

- Micsoda ötletei vannak ennek az embernek! - kiáltotta valaki elragadtatással. Hirtelen láz lepte meg a nézőket, a hallgatókat; emelkedő száguldással érezték a porból kiragadtatásukat; a jelenet érzékiségét eltompította eszmei szépsége, szimbolikus jelentősége és a meztelen huszonnégy leány láttára már Baráth tiszteletes úr sem takarta el arcát zsebkendőjével. Nézett, nézett, nézett, mintha megnyilt egeket látott volna.

Hermilan Laura a szavaló költő szépségét csodálta; nem is álmodta, hogy ilyen emberfölötti bája és hatalma van ennek a különös fiúnak. Diamanto Rittának remegett az orrcimpája, mintha kábító és izgató illatokat szívna magába; kebele hullámozott, érzéki ajka is megmegrészkedett - egyszerre meglátta a Királyt, az igazi fejedelmet: az ifjúságot, szépséget és szellemet a feketehajú és bársony szavú Bethlen László alakjában. Ezt a koronát akarta még lebúvólni szépségével magának, ezt, amelyik a szavaló költő homlokán ragyogott. Ott titkon megesküdt, hogy szeretőjévé teszi ezt a fiút, akármibe kerüljön is.

A harmadik asszony, az izgatottságában elsápadó Nóra, vesztett boldogságának, el nem ért szerelmének egész átkát érezte a szívéen. Majd leszakadt alatta. Óh, milyen páratlan szép így ez a fiú; az Isten követének tetszik, aki a főangyalok fényes seregéből szállott alá a földre, hogy szárnyatlanul is egekig ragadja száguldó szellemével a gyarló embereket. Bizony, könny gördült az arcára, sírás fojtogatta a torkát, a magából kikelő és lelkendező herceg szavaira nem birt felelni. Nagyon boldog volt és nagyon szenvedett. Selyem zsebkendőjét idegesen harapdálta, s könnyei befelé hullottak.

A bűvös jelenet művészi szépségét csak két ember fogta fel igazán: Hegedűs, a zeneszerző és Orgován, a szobrász. Hegedűsnek egyszerre csodás téma villant meg az agyában, a hangokat tisztán hallotta a László szavalása közben; izgatottan papírra vetette - ebből valami hatalmas és újszerű szimfonia lesz. Orgován pedig a meztelen testek gyönyörű hullámozásában látta meg egy szoborcsoporthozatának a sugalló képét; hirtelen papírra vetette ötletét, azt mormogta magában: pompás, pompás.

Mikor Bethlen Lászlónak utolsó szava is elzengett a mennybolt kupolája alatt, újra fölharsant a heroldok hármasszék, és a tündéri menet, félkörben kanyarodva, megindult visszafelé. Lobogott a huszonegy meztelen leány aranyporral beszórt haja, rózsaszín patácskájuk ütemesen dobogott a fű zöld szőnyegén. A feszesen előreszegülő keblek ingerlően rengettek, a csipők lágy hullámozása a kőszobrokban is életet gyújtott. Negyvennyolc fehér láb élő oszlopa

ringott a színes levegőben. A rózsák ájultan illatoztak, mintha lelkük szakadna ki. A bibor és viola fényt sugárzó üveggömbök óriás drágakövek gyanánt függöttek a lombok alatt; máskor úgy tündek föl, mintha a királyi park mesebeli, ragyogó almái lettek volna. És újra szitálni kezdett a láthatatlan zenekar dallam-esője, beterítette álmatag varázsával a fényben úszó pagonyt...

A tündéri jelenet, mint az álom, a zene szárnyán tűnt el a semmiségbe.

Zuhogott a taps, rakétázott az éljen; a tetszés pici zivatara végigvágatott a pihegő parkon. És ekkor a fák, a bokrok, a rózsák, a virágágyak meggyúltak, színesen szikrázó tüzek csóvája forgott a kékekszürke félhomályban; tűzkigyók ugrottak föl a levegőbe és gyűrűztek vissza sistergőn a kis tó vizébe. A füves talajból pici tűzcsillagok villogtak elő, mintha szökő-lángkútak buggyannának föl a vendégek tiszteletére. Ez a bujdosó tűzijáték méltó befejezése volt a Szent Iván-éji álomnak.

Elragadtatással magasztalták ezt a művészien merész éjszakát. A hirtelen előbukkant és mosolyogva hajlongó Pálmay alig győzött felelni a kérdésekre.

Az abruzzói herceg diszkréten félrevonta és azt kérdezte:

- Honnan vették ezt a gyönyörű huszonnégyleányt?

- Jaj, kegyelmes uram, az titok. Ezek a legjobb családból való gyermekek, akarom mondani: szűzek. Igen, valamennyi puella intacta, beata virgo... - s ekkor érdekes mesét kanyarított az ámuló herceg elé, honnan is származnak ezek a huszonnégyek.

A szőke Madarász megborzolta fölfelé álló haját:

- Hű, micsoda impresszió! Heliogabalus császárnak sem lehetett pompásabb fogatja, mint Lászlónak.

Csak a hirtelen szavú Gyárfás méltatlankodott:

- Ej haj, ez már sok egy kicsit. Nem vagyok álszenteskedő, de a huszadik század mégis csak ruhában fogadja el a legszebb embert is. Vakmerőség ilyen meztelenségekkel kísértetni Budapest honett erkölcsét. Párisban megjárna, de nálunk félreérthetik az emberek. S ha a rendőrség megtudná, bizony, megüthetné valaki a bokáját.

Pálmay megnyugtatta:

- Erkölcstelenségről itt szó sem lehet. A meghívottak csaknem valamennyien művészek vagy művészi lelkek. A meztelen emberi szépség a rönesszánsz óta udvarképes, még a pápák birodalmában is. A tisztának minden tiszta. A rendőrségnek semmi köze ahhoz, ami magánházakban történik. Ez a palota a Bethlen László háza, tehát az ő vára; úgy rendez be itt az életét, ahogy neki jól esik. Különben - tette hozzá mosolyogva - akinek sérti az izlését vagy erkölcsi fölfogását, az nem gyötri magát az átszenvedésével. Mert ennek az éjszakának még folytatása következik.

Baráth Mihály annyit mondott:

- Szép, szép; de mikor a művészet ennyire számúzi a szeméremérzetet, akkor már rothad valami Dániában.

Pálmay hozzáfordult:

- Uram! A tulságosan erkölcsös korszakok tulságosan szellemtelenek. A világtörténet arra tanít bennünket, hogy a vágyak, az élvezetek sóvárgása, az erkölcsi töprengéstől ment szilaj érzékiség az a talaj, amelyből a szellem legragyogóbb virágai nőnek.

Hegedűs, a zeneszerző, megszólalt:

- Ebben az álomképben nem volt több érzékiség, mint a Tiziano meztelen nőalakjaiban. Már pedig azokat egy világ bámulja, botránkozás nélkül. Nem is szólok a Goya meztelen Mayajáról, aki maga a remegő érzékiség...

A tiszteletes úr nevetett:

- Jó, jó. A festett meztelenség meg az élő meztelen nő úgy viszonylik egymáshoz, mint a festett bomba az igazi bombához; ez az utóbbi, ha nem vigyázunk, fel is robbanhat.

- Hát vigyázni kell, - mondta finom gúnnyal Pálmay.

Megjelent Bethlen László, felöltözve szalon ruhába.

Aki csak hozzá férközött, áradozva szorongatta kezét. A nők szárnyaló költeményét magasztalták; a férfiak irigyelték Apollói nyugalmát, amellyel átnézett huszonnégy észvesztően szép Vénusz fölött. Hiába, a királyok nem hódolnak, csak hódoltatnak.

Diamanto Ritta hosszan nézett a fiú szemébe. Valamikor királyok arca tükröződött e türkisz-tükörben, most: az ébredő vágyak Szent Iván-éji tündérmenete tünt föl bennük. Halkan azt mondta:

- Ilyen királynak szívesen állunk szolgálatába.

Pálmay meghallotta. Szeme nagyot villant.

Csak a Szentkirályi Nóra halvány arcát nem tudta földeríteni semmi kép, semmi hang, semmi szó. Szorongó érzés fogta el, mikor László megállott vele szemben. Vajon mit akar ez az ember? - kérdezte magát. Érzéketlenségét fitogtatja? Vagy engem akar halálra gyötörni? Zavartan kapkodott szavak után, mikor László szólt hozzá.

A fiú fekete szeme beszélt. Azt mondta: lásd, én még mindig tiszta vagyok, ez az erőm; te már beszenyezted a szárnyadat, talán nem is sokáig fogsz már röpülni, lezuhansz az alacsonyág porába. Én? Én akkor a kéklő magasságból nézek le rád, s lehet: kacaglak, lehet: sajnállak. Szerencsétlen asszony...

- Menjünk, - fordult Nóra az urához. - Hűvös kezd lenni, fázom.

A herceg udvariasan fölajánlotta nekik autóját. Búcsúztak.

A Bethlen-palota csakhamar csöndesen és üresen állt az éjszakában.

Valamelyik termében, hátul, huszonnégy fiatal és vidám leány öltözködött. Szereplésük fejedelmi díját már megkapták. Páris megér egy misét, ez a pénz egy kis meztelenséget.

- Máskor is eljövünk, - ajánlkoztak Pálmaynak, aki becézve csapkodta meg nem festéktől piruló arcukat.

27.

Ezek a tündéri éjszakák megismétlődtek.

Eleinte tisztán művészi céllal, de az érzékiség jól elrejtett lőrével. Eszmei magvuk is megvolt: László mindig elszavalta egyik költeményét; valamelyik nagy zeneszerző híres műve adta a szárnyakat.

Pálmay úgy gondolta, hogy a huszonnégy kedves és fiatal leány közül majd csak megakad valamelyiken a költő úr szeme. Bevitte a nagy terembe, mikor vetkőztek: hadd lássa őket

közelről. A leányok nem nagyon huzakodtak, játéknak vették az egészet, pajkosan ugráltak ki a spanyol fal mögül, ragyogó szépségüket teljesen kitárva a fiatal és szép milliomosnak. Megszokták, megszerették, mint a színésznők a partnerüket; hiszen mindig együtt szerepeltek. Ugy özlönlötték körül testük hófehér habjaival, mint a dallal bűvölő sellők a leigézett fiút. Csakhogy ez a feketeszemű királyfi kőszívvel volt megverve, nem olvadt föl szikrázó tüze hevétől, rideg térdét nem hajtotta meg egyikük előtt sem. Már furcsa dolgokról kezdettek suttogni a kis leányok, valami kis hiba lehet ebben a gyönyörű gépezetben.

Pedig László csak játszotta az érzéketlen szobrot. Jobban mondva magára parancsolt ridegséggel haladt át a meztelen tündérek sorfala közt. Tudta, hogy amelyik napon leereszkedik hozzájuk, vége álomkirályságának. A nőkön csak az uralkodhatik, aki nem veszi észre bennük a nőt.

Lászlónak ez a megtartóztatása lassanként monomániává fajult. Bevette a fejébe, hogy ez sikerének és hatalmának a motorja, ez viszi előre és fölfelé. Mint az Azrák törzséből való: ő is meghal, ha szeret. Az ingerlő és gúnyolódó Pálmaynak fogadást ajánlott: nincs a világnak olyan csábító szépségű nője, aki le tudná venni lábairól - míg ő nem akarja. Az elegáns Mefisztó nevetett:

- Aki asszonytól születik, asszony által vész el. Contra vim naturae nullum medicamen... Ha most nem, később. De mindenkinek út egyszer az órája.

László, kicsinyelve költői hatásának intim körét, minden áron rá akarta venni barátait is, Pálmayt is, hogy hatalmas tömeg előtt lépjenek már föl egyszer. Lelkiismerete riadót kiáltott, mikor életének egyetlen nagy álmát mindinkább és inkább eltemetéssel fenyegette az érzékenység meztelenségébe öltözött művészi hűhók számumja. Érezte, hogy az az aranygyeplő, mellyel sorsa vágató fehér paripáját fékezte magához és irányította: egy óvatlan pillanatban kisiklik kezéből, s akkor soha többé el nem éri vágyainak Ithakáját. Az édes anyjának tett fogadalom, mint bűvő patak, el-eltűnt és föl-fölbuggyant lelkében, az akarások és elernyedések váltakozó napjait, éjeit forgatva gondoktól zsiszongó fejére.

- Az Emberóriás nem áll ki komédiázni a tömeg elé, - hűtögette Pálmay. - A szellemi arisztokrata elszigetelten él művészi álmainak elefántcsont tornyában, magasról és messziről nézve az életet. A szikla soha meg nem indul, hogy Mohamedhez menjen, Mohamednek kell a sziklához jönnie. A tömeg piszkos, lelketlen és ostoba; mindig lefelé néz és csak rögöket lát. Mit tudja az, kiért vannak a csillagok? A művész nem gyakorlati lélek; a művész önmagáért él, önmagának nyit, mint a virág. Aki halála után is élni akar, úgy éljen az életben, mintha az emberek számára meghalt volna. Emberek alatt tisztán a férfi-társadalmat értem, - tette hozzá ravaszan, - mert a nők kivételek. Élni kell: nem a nőkért, hanem a nőkkel.

Barátai, a „Göncöl Szekér” csillagjai pedig tanácstalanul néztek rá, ha tanácsot kért tőlük. Madarász épen most alapozza jövőjét: egy dúsgazdag ékszerkereskedő leányának udvarol, akinek a kezéhez két nagy palota és egy millió van kötve. Baráth Mihály Amerikába készül, meg akarja kint szervezni az Egyetemes Magyar Egyházat; már angolul tanul és dollárokból számít. Gombos Jóska lapot szeretne alapítani, amelynek ő lenne vezére. Orgován óriás alakokat farag termésköbe vagy márványba s valami titkos viszony emészti... ki tudja? talán a Malatinszky sápadt asszonya. Hegedűs operát ír Kőműves Kelemen tragédiájáról. Csak a gyakorlati szellemű Gyárfás igyekszik László terveit a maga törekvéseinek lassan haladó kocsi-jába fogni; legújabbán vakmerő összeesküvést tervez, amelynek a Habsburgok detronizációja lenne a következménye, vagy - hat évi börtön.

Bethlen László fájni kezdett ezektől az emberektől is. Egy sem ért meg! Egy sem fogja fel: mit akarok. Uristen, ha elvesztem magam alól a talajt, ha füstbe megy hasztalan életem - akkor? Mit mondok megbízómnak, sorsom angyalának, édes anyámnak?

Nappalai lázas készülődésekben merültek ki; éjszakái pedig buja szerelmi vízióktól lángoltak.

Óh, a ravasz Pálmay tudta: mit jelent huszonnégy meztelen leánytest egy ilyen fiúnak, aki még nem ismeri Vénusz örömeit. Örökéző lángot gyújtott a teste alá, nem hagyta pihenni, mert nem akarta eloltani. Ha örült: akkor izenként fog elhamvadni benne; ha van esze: hamarosan oltó anyagért rohan. S az ilyen kiehézt szent, ha egyszer beleveti magát az érzékiségek árába, addig ússza, míg el nem merül. S akkor következik a mi napunk!

Egyszer azt mondja Lászlónak:

- Diamanto Ritta valami új táncot kombinált; neked akarja legelőször bemutatni. Ma este itt lesz, ha akarod.

László akarta. Költeményt fog írni a Táncról.

Pálmay a palota egyik szobáját, az ú. n. „fekete termet”, rendezte be táncteremnek. Tiszta feketébe öltöztette ezt a vakká tett nagy szalont, fekete bársony drapériák fedték a falakat, a plafont, s fekete szőnyeg tompította a márványpadozatot is. A terem egyik felét nehéz bordó függönnyel választotta el, ott fog táncolni a királyok barátnője.

A terem másik végében Lászlónak a heverője állt: feketére festett medvebőrökkel halmozva körül. A tetőről óriás függő lámpa ereszkedett alá, pokoli bíbor színt szórva a sötétségbe. Vörös és fekete - ez volt a táncpalota tónusa.

László elbámult: ez a Pálmay célt tévesztett, színházi rendező veszett el benne.

Kint megszólal a csengő, jön Ritta.

- Ez itt az öltöző, - mutatott Pálmay egy tapéta ajtóra. Mosolygott is hozzá. Ritta szintén mosolygott. Csak a ház ura nézett rájuk komolyan.

A táncosnő elsuhogott, László szinte elbujt a terem árnyékos zugába. Pálmay úgy futtában jelentette neki, hogy zenéről is fog gondoskodni, azzal eltűnt.

A táltosfiú egyedül maradt a fekete-piros pokolban. Kavargó gondolatok keresztezték fantáziájának egy célra futó útját; mintha két ember lett volna egyszerre: egyik éneke feszült várakozásban meredt az elébe hulló nagy bíborfüggönyre, másik éneke, kalandos hajrában száguldott, Isten tudja, hol. Testének fele jéghideg volt, másik fele lángolt.

Valami zsongó jel - a függöny méltóságos lassúsággal húzódik kétfelé. László idegesen néz körül: Pálmay nincs sehol. Sebaj. Jobban is tud egyedül élvezni, mint társaságban.

Hallga, micsoda különös zene! Mintha zongora szólna távol, s néha hegedűszólam fonódik hulló hangrözsáiba. A dallam egyre szilajabban száguld, hirtelen megszakad - s a háttérből előlebeg Diamanto Ritta felséges alakja.

Fátyolok röpködnek a teste körül; úgy látszik nincs is ruha rajta más. Lászlónak egyszerre föllobog emlékezetében a Margit-szigeti jelenet, a klasszikus tánc a kelő nap ezüst záporában. Akkor látta legelőször ezt a páratlan termetet, ahogy egyedül maradván, bűbajos forgással táncolt magának.

Ritta a „hétfátyolos táncot” lejtette előtte.

Nem új tánc. Azt mondják, Salome is ezt táncolta Herodes Antipas előtt, mikor Keresztelő János fejét kérte tőle. Nem új, de mindig izgató. Vér és szerelem tapad hozzá; az élet határának és a halál kapujának megnyitó tánc. Buja, forró, tragikus; ha jól táncolják: elveszett az, akinek szól.

Ritta észvesztően táncolta.

A hét fátyol lassú lebontása olyan, mintha hét ajtó nyílnék egymásba. Minden ajtó új gyönyörűségekbe nyit s minden gyönyörűség fokozott összessége az előbbieknél.

Az első, a fehér fátyol, még oly szemérmes bájjal bomlik le a ringó testről, mint a szél fuvalmában ingó virágnak egy szirma. Szinte száll a levegőben, ahogy elszakad élő fájától; összecuslik, mint a haldokló galamb szárnya és leomlik a fekete dobogóra. A zene lágyan sóhajt utána: Isten hozzád...

A második fátyol halvány zöld, olyan, mint a szitakötő szárnya. Zizeg, lobog, suhog, szinte röpti a levegőbe pattant testet. Igazán, most olyan a táncosnő, mint egy óriás pillangó, berepült valahol az ablakon és csapongva, részegen cikázik ennek a nagy fekete rózsának, ennek a fekete teremnek, a kelyhében.

A harmadik fátyol halvány kék, olyan, mint a mesebeli tengerek színe; olyan, mint a távoli ég. Valami felhőszerű szállása van most a táncnak, a test nem részeiben él, csak egészében: szélről sodorva száll jobbra, száll balra. Angyalok tánca ez, mikor kinyílik előttük a mennyország ablaka és letekinthetnek a mérhetetlen messzeségek csillagáig. Sovárgás, vágy, ábránd születik belőle.

Lászlónak elfogódik a szíve: óh, mire nem képes az emberi test!

A negyedik fátyol sárga. Itt egyszerre megváltozik a zene, kegyetlen és disszonáns akkordok vezetnek be az új fordulót. A táncoló teste is más: nyugtalanabb, idegesebb, rohanóbb, mintha kergetne valakit és soha nem érné el - ezt fejezi ki minden mozdulata. Az előbb finom, álomszerű tremolóban remegő lábak merész ívben szöknek előre, oldalt; s a márvány hideg karok lekötöttségükből feloldva: megkezdik káprázatos játékukat. A fej dacosan reng, mint karcsú virágszáron a koronás bimbó.

Az ötödik fátyol violaszínű. Valami perverz bűn lappang alatta. Itt már a kék tüze ki-kilobban, mint a belül meggyúladt ház ablakain a láng. A derék kigyóhajlásban ingerkedik a hozzá suhogó fátyollal; a lassan kibomlani rengő csipők kárhóztos játéka megkezdődik. Az arc elveszti nyugodt báját, csalogatóbb és démonibb lesz. A félig nyílt ajkak között a villogó fehér fogak mintha kéjes harapásra köszörülődnének. Táncol a nyakra lehulló haj, táncol a két puha váll; táncolnak a félig még lárvázott keblek, táncol a két izgalmas láb. A meztelen bokák fehéren villognak a fekete háttérben, mint ezüst török az éjszakában. A viola fátyol egy szilaj fordulatban leszakad a táncoló testéről, mint a vetkőző kigyó színjátész bőre. A zene úgy dübörög, mintha lovak rohannának végig a zongora húrjain.

A hatodik fátyol vörös, mint a vér. Ez már sikong, ahogy egyik szárnya kibomlik és leleplezi az eltakart kebleket. László szeme, mintha mágnes kapta volna oda, rátapad letéphetetlenül erre a két tündéri dombra, amelynél tökéletesebbet Európa nem termelt a tizenkilencedik században. Nóra kitárt keble villant a fiú képzeletébe, de pillanatról pillanatra halványodott, végre elveszett az új bájok ragyogásában; a Ritta kifehérlő melle a szépségvonalak dönthetetlen kánonját hordja magában; a melosi Aphrodite szobrása már ezt a törvényt tartotta szem előtt, mikor a világhírű szobrot megmintázta.

Leszakad a vörös fátyol - a hetedik, az utolsó: fekete.

Fehér márvány szobor emelkedik László előtt, s vakító fehér ölének fekete selyem takarja. Ha ez is lebomlik, Uristen, mi marad? Pedig már kezd bomlani. A bíbor függöny fölívott két szárnya mintha remegne az izgalomban; a szinpadot keretező élő rózsák mintha lihegnének s néha mintha fölemelkednének a sötét szőnyegről - elkapja őket a tánc láza és a kibontakozó test bája. A nagy függő bíbor tűzgolyó izzani kezd, szinte szétpattan az izgalmak hevétől. A kísérő zene mámorosan tombol odakint, részeg futamait szinte tűzben égve hajrázza, pedig ő semmit sem lát az itt beteljesülő csodából. Hát az ember, aki vérből-husból van alkotva, hidegen

bámuljon a születő Szerelem szemébe?... Mert Szerelem ez a tánc, minden ízében. Vonagló, beszélő mozdulatai mind egyetlen irányból cikáznak szét. Ősi törvény sugalmazza ezeket a moccanásokat: hajdan isteneket tiszteltek vele, embereket áldoztak föl érte; most - művészi lángokat gyujtanak húszonnégy éves ifjak felkorbácsolt vérében.

Egy vad fortisszimó a zenében, egy őrült kavarodás a táncban - az utolsó fátyol is lerepül. A táncosnő szinte most születve áll a fekete keretben. Áll egy percig, lihegve, új erőt gyűjtve. Kimondhatatlan szép ez a rózsaszinbe hevülő fehérség a mindent beborító bársony éjszakában.

Most ez a leplezetlen test indul táncra.

László kábultan látja, hogy fut össze minden rebbenés, minden moccanás egy pontba. Az Élet pontjába. Hát ez a tánc értelme? Az élet forrására utalás? Leplezett és szavak rózsájával takart kiáltása az emberi vágyak: élni akarok, és életet akarok adni! Ha ez a tánc értelme, akkor a tánc isteni költemény, amely az ember támadásának himnuszát énekli.

De okoskodó agyát csakhamar vérgőzbe borítja a felriadó érzékiség. Egy szenteket kárhozatba vivő, tökéletes női test ragyog előtte - ha akarja, egy szempillantás múlva az övé! Mennyi ismeretlen gyönyör, üdvösség van elrejtve ezekben a hullámozó tagokban! Szeme mámorosan szédül rajta végig, nem bír megállni egy pontján, elsiklik alabástrom bőrén, mint a pillangó az üvegharagon. Ha sokáig nézem, elvesztem - fut át illanó sejtelemként az ősi rettegés gondolatában. De ha nem nézem, akkor is látom örökké! Óh, hát ilyen megváltóan és kárhozatba döntően szép a női test?

A hétfátyolos tánc utolsó ritmusai zengenek a szinpadon. A táncosnő szép fejét hátraszegi, nagy szempillái félig leborulnak a szemek fekete csillagára s így, hullámozó megadással omlik karjaiba a láthatatlan érkező Valakinek. A mámornak.

A zene elhal, a függöny összezsapódik.

- Szép? - kérdi valaki a lerogyott nagy csöndben.

László szinte megriad a csendtörésre. Hátrakapja fejét: a gúnyosan mosolygó Pálmay válik ki a sötétségből. Isten tudja, honnan termett ide végszóra.

- Óh... nagyon szép... - sóhajtja László; alig tud beszélni, mert a torka a nagy izgalomtól egészen összeszorult. Feláll, szédül; bárhová néz: gyönyörű meztelen nőt lát.

- Menjen, gratuláljon neki. Ott van a kis öltözőben.

Mire a fiú szétnézett, Pálmay már eltűnt.

László bekopogott a kis tapéta ajtón. Szabad! - csengett belülről. Belépett.

Ritta, még úgy teljes ruhátlanul, ahogy táncát befejezte, a heverőn végignyúlva pihent. Két karját a feje alá vonta, lábait szabályosan kifeszítette, és mosolygott. A nehéz tánc izgalma, kimerítő fáradtsága még ott vibrált a tagjaiban; gyönyörű melle mélyen hullámozott. Hatalmasokat lélezett. Pompás tüdővel és hibátlan szívvel ajándékozta meg a mamája.

László beléptére, villanásszerűen, megrezzent egész testében, mintha hirtelen föl akart volna ugrani; a le nem küzdhető szeméremérintés ütődött akarátának. De már a másik pillanatban ura volt érzéseinek, úgy maradt, csak mentegetőzött:

- Bocsásson meg kérem, hogy ilyen izléstelenül fogadom; de most egy félóráig így fogok feküdni, mert ez a tánc nem épen gyerekjáték.

- Óh, ne zavartassa magát, - kérte László. - A mi természetes, az szép. Hadd köszönjem meg ezt a gyönyörűséget a világ legszebb leányának.

- Asszony, asszony! - igazította ki Ritta.

László odaült mellé, s eleinte nem igen mert ránézni. Hiába, szégyelte magát. Ritta észrevette, mulatott rajta. Kéjesen meghullámoztatta terítőre dobott testét, hadd izguljon a fiú. Azután így szólt:

- Látom, hogy zavarom. Adja ide kérem azt a köpönyeget, magamra terítem.

A táltosfiú tétovázott. Ez azt hiszi, hogy leplezetlen bája megvakít és elkábít, - gondolta gyermekesen. Azért sem takarom be. Szédítsen el, ha tud.

- Nem zavar. Sőt. Ha megengedi: nézem...

Ritta nevetett, csiklandósan:

- Jó. Hát nézzen.

Lehuntya szemét, hogy a másik szabadabban láthassa.

Most lesz akaratomnak a főpróbája, - gondolta László. Itt fekszik előttem a legszebb asszony, aki valaha férfit ölelt. Megmutatom neki, hogy az eszmék harcosa nem teszi le kardját a Szépség előtt.

Úgy érezte, mintha Shakespeare hőse volna: az ifjú, szűz, dacos Adonis, akit Vénusz, a szerelem istennője hasztalan ostromol.

Eleinte lopva, csak úgy, a szeme szögletéből, rá-rápillantott a pihegő, modern Afroditére. Azután óvatosan végig-végig simogatta szemével; majd egész bátran belemerült bájainak csodálatába. Mert csodálta ezt a megnyilatkozott új világot. Talán másnak képzelte, mégis szörnyű erővel vonzotta magához, mint nagy csillagtestek a kisebb csillagokat. Mit! Hát ő volna az erősebb, azért mert nő? Vagy - elmosolyodott: - azért, mert meztelen? Ha a ruhátlan testnek ilyen végzetes hatása van a más nembelire, mit csinálna ez a nő, ha ő is így jelenne meg előtte? Tetszett neki ez az ötlet. De nem fonhatta sokáig tűnődésének fonalát: a pompás test vonzotta, lekötötte. Kénytelen volt csak azzal foglalkozni. Most, közvetlen közélről még szebbnek látta; finomsága, habszerű volta, remek-arányossága, a vonalak bája, az idomok plasztikája: megbolondította. Vörös láng lobbant agyába: eh, mit komédiázom? hátha soha nem lesz többet életemben ilyen fejedelmi alkalom, hogy az istenek arany kelyhét kiürítsem? Botor fogadalmam csak gát, mindig elém kerül, ha futni akarok; hátha a testi szerelem lelkemnek is új szárnyakat ad?

Vadul dobogott a szive, riadót verő kis dobja a harcba induló Szerelemnek. Arca lángolt, keze és lába remegett. Hirtelen felugrott - ezt nem akarja, inkább... lehajolt a gyönyörű testre és megcsókolta.

Ritta érzékies kacagással köszönte meg.

A fiú fölé hajolt. Reszketett. Lázban égett. Akaratának utolsó törmeléke égett a nagy tűzön. Óh szakadj le már az idő fájáról, döntő perc, hadd legyek túl a kísértésen...

Ritta megérezte forró lehelletét, benne is nagyot lobbant a vér - hirtelen átkapta a fiú nyakát, csókolni kezdte a száját.

- Nem! - kiáltotta naiv rémülettel az asszonygyülölő. Úgy érezte - oda egész jövője, ha most elbukik. Marcangoló kéjében beleharapott a táncosnő ajkába, hogy szinte vérbe bugyant, s egy elkeseredett mozdulattal kiszakította magát karjaiból. Megtántorodva a falnak esett.

Ritta, vérszemet kapva, tüneményes gyorsasággal fölpattant, bezárta belülről az ajtót, a kulcsot eldobta valahová s kacagva tárta ki karját a szerelemtől iszonyodó balga felé.

- Foglyom, kedves kis Lacikám! Innen élve megmenekülhet, de amúgy - nem!

Megkezdődött köztük a szerelmi harc. Kissé fonákul, mert a leány volt a támadó és a fiú a védekező. Dehát Shakespeare is így írta le Vénusz és Adonis tusáját.

Ritta azt gondolta, csak álszenteskedik a fiú. De mikor látta, hogy egész komolyan védekezik ölelései ellen, megállott:

- Utál maga engemet, vagy mi -?

László lihegett:

- Nem... nem... maga gyönyörű... de én - de engemet mégsem ejt hatalmába. Fogadalmam...

Ritta úgy értette: fogadásról van szó. Ahá! Megállj csak, fiacskám, elvesztetted azt a fogadást, még ma.

Szabályszerűen birokra kelt a makrancos ifjúval. Táncosnő volt, az izmai mindig megtették azt, amit akart. Lefogta a vergődő Lászlót, leszorította a heverőre. Érezte a fiú szokatlan reszketését, látta arcán a tűz berontását és átviharzását - nevetett. De látta, hogy torzúl el a fiú arca kínba, hogy szakad fel a könny a szempillája alól, érezte a rengő zokogást, amely egész testét rázta. Elcsodálkozott: mi lelte ezt a szép gyermeket? Ajkon csókolta, megpaskolta az arcát, gügyögött neki, észre akarta téríteni. Hasztalan. A fiú csak szenvedett.

Elbocsátotta.

- Maga még szűz -? Szeme feketén villámlott.

László rettenetesen szégyelte magát. Egyszerre vérhullám ömlött agyára, mintha esztétét volna, az ajtónak rohant, de az zárva volt; ekkor elkezdett kiabálni:

- Nem bánom, ura vagyok akaratomnak! Engemet meg nem ejt semmiféle asszonyi szépség, semmi buja hatalom! Én az Isten fölkezt embere vagyok - táltosfiú - a szárnyamat nem engedem - nem - nem! -

Öklével verte a falat, az ajtót.

- Hiszen ez örült! - riadt fel a királyok szeretője. Megijedt. Sok bolonddal volt dolga, de még ilyennel nem. Jó lesz innen szabadulni. Gyorsan magára szedte ruháit, egyre kérlelve a dühöngőt, ne haragudják rá, neki Pálmay mondta, hogy jöjjön el. Fölkapta az eldobott kulcsot, kinyitotta az ajtót - huss! kiröpült a szerelemlanglangból.

Pálmay jött vele szemben. Nos, hova szalad?

- Ez a szegény fiú bolond. Hisztérikus roham jön reá, ha ölelni akarja valaki. Hidegvízgyógyintézetbe kell vinni, nem női budoárba.

Azzal ellobogott.

Pálmay meglepődve nézett utána. Csakugyan bolond volna? Az se baj. Talán még jobb.

28.

Az idegrendszerén átzúgott viharok addig izgatták a László képzeletét, míg rendesen költemény született belőle. Nyugtalansága nőtt, de képformáló ereje, szavak szárnyán repülő érzése is vele tartott. A Ritta tánca után úgy futkosott végig szobáról szobára, mintha elvesztette volna esztétét. (Pálmay egy zugban meghúzódva figyelte, leste alattomos terveinek kifizetett hálójában, mint valami óriás pók.) De mikor lelke fölzaklatott tavából fölmerült a látomásoknak, képeknek egy új lótusz-virága: elcsöndesedett, megnyugodott, hogy új erőt gyűjthessen új nyugtalanságra.

A táltos fiú kezdte figyelni magát.

A visszaszorított érzékiség bent emésztődő tűzzé hatalmasodott nála, mely égette valóját, de be is világította. Skarlát színben látta néha a világot; máskor határozottan ibolyakék tónusba borultak a jelenségek. Újabb költeményei sajátságos hűséggel verték vissza ezt az átszineződést. Ugy érezte, hogy agyának vetítő lencséje a normális fehér szín helyett hol piros, hol kék ködbe borúl, a mámor bibor ködébe vagy a szomorúság kéksötét felhőjébe, aszerint, hogy melyik démon vágat rajta át, - és a kivetülő képek, víziók ezen a különös vagy művészi ködön át jelennek meg az olvasói, hallgatói előtt. Dávid, az impresszionista költő, azt mondta rá: újszerű. A közönség szokatlannak, homályosnak, sőt érthetetlennek találta. Nem baj, gondolta László; minden új dolog riasztó hatással lép az életbe; de ha megszoktuk, azon csodálkozunk: ugyan mi lehet ebben az új?

- Meg akarom próbálni erőmet a tömegben, - mondta Pálmaynak. - Elkérem egy vasárnap délelőttre valamelyik színházunkat és bemutatom legújabb verseimet. Hegedűs kísérelő zenét írt hozzájuk, egyhez pedig dallamot: ezt az Opera első szopránistája fogja énekelni.

- Jó, - hagyta helyben a major domus. Kárörömmel gondolt a közelgő fiaszkóra.

A „Göncöl Szekér” hét csillaga csakugyan fölvonult egy nap a Madách-Színház színpadára. A közönség nem töltötte meg a kis nézőteret sem, de ott volt Lászlónak minden ismerőse és tisztelője. Az újságok elég becsületesen beharangozták az irodalmi matinét, csak hogy az igazi színházi „tömeg” távol maradt. Nem való parasztnak a fekete kávé.

A Hegedűs megnyitó zenéje forradalmi vakmerőséggel borított föl minden eddigi szabályt, hihetetlen kapcsolatba fűzte a hangokat; ritmus, dallam, harmonia csodálatos vegyes házasságából született meg az új gyermek; a „Jövő Zenéje”. Sokan tapsolták, sokan kinevették. Ez volna az „arisztokraták” muzsikája? Nahiszen. Wagner forog a sírjában, Beethoven saját fejéhez vágta a sírkövét.

Baráth, a pap, magasztaló éneket mondott az Istennek szárnyas Galambjáról, mely a Szent Grál kelyhét új varázssal tölti meg. Valaki elkiáltotta magát a nézőtérben: „Szabadon Parsifal után!” Az ifjú pap zavartan sodródott le a színpadról. Utána Gombos Jóska, a riporter, csevegett az irodalom új irányairól; hevesen támadta az ósdi kin-rímelőket, hozsánnát kiáltott az új szépségek bülbül madarának: Bethlen Lászlónak. Zajosan megéljeneztek. Gyárfás, a pattogó, peckes kis jogász, Kantnak azt a híres gondolatát fejtegette: az emberiség története a szabadságok létesítésének története; nagy horizont nyitott az elnyomott magyarság elé, mert ennek a népnek csak ezután kezdődik a története. Vegyes érzelmekkel fogadták. Madarász Gyula, a szőke rajongó, szárnyas eszméket röppengetett a magasba; egy új nemességről beszélt, amelynek ismeretlen királya már megindult, hogy a közelgő diadal hegyén fejére tegye koronáját. Akik megértették célzását: éljeneztek és tapsoltak; akik nem értették: azok is éljeneztek és tapsoltak.

Most a tüneményes hangú operaénekesnő elénekelt Bethlen László himnuszát a Szépséghez, Hegedűs zenéjével. A gyönyörű ének, a kimondhatatlan magasságig sem fáradó hang: mint két fényes szárny fölemelte az egész színházat és lebegtetette a tiszta művészi élvezet friss, megújító levegőjében. Tapsok zápora és éljenek orkánja zúgott utána.

A közönség kezdett fölmelegedni.

Ez a melegség egyre dagadó hullámokban hömpölygött a kilépő Bethlen László elé. Fejedelmeket illető ovációval fogadták. (Az iszákos zseni, Dávid, irigyen borzolta dús haját: ez inkább engemet illetne, de hajh, vak az én népem!) László sápadt arca, hófehér homloka, lángoló fekete haja: a költőt jelentette; töretlen ifjúsága, testi szépsége, diadalmasan kerítette hatalmába az embereket, különösen a nőket. A fiatal lányok ihegtek-pihegtek elébe, lelki

csókokat szórtak felé, és édes sóhajokkal jelezték asszonyos vágyódásukat a pompás férfiért. Költészet ide, szellem oda: egy hibátlan férfi-termet mindennél többet ér Éva leányainál.

László három versét szavalta el: *Az álmok királyát*, *A táncot* és *A tüzet*. Hangja kissé fáradtan hullott szét a teremben, de az érzések átizzottak rajta, s a gyönyörű szavaknak szárnyakat tudott adni. Különösen ragyogó képei bűvölték el a hallgatóságot; mint a drágakövek, úgy tündököltek ezek a színes kaméák, méltók a görögök legszebb istennőjének a nyakába. Három nő, a páholyok bibor mélyén, föllobogó emlékek kísérték a költeményeket; *Az álmok királya* Nórának szólt, földidézve a tündéri Szent Iván-éjét; *A tánc* Diamanto Rittának a szívére zörgött, a táncos éjszakának egész viaskodó szépségével borítva be a remek termetet; *A tűz* pedig a még most hallgatag Hermilan Laura vérebe dobott olthatatlan elemet, hogy lassú izzásával elhozza neki is emlékezetes napjait, vagy éjszakáit. Három istennő, aki Páris királyfira bizza a döntést: melyikük a legszebb?

László igazán komoly sikert aratott. Arany koszorút adtak neki. A színház fölállva tapsolta.

Boldogan ölelte magához régi hű barátait, a „Göncöl Szekér” csillagait:

- Fiúk! Ez az első zavartalan örömi napom. Nektek köszönhetem, mert együtt vívtuk ki a sikert.

A ravasz Pálmay melegen gratulált; az ember soha sem tudhatja, mikor és merről üt be a mennykő.

A szőke Madarász hétmérföldet lépő csizmákkal lábolta a jövőt:

- Barátom! Körútra megyünk ezzel a programmal; először Magyarországon, azután Berlinben, vagy Párisban, végül Amerikában hordozzuk meg az új dinasztia teremtő szellemi áramlat lobogóját. A mai napunk az indulás napja.

A nyugtalan Gyárfás közbevágtott:

- Először a magunk idegen dinasztiaját tessék eljuttatni le a nyakunkról, azután induljunk világ-körútra.

- Igenis, a szellemi felsőbbség a legerősebb hadsereg, - bizonykodott Madarász; - minden forradalom az irodalommal tör be a népek életébe; legyünk büszkék Keresztelő Jánosi küldetésünkre, hadd jöjjön utánunk a Megváltó, a Messiás.

Baráth Mihály igen helyeselte a bibliai hasonlatot.

- Mikor iszunk már egy nagyot? - reccsent közbe a Gombos Jóska profán szava. - Bethlen László úr kitéhetne magáért.

- Vendégeim vagytok! - kiáltotta László vidáman. - Otthon a lakásomon rendezünk olyan symposiont, amelyet Platon óta nem látott a világ.

Pálmay sötét szeme nagyot villant: ti még nem tudjátok, mit tudok én!

Először tisztességes, komoly, ünnepi hangulatban repültek a királyi vacsora percei. Remek fogások, szívetnyitó borok hangolták zengőre az ifjú idegeket. László talán most ivott életében először, s a szűz mánomnak ígérő tündére arany ködben szállott le agyára.

- Milyen fényes ma minden - szólt csodálkozva; mint a kis Ács Zsuzsika hajdan, fiatal menyecske korában, mikor legelőször töltött poharába piros bort a kékszemű pap...

Drága melódiák zsongottak agyában, édes tüzek röpködtek a szeme előtt; gondolatai kimélyültek, érzései fölmagasodtak, életét hármassal tempóban zúgatta piros motorja, kitáguló szíve. A képzetek udvarias gyorsasággal, olykor villámló sebességgel kapcsolódtak fejében; elfeledett emlékek lobbantak föl kék lánggal a múltak pusztáján, és dalolva jöttek felé a gyermek-

évek, a gyermeki rajongások, a tündéri szép napok, mikor édes anyjával az akácfás Dobozy-temetőben járt és virágot ültetett a Nagy Imre költő sírjára... Még a kis kacér Török Zsuzsika is megjelent mámorának napudvarában; újra úgy látta, mint régen: az aranysárga homokban ült, hófehér lábait széttárva, és ő, a kis fiú, ámúlva fedezte föl, hogy a teste más, nem olyan mint az övé... leány.

Milyen szenzációja volt ez gyermek életének! Kis Kolumbus, aki Amerikát fedezi fel.

A Török Zsuzsika fehér testecskéje hirtelen társulással odaigézte a bódító szépségű Diamanto Rittát. - Erre megrázkódott. Oly égető tisztán hevert újra előtte, hogy szinte fölkiáltott: hogy került ide megint ez a nő?

Szerellem! - süvöltött át valóján a vörös számum, az érzékiség tikkasztó rohama. Már úgyis hiába futunk előre, itt marja a sarkunkat, a szívünket, jobb lesz vele szembe nézni és megharcolni a nagy páros tusát.

- Éljen az Élet! Éljen a mámor! - kiáltotta ragyogó arcú barátainak, piros bort öntve pohárjukba.

Kábító morajjal zúgott körülte a szoba. Ittak, lelkesedtek, istenfiúk voltak. A ravasz Pálmay hol eltűnt, hol megjelent.

Huszonöt éves leszek ma holnap, - futottak át új gondolatok a László lelke mezőjén, - és... ha meggondolom, Uristen, most is úgy állok szemben az élettel, mint tizéves koromban. Ez így nem jó. Ez természetellenes. Tanultam az orvosi egyetemen, hogy a testi szerelem maga a legideálisabb anyagcsere; ha jön a vágy: nem szabad visszaverni; olyan, mintha éhesen nem merne enni az ember: belehalna. De ebbe talán mégsem halok bele?... Huszonöt év aranyesője éget, azért oly tikkadt felzuhogó vérem. Egy új, pogány Istent imádok, a meztelen Nőt!... Hahaha. Ezek azt gondolják, iszonyodom a feminától, gyűlölöm a nőt. Igen! Szeretném az egész világ minden asszonyát egyszerre ölelni. De hát miért nem merem belevágni éhes fogamat a paradicsomi gyümölcsbe? Mert félek... Mitől félek? Hogy a testi szüzességgemmel oda lelkem varázsa... vége táltos fiú voltomnak... Érdekes ember vagyok én. Nagyszerű fiú. Shakespeare-nek felesége volt, leányai; Goethének is, Danténak is, Petőfinek is... nahát, akkor mit akarok? A művészetemet féltettem tőle? Meg kell próbálni. Vagy árt, vágy nem árt. Ha árt, abba hagyom. Ha nem árt - használ. Ki tudja, micsoda új tárnákat nyit meg bennem ez a robbantó szenvedély? Óh, még mindig oly égető tisztán látom ezt a táncosnőt... eredj innen, tűnj el már, hiszen ha sokáig látlak, a káprázatokba leszek szerelmes - az pedig már maga az örület.

Talán most döbbsen föl legelőször lelkében ez a sötét, ijesztő Rém - örület. Ezt a fogalmat is képben látta; valami olyan fekete árnyék-alaknak, amely mindig háta mögött setteng az embernek, hiába forog összevissza: soha nem látja meg, de jól érzi, hogy ott áll mögötte s egyszer ráugrik és megfojtja...

- Hajrá, fiúk! ez a világ se nem hideg, se nem meleg; nem ördögök, nem angyalok, csak emberek az emberek, - szavalta egyik népszerű dalát, hogy a szorongás csattja lepattanjon lelkéről.

Ivott és feledett.

Ittak a fiúk is becsületesen.

Gombos Jóska végre megtalálta bánatja temetőjét: tokaji bor gyöngyözött előtte. Hej, Margaréta, Margaréta, sóhajtott tragikusan, megcsaltál, elhagytál... ha most a szerelmed a halállal buzogna ebben a pohárban - kihajtanám. És kihajtotta.

A pergeszavú Gyárfást örületesen forgó beszélőgéppé avatta a mámor. Oly viharzó rohamban vágattak ajkán a szavak, hogy édes anyja sem értette volna meg. Sebj. Az a fő, hogy Bandi mindent elmondott, amit akart, és mindenben igazat adott magának.

A szőke Madarász csendes mosolygással huzogatta gömbölyű orrát, rá-rá emelte fenyegető mutatóujját a csintalankodó papra: „Mihály... vigyázz.” Közben tárlatra vitte addig bepakolt lelkét, megmutogatta minden eszméjét; fölborzolta szőke taréját és elragadtatással emlékezett meg jövőendő menyasszonyáról, a milliomos Sárikáról. „Az idealizmus barátom, az idealizmus!” - rajongott szivrehatóan, miközben jegyzeteket csinált évi jövedelméről. Képviselő leszek, mormogta, azután államtitkár, esetleg miniszter, és amit ezek megálmodtak, én valóra váltom...

Orgován Gáspár az asztal végén szobrot gyúrt a kenyér lágy beléből s elnevezte *A tántorgó Mámor*-nak. Hegedűs ott melegében zenét szerzett hozzá, s a zongorán rögtön el is pengette.

A zene még jobban megvadította a lobogó kedvű fiúkat; a híres táncos Gyárfás kiugrott középre és gyönyörű testtartással eljárt a toborzót.

- Lányok kellenének ide! - kiáltotta valaki.

- Vannak, - felelt rá Pálmay hunyorítva s megnyomta az asztal villamos csengőjét.

Hirtelen széthúzódik a szoba hátsó tapéta-fala és római virágos csarnok tárul az ámuló fiúk elé. A csarnok közepén hét római leány hever. A hajukat aranyporral és kék porral hintették meg, a körmüket aranyosra festették, mint Egyiptomban volt szokás. Daloltak; valami különös, ringató dalt, amelyhez mosolygó fejük bólintotta a taktust.

- Tündérek! - kiáltotta valaki; s mind felugrottak az asztaltól.

- Hohó, lassan, - állott elébük Pálmay; - modern ruhában nem léphetünk át a klasszikus mámorok világába. Ott vannak a stilszerű köntösök, alakuljunk át rómaiakká.

Roppant tetszett ez a játék. Gyorsan átöltöztek. Akkor a hét leány fölemelkedett és táncba kezdett. László csak nézi, csak nézi őket, mintha vörös ködön át rémlene alakjuk.

- Mindegyikünknek jut egy? - kérdezte az óvatos Madarász.

- Igen; mindegyik az önök nevét hordja. S akkor egyenként szólongatta őket Pálmay: Michaela! (Ez a Mihály papé.) Jozefina! (Ez a Gombos Jóska párja.) Andrea! (Ez a Gyárfás Bandi kedvederítője.) Julia! (Ez a szőke Madarász barna nimfája.) Bella! (Ez a zeneszerző muzsája.) Gasparina! (Ez a Gáspár koma modelje.) Laís! (Ez pedig a ház uráé, a Lászlóé.)

A lányok kacagva intettek a nevük hallatára: itt vagyok!

- Most már ismerjük egymást.

A római csarnok szemközti fala: fátolyfüggöny, amelyen túl hatalmas fürdőmedence, magasra szikrázó szökővizzel. A medencében aranyhalak: a hét római lány uszik pergő kacajjal.

- Elbűvölő! - szakad föl valamelyik ifjú kebeléből.

László mámorosan kacagja kitáguló szemű barátait; hogy nyerít belőlük a kéj! Még az előbb Platon dialogusain edzették lelküket, az eszmék világában repültek isteni szárnyakon - és ime, lehullt a lárva, ott maradt a pusztá állat. Baráth tiszteletes úr elfeledi Máté evangéliumát és a Máriának üdvözetet hozó angyal helyett csak a Michaela gömbölyű karjait látja. Gombos Jósikából sem zokog már a Margaréta elvesztésének gyásza: Jozefina karcsú dereka mindenért kárpótol. Gyárfás berzenkedve kukorékol, mint egy bősztarajú kakas; a csalogató szemű Andrea kisasszony szívesen meglippen előtte. Madarász, az álmok és jó pénzek embere, filozofusi izgalommal latolja: mennyit érhet Juliának az egyik fele? Hegedűs finom akkordokat

küld dróttalan táviróján a kacér Bellának, aki fehér kezével folyton a vizet izgatja. Orgován pedig, a faltörökös-fejű, mint a rengeteg dúvadja, tompán bűg a mellét pacskoló, sugár növésű Gasparina felé.

A bájos, szemérmesen is fiús Lais lebújva hallgat a vízben.

László megborzong: valami fáj neki, bent.

De a többiek éljent kiáltottak az életnek.

Édes, izgalmas játék kezdődött, amely nem volt méltatlan a romlott római császárok korához...

29.

Az aranyos kis Lais kiugrott a medencéből, magára kapott valami takarót és futni kezdett a szobák nyílt során. László utána. Mikor végre megcsipte az utolsó teremben, a lány ijedten könyörgött: jaj kérem, ne bántson...

- Dehogyan bántalak! Szeretlek.

És csakugyan ölébe kapta, úgy vitte végig újra a nyílt szobák során, míg el nem ért hálószobájáig. Ott szépen letette az ágyra és betakarta. Maga pedig melléült, nézte. Sajnálta.

Lais gyerekesen pillogott; hol behunyta kék szemét, hol kinyitotta. Szőke, aranyporos haja kissé csapzottan hullott a selyempárnára; sajnálta a drága anyag rombolását, de nem mert fölkelni, mert ez a fiatal úr még megharapja.

László csodálkozva nézte:

- Ki vagy, te, drága kis alak? Ki fia-lánya vagy, te porcellán Pucelle? Te magyar Jeanne d'Arc? Olyan ártatlan a szemed, mint a kis bárányé, vagy a fiatal őzé. Honnan kerültél ebbe a bűnös városba?

Lais hallgatott. Hm, most fel akarja venni a nációnálémat, mint a rendőrségen szokták, - gondolta magában. Nem mondom meg az igazat, mert még baj lehet belőle. Nem volt már ártatlan leány, pedig tizenöt éves most múlt el. Már a rendőrségi szobákat is megjárta. De az üde élet, a most ébredő ifjúság: oly ártatlan varázssal vette körül, hogy a szívtelenség is térdre hullott volna előtte.

Csak annyi buggyant föl belőle:

- Jaj, de hosszú lesz ez az éjszaka.

László megsimogatta haját:

- Már miért lenne hosszú, te gyermek? Hiszen, éppen hogy rövid lesz. Hát nem jó helyen hever ez a buksi fejed, te kis vízi tündér? (Az ám, még a hónom alja is csupa víz, - kacagott Lais.) Nem puha az ágyam, nem meleg a takaróm? (Jobb, mint a priccs, gondolta a lány.) Lásd, én szívesen megtartanálak magamnak; pompás kalitkát csináltatnék a számodra, mézzel etetnélek, gyönyörű ruhában járatnálak... (Hogy haduvál a pasas, mormogott a kis makrancos.) Különben, jogom van hozzád: kifogtalak a vízből, kis sellő, aranyláncon tartalak, te pedig dalolsz nekem. (Lais elkezdett halkán fűtyölni.) Eszem azt a parányi, gyűszű szádat, hol vetted ezt a pici bibor kagylót? (Mamától kaptam.) Olyan vagy, mint a gyermek, édes kis haszontalan... Te, tudod, mit csinállok? Verseket írok rólad, olyan hamvas dalokat, mint a hamvas almák a kecskeméti kertekben... Szeretlek, kis testvérem, aranyos kis virágom... napsugárral hintetted be a lelkemet...

László mámorosan rajongott; azt se tudta már, mit beszél, csak beszélt. Lais kisasszony egy ideig hallgatta, azután elunta, másfelé kalandozott csirkefogó eszecsskéje: vajon a többiek mit csinálnak?

Elkezdett álmosodni. Hogy el ne aludjék, hirtelen ötlettel, lerántotta melléről a takarót és azt mondta kölyök bájjal:

- Ni, bácsi: didi.

Kacagott rá fiús betyársággal, édes gonoszsággal.

A fiú, mit tehetett egyebet, összecsókolta. Ez tetszett a kisasszonynak, mint a kis fiúknak, ha magasan dobják őket levegőbe; megismételtetik: na még!

László szívét szokatlan bájjal fogta meg ez a gyermek. Olyasféle gondolatok kavargtak a fejében, hogy megtartja magának, itt nevelteti föl a házában, valami különös ritkaságot farag belőle. Drágakövek hevernek a porban, az emberek észre sem veszik, tapossák, csak hozzáértő szeme akad meg rajtuk; s ha kicsiszolják, bámulatukra jár a közönyös világ. Naiv volt még, rettenetesen.

Elkezdte neki szavalni a verseit. Mind, egymásután. Nem pusztá érzéki gyönyörűséget kapott tőle, tehát szellemi ajándékkal akarta viszonzni.

Hanem a kis senki lánya nem értett az ilyen cifra beszédhez; unta magát, ásítózott, hunyorogott, kacagott, és álmosan műmölt magában.

S minthogy a felhőkön láboló fiatal úr nem hederített rá, most ő maga csókolta meg saját kezét.

A versek csak hullottak tovább, mint a pászmáról gombolyított végtelen selyemfonál. Befonták, beszótták a huncut kis Laist arany-gubóba, mint a selyem pillangót. A halkán zsongó szavak elálmosították, fáradt szempillája végérvényesen lecsukódott, kis kezét fejcskéje alá tette és elaludt. A paplan körülsimogatta félig meztelen testét, mint a kék tenger vize az aluvó habléányokat.

Már az öreg földgolyó felet fordult maga körül; keleten bemosolygott a hajnal.

László utolsó verse, mint a kialvó csillagfény, vészett bele a támadó napragyogásba. Láttá, hogy a kis csirkefogó milyen édesdeden alszik. Betakarta, és megcsókolta a nyakát. Lais álmában mosolygott hozzá.

Ő maga belevetette magát a nagy bőrfotelbe és tünődve, lassan átringott az álmok kapuján. Isten tudja, hol járt, hol nem járt, mikor egyszer csak erős égzengésre serken föl. Fél öntudata botorkálva ütődik a dolgokba; az ágyról a kacagó Lais kiabál hozzá valamit, míg végre megérti, hogy nem az ég zeng, hanem az ajtón kopogtat valaki.

Feláll, odamegy, kérdi: ki az?

Az öreg inas hangja kong odakint:

- Valaki érkezett az uraság szülővárosából. Érdekes híreket hozott. Vár. Tessék kifáradni hozzá.

László ködös agya nem bírja felfogni e szavak értelmét. Sokáig ödöng összevissza a szobában, keresve valami fontosat, bizonyosan világos öntudatát. A haszontalan Lais az ágyról kacagja, térdenállva; egyik párnáját fejéhez dobja:

- Hó! Ébredjünk, öcsikém! Vendége érkezett.

Végre magához tér a fiú. Rendbehozza összekuszált haját, kissé törötten, kissé álmosan kilép a szobából. Alig tesz pár lépést, a mosolygó Teréz néni áll előtte; kezét gömbölyű forgással dörzsölve kacsint rá:

- Na Lacikám, azt találd ki, hogy ki van itt?

- Ki? - kérdi László félig bosszúsan, félig kíváncsian.

Teréz néni nem felel, előresiet, kinyitja a nagy szalon ajtaját:

- Tessék.

László belép, megáll az ajtóban. A szoba közepén egy fekete ruhás parasztasszony emelkedik föl a székből és megindul felé.

Egy pillanatig nem ismer rá. Azután összerázkódik, karját kitárva öleli magához:

- Édes anyám!

30.

A kis Bakóné elfogódva, fojtott örömmel tartotta karja között nagy fiát, a táltosfiút. Nem tudott betelni nézésével. Milyen úri, milyen szép, milyen remek lakása van. Istenem, még mindig attól fél, csak álom, egyszer elrepül az egész palota a tűnő éjszakával.

- Olyan szépeket olvastunk rólad az ujságokban, hogy már nem birtam magammal, fel kellett jönnöm. Be jó, hogy látlak.

Teréz néni, az okos, szapora könnyeket törölt le arcáról:

- Látod, Zsuzsika, mindig mondtam, hogy az Ácsok vérébe nemes vér vegyült; ki kell annak valamikor lobbanni. Itt van, megértük. Van Isten az égben.

László csak most kezdett éji mámorából ébredni. Valami visszás érzés szorongatta szívét -: nem tisztán, szennyesen állott drága elbocsátója előtt. Ez oly szégyenletes váddal zuhant lelkére, hogy csaknem sirva fakadt. Hiába beszél rólam édes dolgokat a hir: nem az vagyok, akinek látszom. Még semmit nem váltottam be anyámnak tett ígéretemből. Pedig most már minden eszközöm megvan a boldogulásra. Léha öröömök után futkostam; már csaknem kiejtettem kezemből azt a fáklyát, amely az Eszmék világát hinti szét. Szárnyat adott a gondviselés, de én eddig csak porban botorkáltam, ahelyett, hogy repültem volna.

Most hirtelen bevágódott eszébe az éji bacchanália. Szent Isten, a fiúk, s azok a lányok még mind itt vannak a házban. Egy tető alatt édes anyjával! Micsoda szégyen, micsoda bűn.

Egészen megrendülve borúlt az anyja kezére:

- Óh be jó, hogy feljött édes anyám! Emlékeztetni, figyelmeztetni kötelességemre.

S mintha az a két jószágos, fekete szem lelkét kutatná, magát igazolóan beszélt:

- Tiszta maradtam, még mindig tiszta vagyok. Pedig mennyi kísértéssel kell megküzdenem, édes anyámék azt nem is bírják elképzelni. De hiszem az Istent, megsegít. Most már megsegít. Honnan tudta azt anyám, hogy épen most kell följönnie? Ha csak egy hónapot késik - talán, ki tudja? Szomorú dolgok történhettek volna.

A kis Bakóné nem értett ebből semmit. De Teréz néni rábólintott fejével: úgy van, bizony úgy van. Ő hallott félfüllel egyetmást a Szent Iván-éjszakáról, féltette az öccsét: elmerül. Most meglepődéssel fogadta a fiúnak ezt a magába térését s mindössze annyit mondott:

- Meg kell házasodnod, fiacskám.

A kis Bakóné ránézett és mosolygott.

László végigvezette anyját a komoly pompájú szobákra, a remek folyosókra s levitte a reggel fényében fürdő parkba is.

- Ez mind a tiéd, fiam? - kérdezte gyermekes örömmel.

- Mind.

- Milyen hatalmas ember lett belőled! Óh, ha az apád látná...

- Miért nem jött fel édes apám is?

Bakóné szomorúan legyintett:

- Ah, nem lehet övele beszélni. Beteg az az ember, fiam; a lelke beteg. Én nem tudom, mi történhetett vele, de soha nem békés magával, soha nem ért egyet a családjával. A fiúkat egyre sancolja, veri; a lányokat ki nem állhatja; bizony, nekem is sok hajamszála megőszült miatta. Dehát -

László ránézett a kis paraszt asszony fejére; halántékán ezüst dér este meg a hollófekete fürtöket. Megcsókolta a becsület őzségét. Drága mindenem.

Azután rábizta Teréz nénire: vezesse le a szobájába, adjon neki finom reggelit, és fektesse le, hadd pihenje ki az éji utazás fáradalmát. Mert a kis Bakóné éjjel utazott.

Ómaga pedig, mint a bűnbe esett lélek, szilaj elhatározással indult vezeklése útjára.

Ki kell tisztítani a Bethlen-házat minden erkölcstelenségtől.

Átlopózott a palota másik szárnyába, ahol az éji davória lezúgott.

Benyitott a római terembe. Siralmasan szép látvány tárult eléje.

A „Göncöl Szekér” hat csillaga körülbelül az égi csillagkép helyzetében hevert a szőnyegek. A négy csillagkereket Gyárfás, Baráth, Hegedűs és Orgován képviselte; a Gyárfás lába a zeneszerző fején nyugodott, Orgován pedig altában is a fejével boksztolta a szörnyen horkoló pap hátát. A Szekér csonka rúdja Madarászból és Gombos Jóskából állott; mindaketten hanyatt feküdtek s oly kegyetlen munkában mentek elő, hogy a csarnok zengett egészséges tüdejük fújtatójától. A szőke Madarász félig nyitott szájában egy fél narancs diszelgett; valamelyik leány lopta oda pajkosságából. Olyan volt vele, mint a pirított malac, amelynek citrom biggyeszkedik az agyaráján.

A hat lány külön volt szétszórva. Lehervadt és összetaposott virágok a földön; a fürdő medence illatos vizében egy kaucsuk labda úszott; hogy kerülhetett az oda? A leviharzott játék nyoma ott sirt az összekuszált szőnyegek, a szanaszét dobált párnákon, és az összesodort függönyökön.

Az bizonyos, hogy festői kép volt.

László megállott és nézte:

- Ezt megírom valamikor.

Nero vagy Caracalla császár nem érezte volna rosszul magát ebben a környezetben.

No, de utoljára táncoltunk rózsákon!

Ébredjetek, roncsolt alvók, mámorba fúladt agyvelők! A koronás Nap már szórja tüzes nyilait. Ébredjetek! Ti gyönyörök eleven kútfői, szétbomlott hajú, sápadt lányok - el innen! Ez a

templom nem lesz többé Astarténak szentelve, ez a Diana hideg márvány csarnoka mától. Ott, elől, egy szent asszony pihen; suhanjatok szét, meg ne zavarjátok álmát.

A lányok hamarabb magukhoz tértek, mint a fiúk. Keserű szájjal, a tobzódás reggeli undorával szedték magukra ruhájukat; valamennyi enni kért. A ház ura betelerelte őket egy terembe, ottan torkig tömhették magukat. A jó reggelitől hamarosan zsendült lehervadt kedvük és már kacagással nyitogatták a jövő ajtóját:

- Mikor jövünk össze megint?

Felelet nem volt a szavukra. Ridegen kiterelték őket az utcára, a hátsó kapun, a cselédek lépcsőjén - s az ébredő éhes város magába nyelte valamennyit.

A fiúk folytatni akarták a tegnapi dáridót; Gyárfás élesen követelte a lányokat; mint a kakas, bekukorékolt a szobákba: „Andrea!” - de csak siket visszhang kongott szavára.

- Bocsássatok meg, fiúk, de édes anyám megérkezett - most új nap következik.

A fiúk megértették, lecsüngő fejjel szétoszoltak... A ház ura kiadta inasának a parancsot:

- Jól ki kell szellőztetni ezeket a szobákat.

Most már tiszta a vár. Monsalvat szent vára. A csábító hatalma megtört; a kéjek leánya megtért, Parsifal magasra emelheti a Szent Grál-kelyhet.

Ekkor jut eszébe, hogy a kis haszontalan Laist még nem dobta ki a házból.

Benyit a hálóba - senki. Mi az ördög? Kereket oldott volna? Keresi, kutatja, paplan gomolyagában, ágy alatt, szekrény mögött - nincs sehol. De ruhája ott kacérkodik egy csomóban! Itt kell lennie mégis.

Hallga! Valami gyermekes hang dalolja: „Csicsóné, galambom, de rád illik a csókom...”

Ez az.

A fürdőszobában bukkan rá. A kisasszony éppen a zuhany alatt áll, s pazar sugárral zuhogtatja magára a friss vizet, s közben dalol. Amint észreveszi a fiút, odakiált:

- Dörzsölje le a hátamat, öcsike!

S már nyújtja neki a spongyát.

László boszankodva hordja le; egy-kettő: pakoljon innen, a többiek már mind elmentek. A nap fenn az égen. Elég volt a jóból.

Lais hümmögött:

- Jól van, na. Azért nem kell mindjárt az apámat szidni.

Kilépett a zuhany alól, lepedőbe csavarta magát és nevetett. Nem lehetett sokáig haragudni a haszontalanra.

Lustán nyújtózzkodott. Lassan felöltözött. Ragyogott, mint a frissen locsolt virág.

Milyen kár érte, gondolta László. Holnap már a mocsaré.

De Lais nem töprengett az életen. Ma itt, holnap ott, minden napnak megvan az éjszakája, s a jó Isten gondot visel az utcák gyermekére is. Adieu, kedves gróf úr! Örültünk a szerencsének, maga cuki ember, hadd csókoljam meg.

László nem tudott védekezni, a kis haszontalan csókja ott égett ajakán. De a zsebkendőjével hirtelen letörölte.

Lais nem bánta, csak nevetett.

László maga nyitott neki kaput. A fiatal leány, mint az erdők rigója, füttyölve lépett ki Budapest aszfaltjára.

Adieu, gróf úr! Maga kedves fiú. Igazán.

31.

László megmutatta édes anyjának a főváros nevezetességeit.

Ez a kis szűk tér a Szent György-tér; itt fejezték le a szép és szerencsétlen Hunyadi Lászlót. Az a nagy térség odalenn a vár alatt: a Vérmező; ott hullott a szegény Martinovicsék vére. Fölvitte a Gellért hegy tetejére; innen taszították a Dunába fellázadt pogány magyarok Gellért püspököt; ott áll a szobra a hegyoldalban. Az ott messze Kelenföld, állítólag ott keltek át a Dunán tömlőkön Keve hún vezér katonái. Azt a szép karcsú hidat most építik a szerencsétlen Erzsébet királyné nevére.

Átmentek a pesti oldalra.

A kis Bakóné szeme káprázott a rohanó léteztől, füle zúgott a szakadatlan zajtól. Jaj Istenem, hogy is tudnak itt élni az emberek? Nini, még templom is van ennek a vásári hűhónak a közepén; vajon jár-e bele valaki?

A Nemzeti Múzeum nagy termében sokáig állottak Munkácsy képe előtt. A kis paraszt asszony eleven történeti érzése hódolattal áradozott Árpád vezér alakjának: milyen hatalmas, milyen szép; igazán, mintha élne, csak hogy meg nem szólal. Hej, ezer év nagy idő! Be kár, hogy az apó nem látja; húsz esztendeig tudna beszélni róla.

Azután kimentek a Kerepesi-temetőbe.

Mikor megállottak a Kossuth sirja előtt, a kis Bakóné szemét előntötte a könny. Ez is Szárnyas Ember volt, az Isten kiválasztottja és mennyit kellett szenvednie; idegenben élt, száműzötten halt meg; csak hamvait hozhatta haza nemzete, ez már nem árt senkinek.

Félénk bizonytalansággal pillantott fiára, mintha azt kérdezné tekintete: hát a te sorsod könyvében mi van megírva? Most még jól megy a sorod, de föltámadhat ellened is az irigység. A nagy emberek mind olyan szerencsétlenek...

Szó sincs róla, jól érezte magát fia körében; Terézzel is sok kibeszélni valója volt, repül itt az idő. Mégis a hét végén már kezdett példálózni: jaj uram teremtem, mit csinálhatnak odahaza nélkülem? Nem szép dolog volt, hogy az öreget magára hagytam, de hiába csábítottam, csak azt mondta: majd ha a hegyek tótágast állanak. Szedjük össze a holminkat, verjük a készülőt hazafelé.

Hiába volt fiának minden ékesszólása: nem fogta a hely. Szép itt minden, jó itt minden, de az ember nem tud ezekben a puha, rengő ágyakban aludni. Az én rossz testem már megszokta a szalma derékaljat, csak haza vágyik.

Mikor László festegetni kezdte előtte a jövőt, hogy majd felköltözteti ide Budára, csaknem rémülve szabadkozott: nem, nem, a világ minden kincséért sem; minden állatnak megvan a maga hazája; a hal a vízben, a fecske a levegőben, nem lehet egyiket a másikkal kicserélni.

- Hanem, fiam, egyet kérnék mégis tőled. Vártam, hogy majd elviszel annak az áldott léleknek a sírjához, akit a gondviselés második anyáddá tett. Bejártuk a nagy temetőt, seholsem

mutattál egy sirra: itt pihen az a nemes asszony... Menjünk ki, fiam, a sirjához, megérdemel tőlünk egy szál virágot.

László homlokon csókolta a kis asszonyt:

- Óh, drága jó anyám, köszönöm, hogy szívébe zárta a grófné emlékét. Nem ismertem nála szentebb lelket. Mert ő szent volt. Szívesen megmutattam volna sirját, csak hogy nem Budapesten pihen, hanem messze, Erdélyben, valahol a Szamos mentén. De hiszem, hogy ott is megérzi az édes anyám rá gondolasát.

- Áldja meg az Isten haló porában is, - mondta Bakóné könnyekre lágyulva.

És bizony, a kilencedik napon fölszedte sátorfáját a kis Ács Zsuzsika, boldogan, hogy láthatta nagy sorsú fiút. Szabó János tekintetes úr jószágos arca megfordult emlékezetében: nem szólt róla senkinek, csak úgy magában áldotta el a kedves öreget; ha ő nincs, soha sem szüli meg táltos fiát...

László egy csomó pénzt csusztatott a kezébe: utavalónak.

- Ha valamiben szűkölködnek otthon édes anyámék, csak tessék tudatni, rögtön segítünk a bajon.

- Köszönöm lelkem; már eddig is annyi jót tettél velünk, hogy adósodnak érzem magamat.

Megindult a nagy gép, vitte a kis Bakónét kelet felé...

Lászlóra olyan hatással volt ez a látogatás, mintha gyermekevei jöttek volna hozzá, azzal a tömörked ábránddal, vággyal, tervezgetéssel, amelyből egy ember lelke kialakul. Mintha kicserélték volna a régi Bakó Lacivá, akinek örökké csillagokra van függesztve a szeme.

Most már nem ingadozom, gondolta derűten, tisztán látom az utat, amelyen haladnom kell. Édes anyám szeme mutatta meg. Lerázok magamról minden fölösleges terhet, és eszmémnek szentelem minden pillanatomat.

Egy fölösleges teher még mindig lézengett a Bethlen-házban.

Pálmay úr, ahogy megneszelte a kis Bakóné feljövételét, dicséretes diszkrécióval félrevonult. Művészi éjszakák rendezéséhez érteni nem kis dolog, de egy vidéki anya lelkén játszani, mint megszokott hangszeren: nem mindenkinek sikerül. Ezuttal nem érezte magát elég erősnek. Félreállt az útból.

De ahogy az édes anya eltűnt, újra felöltötte mefisztói palástját, és nagy tervek halmazával robbant László elé.

- Jó hogy jön, Pálmay, - előzte meg László. - Az elmúlt napokban számot vetettem lelkemmel és úgy találtam: kissé kisiklottam eredeti pályámról. (Aha, az anyja hatása, villant föl Pálmay koponyájában.) Nem haragszik meg érte, hiszen talán inkább hizelgő önre, mint sértő, ha bevallom: hogy önnek volt fő része a célomtól való elhajlásban. Ön igen sokat tud, köszönöm, hogy engemet is megtanított egyre-másra. Hanem most már, mikor nagykorú lettem, fölmentem Pálmay urat mentori tiszte alól, és újabb működési téren több szerencsét kívánok. Úgy gondolom, fáradozásaiért megfizettem - nem akarok rossz szót használni - megfizettem a barátságommal. Most sajnálattal tudatom, nem vagyok többé abban a helyzetben, hogy továbbra is vendégemül tisztelhessem.

Meghajolt.

A finom kalandor összeszorította keskeny ajkát, egy másodpercig azon tépődve: milyen fokú sértés ez? Kidobás vagy csak barátságos felmondás? - De azután ura lett magának, fölvette arca szokott kifejezését, mosolygott, mélyen meghajolt és annyit mondott:

- Köszönöm!

Azzal elenyészett.

32.

László összehívta barátait, a „Göncöl Szekér” hat csillagát:

- Fiúk, a kísérletezések kora lejárt. Huszonöt évesek vagyunk, erőnknek a legteremtőbb teljességében. Ha most kiröppentjük kezünkől a Siker madarát, soha le nem ígézhetjük többé. Madarász Gyula barátommal, talán tizenhat éves korunkban, megesküdtünk egy holdas éjjel a Csokonai szobránál, hogy harminc éves korunkra vagy lesz belőlünk valaki, vagy semmik se leszünk. Én irtózom a nihilnek még a gondolatától is; ez a gyermekkori esküm pedig olyan hatalommal köt, hogy ha akarnék sem tudnék alóla szabadulni. Valamennyien tudjátok: mi a célunk; én többé nem diktálok a szerepeket, mindenki úgy harcol, ahogy tud. Csak arra kérlek benneteket: tartsuk meg ezt a kedves kapcsolatot, akár siker koronázza, akár bukás öli meg törekvésünket.

A fiúk ünnepélyesen megfogadták, hogy jóban-rosszban kitartanak együtt.

Baráth Miska, a pap, elbúcsúzott a „Göncöl Szekér”-től, holnap után indul Amerikába. Nagy, istenes tervek feszítették agyát; egész új formát akar adni a keresztyénségnek; ledönti a felekezetek korlátait, egységessé teszi a dogmákat, nem lesz katolicizmus és protestantizmus, csak Egyesült Keresztyénség. Ha lehet, még a zsidóságot is megnyeri új gondolatának, (Még ő nem tudta, hogy ha a világon csak két vallás maradna, az egyik föltétlenül a Mózesé volna.)

Sikert kívántak nehéz munkájához, s útnak bocsátották.

A higany természetű Gyárfás elhatározta, hogy az aktiv politikának szenteli rohanó életét. Már kinézett magának egy ellenzéki kerületet, új választáskor lobogót bont a magyar függetlenség gondolataért. A szőke Madarász közeleg polgári céljához: Sáríka, a milliomos ékszerész okos leánya, kijelentette, hogy vagy a Madarász felesége lesz, vagy áttér a mormonok hitére. A szőke fiút a két palota, az önmagát sokszorozó millió és a barnahajú leány bája hatalmas erőfejtésre sarkalja: éjet-napot eggyé téve kovácsolja összeköttetései lánc-szemézerét, mert azé a jövő, aki mindenkiel érdekközösségben áll. Amellett nagy, ideális célját is atyai szeretettel melengeti szívéen: meg kell alapítani a szellemi arisztokrácia világközösségét, hogy benne és általa nem sejtett erőre kapjon a magyarság. Itt kapcsolódik törekvéseinek hidja a más úton száguldó Gyárfáséhoz.

Gombos Jóska azt mondja: ha valami kimerülhetetlen pénzforrásra bukkanna kutató furója, megalapítaná az öt világrész legnagyobb lapját: *A Föld-et*. Külső mivoltára is megdöbbentő méretű lenne: két méter a hossza, egyhúsz a szélessége, nyolc kolumnás, három alsóvonalas, harminckét levelű, tizezer munkatársú a világ minden zugából; huszonnégy millió példányban jelennék meg a főlap; ezt azután annyi számban sokszorosítanák az excentrális kirendeltségek, amennyire szükség van. Illusztrációkat hozna a táviró-fényképek útján, s repülőgépek szórnák szét az öt világrész minden városába. Budapestről irányítanák; dinasztiákat döntene meg, országokat rontana és teremtene. Olyan áldásos hatalom volna, mint a Nap.

A többiek mosolyogtak rajta. Álomnak szép.

Hegedűs csak annyit mond, hogy megpróbálja az ismert hangok eddig ismeretlen kapcsolatát.

A bikadöntő Orgován semmit nem árul el a terveiből. Én gyúrok és faragok, ahogy jön - mondja durcásan a faggatásra. Ha magyarnak születtem: az is magyar, amit összetákolok. Pont.

Bethlen László ezzel bocsátja el őket:

- Senkit nem irányítok, senkit nem sarkalok ezután. Aki velem jön, az velem dolgozik. Én rettentő sokkal tartozom az életnek; lemondok minden világi örömről, még a házasságról is, mert a nap huszonnégy órájából alig nyolc-tíz a munkaidő -: sietnem kell, ha le nem akarok késni vonatomról.

Anyja látogatása fölizgatta, de meg is edzette. Az ifjúság csalfán kanyargó útját odahagyva, a férfiaság egyenes, meredek ösvényére tért; vagy eléri rajta a felhőbe vesző tetőt, vagy - utat mutat az utána jövőknek, Excelsior!

Összeköttetései révén nagy részvénytársaságot toborzott, hatalmas tőkével. A Bethlen-ház hátsó részét a parkkal együtt modern színházzá építtette át, amelynek a homlokán ez a szimbolikus szó ragyogott: VILÁG. Ebben ott vibrált a Fény, a világosság csillaga is, de ott végtelenült a Mindenség, a világegyetem gondolata is.

László így gondolkozott:

Az emberek lelkéhez a szó és a tett útján lehet eljutni, hogy megindítsuk. Leghatalmasabb szó: a Költészet szava, legszólóbb tett: az Élet maga. Ha most már a kettőt egyesítem, az Élet forradalmait jelenítő költészetnek, a Drámának szavával kell betörnöm az emberiség közönyének északsarki jegét. A modern idők templomi szószéke a színpad, onnan lehet legmesszebbre kiáltanunk s onnan lehet a legnagyobb igazságokat hirdetni. Építsünk tehát színpadokat, hogy eszméinket szétszórhassuk a világba. Építsük föl a VILÁG színpadát.

Igy lett a Bethlenek palotájából irodalmi szószék.

A részvényesek azt mondták magukban: ez a vállalat vagy beüt, vagy nem üt be. Ha beüt, meghozza a pénzünk kamatát, all right. Ha megbukik: fedezetnek ott van a szép nagy budai ház, megosztozunk rajta, nem veszünk. Ha jól megy az üzlet: Bethlen-Bakó László úr is nyer rajta; ha csődbe jut: legalább vigasztalhatja magát azzal, hogy a kultúra mártirja. Majd a hóna alá nyúl valaki és fölemeli a sárból. Az üzem megindulhat.

A táltosfiú úgy vetette magát ebbe a vállalatba, mint Curtius a mélységbe, hanyatthomlok. Valami „örületesen szépet” akart, ahogy Dávid, az izákos zseni mondaná. A sokféle vásári komédia közt, mint egy fehér márvány Pantheont, akarta fölemelni az Eszmék színházát, ahova csak oldott saruval léphet be a hívő, s ahonnan fölmagasztosult lélekkel lép ki. Mintha Wagner Richard Bayreuth-ja lebegett volna szeme előtt - az új drámának szentelte föl ezt a világból kiszakított kis színpadot, ahonnan csak a Szépség karjára támaszkodó Igazság beszélhet az emberekhez.

Úgy tervezte, hogy eleinte csak hónaponként játszanak egy-egy darabot, hét napon keresztül. A főváros új utakat kereső íróit, költőit magához édesgette, szokatlan nagy honoráriummal kötötte le erejüket; még témákat is adott nekik, hogy el ne kalandozzanak egyéni balúton. Mint II. Julius pápa, a nagy Nyugtalanító, aki az istenek késői unokáját, Michelangelót is kolosszusi álmának szekerébe fogta, hogy megmentse magát és Itáliát, Rómát és Michelangelót is a halhatatlanságnak -: Bethlen László is, zsarnoki akarattal, de édes hitetések szédítő szavával nyűgözte magához a csillagos homlokúakat. Lángoló lelke ott is gyújtott, ahol már minden avarba borult, vagy ahol a ridegség hava fedte be a termő csirákat; rokonszenves egyénisége, megnyerő modora, lebilincselő beszédművészete: hódító hadseregek bekerítő, lefegyverező munkáját végezte el.

Tudták, hogy gazdag - szívesen hallgattak a szavára.

László lelkében az új dráma képe olyan formán alakult ki, hogy az: a szimbolizmus rejtegető, izgató, színes palástjába burkolózó, ősi mese legyen; valami örök, nagy, emberi gondolatot hordozzon magában; ha kell: emberfölötti emberek vigyék diadalra vagy buktassák el azt a gondolatot; de a mese végén minden ködöt áttörő csillagként ragyogjon: az Igazság. Tudta, hogy az igazságok rendkívül egyszerű, fakó mondatok; azért öltöztette föl őket a költészet királyi ruhájába, hogy már formájukkal is hassanak; egy bibor palást, egy kékszínű köntös rögtön magához ragadja az érzékeinket és gyorsabban hat, biztosabban hódít rajtuk keresztül a legidegenebb vagy leghétköznapiabb gondolat is, mintha az igazság meztelenségében jelennének meg. Ez a meztelenség is felhasználható, de csak művészi módon, s olyan érték előtt, akik nem félnek szembenézni a kellemetlen szellemekkel sem.

Ő maga is sok nagy gondolatot ringatott lelkében.

Szerette volna megírni az ember királyi érzéseinek a tragédiáit, a Szerelem, Barátság, Dicsőségvágy, Bosszú, Hit, Lázadás, Szeretet és Halálfélelem szimbolikus költeményeit, amelyek, mint fekete márvány oszlopok tartanak a lét nagy kérdéseinek komor boltozatát. Van-e a természetnek célja? Van-e a mindenségben morális gondolat? Valami felsőbb végcélért dolgozik-e az ember? Mire való az élet, mire a szenvedés és mire a halál? Ahol a tudás megszűnik, szabad-e a képzelődés vagy a hit szárnyain repülni tovább? Hogyan fogjuk fel életünket: halottas kamarának vagy az örömek házának? A franciák style marotique-jának bájos modorában, prészió érzelmességgel udvaroljunk-e létünknek, e szeszélyes dámának, vagy a Dante kilátásba helyezett borzalmaival retentsük vissza magunkat az élettől? A szerelemnek áldozzuk minden pillanatunkat és teljes erőnket, mint a provençal trubadur költészet mestere: Bemart de Ventadorn teszi; vagy a Leopardi érckalapácsként zuhanó, pesszimista hangján kérdezzük mindennek a hiábavalóságát? „Az ember semmiség a mindenségben, életünk csupa jaj, melyet nem kértünk, tehát jogunk van elvetni magunktól.” Minden csak illúzió; mi a dicsőség? - kedves tévelygés; mi az erény? - öncsalás; mi a szerelem? - édes ábrándkép. Az élet célja a boldogság, már pedig azt el nem érhetjük, így életünk céltalan és minden munkánk hiábavaló. Az ember fölött áll a Természet, melynek működése örök rejtély előttünk; ifjúságunkban szépnek, szűziesnek, kegyesnek látjuk ezt a rettenetes ismeretlent, elmondjuk „jó anyánk-”nak, segítő szülőknek; de később megértjük, hogy a Természet talányos szörnyeteg, amelytől legidegenebb a szeretet, a könyörület. A nyomorult ember hiába kiáltja jajait a vak éjszakába: sem ég, sem föld nem válaszol neki... Az örültség mindig ott leskelődik szellemünk ajtajánál, mint testünk pitvarán a betegség.

És mégis föl kell vetnünk az ezerszer fölvetett kérdést, sőt felelnünk is kell rá, ezeregyedszer.

László misztikumot akart a színpad túlságosan éles fényű, józanon elrendezett világába vinni. Ne mindig a szerelem kis játékaival izgassuk a nyárspolgárok bizsergő idegeit, Jancsi ne nyerje el mindig Pannit, hogy a függöny legördülése a megkötött házasság nászéjszakáját takarja el a nyájas közönség előtt. A társadalmi osztályok béka-egérharcát ne fújuk föl titano-machiává, s ne hitessük el a mobbal, hogy a pénz a gondolatnál többet ér. Új vetítő készülékekkel, a lélek új gépezetével villantsuk föl az életet: mint a Véges harcát a Végtelennel. Értessük meg a hallgatókkal, hogy az Ember még fölfedezetlen világrész, olyan csodákra bukkanhatunk lelke tárnáiban, hogy az ég csillagképei is más értelmet nyernek. A világ olyan, amilyennek mi képzeljük; és ha kifinomul fölvevő készülékünk, az agy: a világ képe is megváltozik.

A világ két tengelye: a fájdalom és a szeretet. Ezen fordul meg életünk, ezen forduljon meg a művészet is. Madách nagysága most kezdett kibontakozni Bethlen László előtt: az ő tragikus lelkében a fájdalom eszméltető, ösztökélő ereje egyenrangú a szeretetével, Pythagoras a harmonia sejtelmét hozta a földre; Aristoteles a gondviselés eszméjét pendítette meg; Aristarchos

világuralmat bitorló földünket detronizálta a föld „urával”, az emberrel együtt; Kopernikus a Napot helyezte a megüresedett világtrónusra, a világ egységének eszméjét készítve elő; Giordano Bruno a végtelenséget nyitotta meg; Kepler a lét matematikai fölépítésébe világított bele; Pascal lelkünk világának végtelenségét tárta fel. Madách; az erkölcsi világrend kettős lényegének egybeműködését látta meg. Goethe *Faust*-jának II. részében minden megdicsőül; Byron *Kain*-jában minden kárhozatba süllyed. Madáchnál a lét továbbra is hullámvonalban halad: az örök jó és örök rossz váltakozó magassági és mélységi pontjain át. Ezzel a hullámvonallal az emberi nem történetét bekapcsolja a természettan elemi törvényeibe. A lét látszólagos khaoszában oly nyomot vesz észre, mely kétségtelenül rövidebb úton vezet a nagy, végső misztérium felé, mint bármely addigi. Madách szerint világunkban a rossz egyenrangú a jóval s a lét minden hullámában a romboló rosszé az utolsó szó. Ezen a ponton nem birt túljutni a nagy „Miért?” felé való röptében. Ez az ő prometheüszi tragikum.

László olvasta ezeket a horizont-nyitó gondolatokat s mint minden eleven szellemnél, nála is új gyermekeket nemzettek az idegenből vett gondolatok saját lappangó eszméivel. Valahogy úgy látta: az *Ember Tragédiája* az a nagyszerű kapu, amely a drámai költészet ismeretlen városába visz. Ezen kell áthaladnia a magyar költészetnek, hogy Európa figyelmét magára terelje, s talán nyugatot is megelőzze.

A regényköltészet hallatlan lendülettel hódította meg a világot a 19-ik század végén s a huszadik elején. Mindent magába olvasztott: lírát és drámát, tudományt és művészetet. Marcel Proust, a franciák legújabb regényírója pedig e mindent magába olvasztó műfajnak nemzetként különböző ágait omlasztotta egy mederbe, a maga regényköltészetébe. Minden maniert alkalmaz: az oroszokét, Balzacét, angolokét, régibb franciákét. Regényeiben a minde-nünnen száműzött szépség magában a változásban talál helyet, az örök mozgás ritmusában, abban a tünde fluidumban, melyben mintegy zeneszórára peregnek le az emlékek az álmok, a sorsok, az események, a szavak, a gesztusok és maga az Idő. Freud álmképei, Bergson emlékezet-elmélete, a mendelizmus törvényei és a mechanika tökéletesülései, a nagy impresszionista festők módszere és az iparművészet túltengései, a nemi élet tévelygései, sőt az Einsteini relativitás is: irodalomná tisztulnak nála. *Sodoma és Gomorha* c. regényében kétnemű embereket szerepeltet.

Ha nem is ebben a ríktó potpurriban, de valahogy ehhez hasonló mindent felölelésben sejtette László az új dráma lényegét. A franciák lélektelen technikává sülyesztették az emberi élet-tükröző költészetet; az olaszok két véglet között tántorognak: a nagy pathosz, a zengő tirádák és a nyers realizmus, vagy buffó-komédiák között; a németek Goethe óta mindennel megpróbálkoztak a világon; Hauptmann a *Takácsok*-kal kezdi és a *Hannele* mennybemenetelével végzi. Ibsen, a komor északi oroszán, nehéz, ködös álmképeket szuggerál Európának, sokszor a végtelenséget sodorva nem szárnyával, mert szárnya nincs - hanem lábával. A titokzatosság, a rejtelmesség lidércclángja lobog csaknem valamennyi darabjában. Rubek mester álma, Solness tragédiája: gyönyörű költemény. Csak - tulságosan polgári néha a szó, a környezet, a morál. Nekünk magasabb vállú, összefoglalóbb szellemekre van már szükségünk. Ibsennél fojtó a becsukott szobák és a titkolt bűnök levegője.

Shakespeare még lobogva él és hat. Lear királya velünk jön a századok hosszú során át. Ez az óriás aggastyán fogja nemzeni a mi nagy tragédiáink hőseit akkor is, midőn Hamlet filozófiája már a gyerekszobába kerül. De Shakespeare tulságosan világos, primitív, egyszerű: nekünk több metafizika kell.

Ki lesz az új drámák hőse? A tudós, aki bebizonyítja a szerves és szervetlen világ egységét s ebből új életformát ad az emberiségnek. A katona, aki megérteti a harcoló felekkel, hogy semmit nem vétettek egymásnak, tehát menjenek haza békében. A diplomata, aki a világ-gépezetből kiveti az ágyút és a közös érdekekkel helyettesíti. A pap, aki új Istent lát meg a

csillagos égből és eltörli az egymással viaskodó szektákat. A költő, aki új titkaira bukkan az emberi léleknek és a szépség kultuszával vadakat szelidít. Az orvos, aki irtó harcot folytat a betegségekkel és kibővíti az emberi élet határait. A férfi, aki rábírja a nőt, hogy szerelméért ne fogadjon el pénzt, hogy ne árulja magát. A nő, aki lelkét felezi meg a férfival, nem a vagyonát. A szülő, aki nem előítélet rabjait neveli gyermekeiben, hanem az új idők szabad lelkeit. A gyermek, aki tudatosan nemesíti és szépíti magában a jövőt.

Tragikus hősök ezek? Igen. Mert valamennyien a fennálló viszonyok ellen támadnak; de erősebbek az ellenálló hatalomnál és győznek, magukkal ragadva a tömeget. Ebben különböznek a régi drámák tragikusan elbukó hőseitől. Van ezekben a küzdelmekben valami emberfölötti, valami misztikum? Van. Mert ezek a hősök a családi és társadalmi korlátokon kilépve, az Egyetemessel való kapcsolatában mutatják az embert, az egyént s mindig valami természeti törvény hatása alatt cselekesznek. Fenségesek ezek az alakok és ezek a küzdelmek? Minden a vetítő készüléktől függ - a költő agyvelejétől.

A Világ-Színház színpadán nem Brahms „szabad színházá”-nak leegyszerűsített reális jelenetei peregnek le; nem is a Reinhardt kieszt rendezői raffinéiái, sem a francia Copeau „Théâtre du Vieux-Colombier” színházának félig kubista, félig hypernaturalista kísérletezései; olyan színháznak képzelte megalkotója, amely templom és egyetem, álmokat sugalló és tettekre ingerlő egyszerre. Színészeit maga akarta nevelni, azokból a fiatal erőkből, akik szakítanak minden hagyománnyal, s akikben több az ösztönös rábukkanás, mint a rutin.

Nem sejtette, micsoda kibíratatlan terhet vett vállaira.

33.

A kis színpad ott állott, fekete bársony keretben, lebocsátott bordó függönnyel, mint egy lehunytt pillájú szem, amelynek tüköréből a világ képe verődik vissza.

Mi a színpad? A szemlélődő és elvonatkozott lélek magános palotáján vágott ablak, amely a látásmezejébe sodrott életrészt mutatja. De Bethlen Lászlónak több volt: színes és sűrítő ablak, mely az élet lényegét transponálva sugározza ki a fantázia levegőjébe.

A megnyitóra besereglett embercsoport nem ilyen transcendentális érzéssel ült le a kis modern teremben. Jöttek ide elegáns asszonyok, akik hallottak valamit a Bethlen-ház Szent Iván-éji álmáról; azt gondolták: ilyen artistikus meztelenségek izzanak le a Világ-Színpadról is. Jöttek műkedvelő mágusok, akik pompás szeretőket szimatoltak a színház ismeretlen művésznőiben. Jöttek színházi emberek, irodalmi gyárosok, akik gyönyörködni akartak az új cég bukásában. Miksa herceg azért bérelt páholyt minden előadásra, hogy az újabban egyre makrancosabb és szeszélyesebb Nórárt művészi esték hangulatával hajlítsa vissza magához. Más színházak híres színészei az új stílus bukfenceire voltak kíváncsiak. Az az egy pár diák és fiatal író, aki a „szellemi arisztokráciát” képviselte: alig jöhetett számba.

Az előadás előtt egy órával kétségbeesve rohan a színház főrendezője Lászlóhoz:

- Igazgató úr, a drámai naiva lemondott a fellépésről. Itt a levele. Halálos beteg.

László komolyan veszi a dolgot: megijed. Akkor el kell halasztanunk a bemutatót.

A rendező tapasztaltabb ember: ajánlatosnak tartja a művésznő megvizsgálását. Még pedig saját szemüleg.

László autóra vágja magát és száguld a halálos beteg naivához, akinek az álmok jó tündérét kellene ma este játszani.

Először azt mondják: nincs otthon; erősebb fellépésre: hogy nagyon beteg, nem fogadhat látogatót; az erőszak végre fölpattantja a kis hölgy ajtaját - cigerettázva, pongyolában hever pamlagán; kivételes jó egészségnek örvend.

Ámulás egyik részről, komédiázás a másik részről. Kapacitálás, fenyegetés, könyörgés, arany-hegyek ígérete és revolver mutogatás. Utoljára kiderül, hogy a Renaissance-Színház, amely veszedelmes riválist sejt a Világ-Színházban, több ezer korona erejéig megvesztegette a színésznőt: ne lépjen föl a bemutatón, hadd legyen egy kis kavarodás.

László dühöng; ölbe kapja a nem római jellemű dámát és röpti autóján a színház öltözőjébe. Alig van hátra tizenöt perc.

A világosító jelenti, hogy a felső villanykörték nem akarnak kigyúlni, pedig e nélkül semmi a nagy jelenet. Az igazgató úr a főrendezővel izzadásig vizsgálja a gépezetet, míg ki nem derül, hogy a vezető drótot valaki elvágta. Alig van már idő rendbehozni; az óra túlhaladt kilenc perccel, a nézőtér zsibong.

Végre hármat kong a gong. De a függöny nem lebben szét: Bethlen László jelenik meg előtte. Avató beszédet mond. Üdvözli az új színház első közönségét; hatalma van dönten a szellemi gladiátorok küzdelmében - mint a Caesárok Rómája tette a cirkuszi viadalok alkalmával. Amennyivel a bemutatásra kerülő darab föntebb áll a vad, véres cirkuszi komédiánál, annyi-val nemesebb és királyibb ez a közönség a régi Rómánál.

Taps.

Újra három gongütés. A függöny szétlebben. Halk zene támad a színpad alól, végigkíséri az egész darabot.

A bemutató: *Élet és Álom*, szimbolikus játék versekben; írta Bethlen László.

Egy fiatal költő azt álmodja, hogy hatalmas királyok ivadéka: országa és koronája valahol reá vár. Most megindul rejtett birodalma fölkeresésére, szellemi trónja elfoglalására. Egyetlen hű barátja tart vele; s láthatatlan kíséri jó szellemképen meghalt szerelmének az árnya. (Ezt kellett játszania a megvesztegetett színésznőnek.) Eltévednek a világ rengetegében; ezer kaland, baj, kísértés között már-már eltántorodik nagy céljától, mikor a kísérő árnyék szellemi sugallatára megpillantják a Titkok Kapuját. Ha ezt ki bírják nyitni, meglátja a költő birodalmát és koronáját. Minden próbálkozás, minden erőfeszítés hasztalan, a nagy kapu nem nyílik. Ekkor az ifjú kétségbeesésében fölhasítja mellét: vesszen el, ha álma nem teljesülhet. Kibuggyanó vére a kapu kilincsére hull - s ime, a Titkok Kapuja lassan kitárul magától. Egy ragyogó lépcsőzet visz fehér márvány oszlopos csarnokba; odafönt áll a keresett Dicsőség trónja, ott tündököl a megígért Hir arany koronája. A fiú megindul a lépcsőkön fölfelé; de vére egyre sűrűbben hull, egyre halálra-váltabb. Mire elér a legfelső lépcsőre: összerogyik. „Itt a cél! Ott a koronám! Ez az én birodalmam!” - suttogja elalélva, és kileheli lelkét. A hű barát siratja. Az árnyék szellem pedig fölfogja szálló lelkét és röpti a csillagok felé.

A magyar nyelv aluvó tündérje fölébredt ez estén és megszólaltatta bűvös zenekarát. Arany-csengők csilingeltek, üvegharangok andalgóan zúgtak; csodás oboák zengettek, és a sejtelem szálaiból szőtt hegedűkön ámulva dalolt magának ringató dalt az Álom. Színe támadt a kimondott szavaknak; a mély *u* hangok violaszinben bársonylottak; az *ó* bordóbarnán színezte a gondolatot; az *á* aranyárgája lobogva váltakozott az *é* világoskékjével; az *i* fehérje átkarolta az *ü* ragyogó vörösét; míg a komor *o* sötétje mély árnyalatba vont a illanó hang-sugarakat. Az *l* betűk dallamosan lobogtak, mint a selyem zászlók; az *nd* csoportok a gordonka mély bűgását adták a velük összefogózott szavaknak; az *r* betűk rohanva peregtek, mint a koboldok dobpergése; a *g* zúgó ütésekkel kongatta a szavak ércét; az *s* hangok sirtak és süvöltöttek,

mint a kürtőbe szorított téli szélkölykök. Igazán, a hallgatók sokszor nem tudták: mikor szól a zene és mikor zeng külön a beszéd.

A Hegedűs kísérő muzsikája szárnyat adott ennek a daloló költői nyelvnek; s mikor az országot kereső ifjú megindult a ragyogó lépcsőkön fölfelé: úgy rémlett, a hangok és dallamok hullámozó árja sodorja magával.

A nemesebb szerkezetű emberek elragadtatva tapsoltak ennek a bűvös zenének. Sokan ámulva néztek össze: hát ilyet is tud ez a Bethlen László? A mese szimbolikus szépsége ünnepi érzést borított a hallgatók lelkére; igen, csakugyan igaz: a művész akkor jut el álmodott királysága utolsó lépcsőjére, mikor a halál kiszakítja megkínzott életét. Ez a művészek tragédiája. Csak halála után repülhet szárnyas lelke a csillagok közzé; élete: szakadatlan törtetés; keresés, vérhullatás, gyötrellem.

Szentkirályi Nóra, aki testileg ott ült a fecsegő herceg mellett, de lelkével végtelen távolságban repült tőle, úgy érezte, mintha a szíve nyilna kétfelé. Jobbnak, nemesebbnek kellett tudnia magát a László megszólalásakor. Óh, csak most siratta igazán elvesztett életét, tönkre jutott ifjúságát, amelyet hervadó virágul odadobott a percek embereinek; nem fonhatta örökzöld koszorúnak a halhatatlan homlokára. Sírt, befelé hullottak a könnyei, míg fehér keze remegve tapsolta hódolatát a diadalmas ifjúnak.

- Ugy-e szép? - kérdezte és igenlette profán ünneprontással a mosolygó herceg. - Egészen csinos. Herzig.

Nóra mintha szédítő magasságból zuhant volna hirtelen lefelé. Behúnyta szemét. Megfogózott a páholy könyöklőjében. A herceg szava úgy fájt neki, mintha erősen megütötték volna.

34.

Bethlen László mintha döntő rohamot indított volna az élet ellen, egy szörnyű átkarolással akarta sarka alá tiporni. Az első lépés a Siker éhségének lázával öntötte el: „Mindent nyerni, vagy mindent veszíteni - ezt írjuk föl ezer lobogóra.” Ezer lobogó alatt küzdött hirtelen neki-vadult akarata; mint a töprengések és gondolatok embere, kilendülve halott mozdulatlanságából, egyszerre félelmetes zúgással rohant előre. Egész komolyan világhírről ábrándozott s most ezt a hírt akarta szárnyára bocsátani. Egy versében azt írta: „Albion hajóján leng hírem lámpása, germán vértéseknek pajzsán ragyog képem, Oroszország haván kozák fúja nótám, szobrom tükröződik Hellász tengerében...” Akkor mosolyogtak a nagy szavakon még barátai is; maga sem hitt jóslata beteljesülésében; most? - eljutott a mindent merők jelszávához: semmi sem lehetetlen.

Csakhogy, mint álmodozó magyarnak, nem a reális élet sinjein futott vonata, hanem a levegőben.

Európa minden nagy városában volt egy megbízottja, aki koronként magasztaló, vagy fölfedező cikket irt irodalmi, szinpadí útjairól. Ez a fizetett reklám sok pénzébe került, de annyit elért vele, hogy pár év múlva rá terelődött egy párisi színházigazgató figyelme. Berlinből is lerándultak egyik-másik darabjának a bemutatójára; egyik embernek tetszett, másiknak nem. Baráth Mihály révén az amerikai magyarságot is szerette volna bevonni érdek-körébe, de a kiszakadt kivándorlók oly alacsony szellemi nívón imbolyogtak, hogy szó sem lehetett köztük eszméinek a népszerűsítéséről.

Az egész világ a demokratizmus jelszávéval rohant az arany után; elkésett prófétának tartották azt, aki „új, szellemi arisztokratizmus”-ról énekelt. A l'art pour l'art művészet, irodalom,

tudomány: meghalt, most a festő képei színekkel lázító propagandák, a költő versei irány-eszméket népszerűsítene, a tudomány a fizikai jólét kocsiját húzza. A színházak: közönséges gyári üzemek, amelyekben a napi fáradalmát felejtetni akaró tömeg jó pénzért mulat. Mert a mulatás, a feledkezés a fő. Könnyű, sikamlós, kacagtató operettek villanylámpája körül zibong, forr a fővárosi nép; csiklandó zenével és feszes trikóval lehet legkönnyebben kinyitni pénzesztárcáját. Aki most nagy gondolatok szikláját próbálja szinpadon görgetni: az vagy a közönsége, vagy a saját fejére ejti a monstrumot. Még az állami színházak is pangnak a szentséges hagyomány unalmas terhe alatt; aki közönséget akar fogni, az ne eressze hálóját mély vizekbe.

Mindegy! - makacskodott Lászlóban a dac. Megmutatom, hogy az igazi szépség észre nem vett Hamupipőkéje hercegisasszony-rangba lép, mihelyt a jószemű királyfi megjelenik. Ez a jószemű királyfi lett volna a megértő közönség, a szellemi arisztokráta szétszórtan rejtekező csapata. De nem nagyon jelentkezett.

Elszigeteltségével gögje nőtt. Olyan hegy tetején érezte magát, amely a belső erők dulakodása révén mind magasabban furódott az égbe, messze maga alatt hagyva törpe társait. Mi közeledünk a Naphoz, gondolta, de ti, többiek, eltemetkeztek a vakság völgyében.

Királyi, vagyis zsarnoki hatalommal uralkodott művészei, ahogy ő mondta: hangszerein. Egy szó botlás miatt vérig gúnyolt remegő nőket; egy makrancos vállrándítás, egy perc késés: elég ok volt az elbocsátásra. Összehangolta működő személyzetét bizonyos lelki és fizikai alapangra, hogy mikor esténként megszólal ez az élő zenekar: a legprecízebb együttesben vigye diadalra gondolatát vagy akarátát. Vele nem lehetett „okoskodni”; sem férfiszó, sem női könny föl nem ért hozzá. Megközelíthetetlen volt.

Évenként tizenkét darabot hozott színre. Ruhatár, díszlet: a semmiből; neki nem volt weimari hercege, sem Erzsébet királynője, hogy kisegítse, magának kellett mindent megteremteni. Bizony, a milliók apadoztak, mint a szaharai vizek a forróságban. De a gépezetnek nem lehetett megállani.

A szőke Madarász, aki ebben az időben szolgálta önkénytesi évét, rajongó csodálattal kísérte erőfeszítését. Pálmay üzent is tőle Lászlónak, hogy kész tapasztalatait az új színház érdekében gyümölcsöztetni; de László ridegen visszautasította. Nem kell.

- Ezek azt hiszik, az én színházam is kerítők tanyája lesz. Nem vallom, hogy a művészet és erkölcs ikertestvér; de tiszta köntössel akarok megállani céloim tetőjén.

Az idők futásával egyre súlyosabb lett vállain a teher. Nagy zökkenőn kellett átemelnie művészete kocsiját, hogy el ne akadjon. Örökös vívódás, veszekedés az anyagi kérdésekben; a más lelki hangolású részvényes urak csökönyösségének megtörése; lótas-futás a művészek érdekében; kopogtatás soha meg nem nyíló ajtókon; éji lázas tervezgetések, nappali sorvasztó számítgatások; tempótartás a száguldó napokkal; fakadozó költői ötletek eltemetése, újra előhívása, mikor rideg arccal beköszönt a Szükség - mindez lassan megörölte acél-idegét.

Vállalkozásának újszerűsége eleinte izgatta az emberek kíváncsiságát; később megunták, kikezdték, gúnyos szavakkal csapkodták reá a meg nem értés sarát:

- Ugyan, mit akar ez a levegőben láboló fiú? Az eget akarná bemeszelni? Olyan darabokat ád, mintha mindig áldott állapotban lévő asszonyokat szeretne szép gyermekek szülésére hangozni.

Zárkózott élete, szerelemtől tartózkodása bőségesen zúgatta vizével a pletyka malmát. A hiuságukban sértett asszonyok rajta köszörülték finom nyelvecskéjük kétélű törét. Bolondos egy ember ez a Bethlen László, mindig a Szépség evangéliumát darálja - és nincs szeme, hogy meglássa az élő szépséget. (T. i. Budapest asszonyait.) Micsoda férfi ez? Talán Homunculus,

mesterségesen készített lény? Vagy talán hiányzik valamije a boldogsághoz? Lehet. Hiszen Diamanto Ritta azt beszéli, hogy mikor egyszer...

Ugy látszik, a királyok barátnője a hétfátyolos tánc kudarca után gondoskodott kellő elégtételről is.

A férfiak még rosszabb nótát fújtak. Akinek a gyanús életű Pálmay volt két évig a „barátja” - hm, tudunk mindent. Csintalan dolgokat takarnak a Bethlen-ház falai. Ismerjük már az ilyen arisztokratikus életű urakat; tudjuk, mit jelent az a „szellemi hedonizmus”. Igen, igen. Csak azután a rendőrség ne üsse bele az orrát egyszer.

A „Göncöl Szekér”-rel való hű barátságát is furcsán magyarázták Bethlen Lászlónak. „Udvar tart” magának, szép fiúkból, hm. Értjük. Nagyon jól értjük. Az egyik már kimenekült Amerikába, bizonyosan égett itthon a kapcája. Hej, ezek a modernek, ezek az eszthéták...

László sokkal jobban el volt foglalva, semhogy meghallott volna valamit ezekből a káro-gásokból. És sokkal tisztább lelket örökölt, hogysem undok képet formálhatott volna magának az emberekről. Ő csak annyit érzett, hogy szárnyai vannak, míg a többiek a porban lábolnak. Ha ebből irigység támad: az csak az alsóbbrendűeknek fájhat.

Hanem a színháza lassanként mind csöndesebb, mind kongóbb nézőtérrel csúszott a lejtőn lefelé. A részvényes urak hamarosan kimentették magukat az érdekeltségből; tőke helyett drága kölcsönök kapcsolódtak a „műintézet” gépezetébe, ezek olyanok voltak, mint az óra finom szerkezetébe hulló parányi porszemek: egyszer csak megáll tőlük a kerék.

A színészek zúgolódtak, mert a fizetésüket hol elkésve, hol megnyirbálva kapták. Új írók sem nagyon dörömböltek már a kapun: a tantiemek magasra szökött higanyoszlopa csaknem null fokra szállt.

- Sülyed a hajó, - mondta valaki.

László meghallotta, előntötte arcát a vér: hazudik, aki mondja! Ez a hajó révbe ér, ha a felhőkig veri is a vihar a tenger hullámain.

Mondásnak szép mondás volt; de már senki sem hitt benne.

35.

A kis pattogó Gyárfás ekkor tájban készült e régen vajudó szindarabjával. Szatirikus mese-játékban süvöltötte ki a Habsburg-dinasztia ellen zúgó gyűlölete fölösleges gőzét. Pompás, figurás szólamokba göngyölte ősz magyar dühét, sarkantyúpengető haragját, dobpergés-szerű ropogással rakétázva végül a nagy igazságot: minden nemzet saját magának a boldogítója; egy test nem élhet fej nélkül, vagy ránőtt idegen fejjel. Pont.

- Megdöngetem a Burg kapuját, megzörgetem egy kicsit a két fejű sasos cimert, a szentségit neki! - pattogott a hegyesre pödört bajuszú szerző, balfelé köpvén egyet.

László elfogadta darabját és hamarosan kitűzte előadásra.

A jámbor közönség nem is álmodta, miről zeng a *Kakukvár* című bohózat. Minthogy olyan operett-forma címe volt, azonkívül bohózat: szokatlan tele színház várta a függöny szétlebbe-nését.

Megindul a darab, megy, gördül olajozott tengelyen, akár hegynek föl is. A színészek, maguk-hoz közel álló szerepet kapva, jókedvvel hajrázzák végig az ártatlannak látszó jeleneteket: míg az utolsó fölvonás folyamán ki nem ugrik a bokorból a nyúl. Kezdik megérteni a

célzásokat; a két ellenfél lárvája le hull, a sima, nyápic Wien és a robusztus, keményöklű, csontvágó eszű Magyar bontakozik ki a nagyérdemű közönség előtt. Hahó, hiszen ezek mi vagyunk, lobban föl a ráismerés jókedve a tömött támlásszék-sorokon; felzúg a villanyosáramot indító taps, tetszésmoraj hömpölyög végig a nézőtéren. És ami nem történt meg ebben a században: az utolsó fölvonást tomboló lelkesedéssel ujrátzatja meg a publikum.

Ez már nagy eset.

Az ellenzéki lapok vezércikkben köszöntik a szerencsés szerzőt és a komoly színház vezetőségét. Végre egy igazi szívből jövő kiáltás, végre egy bátor hang! Az elaltatott nemzeti öntudat fölriad a budai tapsokra, fölneéz a magyar koronás várra és üresen tátongó termeket, besötétített ablakokat lát. Hol van az egykori fény? Hol van az egykori zaj?...

A művészi eseményből hamarosan politikai botránykő lesz. Magyarországon oly furcsa szerkezetű az emberek füle és agya, hogy a legfinomabb szépséget, vagy legzengőbb igazságot is csak politikai kulcsra átírtan értik meg. Ezt az átírást pompásan elvégzik a lapok.

A rendőrség megmozdul. Kinyújtja csápjait a tomboló sikerrel vágató darabra. Kormánykörökben, aulikus csoportokban felszisszen a megbotránykozás: felségsértés, dinasztia- gyalázás! Elégtételt kérünk a kettős monarchia nevében.

A belügyminiszter hirtelen betiltja a darabot.

Most hullott volna az elaszott vetésre egy kis termékenyítő zápor - a szolgálalkúság szele elfujta. Vége.

László riadtan lőt-fut a rendőrségre, miniszterhez, kér, magyaráz, hiába. Nagyon komolyan vették a tréfát. Hamarosan végzést kap a minisztériumtól: színházát egyidőre bezárják.

- Az én színházamat? - kiáltott László csodálkozva. Hiszen a gondolat szabad. Sajtóban is elkeszergi az ember bánatát vagy vágyait s ha igaz: nem zárják érte börtönbe. Itt egy tréfás színdarabról van szó, amely nem sért, csak fájlal valamit; azt is kacagva. Lehetetlen, hogy törvénybe ütköző bűn volna előadása.

Hja, kérem - felségsértés, vagy dinasztia-sértés, ha nem nyíltan, elburkolva, annál rosszabb. Köszönje meg az úr, ha súlyosabb folytatása nem lesz.

A Világ-Színházat bezárták. Tagjai szerteszéledtek. Élni kell.

Bethlen László most vette észre, hogy emberek közt él; hiába repül: csak lerántják a porba. Mit tegyen? Vár.

De a kis paprika-mérgű Gyárfás elvágta háborodása léghajójának minden tartó kötelét és örült irammal repült a magasságba:

- Gyalázat! Az istenit neki, ha mondom: gyalázat! Rabszolgák országa ez az ország; gerinctelen, agyalágyult puhányok benne az emberek, a vezér-alakok! A kongó-néger angolul ordíthatja panaszát a kerek világnak: még pofon sem csapják érte. Magyarországon: pisszenni sem szabad. Egy idegen hatalom szívja századok óta a fajtám véré: elkiáltom, vagyis el-kacagom magamat: jaj, de fáj ez a vérveszteség! És egyszerre lakatot tesznek a számra. Mert a felséges dinasztia... óh...

Mondott még valamit.

László is lángot fogott: ezt nem hagyjuk annyiban.

Propaganda-előadásokat kezdett tartani. Először a vallásos egyesületekben, a Bethániában, nagyon istenes célzattal. Az embernek lelke van, ez az Isten darabja; ezt kell ragyogó

gyémántképen életünk drágakövébe illeszteni briliánsul. Ha ezt elejtjük, vagy elveszítjük, nem vagyunk méltók az életre.

Azután ment tovább.

Irodalmi társaságok asztalánál hirdette, hogy a szellem megnyilatkozása, az irodalom, oly szent és sérthetetlen, mint az istenség. (Nem mint a királyok.) Az ihletett költészet époly kinyilatkoztatás, mint a Biblia. Megszállatás nélkül nincs ható gondolat, termékeny gondolat nélkül nincs irodalom, irodalom nélkül nincs nemzeti lélek, nemzeti lélek nélkül nincs faj, nincs ország. Ahol az irodalmi szabadságot megsérti a szolgai politika: ott a nemzet lelkén ejtettek sebet. Amelyik nemzet állati nyugalommal tűri lelke meggyilkolását: az meghalt, mielőtt élt volna.

Ment tovább.

Társas összejöveteleken (ahova eddig soha nem járt) szivbe markoló szavakkal támadta meg közvetlen közelből az embereket: a németnek van hazája és van nemzeti öntudata, van becsülete; az angol oly kényes erre a faji becsületre, hogy egyéniségét kész érte feláldozni; a franciának a Gloire fehér zászló, amelyen nem tűr meg porszemnyi pecsétet; az olasz Rómában a világ szívéét érzi, amely millió és millió olasz szívből nőtt eggyé és naggyá; megbántása: millióknak egyéni sérelem... A magyarságnak van ezeréves hazája, ezeréves lelke; hazáját eladta egy másik hatalomnak; jó; de a lelke megmaradt! Most, mikor ez a független lélek elsirja a maga igazát: a testi kéz üt reá! Tehát önmagunkat vágjuk arcul. Hallottatok ilyet a világtörténelemben? Volt a földnek oly döglelkű szklávja, rabszolgája, aki zsarnok uráért odadobta volna a maga lelkét? Nem volt! Csak egy van - itt él a Duna, Tisza mellett. Úgy hívják: magyar.

Ez a hang még a pillangó-lelkűeket is megdöbbenetette. Mert László nemcsak az ajkával, a szívével beszélt. Most érezte legelőször magába zártan egész megostorozott fáját; ez a kis színházi baleset váratlanul feltornyoztatta én-jében az ezeréves magyarságot. Izgatott hangulata tüzesebbé tette szavait, s a meggyőződés félelmessé páncélozta hirdetett igazságát.

Sokan igazat adtak neki. Sokan azt mondták rá: forradalmár.

Forradalmár?

Jó. Ha kell, az vagyok. Én a Szépért szálltam szellemi tusára; nem sértettem meg semmi földi érdeket; a pénz, a hatalom mellett még eddig jámbor nembánomsággal mentem el. De ha így is kiűznek fészkeimből: visszaütök én is. Majd oda nyujtom ki kezemet, ahol féltett kincsetek lappang. A tömeget lázítom ellenetek, ha kell - pedig ezt a rabszolga-csoportot igazán utálok.

Igy jutott Bethlen László egyéni sérelmeinek a hidján nemzete százados fájdalmához.

Kezdette belátni, hogy a magyar függetlenségért lobogó Gyárfásnak van igaza. Mikor a politika kész megfojtani a fajok örök életét jelentő irodalmat, akkor nincs más hátra, mint elkiáltani és valóra váltani a Pascal gondolatát: az igazság erő nélkül ellentmondás, mert mindig vannak gonoszok; az erő igazság nélkül vétek, tehát össze kell kötni az igazságot és erőt, és ki kell mondani, hogy ami igazságos: az legyen erős, ami erős: az legyen igazságos.

Honnan veszi erejét az igazság? Az egybehangolt tömegtől. Amit százezrek vagy milliók vallanak és üvöltenek: az erős, mint az igazság.

Lelke leszállt elszigeteltsége elefántcsont tornyából és a tömeg fölött kezdett repülni, hogy meglássa és felizgassa.

Ebben az időben választotta meg Gyárfás Endrét az alföld egyik ösfüggetlen kerülete képviselőjévé. A *Kakukvár* szerzőjét kis forradalom számba menő lelkesedéssel vette vállára a nép, a Tömeg, amelytől Bethlen László annyira irtózott. A mámoros választó polgárság megverte a

kormánypárti jelölt korteseit, azért a csendőrség a nép közé lőtt, egy ember meghalt, sokan megsebesültek. Ebből irtózatos kavarodás támadt a parlamentben; két hétig nem birt szóhoz jutni az egyesült ellenzék pokoli zajától még a ház elnöke sem; csak a csengő csengett szakadatlan, halotti jel gyanánt. Interpellációk tömege zúgott, tintás üvegek röpültek a miniszterek felé; az elnök kénytelen volt a parlamenti őrseget mozgósítani, szigorított házszabályokra támaszkodva, karhatalommal vezettette ki a nemzeti függetlenség megbőszült tigriseit. A vihar vége az lett, hogy a belügyminisztert lesodorta a bársonyszékről; utolsó tollvonásával azonban megsemmisítette a Világ-Színházat; visszavonta engedélyét.

Ezzel új viharok magvát vetette el.

Gyárfás most már a parlamentben zúgatta parittyaköveit, homlokon cserdítve sok rettegett Góliátot: magát a szentséges és sérthetetlen Udvart is, amelynek magyar vért és lelket áldoznak az új boncok, mint egy ósdi bálványnak. Megvonták tőle a szót, rendre utasították, mentelmi bizottság elé kergették, bírósággal fenyegették - hasztalan. Gyárfás remekül, rekedés nélkül kukorékolta tovább hajnalébresztő énekét. Az egyetemi ifjúság liberális része zengő tüntetést rendezett mellette; a tüntetés néhány ifjú megkardlapozásával végződött. De *Kakukvár* állott, halhatatlan.

Lászlót a színházának elvesztése megvadította. Úgy érezte, mintha kirántották volna alóla a földet. Igaz, hogy ő Szárnyas Embernek született, a levegő az eleme, de most mégis a porban akart tovább loholni, igazsága felé. Részvényesei cserben hagyták, színháza fölszerelését elárverezték, a pusztaszínpad vak szem gyanánt meredt reá; hajdan belőle a megszépült Élet sugára villogott.

Lázás hajrával vetette magát a könnyen hangolódó tömegre. Népgyűléseken óriási botrányfákat növesztett sérelme kis magvából, nemzete arculcsapásának tüntetve föl a szabad szó, az igaz gondolat megfojtását. Az ellenzéki politikai pártok ideológiájával hirdette, hogy Ausztria elnyeléssel fenyegeti nemzeti létünket. Mint a hamelni patkánybűvölő, édes sipolással csalogat bennünket a pusztulás vize felé, hogy belefúlassza jövőnket. (A hasonlat nem valami hizelgő volt a magyarokra; sebj, tapsoltak neki.) Az a legnagyobb aljasság, hogy az idegen Bécsnek ebben a magyart ölő hóhérmunkájában született magyarok, ugynevezett „történelmi nevek” segédkeznek. El kell seperni őket a föld színéről, a gazdájukkal együtt. A kuruc nóta azt dalolja az osztrákkal szövetkezett labancokról; „Vágd tehát még a magyart is társaságában!” Vágd tehát az osztrák-udvarhoz húzókat, ha magyar tejet szoptak is!

A tömeg, mint a vörös posztótól megvadult bika, öklelőzve kapálta a port és vak bömböléssel száguldozott kis körbe szabott arénájában. Messziről már közeledett a toreádor; kezében éles kard...

A rendőrség kezdte figyelni a Bethlen László mozgolódását.

36.

Az Élet és a sorsok főrendezője, a jobb név híján Véletlennek keresztelt titkos hatalom, sokszor igazán művészettel tudja halmozni az eseményeket, bizonyos drámai, növekvő tempót adván az egymásra következő jeleneteknek.

Igy volt most is, a László esetében.

Ez időtájt régen lappangó titok bukkant Pesten napvilágra. A rendőrséghez titkos följelentés érkezett, hogy a Császár-fürdő bizonyos helyén tilalmas összejövedeleket tartanak kis és nagy urak, akik a szerelemnek egyik görögös fajtát kultiválják. A titkos rendőrök épen egy pazar

ünnap fényében lepték meg a különös szektát; híres írókat, nagy politikusokat, kétes egzisztenciákat, úgynevezett „szép fiúkat” kerítették ottan horogra. Mivel azonban az orvosi tudomány azt tartja, hogy ez a szenvedély *betegség*, éppen művészi hajlamú férfiak betegsége, s minthogy a büntető törvények sem faragtak reá világosan intézkedő paragrafust: a „beteg” urakat kihallgatták, megintették, felügyelet alá helyezték bizonyos időre, és aztán vége. Maradt minden a régiiben. Azt ellenben a rendőrség sem akadályozhatta meg, hogy egy és más ki ne szivárogon a hírhedt társaság dolgaiból. A közönség éhesen falta a pompás botrány minden mozzanatát, meghömpölygette szájában a híres neveket, jól mulatott egyik nagy hírű közéleti férfián, aki éppen az Erkölcsmesítő Társaság megalapítója és az Elzúllott Fiala Leányok Otthonának az elnöke volt. Nincs az élet humor nélkül!

De más itt a fontos.

Pálmay úr, az elegáns, a finom, a párförmös macrau (ahogy Párisban mondanák), a „félvilági úr”, ahogy Pesten mondják, szintén volt szerencsés ott lenni azon a nevezetes szerelmi ünnepélyen, és volt szerencsés a rendőrség előtt kihallgatáson megjelenni. Minthogy az internacionális rendőri nyilvántartásban már többször fordult elő jól csengő neve, hozzá még Londonban, Párisban (talán éppen a Readingi fegyház balladája költőjével kapcsolatosan): most a kihallgató rendőrkapitány részletesebben bocsátkozott elfolyt szép ifjúságának a taglalásába. Szóval: tövéről hegyére kikérdezte görögös szenvedélyének történetét. Pálmay úr a szokott eleganciával sorolta föl az ókor, középkor és újkor mindama nagy emberét, aki vele egy hajóban úszott; hivalkodva villantotta meg kiváló magyar ismerőseit és barátait, s véletlenül Bethlen Lászlót is, akinek pár évig élvezte vendégszeretetét. Nem tudni: àpropos vagy bosszúból hivatkozott-e reá, elég az hozzá: a rendőrtisztviselő úgy értette, Bethlen László úr is „egy hajóban úszik” Pálmay úrral; s fölírta nevét a bélyegesek közé.

Pálmay úr azután, hogy bekötözte sebeit, és hogy művészi hypertrophiájának is hódoljon: nőül vette Somlay Corneliát, az elaggott híres művésznőt, aki állítólag a javakorabeli Heinek is volt ideálja. Perverz fantáziáját kellemesen izgatta az a tudat, hogy oly kertben tépdess - igaz - már hervatag virágokat, ahol a diabolikus nagy Henrik keze is járt. Egy budai villában élte vén asszonyok nyarabeli mézesheteit a járni sem tudó művésznővel, aki a halál árnyékába jutott lelkek nymphomániájával fogadta a délceg úr gyöngédségeit.

Bethlen László, szegény feje, míg a megsemmisített Világ-Színház újra támasztásáért vitt ezer csatát, nem is álmodta, milyen finom korpa közé keveredett. A rendőrség listáján úgy szerepel, mint a homályos multú és csatakos jelenű Pálmay „barátja.”

Egyszer csak idézést kap a rendőrségre.

Nem érti, mi baja lehet ott? Fölmegy.

A rendőrtisztviselő értesíti, hogy névtelen följelentés érkezett ellene. Állítólag éjszakánként botrányos, erkölcstelen jeleneteket rendez budai házában; híre kiszivárgott s roppant izgatja a környékbéli tisztességes családokat. Azután: állítólag tiltott pornográf fényképeket vásárolt volna egy pozsonyi fényképésztől, s ezeket a képeket nyilvánosan mutogatta. Mi ebben az igazság?

Bethlen Lászlóval egyet fordult a világ.

Ő, aki a tiszta lélek és tiszta test fájdalmas dicsőségét szerezte meg magának, akármilyen balhit vagy rögeszme folytán, az nem fontos, ő - ilyen piszkos gyanú sarával van megdobálva! Ez már sok.

Először nem is tudott mit mondani. Ilyen kérdésre nem voltak szavai. Csak nézett a rendőrtiszt ravasz szemébe, hosszan, sokáig, míg össze nem futott előtte az arc valami fényes szür-

keségbe. Megszédült. Megfogózott székében, fejét lehajtotta, hogy az elhagyott vér visszatóduljon belé. S mikor összeszedte magát, ezt mondta:

- Erkölcstelen jelenetet soha nem rendeztem, sehol. Pornográf képeket soha nem vettem... (most villámlásszerűen becsap emlékezetébe a Pálmay fondorlata, mikor ilyen fényképeket hozott neki Párisból) azaz hogy... én nem vettem... látni láttam, de soha nem vettem. Itt valami alattomos bosszút sejtek -

A rendőrtiszt hirtelen azt kérdi:

- Ismeri ön Pálmay Róbertet?

Lászlónak fölnyílt a szeme. Pálmay? Ahá - most már kezd a köd oszlani.

- Hitet teszek rá, hogy ez az ember a névtelen följelentő.

A rendőrtiszt gúnyosan mosolyog:

- Hiszen jó barátja önnek.

- Nekem? Soha nem volt.

- No, no. Évekig éltek együtt.

- Honnan tudja?

- Pálmay maga vallotta.

- Hát ez - nem értem. Pálmayt kihallgatták ebben az ügyben?

- Az már nem tartozik a dologra...

- Galádság, - mondja László.

- Most csak az a fő, hogy kiszolgáltassa a birtokában levő pornográf képeket...

- De ha mondom, hogy nincs! - kiáltott László idegesen.

- Azt nem lehet előre tudni. A házkutatás majd megmutatja.

- Házkutatás? Nálam -? Hogy merik az én lakásomat... hát Európában élünk?

Felugrott és reszketett izgalmában.

- Kérem. Ön ellen izgatásért is megindult az eljárás. Több népgyűlésen olyan szavakkal illette a kormányt, még az uralkodó házat is, hogy azért felelnie kell. Ez majd a bíróság előtt folyik le. Most csak figyelmeztetem: óvakodjék minden...

Lászlóból kitört a keserűség:

- De hát kinek néz ön engemet? Ki vagyok én, hogy ilyen börtönviselt ember módjára kezelnek? Minden alávaló rágalomnak hitelt ad a rendőrség - és bizonyíték nélkül tör pálcát ártatlan felett -? Hát én ezt -

Egy civilruhás nyitott be, kis csomagot adott át a tisztviselőnek s valamit mondott neki halkán, Azután ránézett Lászlóra s kiment.

A rendőrtisztviselő mosolygott:

- Itt van a bizonyíték.

Odanyújtotta Lászlónak.

Azok közül a ledér képek közül valók voltak, amelyeket Pálmay lopott be az asztalára. Úgy rémlik: ő tűzbe dobta azokat; de lehet, valahol elrejtették a többi.

- Ez a házkutatás eredménye, - mondta szárazon a rendőr, - az ön lakásán találták.

Ezt nem én szereztem, ezt Pálmay hozta! - kiáltott László lelkében a tiltakozás. De hangba nem buggyantak gondolatai; valami összeszorította a torkát; szégyen, vagy fájdalom, nem tudta maga sem. Csak az arca lett halálsápadt, s oly hideg a koponyája, hogy az ajka dideregve reszketett belé.

Megsemmisülten tántorgott ki a rendőrség épületéből.

37.

Ettől a naptól fogva kezdődik Bethlen László tragédiája.

Olyan piciségből támadnak a leghalálosabb dolgok, mint a falvakat temető lavinák egy marék hóból.

Nem érezte magát tisztának. A ledér jelenetek rendezésében csakugyan része volt; igaz, hogy ő tiszta művészi szemmel nézte az egészet; de hiába - a világ előtt ennek a meztelenségnek más neve van.

Azok a képek? A Pálmay sátáni játékának eszközei. Már hiába mentegetőznék, hiába tisztázná magát alóla - a rendőrség el nem hiszi. Meg van bélyegezve. Erkölcstelen. Szemérem elleni vétséget olvastak a fejére.

Leüsse Pálmayt? Megerősíti a piszkos gyanút: csakugyan volt köztük valami, egyik a másikra vallott, összevesztek és Bethlen úr leütötte Pálmay urat...

Nem, nem.

A megrémült Teréz néni még rosszabbat sejtett a valóságnál: ijedőre tágult szemével egyre kérdezte, koporsóból hangzó hangjával egyre idegesítette: mi történt? miért jártak a szobákban titkos rendőrök? Csak nem keveredettél valami összeesküvésbe?

Óh, hol vagy, lelkem régi tisztasága, érintetlensége? Létemnek az alapja rendült meg elvesztéssel. De hát elvesztettem? Nem, nem igaz! Most is csak az vagyok, aki tiz éves koromban voltam. Hiszen még a nőt sem ismerem... Hát akkor miért -?

Ez a vak véletlen derékba töri szépen indult pályámat és soha nem érem el álmaim tetőjét, soha nem leszek édes anyám büszkesége.

Ilyen gyöngye volnék?

Hiszen az igazság épen erejénél fogva igazság. Ha igazam van, erősebb vagyok az egész hazug világnál. Hát kétségbe tudtam esni ilyen semmiségért? Hiszen ez olyan, mint mikor a repülő galamb szárnyából kihúll egy pehely, meg sem érzi, repül tovább! És én lezuhannék magas utamról ilyen semmiségért? Nevetséges. Szomorúan nevetséges.

Akarata, mint a trónját vesztett király, régi fenségével ígézte volna alattvalóit, de ezek a lázongó és vad idegek nem adtak rá semmit, a maguk táncát táncolták tovább.

Nincs a kicsiknek nagyobb örömük, mintha nagyokat látnak kisebbedni. Azok az irigyek, akik fojtott dühvel nézték emelkedését, most tapsoló cintányérrá válva csengették bosszúérzetük indulóját: hahó, a nagy ember hanyatt esett, a szent ember besározta magát, az okos ember bolondot csinált, milyen elégtétel ez nekünk! Jertek, dobáljuk meg kacagásunk kavicsaival, tanítsuk meg arra a dalra: a fák nem nőhetnek az égig!

Az alattomos rossz hír, mint a kósa kutya, minden udvarba beosont, halkan elugatta a maga undok gyanúját és inalt tovább. Az ugatások nyílt ajtókra találtak és a lompos kóbor kutyának igen nagy lett a népszerűsége. A férfiak nőkké, a nők szajkókká válva, a fáradhatatlanság örületével kajdácsolták: igen bizony, úgy van, Bethlen László úr is belekeveredett abba a kompániába, amelyik a Császár-fürdőben tartotta szerelmi ünnepéyleit; na, ezután mivelünk is szívesen fogna kezét, ha - nyújtánánk neki. Jól van, úgy kell a felfúvalkodott kalandornak; belepottyant egy nagy palotába, milliókba (Isten tudja, mi révén), már a hercegeknél kezdődött neki az ember, most oly kicsi, mint Kolibri Jóska, még annál is kisebb.

László nem hallott ezekből a hangokból semmit és mégis szörnyen fájt lelkének. Mert fantáziája, ez a megsebesült fényképező gép, kolosszális mértékben és örült összevisszaságban dobálta tudatába a leghihetlenebb képeket.

Ha ment az utcán, a szembejövő emberek közömbös arcát nyughatatlan képzelődése a legbizarrabb gonosz, alattomos és vad állati arcokká festette át. Hiúz szemeket látott, róka ravaszságok fintorgató vonalát a szájak szögletén, veszett eb-harapásra nyílt agyarak csattogtak rá, s érezte a ki nem mondott, de elgondolt aljasságok görény-szagát.

Urísten, hát csakugyan bűnös vagyok én?

Régi, nyugalmas éjszakái a középkori inkvizíciók kinkamaráivá rettenetesültek. Lábánál fogva akasztották föl röhögő hóhérok, vagy szegekkel kiveret hordóban görgették alá nagy hegyek tetejéről. Folyton üldözésekkel vivódott, mindig menekülnie kellett és nem bírt megmozdulni. A halálfélelem hideg veritéke csorgott homlokáról, mikor fölriadt rémlátomásaiból.

Dehát mi történt énvelem?

Nappalait a távolról fölremlő Szegénység koldus-csapatai nyugtalanították. Vagyona jó részét a színházába ölte s az összeomlott vállalat maga alá temette jövőjét. Ki tudja, meddig borul rá védő szárnyaival a budai ház úrnőjének jószelleme? Hátha egyszer a halott is beáll a vádaskodó élők sorába? Akkor elveszett.

Újra megerősítette magát. Ej, micsoda rémlátó vagyok én? A temetőben, saját árnyékától, vagy a fejfától megijedt gyermek nem szaporázza lépteit oly szivdobogva, mint én. Mitől rémülhettem meg annyira? Az a névtelen följelentés ocsmány bosszú, egy tehetetlen gazember végső rugása, árthat ez nekem? Ha egy percig rám esik a gyanú árnyéka: már bukott ember vagyok? Ijedező keringésemmel magam adok lovat gonoszaim alá. Ha futni kezdek, a legelső gyerek rám kiálthatja: tolvaj! Nyugalom, nyugalom. A sok szerencsés nap után oly váratlan ez az egy szerencsétlen, hogy elvesztettem a fejemet.

Hogy más sinre váltsa gondolatait, régi nagy tervei kidolgozásába merült. Egy hatalmas drámai trilogia szunnyadt lelke tengerének mélyén, azt szerette volna kibuvárolni, napfényre hozni. Bezárkózott szobájába; inasának és Teréz néninek kiadta a parancsot: nincs otthon senkinek; ne háborgassák. És rá akarta csavarni akaratát erre a mély gondolatra, hogy fölhozhassa lelke tárnájából; de a legszebb munka közepén, hirtelen valami sejtelen suhant át agyán, (közelgő viheder a szellemek bányájában) - az akarat tartó lánc megpattant, elszakadt s a feleúton járó hatalmas tömb visszazuhan a mélybe. Kezdhetette megint elől.

Újra érezte egyéniségének kettészakadását. Egész tisztán látta egyvoltában az ellentétes kettősséget: egy leányosan szelíd, álmodozó én olvadt össze benne egy nyughatatlan, viaskodó és rémledező férfi-énnel. Eddig a női rész volt erősebb, most a férfi rész akar minden áron uralomra jutni. S ez a feltörő, gyávább energia eddig nem sejtett felhőket, ködöket hömpölyget magával; az eltemetett bűnök takaró ködeit. Ez a rész volt az, amely a hír minden levélrezenésére megriadt, börtönt és gyilkosságot, halálos szégyent és mélyre zuhanást kiáltott.

Nagy szüksége volt barátaira. A szőke Madarászt csaknem mindennap fölkereste. A boldog szerelem csolnakán ringatózó fiúnak elpanaszolta képzelt sérelmeit:

- Mint a fekete lovasok falkája, úgy von gyűrűt körém ennek az aljas városnak a lelketlensége. Micsoda hajsza egy pár szép szó miatt! Hogy gyűlölnek, amiért merészebbeket álmodtam, mint ők. Aki egy fővel kimagaslik közülök, annak mindjárt készek levágni a fejét. Csakhogy én is itt vagyok.

Madarász, aki szerelmében a lehető legszebb és legjobb világot érezte maga körül, ámúlva hallgatta rémledező, sötét szavait. Hogy lehet valaki ennyire fekete szemüvegű?

- Barátom, úgy látszik: beteg vagy. Nem ismerek rád. Hipochondriába estél - „elefántnak nézed a szunyognyi bajt”. Eredj ki a szabad levegőre, eredj ki a Hűvösvölgybe pár hétre, hadd fújja ki fejedből a friss reggeli szél ezt a sok áporodott gondolatot. Vagy - ez talán még jobb: - add oda a szivedet egy jó kis lánynak cserébe; olyan szépnak látod a világot, mint én.

László zokon vette, hogy a szőke Madarász, aki eddig föltétlen famulusa volt szellemének, most ilyen atyáskodó hangon oktatgatja. Hm, kis ember, szűk elme, gondolta magában; te sem látnád meg az Embernek Fiát.

Otthagyta.

Ment Orgován Gáspárhoz.

Az örökké embereket formáló szobrász nem hogy csitította volna barátja lázongását, még tódította:

- Csak most veszed észre? Gazemberekkel és röfögő disznókkal vagyunk körülveve. Fáj nekik a más becsületessége és tisztasága, becstelenné szeretnének tenni mindenkit, és besározni. Legjobban teszed, ha ügyet sem vetsz rájuk. „Szunyogok; szőnyeget nekik.”

Ettől nem lett könnyebb a lelke. Ment tovább, Gyárfáshoz.

A *Kakukvár* hirhedt írója, felérve vágyainak első csucsára, kis istenképen forgatta maga körül a világot.

- Ugyan mit törődöl velük? Marnak? Kutyának az a szokása, hogy minden haladót megugat, a futónak pedig sarkába kapkod, mert azt hiszi: előle szalad. Rugni kell rajtuk egyet és menni tovább. Ez a kis incidens megfizethetetlen reklám mindakettőnknek. Meglásd, szerencsénk tengelye lesz.

László keserűen mosolygott:

- Úgy látszik, a Szerencse istennője mindig elejt egy embert, mikor egy másikat fölemel. A te darabod engem levágott, téged magasra vitt. Ha jól meggondolom, egész szerencsétlenségemnek az a szindarab a forrása.

Ez meg Gyárfásnak esett a mellére:

- Ugyan, hogy mondatsz ilyet! A színházad bezárását csak nem veszed katasztrófának? A folyó annyi ágba szakad, ahány akadály áll útjába; de a vize csak növekedve hömpölyög tovább. Nyithatsz te még három új színházat is. A művész olyan, mint a mesebeli sárkány: ha egy fejét levágják, hét nő helyébe.

Könnyű neked, gondolta László. Nyeregben vagy. De az én vállamon emelkedtél oda, azt ne felejtjük el.

Rossz szájjal húzta be maga után a képviselő ajtóját. Nem volt már békés sem magával, sem a világgal. A világgal azért nem, mert magával állott emésztő harcban.

Csakhogy ő ezt nem tudta.

Ekkortájban történt a következő eset.

Bethlen László megy az utcán, céltalanul. Rossz álmú, vagy álmatlan éjeinek rontó szellemét viszi nyakában. Nem kifelé néz a világba, hanem lelkébe, befelé. Madarásznak a multkori mondása kavargó lázas fejében: „Add oda a szivedet egy jó kis lánynak cserébe, olyan szépnak látod a világot, mint én...” Hm, jó is volna. Ez még az egyetlen erőssége, hogy nem görnyedt a nő emésztő hatalma alá; ha itt is kaput nyit az ellenségnek, akkor igazán írhatja sírfeliratát.

- Jó napot, uram! - csendül rá valami kedves hang. Felriad, idegesen kapkod a szemével: egy szép, sugár nő áll előtte. Ráismer: Diamanto Ritta.

- Olyan elmerülve ballag ezen a zajos utcán, hogy szinte balesettől félti az ember. Hogy van?

Friss, jókedvű, jószívű hangok simogatják a fiú arcát; eleinte furcsa szégyenérzettel öntik el, azután megnyugtatták, lecsöndesítik. Olyan jó nyári zápor hatással van rá, lelke tikkasztó kánikulájában.

Ritta őszintén sajnálkozik a Világ-Színház bezárásán; olyan szép, nemes, artisztikus vállalkozás volt; persze, az ilyenekben botlik meg leghamarabb a Rend csizmája. No sebj. Lázár is feltámadt, a halott színházak sem alusznak örökké a Törvények sirjában. Már azt forgatta a fejében: odaszerződik, talán vették volna a táncának is valami hasznát. És éppen most terítik rá a vizes lepedőt. Igazán kár.

- Hát a nőktől fél-e még? - kérdi huncut hirtelenséggel.

László elpirul. Előtte áll az a színes éjszaka; a Ritta-Potifárné csábító szépsége s a maga életterlen vonakodása. Csakugyan komikus lehetett a szemérmes József szerepében. Vagy nem? Ördög tudja. Egy bizonyos: akkor is ura maradt akaratának. És ez a fő.

Belemelegednek a beszédbe; a perc kedvessége felejteti az élet nyomorúságát.

Meghitt közelségben mennek egymás mellett, párhuzamos léptekkel, egy ütemre. Mint az összehangolt lelkek.

Az utca másik oldalán kilebben egy boltból a Szentkirályi Nóra elegáns alakja. Meglátja a két embert. Valami gonosz szellem hirtelen azt sugja fülébe: lásd, ott megy Bethlen László a szeretőjével. Ezért a nőért bánt veled úgy, mint egy cseléddel. Ez rabolta el a te szived eljátszott boldogságát...

Keserű érzés rándítja össze arcának idegeit, menne tovább, de nem ura akaratának. Az ellenkező irányban haladó pár visszafelé vonja.

A szeretője! - ez a szó lángol föl agyában, s oly tűzbe borítja vérét, hogy a szíve harangja félre ver. A szeretője! - sziszegi körülte a suhanó ruhák-keltette szél. A szeretője! - villan szemébe egy színlepről az ádáz piros szó. A szeretője! - zengi a robogó fogatok utcai lármája. Ott megy Bethlen László a szeretőjével...

Szentkirályi Nóra porig alázza magát előtte, pedig lelke tisztasága királynővé koronázta, egy királynő könyörgött szerelméért. És most, egy kalandornő viszi magával, mint a forgószelet a falevelet. Azért égeti el ifjúságát, annak bontja ki fényes lelkét, ha ugyan a vakok ráérezhetnek a napragyogásra.

Ugy összeszorult a szíve, hogy a szeméig sajgott - könnyek ültek szempillájára.

De az a láthatatlan delej, amely hármójukat összekapcsolta, csak sodorta magával. Ugy húzódott utánuk, észrevétlen, mint a távoli második árnyék.

László pedig egyre nyiladozóbb szívvel lépkedett a híres asszony mellett. Valahogyan kitisztult a kedélye, a nagy barna felhők leszálltak a horizon alá; élvezte, mit a perc ád.

Elhaladtak az Egyetem előtt, kiértek a Kálvin-tér zajába. Hogy elszigetelődjenek a vágató élet forgatagától: megálltak a Danubius szobor kőteraszán. A víz halk morajjal csobogott a kőember lábainál; a nagy medence pici vizhullámokat villangatott föl a bele hulló vízcseppek után; mintha roppant magasságból apró légtornászok ugráltak volna fejest, sűrű csapatokban a vízmedencébe. Köröskörül villanyosok csengettek, kocsik robogtak, autók búgtak, emberek menekültek a kereken járó halál elől. A Kálvin-téri öreg templom órája hatot ütött.

Nóra is megállt. A tér egyik hirdetőoszlopa mellől nézte a vidáman csevegő két embert. Figyelte minden mozdulatukat, arcuk minden moccanását; ajakuk formálódásából szerette volna kiolvasni a mondott szavakat is, mint a siketnémák szokták. Láttá, érezte, hogy nagyon jól vannak egymással; ez a vidám délután bizonyosan sok bűvös órának a hétköznappja.

És akkor az örök nő féltékenysége, tehetetlen bosszúvágya szörnyű gondolatokat vert föl lelke vadonából. Valami átokféle bugyogott a torkába, kimondatlanul, de az ajka mégis remegett a szavakba nem testesült gyűlölettől:

Érje csapás, szerencsétlenség ezt a győzelmétől mámoros asszonyt; csonkuljon meg világcsodálta szép teste, hogy ne vihesse többé közszemlére az ámulások és imádások muzeumába. Csufoljon el az arca, rokkanjon meg nádszál termete; valami ismeretlen betegség roncsolja össze alabástrom bőrét, amellyel meg tudta fogni ezt a nőgyűlölő Apollót is. Haljon meg életében az élet számára s önmaga elformátlanodott koporsójaként hordozza magában régi szépsége halottját - feltámadás reménye nélkül. Amen...

Gyűlöletének, átkának minden mérgét könnyes szemébe gyűjtötte össze, hogy szuggesztív hatalommal vetítse rá a diadalmas nőre. Át akarta égetni tekintetével, sebeket akart égetni a testén, hogy a lelkéig fájjon. Az örültek monomániájával csodát imádkozott a kegyelmes véletlentől - szégyenítse meg ezt az asszonyt diadalma teljességében.

Szentül hitte, hogy Ritta a Bethlen László legelső szeretője... Az ő jogának kegyetlen bitorlója.

Vidám kacagás gyöngyözött át hozzá a szobor mellől - Ritta mámorosan kacagott. Éppen búcsúzóra nyújtotta kezét a férfinak - talán ép a következő találkozás idejében állapotak meg; László lehajolt és csókot lehelt a keztyűs kézre. Ritta hirtelen hátralépett, hogy megforduljon és menjen tovább.

Ebben a pillanatban egy zajtalanul suhanó autó repült át a téren. A vigyázatlan táncosnő háttal ép elébe toppant - egy feszült és rémes szemvillanás - László kiált, megragadja a halál sodrába szédülő szép testet - a roppant gép elvágat, sodorja Rittát és magával rántja. Elvágódik a kövezeten; selyem ruhája sikoltva hasad szét. László halálsápadtan karolja föl - nem tudja: él-e, hal-e? Viszi a közeli autóba, befekteti és rákiált a sofőrre:

- Gyorsan, a kórházba!

Az összecsődülő tömeg nem tudta a száguldó autót megállítani, a rendőr hasztalan kérdezi a számát; odavan. A másik autó pedig vágat a Rókus-kórház felé.

Mindennapi tragédia.

Nóra ajka, szeme nyitva maradt; egész alakja mintha kővé vált volna a szerencsétlenség pillanatában. Ah, hát a gyűlölet érc akarátának van távolba hatása? Ezt nem is álmodta. Mert holt bizonyos, hogy az ő imádkozott átka szédítette azt az asszonyt a rohanó gép elé. Megsebesült? Vagy meghalt -? Óh, csak maradna életben; de nyomorékon, hogy százszor haljon halált.

Megrázkódott, mintha villanyáram érte volna. Ideges feszültsége megpattant, ernyedőre lazultak merevült izmai. Elalélt, mintha nagy szerencsétlenségből szabadult volna meg. Eliszonyodott előbbi magától - hát ilyen átkos hatalom birtokosa? Mint a régi korok boszorkánya: szemével tud verni? Félelmetes érzés. Összehúzódva vánszorgott tovább. Eleinte a kórház felé vonta valami - bizonyosságot szeretett volna tudni. Azután hirtelen visszatért arra az útra, amelyen idáig jutott.

Az elájult Rittát megvizsgálták a kórházban. Zúródásokat találtak a testén, de nagyobb szerencsétlenség nem történt vele. Talán a ruhája mentette meg, feláldozva magát úrnője épségéért. Vagy talán a László gyors mozgulata kapta el a haláltól? Elég az hozzá, nem lesz béna, nem lesz nyomorék.

Magához tért. Kérte, vigyék haza. László az orvos engedélyével elszállította.

Rittának különben jó reklám volt ez a baleset.

A lapok szenzációs cikkekben irták le az idegrázó jelenetet. Színesen festették meg a délutáni nap nyugalmaiba bevágódó hirtelen rémületet, amely a Kálvin-tér nyüzsgő robaját egy percre megállította. Kiemelték a Bethlen László férfias bátorságát, gyors elszánását; bizonyos, hogy a művésznő neki köszönheti életét.

László ideges nyugtalansága, mint villámütéskor a felleg, egy időre szétszakadt. Kikapcsolódott öntudatából a saját szerencsétlensége, mert másnak a bajával volt elfoglalva. Naponként ellátogatott a gyöngélkedő Rittához, aki inkább az ijedtségnek, mint a zúródásoknak volt betege. A szerencsétlenség közelebb hozta őket egymáshoz. A nő nagyon szerette volna háláját kimutatni megmentője iránt - mert annak tekintette - s minthogy László jó szónál nem fogadott el egyebet, oly gyöngéd, oly kedves akart hozzá lenni, amilyen - még ahhoz az illető koronás úrhoz sem volt annak idején. A férfinak jól esett ez a hála; a döntő pillanatok szokták megmutatni az ember igazi valóját, a legbelsőbb magvát, ha szabad mondani; Ritta a komoly eset hatása alatt kedvesebbé, tartózkodóbbá lett; táncosnői allűrjéből lassan kibontakozott a jó asszony.

László most látta meg igazán. Megszerette.

Nóra sejtette, hogy a megmenekült művésznő viszonya még bensőbbé válik az ő egyetlen szerelmével. Átká nem fogta meg a hirhedt asszonyt; most már kezdte bánni előlegezett szánalmát. Eh, itt nincs irgalom! Bennünket sem szán senki; minek szánjunk másokat? Valami bizonyosabb bosszúról gondolkozott.

Megleste a táncosnőhöz járó Bethlen Lászlót. Látta, hogy minden nap hat órakor tűnik el a ház kapujában (a baleset órájában) és bizony órákat tölt odabenn. A Malatinszky báró hitvese, az abruzzói herceg irigyelt barátnője, a főváros egyik legszebb asszonya - nem röstellt ott örködni a kapuval szemközt; leste-várta azt az embert, aki vakmerő és kegyetlen volt följajánlott szerelmét visszautasítani, csak azért, hogy egy ilyen világ leányának áldozza föl. Etette lelkét a szünni nem akaró fájdalommal, a késő bánat lerázhatatlan szégyenével.

Gondolat gondolatot szült, terv régi terveket gyilkolt agyában. Nem tudta: melyiken álljon bosszút? Megsértett büszkesége még mindig remélte azt az elégtételt, hogy a gőgös férfi önkényt fog egyszer lábaihoz borulni s majd akkor ő dobja el magától, hadd tudja meg: mi a viszonzatlan szerelem gyötrelme. Míg ez a perc el nem jön, addig nem emeli fel haragját László ellen. Vár... De azt a másikat, a szerencsés kurtizánt, le fogja dobni boldogsága tetőjéről, akármi lesz is.

Míg ott állott, a táncosnő házával szemközt, elrejtőzve egy kapu-aljba, beteg képzelete önkínzó elevenséggel festette elébe a bent lefolyó jeleneteket. Az a két ablak ott a Ritta szobája... ott bukdosnak a függöny mögött a jól ismert árnyak. Beszélgetnek, kacagnak - óh, ez a kaca-

gás a lelkét karcolja, mint a gyémántkő az üveget. Egymás mellett ülnek, átkarolják egymás derekát, bizonyosan csókolóznak. Gügyögnek, becézik egymást, szerelmes szavakat cserélnek. Az a nő magához vonja az ő egyetlen férfiát, azt mondja neki: Mindenem! A férfi visszajuggja: Életem!... A láng is érzékiesen lobog abban a szobában... Azután előnti agyukat a vér, bíbor ködével rájuk rogy a mámor, összeforradnak... óh! Irgalmatlan élet! Hiába hegyeket mozgató az akaratumk: mégsem érzük el legközelebbi célunkat sem?

Nóra most már nemcsak eljátszott szerelméért akart valakin bosszút állani, hanem eljátszott becsületéért is. A féktelen mámorokban kifáradvá, megundorodva saját magától, sirva látta eltűnő szép ifjúságát, az ártatlant, a reménnyel teljeset, a magasztos lángolását. Összehasonlította leánykorát mostani életével, temetőben érezte magát, ahol minden jósága és szépsége a föld alatt nyugszik. Istenem, micsoda rétegek rakodtak az ő aranylelkére azóta! Nemtelen indulatok, becsstelen színváltozások, csalások és csalódások. Vajon nem önmaga volt-é az oka mindennek? Ha László megesküdtött, hogy soha nőnek oda nem adja magát, akkor miért volt ez a reménytelen és kétségbeesett harc? Hiszen ő is nő, ki volt zárva eleve a Bethlen életéből... Óh de hát ez a táncoló kurtizán! Aki mindig fejedelmekre utazik - először a világi hatalmasok, azután a szellemi királyok szerelmét tarolja le magának... hát ez nem nő? Hiszen ennek az egész élete nem ér föl az ő kis ujjával. És mégis övé minden szerencse, minden boldogság! Ez, ez az, ami megbolondítja az embert. Ez az igazságtalanság forgat ki bennünket magunkból. Ez kiáltja a bosszút. Ez ad az ember kezébe ostort vagy gyilkot.

Egy ilyen idegrohamában fölment a táncosnő lakására.

Ritta egyedül volt. Már teljesen egészséges. Örömmel sietett a látogató elé, ismerte régen; udvariasan kínálta meg üléssel. Csupa boldog mosoly egész lénye.

Boldog, kiáltóan boldog, gondolta a mereven álló Nóra.

- Parancsoljon helyet, - kínálta újra a művésznő, - de már zavartan; mert a látogató arca nem jót mutatott.

- Csak azért jöttem, hogy megkérdezzem öntől, *művésznő* - (ezt éles gúnnyal hangsúlyozta): micsoda varázssal szédítette magához ezt az embert, aki soha nem imádta a nőket? Senkit?

Ritta nagyot nézett:

- Micsoda varázssal...? Én senkit nem szédítettem el.

- Maga nagyon szerencsés. Túlságosan szerencsés. Amit megkíván, kinyújtja rá a kezét - és viszi. Nem törődik vele, kié az a rablott kincs. (Most kemény és gunyos hangja ellágyult:) Mondja, miért lopta el tőlem a Bethlen László szívét?

- Én? Nem loptam, - mentegetőzött Ritta. - Ön olyan különösen lép föl, olyan különös dolgokat beszél, hogy igazán nem tudom...

- Eh, színésznő, mindig szerepet játszik. Azt kérdezem: hogy bódította el a nőktől iszonyodó Bethlen Lászlót? Egyenesen és igazán feleljen rá, ne színésziessen.

Ritta összevonta szemöldökét; megharagudott:

- Bocsánat, az én mesterségem nem hazugság, akármennyire becsülik is egyesek. Egyenesen és igazán megmondhatom: azt az urat nem bódítottam semmiféle varázssitallal. Nem vagyok Izolde, ő sem Tristan.

- De hiszen idejár! Minden nap! - villámlott a Nóra szeme és csattant föl a hangja.

A táncosnő elnevette magát:

- Érdekes. Hozzám igen sokan járnak; csak nem méltóztatik gondolni, hogy valamennyit elbűvölöm -?

- Ön a Bethlen László szeretője!

Ritta nem értette ezt a hangot. Úri nő és ilyen jelenetet csap, mint egy közönséges masamódlány. Féltékeny Bethlenre? Jól teszi. De mi az ördögöt keres ép nála? - Most eszébe villant a hét fátyolos tánc éjszakája, a László gyerekes vergődése, makrancossága - s elnevette magát.

- Mit nevet ezen?

- Nem ezen nevetek: valami más jutott eszembe. Ön féltékeny. Azt hiszi, Bethlennek a szeretője vagyok. Tudja meg, kérem, annak a fiúnak még aligha volt szeretője. Talán nem is igazi férfi, hanem olyan férfi-nő, hermaphrodita, ahogy szokták mondani... Nem nekünk való.

Nóra valami arcátlanságot érzett ebből a ledér hangból. Elcsábítja ezt a tiszta gyermeket és még így beszél róla! Alávaló. Utcai kurtizán.

- Szemtelen; - sziszegte. És keztyűs kézzel hirtelen arcul csapta a művésznőt.

Megfordult, indult kifelé.

Ritta, mint a vérig vágott vad, ordított fel dühében. Egy pillanat alatt leszakadt róla a nagy világi nő eleganciája, rutinja, finomsága, csak a vad nőstény maradt ott meztelen. Egy gondolatig sem érő mozdulattal kirántotta asztalfiókjából revolverét és rásütötte a távozó Nórára.

Eltalálta. Az asszony fölsikoltott és összerogyott.

Ritta ziláltan, mint egy furia állott meg fölötte:

- Ki vagy te? És ki vagyok én, hogy hozzám mersz nyulni? Lelőlek, mint egy kutyát.

Megrugta a szőnyegen heverőt.

Azzal kivágta az ajtót, berohant a másik szobába, telefonált a mentőkért:

- Szerencsétlenség történt a szobámban.

Visszafordult. Vad gyűlölettel mérte végig az elterült asszonyt, akinek a bluzán már átütött a vér.

A golyó vállába furódott Nórának.

39.

Ez az eset nagy port vert föl még a szenzációk városában is. A szereplőket egész Budapest ismerte. S mikor kiszivárgott, hogy a két asszony egy férfiért szállt szembe egymással és hogy az a férfi éppen Bethlen László - a nők finoman csettintettek nyelvükkel: ejha, hát mégis -? (Tudnivaló, mit értettek a *mégis* alatt.) A férfiak pedig gunyosan mosolyogtak! nem igen érdemes olyan emberért egymásra lövöldözni.

De azért minden összejöveten ez a téma volt a szellemi desszert.

Nóra kórházba került, Ritta vizsgálati fogságba.

A langy Malatinszky bárót annyira megrázta felesége drámája, hogy a tabesze hirtelen fölegyenesegett, csaknem szabályosan tudott járni. A sebesülés lélektani okát nem nagyon kutatta; megelégedett annyival, hogy Nóra összeszólalkozott a táncosnővel s az a szicíliai

brávó-vérrel terhelt démon rálőtt. Megnyugodott, mikor Rittát letartóztatták (bár néhány nap múlva már szabadon járt: lakása van Pesten, és nincs érdekében szökni); fő gondja az volt, hogy Nóra beteg ágyát minden reggel friss virágok lepják el.

Ezt a virág-garmadát rajta kívül több férfi gazdagította. Így mindenekelőtt Miksa herceg, a lovagias barát; az a bizonyos délceg gárdakapitány, és - utoljára, de nem utolsónak - Bethlen László is. Neki kötelessége volt: Nóra miatta szenved.

Lászlót ez a második baleset úgy érintette, mintha rálöttek volna s az ő testében akadt volna meg a golyó. Lappangó önvádja, hogy rossz ember, tisztaságát elvesztett lélek: most újra tüzet fogott és égette lelkét. Ime, egy szerencsétlen asszonyt csaknem a halálba döntött konokságával. Először erkölcstelenné alacsonyította, azután szerencsétlenné tette. Szentkirályi Nóra megdőböntő elváltozása, hiába, csak az ő lelkén szárad.

És, komolyan meggondolva a dolgot, mit nyert azzal, hogy ezt az érte rajongó, tiszta szívet összetörte? Semmit. Ellenkezőleg, veszített. Elvesztette tüneményes szerencsáját. Attól fogva, hogy Nórárt elűzte magától, segítő jó tündére is elszakadt mellőle. Sorsának hirtelen magasba lendülése szorosan össze volt kapcsolva a fehér leány személyiségével; össze kellett volna forrasztani egészen az életüket, akkor érte volna el diadalának tetőjét. Akkor lett volna igazán táltosfiú, Szárnyas Ember, akkor maradt volna örökké tiszta testében és lelkében.

Ez a meddő szerelemgyilkolás mit ér? Természet-ellenes és önrombolás. Ifjúsága, mint a tavaszi szél, elrepül, viszi magával be nem telt álmait, elfagyott reményeit és összetört akaratát. Még utódot sem állít maga mellé, aki a természet törvénye szerint kijavítsa tévedését, vagy csillagot tegyen alkotásainak tornyára... Alkotásai... Miket alkotott eddig? Az a pár költemény? Azzal ugyan ki nem lendíti régi tengelyéből az ó világot. Maholnap harminc éves; eléri a régen kitűzött határt: ha akkorára nem lesz belőle valaki, semmisüljön meg.

Mikor a köz embere, a nagy álmodó, a Szárnyas Lélek elhallgatott, a magánember, a régi Bakó László szólalt meg benne. Csodálatos: én ezt az asszonyt mindig szerettem, ma is szeretem. És úgy idegenítettem el magamtól, mint az egészséges a beteget. Kettőnk közül ugyan melyikünk volt akkor a beteg? Nem én voltam? Érthetetlen vakság. Az élet elérhető boldogsága mégis csak a nekünk rendelt nő szerelme; én, százszor szerencsés, rögtön találkoztam vele, még tavaszom tisztaságában, mosolyogva jött felém, piruló őszinteséggel nyújtotta szívét nekem - s én, mint az okatlan gyermek, eldobtam a kezembe tett drágagyöngyöt és aranyfüsttel bevont papírvirágokért esengtem. Micsoda örűlség?

Jóvá lehetne még tenni ezt a botor tévedést?

Aligha. Talán már minden késő.

Mégis megpróbálta. Alázatos bűnbánattal közeledett a betegségéből lassan lábadozó asszonyhoz. Bevallotta, hogy tudatosan bekötött szemmel haladt el mellette, levegőbeli fantomot űzve. Fölidézte ismeretségük szép korát, mikor szótlánul is megértették: mit gondol a másik. Ami közben lefolyt, az a megpróbáltatások, tévelygések szomorú össze; mégis meghozta késői gyümölcsét: az egymásra ismerést. Most itt ülnek újra, egymás mellett, mint a drága Bethlen grófné életében; nem lehetne onnan folytatni tovább ezt a szép álmot?

Nóra szomorú mosollyal ingatta meg fejét:

- Késő... Mi voltam én akkor! És mi lett belőlem azóta.

Könnybe lábadt a szeme; elfordult és sírt, keservesen.

Lászlónak a lelkére hullottak ezek az égő könnycseppek:

- Drága Nórám, elvesztett boldogságom, minek tűnődni a visszahozhatatlan időkön? Még fiatalok vagyunk: előre kell néznünk. A jövőnek egy évi boldogsága eltemetheti multunk

egész boldogtalanságát. Fogjuk meg egymás kezét és induljunk a tisztán kibontakozó ormok felé; onnan meglátjuk az ígért földjét.

Nóra csak rázta a fejét, mintha minden hamis szót ki akarna rázni füléből:

- Nem lehet, nem lehet, nem lehet. A fehér leányból fekete asszony lett; a fényes eszmék új Gábor angyalának hogy lehessen társa ez a bukott fekete angyal? *Akkor* kellett volna ezt mondani, amit most elkésve mond. *Akkor*, a tisztaság, az ártatlanság korában. *Akkor* kellett volna egymásba kulcsolt kézzel indulni a magas tetőkre, s *akkor* bizonyos, hogy elértük volna mindaketten a célt. Akiket bűn, megbánás és tisztátalan évek kötnek össze, azok a menthetetlen boldogtalanok. Nekem már homlokomon a bélyeg, a hét P betű, mint Dante kárhozottjainak; itt a földön le nem vezekelhetem, csak odaát a Purgatórium meredek hegyén. Ha én boldogtalan vagyok, miért rántsak magammal egy boldogot? Miért legyen maga is boldogtalan?

László megrendülve ragadta meg a kezét:

- De édes Nóra, értse meg: *így* vagyok boldogtalan, magától elszakítva. A maga mostani boldogtalansága az én megújuló boldogságommal üdvösséggé válik. Ha ezután is más-más úton haladunk, mindakettőnk élete siralom és gyász.

- Nekem férjem van, - mondta Nóra halkán, - beteg, talán nem is sokáig él. Ha most válok el tőle, lelketlenségem az égbe kiált. Eddig csaltam, kijátszottam, ő türelemmel viselte becstelenségét - még útfélre is dobjam ráadásul?... Óh, kérem, menjen, menjen innen. Nem látja, hogy a szívemet szaggatja szét? Ha bectelenül éltem, vesszek el bectelenül. De magának már nem lennék a szeretője. Nem! Hiába szeretem. Hiába gyűlölöm.

Sírásba fult a szava.

Ha az Igazság angyala a végítéleten kikiáltja bűnömet, csak azt olvassa rám: ezt az asszonyt én tettem nyomorulttá! - gondolta László s a tetten ért bűnös zavarával hagyta ott elvesztett paradicsomát.

Akkor hát letépték szárnyamat! - kiáltott kétségbe zuhant lelke. Elszalasztottam üdvösségem pillanatát, elém jött szerencsém ostoba göggel vágtam arcul és saját oktalanságom hurkolódott lábamra. Nóra volt kijelölve csillagomúl, én ezt a csillagot megtagadtam: lehullott, most örök fölöttem az éjszaka.

A kórházban Hermilan Laura kisasszonnyal is találkozott. A fekete gyémánt szemű román leány érdeklődve kísérté különös pályáját, s nem minden vágy nélkül feledte szemét a szép fiún. Tudta, hogy a Nóra drámája mögött ez a férfi áll; izgatta sajátságos híre, asszonyoktól irtózása, fogadalma; s az örök nő diadalszomjával szeretne volna arany igájába törni. Bethlen László más volt, mint a rendes fővárosi gavallér; valami titok lappangott élete mögött; a Szépség nagy kürtöse maga is felsőbbrendű szépséggel vonult át az emberek sorfala közt. A Szent Lélek lovagja volt, ahogy Heine mondaná.

Egy idő óta szállongó kétes hírek és gazdátlan gyanúk csak növelték érdekességét. A túlfűtött fantázia vagy koronát álmodott homlokára, vagy börtönök és bitók képét festette mögé.

Ez az ember valószínűleg beteg, gondolta a doktor kisasszony. Terheltsége az átkos örökség, amelyből langesze vagy örültsége támad. Mint férfi, föltétlenül ingerlő; mint pathológiai „eset”, megérdemli a fáradtságot. Elhatározta, hogy ezután közelebbről kíséri sorsát.

Nóra fölépült. S mintha lelkén is hegedne a seb, vagy mintha gyógyítani akarná: eltűnt a pillangók életét élő társaságból. Visszatért leánykora boldog otthonába: a Bethánia-egyesületbe. Mintha kétségbeesett szenvedélye bűnét akarná levezekelni: minden idejét a lélek építésére szentelte. Jótékonyági rohamok forgószele vitte magával; vagyona nem volt: inkább teste fáradtságával szolgálta az istenes ügyet. De itt azután végkimerülésig. Társai először idegenkedve haladtak vele egy zászló alatt; de önzetlen áldozatkészsége a szemforgató pietistákat is levette lábukról.

Férje már búcsúzóban volt tőle is, az élettől is, nem sokat ártottak egymásnak.

Diamanto Rittát, nagy felindulásban elkövetett súlyos testi sértésért, elítélte volna a bíróság, ha enyhítő körülménynek nem vették volna a Nóra támadó föllépését és inzultálását; így a fogság helyett bizonyos pénzösszeggel kellett szabadságát megváltania s fizetnie kellett a Nóra kórházi költségeit. Azt mondják, a jószívű Miksa herceg lovagiasan följánlotta neki tárcáját - és szívét. Ritta, a királyok barátnője, mindakettőt elfogadta. Új szerelmi áramlatok Bécsbe sodorták, s ott, a Mariahilferstrassén, sokszor eltűnődött azon a pesti fiún, aki huszonöt éves korában még ártatlan volt és neki sem adta oda magát.

László mellől így eltűntek a nők. Ugy érezte, mintha árnyéka semmisült volna meg velük. Ha ment az utcán: napsütésben sem látta testetlen mását. Néha igazán káprázatok játszottak beteges lelkével: mint Schlemihl Péter, eladta az árnyékát Valakinek, és most élettelen testével bolyong az emberek forgatagában.

Egyre magánosabb és zárkózottabb életet élt.

Idegessége annyira ránőtt, hogy nem bírta a fényt és nem tűrte a zajt. Sokszor átkozta a Napot, a földnek ezt az éltető csillagát, hogy olyan agyforraló hévvel veri, nyilazza a boldogtalan embereket. Rebegő szeme már nem bírta gyémánt-fényét és esengve várta a szelid, babonás holdat, az éjszaka élők napját. Az utcai lárma nem bántotta; de ha a szobájában vagy az udvarból fölsírt hozzá valami ismeretlen zaj, motozó nesz, suhanó zizegés: úgy szenvedett, mintha finom fúróval a koponyáját fúrnák. Nem bírta a mások beszédét hallgatni; türelme foszlányokká tépve szétszakadt, mint a rohanó gépkerékbe göngyölődött selyem. Teréz néni, tiszta jószándékból, föl akarta vidítani komorságából, csevegett, tréfálkozott vele; Lászlót annyira megvadította ez a „kerepelés”, hogy a divány piros kis párnáját egyszer fejéhez vágta. Jó, hogy nem váza akadt kezeügyébe. Az istenes asszony megkövült bámulatában, mint a Lóth felesége; attólfogva nem mert hozzá szólni sem.

Lappangó üldözési mániája kezdett kibontakozni. Homályos sejtelem kinozta: valami nagy bűn terheli lelkét, amelyet eddig sikerült elpalástolnia; de a rendőrségen már sejtenek valamit, detektivekkel figyeltetik minden lépését, s egyszer hurokra kerül. Örült szivdobogás fogta el, ha kapuján kilépve, véletlenül álldogáló vagy valakire váró magános férfit pillantott meg a közelben. Detektív! - hasított át agyán a rémület. Engemet les. Olvasni akar zavart szememből. Hahá, nyomorult, nekünk is van annyi eszünk, mint neked. Az én szemembe ugyan bele nem bámulsz, ha a kifordulásig feszíted is rám. Látlak, látlak, kis szimatoló sinkorán; olyan vagy, mint az a cigány sintér, akit gyerekkoromban Köteles-utcán láttam, mikor a mi nagy Vitéz kutyánkat akarta megfogni. Az is így sandított balfelé, mint te, az is így dugta hátra a kezét, mint te, hogy ne lássa meg a szegény kutya a dróthurkot; de én látom a te hátracsent mancsodat, fizetett állat, engemet ugyan meg nem fogsz. Gyere utánam, szimatolózz, elvezetlek olyan utakra, hogy a nyelved is kiöltöd fáradtságodban...

Szemére huzta kalapját, hogy senki ne lásson arcába. Megindult kanyargós, kerülő utakon, végig a Duna partján, le Csepel felé, onnan vissza a Lágymányosig; ott megpihent, azután

átkelt az összekötő hidon Pestre, abban a hiszemben, hogy az a silány detektív nyomon követi. Hátra nem mert nézni, mert akkor a figyelő is rájön, hogy észrevette, esetleg fél tőle. Nem; hadd gondolja a nyomorult: nem tudok róla semmit, hadd öltse ki a nyelvét a sétálás-ban. Kikerült a nagy körútra, a Kerepesi-úton végighaladt, le a Dunáig; ott a part mentén elsétált a Lánchidig, azon át Budára, keresztül az alaguton, ki a Vérmezőre; vissza a várba, onnan haza a Bethlen-házba. Mikor halálos kimerülten megállt kapuja előtt, újra féktelen szívdobogás fogta el, majd összerogyott; de nem mert hátrapillantani, úgyis tudta: ott sullog mögötte a nyomorult figyelő. Beosont kapuján, hirtelen bezárta, mintha attól félne, hogy az a konok detektív is besurran mellette. Nem! Kizárta. Kint rekedt a sinkorán. Hahaha. Jól megsétáltatta.

Pedig nem kísérté rémledező útján senki, csak az árnyéka. Az az árnyéka, amelyet már elveszítettnek hitt.

Sokszor hirtelen szédülés fogta el. Ez talán még jobban elémítette, mint a képzelt detektív. Attól rettegett: szélhűdés éri, összerogyik, mint szegény Bethlen grófné azon az estén. Különösen akkor borzadt égne minden hajaszála, ha kint az utcán lepte meg ez a váratlan gyöngesség. No, most végem - gondolta. Összeesem, le ide a köre; egy hangot nem bírok többé kimondani; esetleg életben maradok és élő halottként, mozdulatlan kinlódok át hátralevő napjaimat. Borzalmas. Megnémulok, megsiketülök, vagy megvakulok. Élek és mégsem élek. Szörnyű halál. Ugy látszik, az agyamnak valami baja van; vértolulás kinez; vagy túlfeszítettem az idegeimet... Csak meg ne örüljek, Istenem! Csak azt ne...

(Óh, miért is jöttem én Pestre, - sirt föl ilyenkor lelkében valami végtelenül távoli hang.)

Rossz gondolatok gyötörték untalan. Régi fényes víziói kilobbantak, elmerültek, mint a lebukó nap a horizon komor felhőibe. Most mindig rémeket látott, ha lehullott fáradt szempillája. Ilyen féléber révületeiben rendszeren egy nő arca jelent meg, szinte égető tisztasággal; de csodálatos: sohasem ismert rá, ki lehet. Aggasztó volt ennek az arcnak a megjelenése, mintha valami *másik* életből rémlő emlék volna, aki szörnyű dolgokra akarja emlékeztetni. Riadtan verte ébredő tudatával a semmibe; de az az arc még tágra nyílt szeme előtt is ott állott sokáig. A szemében volt benn az a kép; nem lehetett elűzni.

Az ilyen káprázatok új rémülettel verték lelkét új gyöttelembé. Csak nem az elmebaj tünetei ezek a víziók? Orvostól szeretett volna biztos feleletet kérdésére; de nem mert vizsgálatra menni, mert attól félt: a megtudott bizonyosság szörnyűbb lesz, mint az elképzelt lehetőség.

Más, fizikainak tetsző bajok is gyötörték. Ugy érezte, mintha a gyomrában valami mozogna. Vagy a beleiben? Nem tudni biztosan. Munkás képzelődése hamarosan megoldotta a rejtélyt: bizonyosan kigyót ivott rossz vízben, az nőtt meg benne, az mozog. „Víziborjú...” rémlett föl emlékében a gyermekkori név; édes anyjától hallotta, hogy pusztai nyílt kutakból ivó emberek sokszor isznak pici vízi borjút, amely megnő a gyomrukban és kirágja az oldalukat vagy a hasukat. Szent Isten! Csak nem ez a szerencsétlenség fenyegeti? Ezzel a bajával már orvoshoz folyamodott. Megvizsgálták; semmi különöset nem találtak. De mikor elfeledkezve magáról, kiejtette ezt a szót: talán „vízi borjú” - az orvos csodálkozva ránézett, nézte, figyelte egy ideig, míg László egészen zavarba nem jött, s akkor azt mondta mosolyogva:

- Idegesség, kérem. Tipikus neuraszthenia.

Ez egy időre megnyugtatta. *Csak idegesség?* Haha, hiszen az semmi. Modern ember ideges, mint ahogy a napon járó napbarnított. Ez már nem is betegség, ez a nagyvárosi élet patinája. Megszokjuk, észre sem vesszük. Kutyaabaj.

Vigan fütyörészve sétált a nagy park virágágyai közt. Eh, mit, munkába kell ölni ideges nyavalygásunkat és vége. Rendszeresen tornászni fog, és valami nagy művet hoz tető alá.

Ezer és ezer ötlet pattant föl agyában, újabbnál újabb tervek keringöztek képzeletében; de amint megfogott egyet, hirtelen a másik is hozzátársult; az magával vonta a harmadikat, a harmadik a negyediket, tizediket, századikat. Egyszerre csak be volt kerítve táncoló eszméinek láncgyűrűjébe. Képtelen volt köztük rendet teremteni. Ha egyet hívott, valamennyi rárohant; összezavarodott előtte út, cél és mód; már nem tudta: hol is akarta megfogni a gondolatot? Idegesen vágta le tollát: hiába, nem megy. Kimerültem.

Olvasni kezdett. Komoly, tudományos munkánál úgy érezte, mintha a koponyája fent a tetején elkezdené lágyulni; furcsa hidegség borult arra a tájra, s ez reszketésbe hozta egész testét. Ha tovább erőltetem, gondolta, még valami baj ér. Lecsapta a könyvet, ment a szabadba, sétálni.

Magános sétáin úgy rémlett neki sokszor: másodmagával megy. De az a másik *benne* megy, nem *vele*, nem mellette. Két lábbal lépked, ez bizonyos; de mégis, két fej gondolkodik, két szív dobog benne. „Talán azért van ez, mert mostanában sokat foglalkoztam magammal, különösen gyermekkorommal. Bizonyosan ez a felidézett másik énem jön velem; picit különváltva tőlem, picit egygyólvadva velem.” Beszélgetni is szeretett volna ezzel a *másikkal*; de nem mert. Még valaki bolondnak tartaná, ha meghallja, hogy *magával* beszélget. Vigyázott a rendes látszat megtartására.

Mindenben jelt kezdett látni. Nevének kezdő két betűje mit jelent? B-L? Boldogtalan Lélek? Bátor Lázadó? Vagy: Botor Lemondás? Variálta a végtelenségig: és mindenikben rejtett valami igaz. Tükörbe is sokat nézett mostanában, mert az volt a hite: meglátja benne maga mögött igazi én-jét. Néha csakugyan úgy rémlett, mintha ködvonalakban egy másik arc halványulna arca mögött. Ez megrémítette: hát csakugyan két lelket hordunk magunkban, mint a nagy írók észrevették?

Izgatták a színek és az illatok.

A biborvörös szín regényes tragédiákat jelentett neki. A violaszín mesebeli hercegség minden pompájával ragyogott elébe. Az aransárga exotikus nőket hívott föl képzeletében, vagy óriási virágokat. A halványkék az álmodozás szimboluma volt. Az elevenzöld gyermeksege napjait keltette föl, a szabad természet, a nagy erdő, a temető és a lóverseny-pálya képével. A hideg ezüstsín koporsókat úsztatott fantáziája ködében. A fehér szín: olyan papírlapokra vitte gondolatát, amelyek rejtett írást itattak magukba s csak bizonyos fény vagy hőhatásnál mutatják meg. A fekete szín: egy volt nála a halállal.

Imádta a drágaköveket. A szintelen topáz vagy a goutte d'eau távoli rejtelmes tájakat bontott ki magából, ha mereven sokáig nézte. Ahogy fölfedezte képzelődésének ezt az új területét, kiaknázta, mint a kaliforniai aranykereső a gazdag mezőket. A zöldeskék vagy tengerzöld aquamarin, zafir: a nagy Csendes Oceánt, a földgömböt átszalagozó földközi tengert nyitotta meg előtte; látta határtalanba vesző víztömegét s rajta az Amerikába vagy az Indiákra úszó pici hajókat. Lelke utazott ilyenkor, itt hagyva fáradt teste sátrát; idegen fák árnyában hűsölt, idegen partokon kötött ki, idegen városok zajában kergette a Csendet. A halványkék vagy kékesfehér turmalin a határtalan égboltra röpítette képzeletét; gondolatszárnyakon repült, mint a Dante lelke, a hét csillagkörön át, a Végző Okig. Az ibolyaszín ametiszt: fejedelmek udvarába ragadta s a nehéz brokátok súlyával a történelmi korok évszázadait nehezítette lelkére. A rózsaszín rubin a női test tilalmas részeire vonta szabadkozó képzeletét s ebből egész mozgó háremeket épített föl magának, az Ezeregyjé regéinek tündérpalotájával, ahol sugárzó szökővíz ezüstöző zuhatagában Kelet gyönyörű leányai táncoltak meztelenül. A barnavörös jácint egész operai jeleneteket lobbantott föl előtte, amelyekhez csengő füle álmodta a legétheribb zenét. A kékesen opalizáló cimofán, a selyemfényű csillogású „súlyomszem”, a gyöngyfénnyel hullámzó holdkő, az ezüstfehér csillámú obszidián, a szintelen és ezerféle színű opál, a sárgás csillogású napkő, a szikrázó csillagzafir és a selymesen hullámzó fényű „tigrisszem” - mind a holdnál változóbb, szeszélyes női jellemek képét revelálta, azokat az érthetetlen és

megmagyarázhatatlan szökelléseket, amelyekkel a nők szíve a porból a csillagokba ugrik, a mennyországból a pokolba zuhan.

Ez volt az ő álom-színháza, az elvesztett Világ-Színház helyett. Ebben játszatta le megzavart lelkének színes darabjait.

Az illatok elbódították, mint az ópiumszívót a mérges füst. Testének pórusai szomjasan itták a hömpölygő párföm-özönt, mint a szikkadt föld a sebes záporokat.

És még a hangoknak volt rá nagy varázsa.

Ha zenét hallott: úgy érezte, tömör testi valója szétolvad, elszűrődik, mint valami illanó anyag, a hangok hullámnzó tengerében. Bach tiszta melódiái drága reggeleket juttattak eszébe, mikor a friss víz üdítő hatása összevegyül a kávé édes illatával. Mozart táncoló lányokat és elcsattanó csókakat ígézett elébe. Beethoven lázba hozta, megkinozta, meggörgette a kinok fekete kövein, hogy valami meredek hágón fölsodorja a világ legmagasabb hegytetőjére s onnan megmutassa neki a gyönyörű végtelenséget. Wagner a germán regék őserdőibe ragadta; ott találkozott a hatalmas Wotan istennel és fényes kardok csattogását, zengő kürtök hallaliját hallotta. Verdi selyempárnákra fektette és halkán ringatta az alkonyok harmoniájában. Chopin névtelen vágyakat keltett benne s holdsugárral szórta be lelke palotáját. Csajkovszki komor balladákat, halottas meneteket vonultatott át képzeletén. Grieg északi álmokat hozott neki. Debussy arany kalapáccsal verte idegeinek zongoráját. Schubert dalai az eltűnt szép időket sirattatták meg vele s úgy érezte hatása alatt magát, mintha nemet cserélt volna, mintha leány lenne.

Ami azelőtt soha nem történt meg vele: mostanában sokszor sirva fakadt. Semmiért. Idegei annyira össze voltak zilálva, hogy nem tudott rajtuk uralkodni.

Szeretett volna hazamenni édes anyjához. Egyszer ki is kocsizott a keleti pályaudvarra; jegyét megváltotta; de mikor kilépett a zúgó perronra, a rohanó tömeg és a zsúfolt vonatok láttára oly névtelen rémület fogta el, hogy csaknem összerogyott. Bevánszorgott a váróterembe; oda-kint harmadszor csöngettek, ajtókat csapdostak, elkésett utasok szaladgáltak - az ő vonata lassan kigördült a pályaudvar fedett csarnoka alól, ő pedig ott maradt.

Már nem mert vonatra ülni.

Minthogy álmatlanság gyötörte, mindenféle altatószerrel kábitotta beteg idegeit. A gyomor-rontó brom, az agytompító veronal, medinal versenyezve rongálták szervezetét. Ha rövid bódulattal reáterítették is néha az álom takaróját, oly rémes képek nyargaltak át elalélt tudatának szintje alatt, hogy mikor fölrettent gyötrő kábulatából, még roncsoltabb volt, mint azelőtt. És érdekes: az ébredés percében mindig az a visszatérő női arc kísértette, ott állott, ott lebegett, ott vibrált az ágya végénél; sokszor kinyújtotta rá kezét, de csak levegőt fogott.

Barátainak is föltűnt búskomorsága. Teréz néni panaszkodott a fiúknak, mennyire megváltozott az öccse. Mióta a színházát betiltották. Türelmetlen, ingerült, vagy tompa tétlenség öli.

- Miért nem vizsgálta meg magadat orvossal? - kérdezte Madarász.

László gyanakodva nézett rá:

- Igen. Hogy kimondják rám a sentenciát: örült...

Ettől a szótól irtózott. Rettegett. Nehányszor fölillant előtte az ujságok hirrovatában, át akart siklani rajta, de az a szomorú szó vonzotta, magához kötötte, foglalkoznia kellett vele, hogy azután a megháborodástól való rémület jéghegyét görgesse agyára.

Agyveleje égett. Néha pedig mintha jéggé fagyott volna.

Lesoványodott, mert alig tudott enni valamit. Szeme fehérje ijesztően megnagyobbodott, az irisze pedig szinte lobogott. Valami titkolt zavar volt egész lényében.

Akik látták, azt mondogatták:

- Ez az ember az örület útján halad.

41.

Egy októberi napon, séta közben, olyan idegroham érte utól, hogy lerogyott az útfélen; ijesztő gyorsan verő szíve majd megfojtotta: kapkodva szedte a lélekzetet. Segítségért nyöszörgött, az édes anyját hívta; olyan volt, mint a gyámoltalan gyermek.

Valaki ráakadt és hazavitte lakására.

Lefektették, orvost hívtak. Az orvos azt mondta: szervi szivbaj; valami hegyi fürdőbe kell menni, vagy a tengerpartra. Örülten doboló szívére jeges zacskót tettek; a beteg úgy érezte: lassan megfagy az egész melle, csak az a rémülten ugráló húsdarab zakatol benne.

Másik orvostól is meg akarta tudni végzetét.

Ez kiderítette - panaszaira -, hogy a tüdője is meg van támadva. Jó lesz lemenni az Adriára.

Szédülésről, bizonytalan érzékelésről panaszkodott; ekkor a hátgerinc sorvadás gyanúja merült föl. S minthogy kétfelől az oldala is fáj, kezdődő vesebajra is lehetett gondolni.

Lassan-lassan minden betegséget magára vett. Orvosi könyveket bújt, orvosi tanulmányainak ferde hatásával súlyosabbítva a rosszul emésztett szellemi táplálékot. Egy jószemű fiatal doktor szemébe nevetett:

- Hipochondria! Képzelt betegségek egész légiját gyűjti magába. Hidegvíz, szabad levegő, tengerpart, jó táplálkozás.

Lászlónak annyira megtört az akarata, hogy nem birt sorsáról határozni. Állapota pedig napról-napra súlyosabbodott. Orvosai bevallották a környezetnek, hogy nem fizikai, hanem lelki bajtól kell itt tartani. Jó lesz mennél hamarabb elvinni valahová, a tenger mellé, vagy a hegyek közzé, mert ha túlfeszülnek az idegei, megőrülhet.

Gyárfás vállalkozott, hogy fölkeresi a Tátrába.

Az ideggyógyászat professzora Stoosz-fürdőt ajánlotta; csendes elzárt hely, nem magas klíma, ott pihenhet.

László, ellátva magát mindenféle csillapítóval, elutazott. A pergeszavú Gyárfás ült mellette, mintha testvére volna.

A vonattól irtózása még mindig birkózott benne; le kellett hunynia a szemét, hogy a gyors mozgás keltette szédület és félelem a szívére ne ugorjék.

Mikor fárasztó kocsí-útjuk végén bekanyarodnak a fürdő kapujához, Lászlónak a szeme megakad a kapu ívére festett négy számon: 1881. Épen az ő születési éve. Most ez a folyamat fut végig lelkében: az életének vége, ez a fürdő akkor nyílt meg, mikor én születtem; a circulus vitae ugyanazon kezdőpontba visszafutó görbevonalat jelent, tehát: befutottam életem kezdő évébe, vagyis: itt fogok meghalni... Ez a kába hit oly lebirhatatlan kényszerűséggel vette hatalmába tudatát, hogy a legelső éjen kitört rajta az a vad rémület, amely egyszer Budán porba terítette. Morfiuminjekciókkal csillapították, de hasztalan. Beteg képzelődése egy

kezdődő paralízisben szenvedő tanárt végzete hirdójának látott -: ez lesz hamarosan belőlem is. Megtaláltam betegségem igazi okát és nevét: paralízis progressiva.

Dadogva fölfedte nagy titkát a fürdő orvosának.

Doktor Ziffer, a joviális cipszer-orvos, aki jókedvével szokta betegeit gyógyítani, humorosan belement a László kanyargós eszméjébe és nem akarta kiábrándítani balhitéből:

- Uram, ha önnek paralízise van, az nem baj; a paralitikusok a betegségük bizonyos szakában oly intenzív kéjeket éreznek, hogy ezért érdemes megszerezni a bajt. Különben is a paralízis csak művészek betegsége.

László ettől olyan rosszul lett, hogy harmadnap otthagya Gyárfással Stoosz-fürdőt.

Egy hétig újra budai házában küzdött. Édes anyjához nem mert hazamenni, mert rettegett az apja durvaságától. Kerengett szobájában, mint ketrecében a beteg oroszlán.

Haj, mi lett a Szárnyas Emberből! Szárnyatlan féreg, a porban csúszik, tört derékka, mert a Sors reátaposott.

Egy este oly agyszaggatás fogta el, hogy kinjában a falba verte fejét. Ordított:

- Mentsenek meg! Gyógyítsanak meg! Az Isten irgalmára - Teréz néni ijedezve szaladgált szobáról-szobára; orvost ilyenkor már nem lehet kapni. Elment Madarász Gyuláért.

Madarász nagyon szánalmas állapotban találta barátját.

Uristen, mi lehet ennek a baja?

Egész éjszakára ott maradt Lászlónál. Lefektette, és csendesen beszélt neki:

- Lásd, a természet így bosszulja meg magát. Tisztán a lelkednek akartál élni s a kijátszott test támad reád. Érdemes volt ezért tönkre tenni az ifjúságodat? Így nem válthatod valóra szép terveidet. De nem baj. Holnap felpakolunk és megyünk az Adria mellé. Ott az erő, ott az élet, ott a szabadság. Egy félévig, ha kell: egy évig pihensz, kihevered túlcsigázott agyad fáradtságát; egy jó kis lányt választasz szived társául és új életet kezdesz. Lásd, az én aranyos kis Sárkám...

Elkezdett rajongani, égbe emelő szavakkal magasztalva menyasszonyát, a milliomos alapokon mozgó szép budai lányt. Ékszerekkel keresték elődei a milliókat; maga ez a kedves gyermek a legdrágább ékszer.

László még gyötrelmesebb kínokat szenvedett véget érni nem akaró beszéde alatt. Végre is ingerülten kiáltott rá:

- Hagyj magamra már, hiszen így megőrülök!

A szőke Madarász bánatosan nézett rá:

- Jó. Majd holnap bejövök.

Másnap gyönyörű virágcsokor érkezett Bethlen László nevére. Szentkirályi Nóra küldi. A lapokból olvasta nagy betegségét; gyógyulást kíván régi barátjának; rá gondolása jeléül küldi ezt a pár szál virágot.

László nem örült neki. Szomorú sejtelmek fogták el: ime, haldoklom, már virágokat küldenek még meg sem rendelt koporsómra...

Kezdett félni a haláltól. A közel leskelődő haláltól.

Hermilan Laura, aki már régebben sejtette lappangó baját, most beleavatkozott egykori kollégája sorsába. Levelet írt neki: a véletlen Cirkvenicára sodorja fürdőorvosnak, a Therapia-

szanatóriumba; kitűnő hely legyöngült idegbajosok számára; ő holnap indul, nagyon szívesen elkísérné, ha rászánja magát az okos gyógyulásra; mert az idegbajt könnyű megkapni, de nehéz belőle kilábolni, ehhez művészet és akarat kell; majd ketten csak mennek valamire. Nagyon kéri, ne szalassza el ezt az alkalmat.

László ezer lehetőség fata morgana-ját látta a jövő határán. Tenger, olaszos ég, gyógyulás, munka, s talán - szerelem...

Maga sem tudta, micsoda parancsoló hatalommal csendült életébe a román leány jókor jött tanácsa. A Nagy Véletlen hajója visz bennünket az élet tengerén; ott kötünk ki, ahol láthatatlan kapitánya akarja; vagy ott sülyedünk el, ahol összeütközik a megkísértett balsors rémhajójával. Most már mindegy: élet vagy halál; az a fő, hogy más tájakra megyünk. Röpít a láthatatlan hajó.

Másnap, rettegések, akaratmegfeszítések és jó remények között felült Hermilan Laurával a fiumei vonatra.

Menekülni akart sorsa elől, és az vitte magával.

42.

Mikor Portoré fantasztikus sziklakapuján átsuhant fekete hajójuk, a beteglelkű fiú úgy érezte, mintha valami álom-tájra kerültek volna.

Itt minden oly különös, oly életen fölül vagy túl való.

Ezeket a sötét, megkövült rémalakú sziklákat látta már valahol... talán Norvégia partjain? Vagy Hollandiában? Nem a bolygó hollandi átkozott hajója suhant el itt valamikor? Vagy talán Hamlet királyfi száguldott itten sorsa elől, épenúgy, mint ő? Hiszen mindaketten oly egyek vele, mintha megszakadozó életüket folytatná a mondák századain át. Mindakettő átkát lelkében hordja. Igen, benne támadt új alakra az átkozott hajós! Benne harcol végzetével a szerencsétlen dán királyfi! „Én vagyok a hollandi! Én vagyok a dán! Ha most ezt kikiáltanám, milyen rémület ugrana a hajósok agyára. Hogy térnének ki fekete hajóm elől az óceánjáró vas-óriások.”

Meghúzódva a hajóterem sötét zugában, csaknem elkiáltotta sorsát.

Hermilan Laura szemben ült vele, figyelte. Keveset beszéltek, mert a beteget fárasztotta és ingerültté tette a hang, a figyelés. A doktorkisasszony pompás példányra talált benne; roppant érdekelte a kór kifejlése: vajon mi lesz belőle? Paralisis, vagy monománia? Vagy hipochondria az egész, egy kis hisztériával vegyesen?

Milyen sápadt. Szinte hamuszürke az arca. A tekintete ijesztő. Nagyon fáradt lehet és mégsem tud aludni.

- Menjünk föl a fedélzetre; ott friss a levegő.

Fölmentek.

A Quarnero kis öble már a végtelen tengert játszott. Víz és víz mindenfelé. Lomha méltósággal domborították hátukat a habok, mintha millió meg millió elefánt hömpölyögne a határon. Néha, messze, pici fehér pontok villannak meg: vitorlások.

László ijedező csodálattal bámulta a mozgó elemet. Különös szeme előtt megnyílt ez a borzalmas vitztömeg és tisztán látta az évezredek folyamán elmerült hajókat; ott heverték kusza összevisszaságban a fenekén, a tengeri fű bozótjai közt, a korallok tündéri kördejében.

Minden nemzet leküldte követeit a mélybe. Országokat érő kincsek villogtak odalenn, elrejtőzve a másik világ előtt. Ha le tudnánk oda élve szállani - micsoda hatalommal térnénk vissza!

Gyere hát! - hallotta a mélyből valakinek a hangját. S mintha megmozdult volna odalenn az évezredes néma élet: különös zsibongás támadt és átokigézet alól feloldott mesevárosképen forrongani kezdett a tenger alapja. Csábító szirének szálltak föl a víz boltozatáig és átlátszó zöld szemüket a fiúra szegezték, hívták, csaltak szívetepesztő dalokkal. Óriás fantomok omlottak át a bizzar hajó-városokon, mint barna fellegek; sokszor egészen beborították a határt. Zengett, zsongott, zajlott, dalolt a mély; mesebeli kincseihez bátor királyfit keresett...

László mindjobban előrehajolt, ki a korláton, mintha láthatatlan hatalom húzná lefelé...

- Hohó! Igy baj lesz uram! - kiáltotta mögötte valaki s erősen megragadták. Levitték a hajószobába. Zavartan nézett körül s nem tudta: hol van?

- Most majdnem úgy járt, mint Heine az Északi tengeren, - mosolygott vele szemközt a doktorkisasszony. - Nem jó sokáig nézni egy pontra, az ember megszédül.

Hogy jutottam én ide? - tűnődött a beteg. Hiszen Budapesten lakom. Ez a víz - ez nem a Duna. Hova megyünk? Hova visznek engemet ilyen titokzatos óvatossággal?

Már a múlt éjjel a fiúmei vonaton észrevette, hogy Laura sokszor kisurran mellőle és egy férfival beszélget a folyosón. Annál a férfinál lapos bőrtáska volt; mentők és orvosok szokták ilyenben hordani a műszereiket. Ez is orvos? Vagy mentő? Bizonyosan őt kíséri... Mit akarnak ezek?

Fölmerült zavaros lelkéből az a sötét gyanú, hogy ez a mosolygós, szíves és alattomos román leány - csak csalogató, azért van itt mellette, hogy elterelje figyelmét a szörnyű valóságról, elbódítsa nőiességével, megfogja a kezét és akarátát, hogy észrevétlen vonja be - a nagy kapun. Minek a nagy kapuján? Hát... annak az *intézetnek* a kapuján. (Az *intézet* gondolatára pántos félelem szorította át hirtelen a koponyáját és a szívét). Ah, hát csakugyan intézetbe viszik? Lopják, mint tolvajok a kincset? Az a szanatorium csak szép neve az elmeegógy-intézetnek... igen, most már bizonyos.

Azt gondolta: örültek házába viszik.

Először ki akart ugrani a vonatból. Reggel felé a Karszt erdőségben készült is erre a mentő lépésre, de Laura szakadatlan mellette durúzsolt, magasztalva a vad és regényes tájat. Majd később, gondolta a beteg magában. De csakhamar kezdett a tengerből kibontakozni odalenn a sziklákon túl, s a közelebbi nagy víz lebilincselte figyelmét, egyidőre feledte, mit akar.

Most, a hajón, újra megrohanta ez a gondolat. Van-e Cirkvenicán elmeegógyintézet? - ez a kérdés. Százszor nyílt meg ajka erre a kérdésre, de nem merte szavakba önteni. Okosan kell viselnem magamat, gondolta, ne sejtessenek a gyanúból semmit, mert azzal csak rontom a dolgomat. Hiszen én nem vagyok őrült! Csak nem zárnak tiszta ésszel bomlott agyú betegek közzé, hogy azután magam is azzá legyek, amik ők?

Feszülten és ravaszon figyelte a doktorkisasszony minden szemerebbenését. Az orvosi táskás férfi eltűnt az állomáson; de újabban mintha ott állana a fedélzet elején, a hajó orrán, felgyürt kabátgallérral, csak hogy a műszeres bőrtáska már nincs nála. Vagy nem is ő az?

A hajósok horvátul beszéltek; az a néhány vendég, aki vele jött, németül; osztrákok. Ezek mind betegek? Vagy egészségesek? Olyan nehéz itt eligazodni.

A nap kisütött. A tenger ragyogott; gyönyörű kék álom.

Az Adria kékes szürke háta, mint egy roppant cethal, imbolygott a partok között. A távoli Velebit fantasztikus ormairól lezúduló szél balladákat dalolt a kis hajó résein át. Messziről Cherso és Veglia szigetje rémlett föl, halaványan, mint a tengerbe merülő álom. Arra van, le délfelé, a szent Itália! Dahin, dahin möcht' ich mit dir, oh mein Geliebter, ziehn...

Baloldalt már kezdett kibontakozni Cirkvenica. Üdén piroslottak kicsi házai a partoldalról a napragyogásban, mintha csak festve volna az egész. Külön szakadva, arisztokratikus magaslaton áll a Therapia négy emeletes palotája: József királyi herceg parancsára nőtt ki a dalmát kövekből.

Mikor László megpillantotta, az villant át gondolatán: Claudius dán király helsingőri várkastélya... Hamlet most jön ép hazafelé a wittenbergi egyetemről. Ott azon a fokon, tragikus dolgok fognak történni...

A hajó kikötött. A molón hatalmas autó várta az érkezőket. László felült Laurával és pár perc múlva már a Therapia szanatorium hatalmas korridorjáról nézett a tengerre.

Mikor az épület hátsó kapujához ért az autó, a beteg ember szíve elkezdett örülten dobogni. Most karon ragad két ápoló és szépen bevisz az elmebetegek udvarára. Elhatározta, hogy szép, tiszta, világos beszédet fog tartani a főorvos előtt, igazolja, mennyire helyén van az esze. Azonban nem ragadta karon senki, csak a szanatorium óriás termetű igazgatója, Eördögh úr köszöntötte igen udvariasan, rendkívül boldognak mondvá magát, hogy ilyen illusztris embert üdvözölhet vendégéül. Megmutatta neki szobáját az első emeleten, 15-ik számú, tengerre nyíló ablak, nyílt nagy folyosó, elsőrangú kiszolgálás; étkezés lenn a közös nagy teremben; de ha méltóztatik parancsolni: a szobába is felhozzuk az ebédet, vacsorát, Épen szemközt a fürdőszoba, tessék rendelkezni. Meghajolt és ajánlotta magát.

Hát nem bántanak? - kérdezte László magától és a doktorkisasszonyra nézett, Laura mosolygott:

- Majd meglássa, milyen pompásan érzi magát egy pár hét múlva. Itt a halottak is újjá születnek. Most megyek, jelentkezem a főorvos úrnál, az öreg Coltellinél. Odalenn a villája a tengerparton.

Elsuhant.

Érdekes, tűnődött László, ez is magamra hagy. Egészen úgy bánnak velem, mintha semmi bajom nem volna. Jó, jó. Csak óvatosság, soha nem lehet tudni, mikor csattan a zár.

Halálos fáradtan lezuhant egy fekvőszékre, ott a korridoron.

Október utólja volt.

Ezüstös-kék ragyogásban fürdött az édes Adria. Cicázó delfinek kergették egymást a moló tájékán; gyémánteső szikrázott róluk, mikor hatalmas ivben fölszínre vetődtek. Andalító némasággal úsztak a határon piros és fehér vitorlás bárkák. Veglia szigetéről vékony füstoszlop szállt a levegőbe. Messziről a Velebit orom-csoportozata olyan görögös szépséggel tündökölt, mintha a Homérosz istenei most szállottak volna le rá. Szemközt az abbáziai part öre, a havas fejű Monte Maggiore, soha még festőibb pompával nem feszítette homlokát az égnek. Isten virágos kertje volt ez itt körül: víz, hegy, erdő, napragyogás.

A Therapia királyi parkjában tavaszi pompával virultak még a virágok. Vastag, kékes-zöld kaktusok hegyesen rengették levelük szuronyát. Az alacsony legyezőpálmák finom, sugárba omló lombozatán táncoltak a napsugarak. Csak a gyászciprusok sötét-zöld gárdista-sora emelte föl néma mementoját: ez itt a Halottak Szigete. Itt soha nincs hervadása a természetnek; itt csak az ember születik és hal, hirtelen lehulló virágjaként a mulandóságnak.

Lászlóra úgy zuhant ez az új környezet, mint valami mély álom. Ott, a fekvőszéken, a déli nap fürdőjében, a ragyogásban, fáradt lelkének súlya alatt - álomba merült. Először hónapok óta.

Egy pesti kis leány, a szanatórium betege, már hallott érkezéséről. Bár fél veséjét kioperálták s csak nehezen tudott járni, mégis fölkinlódott a lépcsőkön, hogy először lássa a híres költőt, Bethlen Lászlót. Szívdobogva lopózott a beteg nyugvó székéig. S mikor megpillantotta halálos sápadt, sovány arcát, halottasan lehuny szemeit: elfogta valami fájdalom, könnycsepp gördült arcára és szánva suttopta:

- Alszik, szegény. Milyen sápadt. Milyen nagy beteg.

43.

László idegei nem bírták az embereket. Heteken át fönt ebédelt, vacsorált kis szobájában. Ha valaki ránézett, nagy izgatottság fogta el: aha, ez is észrevette szemem zavaros pillantását, ez is tudja már, miféle beteg vagyok. Bizalmatlan volt mindenkihez. Laurát folyton figyelte; tőle szinte félt, mert úgy gondolta, ez a lány fogja lecsalni a magános örültek cellájába, ha majd egészen kitör rajta a baj. Mindig várta ezt a rettenetes pillanatot, mikor öntudata teljesen ködbe vész és egyénisége átfordul, valaki mássá, Hamletté, vagy Jézus Krisztussá.

Ebédjei kínos vergődések voltak. Tízszor kellett felugrania az asztal mellől, mert a legkisebb emóció oly heves vértódulással járt, hogy attól félt: szétpattan a koponyája. Ilyenkor rohanni szeretett volna, mert úgy érezte: a következő pillanatban megőrül és ordítja lelkének lehetetlen szövegét. Hirtelen vizes ruhába göngyölte izzó homlokát, vagy a tarkóját, lefeküdt az ágyra, behunyta a szemét, eloltotta szinte lelkének a lámpáját is, hogy félre vezesse a közelgő Rémet. Várta, eloson-e még most mellette, vagy agyára ugrik és leszakítja rá az örök éjszakát...

Szörnyű napokat élt át.

Folyton feszült őrségen állással lesni a legborzalmasabb ellenséget: kieszelni minden furfangot a félrevezetésére vagy legyőzésére; titkolni vérapasztó tusait a figyelő emberek előtt; megragadni zuhanó értelmét, hogy a fekete szakadékba ne rántsa magával - oly sisiphusi küzdelem, amelyet csak óriások vívtak óriásokkal. Ez az új környezet folyton aggasztotta. Minthogy nem érintkezett a szanatórium betegeivel, nem tudta, hogy itt jobbra tüdőbajosok lézengenek, vagy veszélyes operáción túlesett betegek szedegetik össze elfogyott erejüket. Ő mindig azt hitte: elmegyógyintézetnek él az előcsarnokában; majd innen válogatják ki az elzárásra megérett szerencsétleneket. S minthogy ezt a rögeszméjét nem merte közölni senkivel, baja csak súlyosodott.

A szanatórium betegek kíváncsian szoktak elsétálni ablaka előtt, hogy legalább lássák a híres embert. A kis pesti lány folyton növekvő rokonszenvet ébresztett iránta; nagyon szerettek volna vele megismerkedni, de nem lehetett. László képtelen volt a szabadban sétálni; mióta a budai úton összeesett, vad félelem fogja el a sétától; a szabad téren járástól. Csak a szobáját méregeti, vagy esténként a folyosón vándorol át. Gyöngy. Szédül. Sokszor majd összerogyik.

Laura fölment hozzá alkonyatokon, és próbálta életkedvét fölébresztetni. Le akarta csábítani, gyalog, a tengerpartra; odalenn ezer és ezer szépség vár. László szabadkozott, még nem. Akkor az alkonyatra hajló Nap csodás tűzét mutatta meg neki: nyugaton biborban lángol az ég, mintha kinyitották volna az angyalok főkapuját; a kiomló tűzfény fölgyújtotta a mindenséget, arany hidját keresztülfekteti a tengeren, szinte látni rajta özönlő lángszárnyú szellemeket. Wagner és Beethoven muzsikája zeng az ember lelkében.

Lászlót felizgatta ez a kolosszális természeti kép. Ősi regék rohantak át agyán, Ossian köd alakjai s a Nibelungok félistenei játszották előtte tragédiájukat. Az izgalom idegeit korbácsolta föl, éjszakája tönkre ment, álmatlan vergődéssel vánszorgott át az új nappalra.

Sehogy sem birta az életet.

Volt a szanatóriumnak egy különös betege, Báthoryné, budapesti orvos felesége, aki vért köpött és mégis táncolva járt a lépcsőkön. A halálsejtelem nyugtalanságával akarta letépni minden órája virágát; ki tudja meddig élünk? éljünk! Kártyázott, zongorázott, billiárdozott, csolnakázott és intrikált. Irigy volt, gonosz volt, szánni való volt; mert tudta, hogy nem sokáig él. Szerette ugratni az embereket. Bolond ötletei voltak. Nem kimélte magát, de másokat sem hagyott soha békén. Ki kellett élnie minden percét, hogy felejthesse a háta mögött lappangó rémet.

Ez a fiatal asszony elhatározta, hogy áttör a Bethlen László bűvös körén és megismerkedik vele, de egyúttal meg is tréfálja. Egyik pesti ismerősét, a kedélybeteg Maróthy lányt használta föl játékához.

Ez a Maróthy lány szerelmi bánatában magára lőtt, de nem halt bele, csak a lelke tört össze. Gyógyulni, pihenni ide jött a Therápiába. Normális viselkedése néha hirtelen megtört és akkor átélt tragédiáját szenvedte vagy kacagta újra át.

A lelketlen Báthoryné ezeket a bomlott napokat akarta belekapcsolni tervébe.

Maróthy Elza rendesen akkor sétált a folyosón, mikor László is ott tartózkodott. Elmentek egymás mellett, nem szóltak egymáshoz, de, miért, miért nem - mindakettőt érdekelte a másika.

László elnézte ezt a fiatal lányt. Az arca fehér, ruhája fehér; fátyola is fehérén habozta körül filigrán alakját. Mindig szaladó lépésekkel ment; egyik oldalról a másikra suhant, mintha hirtelen meglátott volna valakit, akit más nem lát. Olyan zajtalan tovalebbenéssel járt, mintha cipője nem is érné a márványköveket. És kacagott. Egyedül volt, nézte a tengert, szaladt és kacagott. Modern Ofélia.

Báthorynének ez volt a terve: ezt a két bolondot valamelyik este összehozom a társalgóban és egymásnak bocsátom őket; mindenkinek megsugom, hogy a másika örült. Remek komédia lesz.

És addig keringett László körül, míg szóba nem állott vele. Akkor hamarosan bemutatta az örökké vidám leánynak:

- Nem ismeri Maróthy Elzát?

Elza megcsöngette kacagásának kis ezüst csengőjét és ment tovább. Nem sokat törődött az emberekkel.

- Érdekes kis lány, ugy-e? - szólt a doktorné, utána kacsintva a messze suhanó Elzának. - Nagyon jókedvű gyerek. Egy miniszteri tanácsosnak a leánya. A maga nevét ismeri. Ki ne ismerne? A bátyja együtt járt magával az egyetemen. Tudja mit? Jöjjön le ma este a társalgóba - az én kedvemért. Csak hárman leszünk. Pompásan elbeszélgetünk. Jó? Majd bekopogunk.

Megszorította kezét és elszaladt Elza után.

Lászlónak valami homályos emlék merült föl az emlékezetéből. Maróthy Elza... Egy Maróthy fiút csakugyan ismert az egyetemen. Annak is ilyen perzselő fekete szeme volt, mint ennek a lánynak. Egyszer az ujságból olvasta, hogy a lánytestvére szerelmi bánatában főbe lőtte magát. Akkor irtózatossá látta a szoba szőnyegén végigterülő öngyilkost, akinek fehér halántékából csöpög a piros vér.

Hirtelen rémület fogta el.

Ez hát az a Maróthy leány! Nem halt bele sebébe, csak kedélyrázkódás áldozata lett, most félőrülten járja a világot? Igen, mintha olvasta volna, hogy Maróthy Elza megőrült. Irgalmas Isten, hát ő volna az? Hogy került ide Cirkvenicába? Miért hozták épen ide? Micsoda hely ez a titokzatos, magános lovagvár? Ha örült: akkor ez az ő háza! Örültek háza...

Megállt a szive dobogása. Bevánszorgott szobájába és borzadva nézett körül: nincs itt valami áruló jele annak, hogy élve eltemetettek átkozták benne az időt? Vajon nem lesik-e rejtett szemek valahonnan? Hátha most is ránéz valaki és látja hamuszínűre sápadt arcát, rémulőre tágult szeme fehérjét? Hátha éjszaka, mikor alszik, bejön valaki a szobájába s ott áll sokáig az ágya előtt? Hátha nappal is követő árnyékként suhan utána és kilesi minden gondolatát? Álmában talán összevissza beszél s valaki hallgatja és fölírja rémlátásait? Hátha már soha ki nem szabadul innen? Soha meg nem látja Budapestet, az édes anyját? Egy óriási koporsóba zárták, nincs levegője és lassan megfulad - irtóztató! Lelke hangtalanul is segítségért kiáltott.

Menekülni!

Ki akart rohanni, de három kopogás koppant az ajtaján.

Mi az? Ki az? Már jönnek érte?

Odakinn fölcsendül a Maróthy Elza szomorú kacagása. Aha, a doktorné sürgeti. Várják.

Egy szörnyű pillanatig tusázott magával - ne ugorjék inkább ki az ablakon -? Nem. Akármilyen lesz, nekimegy ennek a borzalmas estének. Elgyávult lelkét az akarat páncéljába rázta és kilépett a folyosóra.

A doktorné sápadtan mosolygott rá. Elza visszaszármással röpködte be a folyosót, mint az élő halál fehér pillangója.

Az egész hatalmas szanatorium üres, kongó, sötét. Mintha mindenki elmenekült volna belőle. Csak ez a három beteg lélek tébolyog benne.

A társalgó a földszinten van. Megindulnak a lépcsőn lefelé. A doktorné összeborzong:

- Ma nehéz napom lesz.

László véletlenül meghallja - új borzalom rohan át a lelkén. Hova csálnak ezek engemet? Talán egy fekete zárt kocsi áll a kapu előtt, abba bedobnak, bezárnak és visznek az iszonyatok poklába. Hiszen én még nem vagyok őrült! Nem jobb volna visszarohanni? Nem. Most már akármilyen lesz, nekimegyek.

A doktorné karonfogja s úgy viszi. Elza előreszalad.

Amint a lépcsőfordulónál kilép László a nagy oszlop mögül, rettenve megáll.

Maróthy Elza ott ül lent egy lépcsőfokon. Gyönyörű fehér selyem ruhája csak úgy söpri a szőnyeg porát. Kezét a térdére nyugtatja, fejét a tenyerébe fekteti, szemét lezárja és halkan monologizál:

- Hallom, hallom, mit beszélnek. Rólam folyik a szó, tudom. Odaadtam magamat neki, ez a baj? Eh, hiába titkolóznak, én a falakon is keresztül látok.

Fölveti szemét és mereven néz a falakon átal.

Báthoryné megszorítja a László karját és sugja:

- Nézze! Milyen szép... Tudja, hogy örült? Ez a lány örült!

Belemélyeszi zöld macskaszemét a fiú rémült arcába és gonoszul élvezi gyötrelmét. Csak ki ne törjön rajta a dühöngés, míg el nem játsszuk a nagy jelenetet, gondolja, mert akkor az én fejem is veszedelemben forog.

Vakmerően ragadja tovább magával.

Elza föláll s mint az alvajáró, imbolygó lépésekkel lemegy a társalgóba. A másik kettő utána.

A hatalmas, bíbor tónusú teremben csak egy villanylámpa égett. Idegen borzalom settengett az árnyékba vesző háttérben. A tengerre néző ablakok úgy meredtek a tébolygókra, mint az Éj besandító rémének óriás szemei. Csönd fagyott a lélekre; az élet mintha ravatalra lett volna terítve. Sötét angyalsereg járatta itt táborát.

A világított teremzugban egy kis piros asztal mellé ültek.

Báthoryné halkán odasugja Elzának:

- Nézd, ez a fiú örült! Csöndes örült...

Elza mosolyogva, érdeklődően néz rá:

- Maga örült? Miért nem lövi főbe magát, hiszen...

A főbelövés gondolatára emlékek özönlik el agyát; most már magában beszél:

- Mindenki tudja, hogy szeretlek. Mit bánom én: szabad, nem szabad... csak meg ne csalj, mert az lesz a halálom. A házasság szent dolog, de a szerelem... óh, a szerelem az angyalok játéka.

László arcát elhagyta a vér és nehezen verő szívébe tódult. Föl akart ugrani, de a meghökkent doktorné leszorította karját kezével. Tovább kellett játszani.

Elza elkacagja magát. A rémült fiú felé lobogtatja fehér fátyolát.

- Mit bámul olyan ijedten? Maga költő? Nincs felesége? Miért nem házasodott meg? Nem örökölt semmit az apjától? Nekem husz fillér a jegyajándékom - nem pályázik?

- Nincs pénzem, - dadogta László.

- Kártyázni kell! - kiáltott hirtelen Elza. S egy csomó kártyát dobott az asztalra.

- Az apám, hm, ez titok... így nyerte meg az én vagyonomat, de így is vesztette el...

Míg keze a kártyákkal bibelődik, lábát odanyújtja a László lábához; fehér antilop-cipője rápihen a fiú lábafejére. Mintha valami különös üzenni valója volna, halkán megnyomja. Szemét is a László szemébe kapcsolja, szédületes mélység borzong benne. Nem lehet kiállani.

A két beteggel játszó harmadik beteg, a ravasz asszony, ki-kipillant az ablakon. Odakinn mintha szürke árnyak suhannának át a fény négyszögében. Laura onnan lesi vakmerő játékát; s egy pár markos szolga is készenlétben.

Elza most hirtelen felugrik, rászól a fiúra:

- Miért nem dicséri meg a ruhámat? Talán nem tetszik? Ez a fátyol nem tetszik?

Fehér felhőbe burkolta magát.

- De, nagyon szép, nagyon tetszik, - dadogja László. A szavak halva születtek meg ajkán. Érezte, hogy a feszített húr nemsokára birja már.

Maróthy Elza lassan, különös mosollyal közeledett hozzá; a fátyolát két karjára fektette, úgy mutogatta.

- Nem lát maga? Hát nézze meg, kérem, nézze meg jól! Ez a selyem árnyékolás, ez a finom rojt, nem érdekes? Mi? Mennyire becsüli? Ötvenezer korona? Hm? De nézze meg hát, jól nézze meg!

Egészen hozzáhajolt, félig rádőlt, arcához dugva fátyolát, míg combját a lábához szorította. Lihegett. Kéjes mosoly huzódott át ajkán... Valami régi emlékét játszotta életének...

A doktorné macskaszeme szinte izzott az árnyékban.

László megrémült, felugrott. Az örület ragadós, s ez a leány egy ujjnyira van tőle. Ki ez? Háborodott mosoly játszik gyönyörű, alabástrom arcán... Egy név villan képzeletébe: Ofélia! A szerencsétlen Ofélia! Mit - hát csakugyan itt vagyunk, Helsingörben? Ez a vár az apám vára? Most tartják az anyám menyegzőjét azzal az undok emberrel, az apám gyilkosával? Hahó! Hol vagy, Horatió? A két sima, üresfejű udvarnok, Rosenkrantz és Guildenstern, már közeledik. Elébe - megakadályozni gaz tervüket. Apám halotti árnyéka följár kísértetni - nézd: ott! ott! most suhant el az ablak alatt. Ha tizenkettőt kong, újra megjelenik a bástyafokon. Meg kell mérgezni a kardokat, ha talál - halál. Oh, Ofélia! Komédiát kell játszanom az apám sirjánál, hogy megfogjam szavaim törében a királyt... Mert a királyfi én vagyok. Hamlet vagyok. Szerettelek. De azért csak zárdába, Ofélia, zárdába! Minek szaporítanád a bolondok számát. Lenni, vagy nem lenni, az itt a kérdés!

Beteg képzeletében a valóság összezavarodott az irodalom egyik szép, szomorú álmával. Már nem tudta biztosan, melyik én-je az igazi: Hamlet, vagy az a másik? Ofélia itt áll előtte fehér fátyolában; ez a várkastély nagy terme, ez a nő - ez a nő - ki ez? Gertrudis? Az édes anyám? Nem, nem - valami idegen fejedelem udvarából való... Horatió! Horatió! A kardomat...

Felállt és jobb karját előre nyujtva megindult valami láthatatlan alak felé.

Báthoryné most megijedt. Az ablakhoz futott és megkocogtatta. A két várakozó szolga rohant befelé; Hermilan Laura utánuk.

Elza, mintha fölébredt volna révületéből, visszatorpanva bámult a terem sötétjébe induló fiú után. Hát csakugyan elmebeteg szegény?

Itt van a doktorkisasszony. Megszólítja Lászlót, megfogja a karját:

- Én vagyok, Hermilan Laura. Rosszul van? Jöjjön fel a szobájába.

László megrázkódik. Hidegség szakad az agyára. Pillanatnyi elmezavara, mint egy fényes köd, kettészakad, újra tudatához tér igazi énjének. De a próba oly durva erővel vágott idegzetébe, hogy új roham hatalmába kerül. Szíve örülten kezd verni, fuladás fogja el; az ajka dadog, de szót nem tud kiejteni. Ha föl nem karolják, összerogyik.

A két szolga fölvitte szobájába. Levetköztették. Tetőtől-talpig hideg vizes ruhába csavarták. Fejére vizes turbánt tettek. Így feküdt egész éjjel. Egy ember vigyázott rá. A doktorkisasszony kétszer-háromszor benézett hozzá. Ugy reszketett, mint akit halálra rémitettek.

Báthoryné másnap részvétellel szólt be az ablakán:

- Bocsásson meg, hogy összehoztam azzal a szerencsétlen lánnyal. Többet nem fog vele találkozni. Én is utazom délben. Isten vele. Gyógyuljon meg.

Ebédnél kacagva beszélte el a társaságnak: milyen nagyszerű komédiát csinált tegnap este a két bolonddal. Az egyik beteg lett bele, a másik megszökött.

Azután maga is eltűnt a szanatoriumból.

Hermilan Laura föltette magában: meggyógyítja Bethlen Lászlót mindkét értelemben; nem azért nő és nem azért orvos.

Micsoda öröm volt, mikor le tudta csalni a tengerpartig, a kis molóhoz, amelyet úgy hívnak; „fekete móló.” A beteg eleinte ijedezve követte a doktorkisasszonyt, mindig attól a pillanattól rettegve, mikor váratlan ráugrik a rémület; de a leány bája, kedves közvetlensége, jó pajtás volta: elejét vette a bajnak. Szinte kézen fogta a lelkét is, úgy vezette, nővéri vagy anyai vigyázattal.

Leheveredtek a sziklafoknál, ahol a köveket örök morajlással csapdossa a tenger. Az ezüstös-kékes messzeség valami sovárgást oltott a fiú lelkébe: életének el nem ért szépségeit sejtette távol, a nagy vizeken túl. Goethe örökszép dala zengett a szívében: „Die Marmorbilder stehn und sehn mich an, was hat man dir, du armes Kind, gethan?” Mi lett belőled szegény ember? Szárnyatlanná alázott büszke lélek? Thalatta, thalatta! - kiáltotta némán a milliom éves vizeknek, - vedd át az én bánatomat, add át a te töretlen erődet, hadd vállaljam újra sorsomat, mert nem szabad kidőlnöm roncsoltan a pályám felén, föl kell tennem a csillagot befejezett életem tornyára, másképp megölöm szegény édes anyám egyetlen reményét. Csak még egyszer legyek egészségeses!...

Laura oldalt figyelte a beteg arcát; látta a szeme pilláján rengő könnycseppet. Már ellágyul, már emlékszik, már gyógyul.

A beálló telet a dalmát hegyekről lezúduló bóra jelentette be. Ez az elszabadult rém a Therapia hatalmas kötömegét kolosszális hangszernek nézte s olyan dalokat zúgatott rajta, hogy a legsivárabb fantázia is balladákat, tragédiákat álmodott. Hát a megsebzett költő lelke! László művészi borzongással hallotta ki belőle rabszolga népek lázadó jaját, évezredek összetömörült panaszénekét, amellyel az örökké menekülő Istent üldözik. Ez a siró, zengő, viharzó orkán lecsapott a tengerre, örületes iramban gyalulta végig a víztömeget, a fölszikkasztó habforgácsokat úgy vágta a Cherso-sziget rideg szikláihoz, hogy jajgatva szakadtak széjjel. Haragos zöld színt öltött a megkorbácsolt elem; éjszakánként úgy bögött, mint a törbe zuhant mastodon. Valami rémletes nagyszerűség volt a szélnek és tengernek e téli viadalában. Ebből támadtak az ősi népregék.

A tél beszorította a beteget a társalgóba. Már László is lejárt; megismerkedett a szanatórium többi lakójával; megnyugodhatott, mert nem volt köztük elmebajos; még idegbeteg sem, csak ő.

Nagy tisztelettel vették körül; nem is hitte, hogy ennyire ismerik. A pesti kis lány most már boldog közelségből hallgathatta szavát; a tüdővésztes gimnázista ábrándos dalokat hegedült a tiszteletére; egy nagyon sápadt asszony kísérte zongorával. A szélütött kasznár megható gyöngédséggel udvarolta körül; nem tudott szegény egy szót kimondani becsületesen, de élő virágokban fejezte ki hódolatát. Az a vidám huszárhadnagy, akit a lova megrugott és sárgaságba esett, gyermeki tréfákkal igyekezett vidámítani a kedélybeteg írót. Még a vaskereskedő, Rohonczy úr, sőt a zárkózott, rideg mérnök, Király úr is boldogan mosolygott, ha megjelent. Asszonyi hang csillapította, zeneszó ringatta megkínzott idegeit. Karácsony táján már nem voltak izgalmas álmái.

Az elriasztott ifjú kedv, a munkás erő, kezdett visszatérni észrevétlenül.

Legboldogabb órái azok voltak, amelyeket Laurával együtt tölthetett.

Napközben keveset találkozott az elfoglalt doktorkisasszonnyal; de az esték, vacsora után, összehozták őket. Sajátságos bűvösség sugározta körül ezt a román leányt; idegen szépsége rohamosabban keltett vágyat Lászlóban, mint egy magyar lányé.

Ezen először csodálkozott. Azután megértette: a megszokottság unalmassá teheti a rendkívüli szépséget is; a szokatlan báj pedig egyszerűségében is rendkívüli.

Laura incselkedett vele:

- Kár, hogy nem romának született. A magyarok nem tudják megbecsülni értékes embereiket; Budapesten irigyelik vagy gyűlölik a nagyságot, Bukarestben szeretik és magasztalják. Igaz, hogy a szegény Eminescu kórházban halt meg, de annak nem a román nép, hanem szomorú betegsége volt az oka. Magyarországon író, vagy költő nem lehet még miniszter sem; soha nem kapnak grófi címet. Arany János vagy Jókai nem valami sokra vitte. Romániában a szellemnek épúgy van arisztokráciája, mint a születésnek és a vagyonnak. Ott érdemes élni és írni. A román nyelv latin nyelv; világrokonsága van. A magyar? Exoticum. Most még beszélnek pár millió; néhány száz év múlva talán kihal.

Lászlónak fájt ez a beszéd; mert mintha fenyegető igazságot hordana a tréfa álarca alatt. De aki mondta, az oly gyönyörű volt az esti holdfényben, hogy nem akart neki ellentmondani. Bámulta.

Laura, alattomos céllal, tovább duruzsolt:

- Magyarországnak van multja, de nincs jövője. Romániának nincs multja, de van jövője. Erdély nagyon szép kis országrész, Bukarest elhatározta, hogy megszerzi...

- Soha! - kiáltotta László váratlanul.

Laura mosolygott.

- Nem lehet tudni. A románoknak is van álmuk; s a román hisz az álmokban - valóra váltja. Brassóban már láttam olyan térképet, amelyen a Tiszaig terjed Románia határa.

Valami sötét tűz lobbant föl fekete szemében. Ez nem tréfa.

László gúnyosan kacagott:

- Szép. De én beszéltem olyan magyarral is, akinek a holdban vannak birtokai. Ez is álom.

A román lány gondolt valamit, de nem szólt. Elkezdett dúdolni. Az Eminescu híres dalát: „Óh mért nem jössz, óh mért nem jössz?” Ugy rémlett, a tengerből szűrődik föl e távoli dal, vagy a hold sugarán ereszkedik le. Ilyenkor Budapesten járt a lelke s egy férfira gondolt, akinek fekete szakála van és lágy bariton hangja.

László álmodozva nézte az andalgó szép leányt s elgondolta: ime, hazámnak egy ellensége. Vagy ha most nem is az, még lehet. Háborúról még nem volt szó, de tikkasztó feszültség nyugtalanította Európa levegőjét; sok a villamosság, villámok csapkodnak nemsokára. Mi lenne, ha véletlenül beleszeretnék, feleségül venném, és hazája háborúba keverednék hazámmal? Kémkednék, elárulná terveinket; megtudnám - följelenténém; kivégeznék, szemem láttára... Irtóztató! Irtóztató!

Ugy megborzadt kalandozó gondolatától, hogy idegesen felugrott.

- Nos? - nézett rá kérdően Laura.

- Maga Erdélyben született; a budapesti egyetemen tanult, magyarul beszél, a magyar állam alattvalója, állami ösztöndíjat élvezett, minden lelki szál hozzánk köti - és mégis, Romániáé minden gondolata. Hogy lehet ez, Laura?

Megfogta a lány kezét, úgy nézett szemébe.

- Hja, a vér, a vér, barátom. Blut ist ein ganz besondrer Saft, mint Goethe mondja.

- El tudná árulni ezt az országot?

- Román vagyok, - mondta komolyan Laura. Felállott. - Erdély a hazám. Mig magyar terület, magyar alattvaló vagyok. Mikor román terület lesz: akkor is ott maradok. Különben, nézze csak: milyen rejtelmes most odalenn a tenger. Ilyenkor szoktak kísértetni a sellők. Maga poéta; nem találkozott még ilyen vízi tündérrel?

- De igen. Csakhogy az kint dalolt a parton. Fönn a hegy oldalában; egy palota erkélyén. Kék fátyola volt és fekete gyémánt szeme. És képzelje el, mit dalolt? Eminescu dalát, románul!

Mindaketten nevettek.

- Ugy látszik, a fekete tengerből jött valahogy a Quarnero-öbölbe...

Az ilyen esték után mindig fáj a László szive.

Miért is nem magyar ez a lány? Olyan távol van az embertől, s olyan sokat ígér. Ez nem kelleti magát, mint a többi. Ez csak az orvosom akar lenni. Nem akarja bennem meglátni a férfit. Vagy talán túlságosan kiégett a szive? Vagy valaki másért lángol titkon? Hiszen szeretője volt egyik professzorának! Már a tanuló pályáján is szerelmi rang-lépcsőt használt. Talán értékét vesztett gyöngy... De akkor miért van oly kimondhatatlan hatással reám? Erre feleljetek, szikrázó csillagok.

A csillagok nem feleltek, csak hunyorogtak a végtelenségben.

Bethlen László, ahogy kezdett kilábolni nehéz bajából, új betegséget kapott.

- Csak nem vagyok szerelmes ebbe az idegenbe? Még ez volna a furcsa. Eddig kitartottam; állottam fogadalmamat. Most rendült volna meg az akaratom?

Olyan boldogtalannak érezte magát, mintha senkije nem volna a kerek ég alatt.

45.

Karácsony táján egy másik segédorvos jött a Therápiába. Férfi. Ugy hívták: Ozoray. A Rókus kórházban szolgált; az idegei megrongálódtak és ide tétette magát. Félig-meddig beteg gyanánt szerepelt, félig-meddig kisegítő orvosul. Valami alapítványi helyre jött. Laurának a balkeze lett.

Lászlónak első pillanattól fogva szörnyű ellenszenves volt ez az ember. Felvidéki, palócos-tótos szójárással beszélt, alföldi fülnek kibírhatatlanul. Valami esetlen vigyorgás ült mindig pufók arcán; bal szája-széle félrehúzódva tért ki e fintornak. Buta volt, s butaságát vakmerőségbe takarta; lelkének gyanús illatát pedig émelyítő parfümökkel édesítette. Keskeny homlokán a morál insanity rozsdavörös abroncsa égett. Kövéres arca mindig oly ápolt, mint a testével kereskedő kurtizáné; azt mondják, minden éjjel nyers hússal köti be, hogy megőrizze bőre üdeségét. Haja szagos zsirtól fényes; bántó gonddal van kétfelé választva a fejetetején, mint az asszonyoké. Mindig hajadonfővel jár-kel, mindig mosolyog, mindig ringatja a csipőjét, mint a magakellető rossz leány. Olyan szemtelenül ostoba az egész ember, mint a fából faragott japán istenszobrok.

Pesten elkártyázta egész apai örökségét, óriás adósság mászik utána, az elől menekült a tenger mellé. S mint a vesztét érző ember, ki akarta magát még egyszer mulatni. Asszonyszerelem -

és azután egy golyó, így gondolta ki regénye végét. Már az öccse is öngyilkos lett, vérében van az átok.

László elképedve látta, micsoda szemtelen vakmerőséggel berzenkedik ez a torz kakas a gyönyörű doktorkisasszony körül.

- Kollégák vagyunk, - vigyorogta a szemébe, - nekünk minden szabad.

Laura csak nevette ezt a kifésült bolondot; ugratta, mert nagy öröme telt a férfiak őrjengésében. Félszeme mindig Lászlón ragyogott, sejtette, hogy Ozoray megjelenése arcul csapta támadó reményeit. Vajon van-e benne féltékenység, olyan nőért, aki még nem szerette, akit még nem szeretett? Román leány léteére nagy boldogsággal látta volna a két egymásnak ugró magyart. Ezért látszólag mindakettőt csalogatta.

Bethlen Lászlóban megzendült a visszaszorított élet. Ősi jogát zajongva követelte a vér. Itt, a hatalmas sós víz mellett, a tükörtiszta levegőben, edző ég alatt, minden munkát és gondot levetközve, az életet kívánó férfi kezdett kibontakozni belőle. A fantasztikus álmok, világábrándok hermelin palástja észrevétlen lecsúszott válláról és Ádám ősmesztelenségében állott a közelgő szerelemmel szemben.

Ha Ozorayt ide nem sodorja a szél, lassabban ért volna még szenvedélye a robbanás pillanatáig.

De így, akarata ütközőre talált, s a természet törvénye szerint erősebben csapódott vissza rá.

Hermilan Laura olyan hatással volt rá, mint a görögtűz: meggyújtotta, égette, olthatatlanul.

Harminc éves ifjúsága, töretlen szerelmi ereje, oly lázongó rabszolgát rejtett magában, aki szét fogja szakítani vas láncait és üvöltve rohan legelső áldozatára. Benne a szerelem valami véres áldozattal volt összenőve; szörnyű ikergyermekai a tudattalan ösztönnek.

Soha nem érezte még ilyen bibor kábulattal a vér erejét. Mintha látását is befestette volna egy színre: mindent skárlát lángolásban látott. Különösen a közelgő Tavasz, gyógyulásának, szenvedélyének ez a lázas korszaka, kezdte félreverní szíve harangját. Tűz van, tűz van! Az alkonyati ég, s az áldozó nap arany és bibor gőzében égő tenger volt lelkének igazi szimboluma: csupa izzás, csupa láng, csupa vörösség. Az alkony isteni színjátékának bengáli tűzében fekete és rozsdavörös vitorlás bárkák usztak át; ezek is olyanok voltak, mint a fantáziája lángözönén átvillanó halálos és szerelmes gondolatok. Feketék és pirosak.

Reszketve várta az estét, mikor Laura leveti fehér orvosi köpönyegét és szürke ruhájában megjelenik a lépcső-ajtónál, Kék-fehér csikos nyugvószéke ott várta egy korridor-oszlop árnyékában. Lenn a villózó tenger, az opálszürke ég, a sötétlő határszegő hegyek. Az égen csillagszikrák reszketnek föl, s királyi pompával megindul égi útjára a koronás hold. A tengernek éjjel virágzó költészete széthinti felséges mámorát.

Laura jön mosolyogva.

Kreol arca belülről izzik; fekete mély szeme villog, mint a vak mélységből kirémlő vándor láng, lidércfény; vékony ajka fölfelé ível, s ha mosolyog, olyan, mint a Lionardo da Vinci Giocondájá-nak rejtelmes mosolya. Haját fiúsan rövidre nyírva hordja, ez a körhaj ingerlő bájosságot ad arcának. Cipője kopogása: halk rimek testvéri pengése; pillantása: fekete csillag-lefutás; kacaja: gyöngyök hirtelen pergése zengő érclapokon. Csöpp csóktündérek bújnak meg arca szerelemgödrében, amely minden mosolyánál fölébred. Remek természetben élő zene rejlik; minden lépésénél dalolnak a hullámozó vonalak.

Ahogy ott fekszik nyugvószékében, karját feje alá fonva, Goya hires Maya-képét lobbantja László képzeletébe. Először a felöltözöttet, azután a meztelent. Káprázó szemmel látja a fiút, hogyan foszlik le testéről ködképen a szürke ruha, hogy bontakozik ki belőle a Nagy Mester

remekbe teremtett márványszobra. Sötét szeme úgy ég, úgy izzik, mint a spanyol asszonyé; összecsucott ajka a töltött fegyver némasága: - csak hozzá kell érni, robban, éget és öl. Érzéki kebele szinte remegve várja a kéjt, amely meg fogja borzongatni csodás halmait, mint földrengés a virágos dombokat. Karcsú, sima dereka a lesbe feszült párdúcéra emlékeztet: úgy pattan, mint az acélrugó. Isteneket szédítő combjait összeszorítja, a kárhozat és az üdvösség pokol-mennysorságát zárva közzé. Hónalja alól sötét puha szőr pici bozótja csalogat.

László ég, mint a parthusok vetése a Sámson tüzetől.

Verssorok, színes szóképek töredeznék ajakán, lihegő vágya nem talál méltó szavakat. Térdre esik a szép bálvány előtt, meztelen karját csókolja, szorongatja:

- Óh... magáért még a hazámat is el tudnám árulni...

- Igazán? - villan föl a román leány szeme. S hirtelen átkapja a fiú fejét és szájon csókolja.

László már odavan.

A leány fölugrik: vigyázzunk, meglátnak. Lassan megindul, föl a második emeletre, ott a szobája.

László, mintha láncsal volna hozzáfűzve, utána.

A lépcsőház alján megbujva Ozoray lesi őket, csikorgó foggal. Hm, lám, lám, a poéta úr, az örült milliomos - hát így vagyunk?

Laura besurran szobájába, László utána; hirtelen bezárja maga mögött az ajtót, a leány nem is veszi észre. Sötét van. Fölgyújtja a villanyt. A nyílt ablakhoz megy, kikönyököl s halkán dúdolván nézi a tengert, a román.

László hátulról látja ezt az ingerlő termetet. Régi fogadalom, világmegváltó eszmék, tisztaság, szárnyas ember - minden összeomlik láttára. Ez az élet, ez a cél, ez az igazság. Visszaszorított vágya kiált, vére majd átlöki koponyáját, úgy zúg fülében, mint a vörös malom. Szíve szakadatlan dobpergéssel veri a rohamot. Majd megfűlad - torkában liheg az élete.

Örült lendülettel átkarolja Laurát.

De a leány szétszakítja karjai kapcsát s szembe fordul vele. Óh milyen most a szeme! Kettős alagút, amelyből párhuzamosan vágtat kifelé az érzékiség és a rideg számítás vonata. Akire fordul, úgy érzi, rögtön elgázolja.

Most vad birkózás következik.

Végigsodornak a szoba megriadó bútorai közt; tusázó lábuk felgöngyölíti a szőnyeget. Meghengergőznek az ágyon, lezuhanak a heverőre, s egyensúlyt veszítve: a szoba padlóján marakodnak. Villózó szőrű macskák ideges szerelemcsatája kezdődik így; de ez hangtalan; vagy csak koronként villan fel egy-egy sikoltás éle, s a szakadatlan lihegés az emberi test gépezetének hármazott munkáját jelenti.

Laura nem adja meg magát. Játszik a megháborodott himmel.

- Mit akar? Hiszen megesküdött: soha nőt nem ölel...

- Megszegem az eskümet... egy román lányért - hörögte a férfi.

- Igazán? - kacagott a remek bűvölő. - Csakhogy én nem engedem.

László eltikkad. Most könyörgőre fogja a dolgot. Imádja, Odaadja az életét is érte.

Laura csak rázza a fejét: nem, nem.

A fiú föllobban: mit! ha királyok kegyeltjét visszautasította, szerencsés lehet az a nő, akinek most kész a szívét odaadni. Ő csak egyszer szeret életében, az a szerelem vagy gyönyörű, vagy szörnyű lesz.

Ujra megrohanja a pompás vadat. Beleharap a nyakába. A lány eldobja magától, szitkozódik és kacag. Te háborodott magyar, hát nem birsch sorjára várni? Egyszerre mindent nem lehet.

- Eh, mit egyszerre? Az a pesti doktor itt ólálkodik az aranyakol előtt, attól félek: megelőz.

Ez sértés. A román lány szeme szikrát szór. Ököfbe szorítja kezét, ugrásra feszül - ilyen mer nekem mondani? Lángoló arca most még gyönyörűbb, elpirult, mint egy gyermek. Hirtelen felugrik az ablakpárkányra:

- Ha békét nem hagy, leugrom! (Esze ágában sem volt. Trükk.)

László megijed. Könyörög, ne haragudjék rá. Szinte leimádkozza az ablakból. Remek tornász a román; úgy ugrik, mint a zerge.

Lassan nyugovóra verődik indulatuk felkavart láng-tava. László egy székbe rogyik. Megsemmisül, cél nélkül. A cél előtt.

A román lány gyönyörködve nézi: haha, féltékeny Ozorayra. Sebaj. Sőt, ez a jó. Feszítsük a húrt, amíg csak lehet. Jó szimata olyan szerelmet sejtett, amilyent nem ad kétszer az élet. Szeretője lesz ennek a szép kölyöknek, de először megkinozza. Majd azután is megkinozza. És végezetül is megkinozza.

- Jó éjt. - Elbocsátotta kis beteg bolondját.

László összetépett idegzete gyötrelemmé tette az éjszakát. Vergődött az ágyán, mintha tüzet raktak volna alá. Reggel felé oly kimerülten kelt föl, mintha két napja gyalogolna.

Ozoray akkor éjjel lesben állt a sötét folyosón; megvárta, míg Bethlen kijön Laurától. Dühében marta az öklét és verte a falat: megelőzött a zsvány, megelőzött! Épen úgy átkozta szerencsésnek gyanított versenytársát, mint az őt.

A következő napokon ő fuvatott új ostromot. Laura most vele játszottá végig azt a komédiát, melyben László kifáradt, Az ostoba Ozoray durván meg is sértette nagy hevületében.

- Ki innen uram! - kiadták neki az utat.

Hiába zörgetett a kolléganő ajtaján, nem nyílt meg a templom ajtó.

Elkeseredésében egy másik nő után vetette magát. Odalenn lakott az, a Miramare-szállóban. Hideg, festett báb-szépség. Végiglakta Európa minden szanatóriumát, fürdőjét csak azért, hogy szabadabban tehessen eleget szerelmi vágyainak. Most állítólag valami huszárkapitány gyógyítgatja. De Ozoray vakmerően beállott másodiknak.

Őrületes züllésekkel akart könnyíteni beteg lelkén. Minthogy ez az asszony sem hajtott szavára, megalakította Cirkvenica betegeiből a TBC clubot: a Tüdő-Betegek-Clubját. Bejártak hetenként Fiuméba s a híres Grottában áldoztak Vénus Vulgívaga istennőnek.

Laura hallotta ezt.

Attól tartott, mindakét magyart elszalasztja. Azért egy hirtelen fordulattal határozott. Ozoray megbolondult, Bethlen elcsüggedt, a szítt láng alvóban - újra gyújtogatni kell. Titokban mindakét férfinak ugyanazon éj ugyanazon órájában adott találkozót, szobájában. Meglássuk, mi lesz a vége.

László boldog önkívületben várta az üdvösség éjszakáját. A bolondos Ozoray pedig egészen természetesnek vette, hogy megnyílik előtte az Aranyvár. Ez lesz a befejező nagy szerelem. Adósai már Fiuméig jöttek utána; maholnap összecsap feje fölött az ár. Váltói lejártak. Élete is.

Ezen a napon nem látták egymást.

A mondott órában megindult a két férfi a találkozóra.

A szanatorium alszik mélységesen. Mint az álmok gyilkolója, suhan végig László a folyosón, botorkál föl a sötét lépcsőkön. Odafenn a második emeleten, álmos villanyfény pislog, mögötte még döbbenőbb gyásszal foly össze a sötétség. Alig bír lélekzeni, szíve valahogy a torkába szorult. Ajka remeg, homloka tűz és verejték. Előtte pokoli lánggal lobog a Kéj.

Ugy oson a fal mentén, mint az árnyék. Szeme és füle átfinomul: mintha a falakon keresztül is látna, mintha nem hallott zajokat is hallana. Már csak pár lépés az ajtóig. Ott várja Venus a maga Tannhäuserét, bíbor barlangjában.

Kezét előrenyújtja - és ahogy a bemélyülő ajtónál lélekzetet akar venni a kopogtatás előtt, egy emberbe botlik. Ott áll az ajtó előtt Ozoray.

Mintha valami villámlott volna közöttük.

Hát te is a szeretője vagy? - hasít végig Lászlóban a düh és a fájdalom. Diadalodra hívott meg az a román Phryné? Na várj - ezt az éjszakát megemlegeted.

Ráugrott és nyakára kulcsolta a kezét. Ozoray rémülten védekezett, de hasztalan: László a lefutó lépcsőig vonszolta és lebuktatta a márvány fokokon. Félelmetes, tompa dübörgéssel zuhant a test lefelé. A falnak ütődve megállt. A doktor úr összeroncsolta féltőn ápolt arcát.

László egy szót nem ejtett. Visszament a szobájába, lefeküdt.

Laura hallott valami zajt az ajtaja előtt. De mire kinézett: az ügy már el volt intézve.

A hiú-bolond Ozoray káromkodva látta arca megcsufolását reggel a tükörben. Így nem mehet ki a világ elé, míg elégtételt nem vett támadóján. Párhaj? Nem érdemes. A sértésnek senki nem volt tanúja. Ezt csak úgy négy szemközt fogja elintézni azzal a drága úrral.

Ezen a napon nem mozdult ki szobájából, azt mondta: beteg. Délután sürgőnyt kap; valami rémhír lehet benne, mert összeroncsolt arca is belesápad. Két váltó alá hamis nevet írt, rájöttek, most következik a börtön. Nem! Átugrik üldözői elől a másik világba, mint az öccse tette. Jöjjenek utána!

Idétlenül kacagott, mert összetört arcizmai belesajdultak a fintorba.

Leveleket írt, elbúcsúzott a világtól. Megtöltötte browning-ját és várta az estét. *Ketten* megyünk, mormogta magában.

Tudta, hogy Bethlen mostanában lejár esténként a tengerpartra, a kis fekete móló fokához, onnan nézi órákhosszat a vízmezőt. Ott fognak találkozni utoljára.

Mikor az egész szanatorium vacsorára begyült az étterembe, óvatosan kisuhant az épületből. Leosont a park sűrű bokrai közt a tengerpartra. A fekete móló táján elrejtőzött és várt.

Holdatlan, szürke-sötét este volt; csak a víz villózott.

Nemsokára feltűnik távolról a Bethlen sugár alakja. Csöndesen jön a park útján lefelé.

Ozoray foga összecsikordul, a vére hevesen lüktet a halántékán. Megfogja zsebében az acél-markolatot: gyere selyemkölyök, várlak. Hirtelen tervek villannak át agyán; hogy is végezzen vele? Lesből löje le, vagy szembe toppanjon rá, hogy utolsó percében meglássa gyilkosa arcát? Még nem tudta eldönteni.

Ezalatt László elért a mólóhoz. Végigment rajta, s mint szokta, megállt a fokánál, nézte a vizet.

Ozoray fölemelkedett helyéből: pompás, úgy lövöm le, hogy a tengerbe bukfencezik. Koporsó sem kell neki, a hullámok eltemetik. Egy lövéssel kell vele végezni, hogy zajt ne csapjon. A második golyó az enyém.

Sötéten megindult utána a mólón.

Már csaknem biztos lövésre kapta, mikor Bethlen hirtelen hátrafordult. Meghallotta lépte zaját.

Ozoray meghökkent. Ez a bős ember ledobta a lépcsőn, a tengerbe is belemerítheti. Gyorsan végezni! Egy-kettő - rálőtt.

Bethlen riadtan ugrott elébe, hogy másodszor ne löhessen. A revolver csütörtököt mondott - ez a pillanat megmentette. Rávetette magát az orv támadóra, megragadta jobb kezét, hogy kicsavarja fegyverét belőle. Rövid, vad, néma dulakodás támadt, amely egészen a móló fokáig sodorta őket. Tűz és víz - rémlett László lelkébe; innen egyikünk nem menekül meg élve. Egy szerencsés csavarintással úgy feszítette saját fegyverét Ozoray nyakának, hogy a revolver eldördült s a halálra szánt ember hanyatt a tengerbe zuhant. Épen úgy, ahogy Bethlennel akarta.

A lövés halálos lehetett, mert a test nem adott jelt magáról. A hullámverés elsodorhatta s csak távol merülhetett föl.

Ozoraynak vége!

Megsemmisítettem! - zúgott László agyában a halálos ítélet.

Egy ideig megkövülve állt a mólón, várva a holttest fölbukkanását. Mikor csak nem akart jelentkezni, összerázkódott és ment a szanatóriumba, jelenteni az öngyilkosságot.

Mert Ozoray saját kezével lőtte magát agyon.

A hatalmas Therapia szobáin titokzatos rémülettel suhant át a halálhír.

- Tudtam, hogy ez lesz a vége. Óh, a marha! - kiáltott az óriás igazgató, Eördögh úr.

A szobájában három levelet találtak. Bejelenti öngyilkosságát. Rendben van. Tiszta dolog.

Holtteste felkutatására csolnakok szállnak a tengerre. Féléjjel keresik, hasztalan. Az Adria eltemette.

László nem szólt senkinek a tengerparti jelenetről.

Csak akkor rezzent össze, mikor valaki azt mondta:

- Két lövést hallottam akkor este. Ugy látszik, az első nem jól talált.

Pár hét múlva úgy elfeledték az egészet, mintha csak ujságból olvasták volna.

46.

De László lelkét fölforgatta ez az eset.

Miért akart engem megölni az a nyomorult? Hogy lebuktattam a lépcsőn? Nem tudta ezt másképpen megtorolni, csak ilyen briganti módra? Vagy engemet is magával akart vinni a tulsó partra. Érthetetlen bolond.

Megsemmisítettem! - zengett agyában újra az ítélet.

Most már nem ledérkedik Laura körül, nem fintorgatja jól ápolat pófáját. Odalenn a halak majd elvégzik rajta az utolsó simítást. Meg a víz, a jó sós víz. Minek is jönnek világra az ilyen rosszul sikerült figurák?

Csak Laura sejtette, hogy a két magyar között valami történt. Idegen lelke örült, hogy hazája egy ellenségét legalább tönkre tehet. Értéktelen volt, az igaz, de csak ellenség. Itt maradt a másik, az értékes. Most már ezt volna jó elmeríteni, ha nem is a tengerbe.

Minden bűvösségét rá bocsátotta a vívódó táltosfiúra, aki még mindig nem ismeri a nőt.

Április hónap ragyogott az Adrián; a szerelem és az öngyilkosság hónapja.

A tenger felől vérnyugtalanító szelek zendültek. A levegőben a pározó élet mámore megett. Ilyenkor az ember vagy remekműveket alkot, vagy gyilkol, vagy szeret az örülésig.

Egy ilyen lihegő tavaszi éjszakán hullott László tiszta lelke az érzéki szerelem vörös tavába.

Hosszan várt erre a félelmetesen édes órára, messziről érkezett hozzá; kimondhatatlan volt a beteljesülése.

Elbukott.

Elbukott, mint az Istennek áldozott Sámson, bűne tudatának egész súlyát viselve lelkén. De hamarosan el is merült skárlát ködében, annyira, hogy a másik életről, szent fogadalmáról már tudata sem volt.

Most ismerte meg a nőt, a nőstényt, Hermilan Laura tökéletes mintázatú karjában és remekbe formált ölében.

Nem is álmodta, micsoda égnyitó és pokoldöntő szenvedély sistereg ennek a kreol arcú leánynak a véreben. Mértéktelen volt és bájos, megdöbbentő és életrehívó, kurtizán és angyal egy személyben.

Vagy csak a szerelem naiv, újonc-katonája látta ilyennek?

László elől eltűnt a világ, csak egy asszonyi test lángolt előtte. Vallásos rajongással térdelt elébe, vagy hiszterikus rohamokkal vette birtokába. A kék rövid percében csalódott lelke végtelenné akarta hatalmasítani a pillanat mómorát; megkimélt ifjúságának minden erejét királyi pazarlással vitte az eleven máglyára: hadd lobogjon! S mikor ezerszer látta, hogy az újra kezdett gyönyör mindig csak a legelső mása, hogy végtelen vágyunkat elepeszti a véges beteljesedés, szinte sírva zörgette meg a határtalanság kapuját, hogy felköltse az aluvó Istent: Uram, add nekem a szakadatlan gyönyörűség emberfölkötti birni tudását; hadd legyen az én fiatal életem maga a Szerelem! Ne részekben lobogjon lángom, ne darabokban tördeljem a csókot, egy folyton tartó, s halálommal záródó nagy kábulat legyen megkezdett ölelésem.

Mint az egynapos rovar, létét minden pillanatával a teremő szerelemnek akarta szentelni. Nincs akarat, nincs művészi cél, nincs társadalmi kötelezettség, nincs bűn és nincs erény - csak egy van: szerelem!

Hermilan Laura méltó társa volt ebben a kárhozas lobogásban.

Ki tudta végteleníteni a véges perceket, úgy, hogy a csalódás lázában László néha emberfölkötti embernek érezte magát. A román leány kettős céllal szegezte forró teste élő feszületére a szép magyart: ki akarta venni jövő gyönyöreinek dús kamatát és alá akarta aknázni a táltosfiú életét. Akik ilyen vak bódulattal vetik magukat a kék tengerébe, mint Bethlen László, azoknak távolról már kong a halotti harangjuk.

Úgy érezték, átlobogják a világ valamennyi nagy szerelmesének emlékezeses tüzeit. Ha László Salamon király volt, Laura az „Énekek Éneké”-nek bájos pásztorleánya; ha a férfi

Sámson, a nő Dalila. Eljátszották Páris és Helena regéjét, vagy a római császárok és a híres hetérák tombolásait. László néha Napoleonnak mondta magát, Laurát Jozefinnek. Máskor Tamára cárnőt látta szerelmesében, aki száz ifjút öl meg halálos nászójuk után; ezt a román leány kéjesen kacagta: - bolond, nem is tudod, milyen igazat mondasz.

Éjszakájuk egybeszakadt a nappallal, napjaik szerelmes éjébe fúltak.

Ilyen szerelem még nem gyújtott máglyát az Adria partján.

László a rontó kéj kábulatából néha gyötrő önvádra riadt. Embert öltem! - zúgott be aluvó lelke álmába az ébresztő trombitaszó. Ozoray vére, akárhogy forgassam is a dolgot, kezemen és lelkemen szárad. Baj ez? Lehet, az. De most inkább nagyszerű impresszió. Nietzsche megmondta: Nagy embernek minden szabad. Én a világ vezérszellemi közé tartozom, magam szabok törvényt magamnak. Nyelvemen érzem az embervér sós-keserű ízét, összevegyül a kéj mézével, olyan opium, melytől félistenek szoktak mámorba rogyini. Oh, hogy kezd kivégtelesenülni üvegbe szorított óriás szellemem! Minden emberi érzést, indulatot, szenvedélyt, akár üdv az, akár átok, vagy kárhozat: átzúgatok az idegeimen, hadd lássam, micsoda dalt vernek ki rajtam ezek a démoni Paganini-k. Az aljas Pálmay mondta ezt; a gazembernek ez egyben igazat adok. Ismernem kell az élet titkának minden betűjét, hogy olvashassam sorsomat. A Hit lámpását gyújtottam meg siheder fővel; a plátói vágyakozásnak szegődtem apródjává; fölhágtam a Gazdagság szédületes ormára, és megszólaltattam a Művészet orgonáját. Gázoltam a rossz hír és piszkos gyanú sarában, míg sarkamat a Tébolyodás kutyája marta. Átéltam a kettős egyéniség borzongatóan érdekes misztikumát, voltam Hamlet egy örült pillanatban. Félállással állottam a Halál küszöbén; és kioltottam egy suta élet lámpáját. Most - a kéj tüzes szekeren vágatok az égbe, vagy zuhanok a pokolba. Én éltem igazán az emberi élet teljességét! Voltam Savonarola és Sándor pápa, Krisztus és Antikrisztus egy személyben. Voltam Adonisz és Hágár, Krózus és Apolló isten. Futottam árnyékom elől, mint a hazátlan Ahasver, és ismerem a démontól megszállott lelkek átkát. Jártam, mint Orpheus, az alvilágban, mint Dante a pokolban; gyilkoltam, mint az útonálló. Most, mint Buddha isten, az édes Nirvanának fekszem ölében.

Művész vagyok!

Ha majd egyszer végigjátszom életem hangszerén ezeket a roppant zenedarabokat: hogy hasad ketté ámulatában a hideg közöny sarki jéghegye, hogy forr a lelkesedés gőzévé a nemértés óceánja! Kövek és emberi szívek indulnak meg dalomra, mert én vagyok az Öröm és a Fájdalom, az Élet és a Halál, a Bűn és az Elragadtatás. Aki énbennem hiszen, ha meghal is, él...

Igy óriásította föl a szerelem Lászlóban a Nietzsche Übermenschét.

Mikor a kéj kezdett megszokottá válni, a román lánnyal egyetértően sodomai fogásokkal izgatták lankadó érzéküket. Zaklatott szenvedélyük túlcsapott az emberi korlátokon s már bizonyos démoni szint öltött magára. Hát csak ennyi volna az élet? - lázadozott a céljához nem érő fiú; én az istenek halhatatlan kéjére sóvárgom.

Ezt a még nem élvezett halhatatlan kéjt akarta Laura pompás testéből kicsikarni.

Hogy imádta ezt a lassan fogalommá fejlődő, meztelen testet! Hogy ismerte minden mozdulatának a báját, minden tapadásának a fokozódó hevét. Ugy hívta ezt a remek művet: Harmonia. Minden porcikája az egészért van, s ezer szépsége egy összeölelő nagy szépségegyetembe omlik. Igaza van Heinének: a nő teste az elragadtatásba jutott Atyaisten költeménye.

Végigszántotta ezt a buja talajt, hogy szép embereket hívjon életre belőle. Az amerikai Walt Whitman költővel énekelte: azért oltom és öntöm beléd magamat, asszony, hogy művészek, énekesek, hadvezérek, nagy gondolkozók és szép emberek végtelen csapata keljen életre

belőled. Mert tudd meg, ketten egy Isten vagyunk: teremtünk, beláthatlan nemzedéket; évezredek után vissza-visszatekintenek reánk a számlálhatatlan unokák: az volt a mi ősapánk, az volt a mi ősanyánk, dicsőség emlékezetükre.

Én, az ember, ezer és ezer másomat akarom látni szerelmünk varázstükörében, mint Macbeth látja a nyolcadik szellem-király tükrében a jövő királyok végtelen sorát. Élvezni akarom jövőm hatalmamat, e tengerbe omló nagy folyamat, már az ősforrásnál, látni akarom életem tartalmát. Mert minden pár ember új Ádám és új Éva; mind új emberiséget hív életre magából. Ezt a gyönyörű sokszorozódást akarom élvezni első hatványában - *gyermeket* szülj nekem, te gyönyörű hatalom!

De a Laura kábító heve és lenyűgöző szépsége nem az anyaság szent bölcsője volt, csak kéj a kéjért, gyönyör önmagáért. Olyan virág, amelyik egy tavaszon, egy nyáron virul, de soha nem újítja meg magát - elhervadásával nyoma vész. A nagy Meddőség szimbolumaképpen borult a maga bokrozó új másait kereső férfi életére; mint a szépség rejtett szigetén a fehérkarú Kalypszo nimfa borult Odysseusra.

Mikor a lány megértette a fiú vágyát, kicsinylően mosolygott:

- Kutjának és favágónak könnyen születik fia; ez nem művészet, állati kényszerűség. A *mi* gyermekünk szellemi lény: az emlékek, szép órák, fantasztikus éjek, lobogó érzések és szárnyas gondolatok halhatatlan sora. Ha maga művész: *én* vagyok jövő alkotásainak anyja; én formálom születő gyermekeit. Egy dal, egy dráma tovább él, mint tiz nemzedék. Az emberi leszármazottak degenerálódhatnak és kipusztulhatnak; a szellemi gyermekek, ha épen születnek, ezer éven át megtartják töretlen ifjúságukat, szépségüket. Nem ismeri a nagy Tolsztoj gondolatát: vannak tenyészberekek és vannak művészberekek; maga a nemesebbik fajhoz tartozik. Az istenek és hősök szerelméből nem emberek, hanem fogalmak születnek. Legyen rá büszke, ha én Gondolatok és Érzések apjává teszem...

László eltűnődött: gondolatnak szép, talán igaz is; de a gyermek a testbe öltözött szellem; a művészi alkotás - csak testetlen vágy és alaktalan szenvedély. Nincs benne vér.

47.

Junius közepén úgy lángolt a nyár, mint az égő katlan.

A szerelmi tobzódásban elhervadt fiú tikkadva hanyatlott szenvedélyeinek árnyékába. Úgy érezte magát, mint a versenyző: távolban célt tűztek ki elébe, s akármeddig rohan pályamezőjén, soha nem jut el céljához, mert az folyton fut előtte, körpályán. Ez az örült keringelés az ördög forgókomédiáján: elszédítette lelkét: s kábulva rogyott össze.

A román lány alattomos mosollyal akarta új ingerekre ébreszteni, új romlásokba ugratni. Mint a halálba hajszolt nemes paripát, szakadásig akarta űzni. László agyáról néha el-ellobbant a takaró vörös köd s tisztán látta maga előtt a szakadékot: ha még kettőt lép, bele fog zuhanni... megtorpanva hátraborzadt, ijedten kapaszkodva tisztábbik énjébe. De jött egy új forró sirokkó, újra mámorba szédült.

Egy délután, ahogy ott hevert kísértő démonával a fekete móló fokánál, valami távoli különös zúgásra ébredt figyelme. Valamikor hallotta már ezt a tompa zúgó morajt, fenn a levegőben. Most is a kék magasságból szűrődött le hozzá. Nyugtalanul ugrott föl és kémlelte a határt.

- Ugyan mit rémledezik? - nevetett Laura. - Nem a Jupiter madarát várja tán a felhőkből?

László most meglátta a levegő ércmadarát. Szárnya és teste megvillant a dél naptüzében.

- Ott van! - kiáltotta fölszakadó örömmel. - Ott repül a Szárnyas Ember!

Egy parányinak látszó repülőgép úszott nagy magasságban a tenger fölött. De szárnya zúgása lehallott.

Kimondhatatlan érzés özönlött föl a fiú véréből. Mintha gyermekálmainak tündérmadarát látná az olaszosan kék levegőben. Hogy úszik, milyen isteni fenséggel, mint a kibocsátott gondolat. Fenn, az örök tisztaságban, az örök fényben, az örök magasságban.

Ott repül a te lelked - sugta valami zúgó fülébe. Az ott a Szárnyas Ember, a te igazi másod, a zengő Lélek, az emberek fölé került Ember, az Isten lehulló része. *Ezt álmodta meg tebenned édes anyád...*

Óh csodás világ, álmaimban fölmerült jövő! Mikor repül az én lelkem így, fent, a világ fölött, szikrázó szárnyon, dallamos zengéssel, hogy minden földön élő egyszer legalább fölemelje rá arcát, a magasba nézzen? Mert *ez* az ember legszebb gesztusa: ez a csillagokba vetett tekintet.

A távozó, s a messzeségbe haló repülőgép úgy vonta magával, hogy szinte delejes hatalmat érzett: száraz lábbal menni a tengeren, utána, arra föl észak felé...

- Vigyázzon, beleesik a tengerbe! - kiáltott rá Laura, s megragadta hátul a két karját, hogy visszahúzza az élet porába.

László kábultan nézett szét. Lent áll a földön. Pedig az imént mélyen maga alatt érezte a világot.

Nyugtalan vágyakkal hagyta ott a tengerpartot.

Itt nincs többé maradása, Ogygia új szigetén, a szépkarú nimfa lekötő szerelmi nyűgében.

Sorsa kiáltott, mennie kell.

Az a repülő ember át fog szállani a rideg Karszt fölött, át a fakó Dunán és a ködbe hanyatlott szent város, Budapest fölött keringek mint a pogány magyarok visszajött turulmadara. Ércszárnya zúgására megáll egy pillanatra odalenn a robogó élet, s a kereskedő, a katona, az államférfi, a művész, a nő, a gyermek: mind *fölfelé* néz. Ez a csodás hatalom a magasban járók kiváltsága, fölfelé fordítják az ember arcát, mely mindig a röögökre néz és sirokat keres.

Ez a kép egészen kiforgatta magából.

Hazamegyek! Vissza, Budapestre!

Hasztalan volt a roppant igazgató úr önző marasztalása, a vendégek önzetlen kérése; hasztalan a Laura ravasz könyörgése: a szép kábulat véget ért, Tannhäuser kilép a Vénusz barlangjából és a királyi udvarban tisztább, magasztosabb szerelmekért övezi föl kardját.

Az érzéki mámor új szomjúságot ébreszt a tűzzel itatott lélekben - magasabb rendű gyönyörűségekért sóvárog.

És bizony a Laura két fehér karja lehullott a karcsú derékről, s az érzéki piros száj nem vetett több csók-szikrát az eltikkadt férfajakakon.

- Mikor találkozunk? - kérdezte halkan távozó szerelmét.

László mosolygott:

- Nem tudom. Talán akkor, ha majd Románia hódító katonái bevonulnak Budapestre...

Igy akarta, tréfás lehetetlenséggel, kifejezni azt: soha többé.

A román lány mosolya komoly felhőbe borult. Sötét szeme egyet villámlott, nemzetének vakmerő álmai beteljesülten vágtattak felé a közel jövőből - s megszorította a búcsúzó magyar kezét:

- Jó. Hát akkor találkozunk.

Mikor a fekete hajó elindult a cirkvenicai kikötőből, László fájdalmas örömet érzett. Ezelőtt kilenc hónappal összetörve vetette ki sorsa az adriai partokra; két álmot álmodott át ottan: a gyilkolás és az érzéki szerelem fekete-piros álmát. (Mert Ozoray mégis csak az ő akaratából halt meg.) Összeroncsolt lelke-teste fölépült, megedződött, s most új szárnyakkal repül vissza elhagyott erdőjébe. Egy halottat hagy a tenger mélyén, s egy ellobogott asszonyt a Therapia korridorján...

Fölnézett a sanatorium kifehérlő tömegére - úgy rémlett, a második emeletről valaki fehér kendőt lobogtatott a hajó felé.

48.

A zúgó főváros egy pillanatra megszédítette. A tengerparti csend után robajos volt ez az új élet nagyon.

A „Göncöl Szekér” tagjai közül Gyárfás, Gombos és Orgován várta. Madarász kint van Berlinben, legújabban az északi tenger egy szigetéről, Norderney-ből küldött képes lapot; most szeptemberben esküszik meg a milliomos ékszerész leányával. A nászutat híres fősvénysége sugallatára, előre teszi meg - egyedül. Ez Madarász.

Baráth már gyurja az új lelkeket Amerikában. Sok baja lehet, mert igen keserves leveleket ír. Ha nagyon hívnák valamelyik magyarországi eklézsiába, hazajönne. Állítólag most építi a második templomot; a földszintjét üzleteknek adja ki, tornyát fényképész műteremnek; belsejében pedig az Istent dicsérik. Amerikában össze tudják egyeztetni a szépet a hasznossal.

Hegedűs, a muzsikus, kiment Párizsba. Itthon csak gúnyolják; odakinn talán hamarabb megértik. Magyar művész jól teszi, ha külföldön szerez hirt magának: ha odakinn ráütik a hitelesség bélyegét, idehaza vakon imádják a magyarok. T. i. a zsidók.

Gyárfás egy hatalmas gesztus kíséretében bejelentette, hogy megalakította bizonyos Nagy György nevű ügyvéddel a magyar köztársasági pártot.

- A minisztérium persze betiltotta, ezért titokban szoktunk összejönni hetenként budai kis kocsmákban. Különben is a vidékre vetjük magunkat: Szeged és Debrecen a két főfészkünk, ott még vannak lelkes emberek. Nem adok neki tíz évet, grófok, arisztokraták, miniszterek, katonatisztek, nagykereskedők, sőt bankok állnak mögöttünk. Az eszme hódít. A dinasztíának bealkonyodott. Csak egy kis európai mozgolódás kell: kikiáltjuk a magyar köztársaságot. Akkor majd másképp lesz minden.

- Csak el ne vegyétek a budai házamat, - mondta László tréfásan.

- Mit! Felépítjük a Világ-Színházat! - tüzelt Gyárfás, - olyan hatalmas épület lesz, mint a római Colosseum.

A Világ-Színház említése fölzavarta lehiggadó multját. Ujra átzúgott idegzetén az eltombolt vihar. Ujra látta siralmas bukását nagy céljának meredekéről. Az érzéki mámor piros köde szétfoszlott: László újra szemben állt magával. Az álmodott „szellemi arisztokráciának” világ-szövetsége, az „új dinasztia” megalapítása, életének meghosszabbítása a halál után, világhírnevének fölguyjtása: mint a tegnapok tükrében tükröző délibáb-kép, újra fölrémlett, vádolóan,

előtte. Harminc éves ifjúsága, mint a nyergét ledobott és kantárját szakított ló, remegve nézett vissza rá céltalan vad rohanása után.

Az emberekre kell hatnia! Ezekre a szétszórt cserépdarabokra, amelyeket a nagy koronghajtó dobált szanaszét, sikertelen kísérletezései közben. Kövekből kell életre bűvölnie azt az új nemzedéket, amely nagyszerű futásán követni fogja, le nem szakadó, el nem maradó árnyékképen. De hogy lehet ezekre a Természet háztartásában haszontalan semmikre hatnia, a Természet megbízott fiának? Hogy értsék meg az ő más nyelvét, nem velük egy gondolatát? Óh, az elhivatott szellemek tragédiája mindig az össze nem hangoltság: soha nem egy dallamot zengenek korukkal...

Társadalmi átújulást nem lehet forradalmakkal kierőszakolni. A társadalom tömegekből, a tömeg egyénekből áll -: az egyének lelki gépezetét kell megmásítania, megfinomítania annak, aki a maga céljára akarja hangolni őket. Az egyént önzése vagy hiúsága szarvánál lehet megfogni, tehát nemtelen eszközzel kellene besározni nemes törekvéseit. Méltó ez a táltosfiúhoz, a Szárnyas Emberhez, a jövő királyához? Nem. Azt sem lehet végrehajtani, amire ifjúsága reggelén gondolt: hogy a mai Cézárokat saját fegyverükkel semmisítse meg, a katonai hatalmat átjátszva a szellemi dinasztiák emelésére és oltalmára. A tömeg vak, vezetni kell; a vezetők a vezetettekből élnek, a tömegnek pedig csak nyers fizikai hatalma van, szellemi ereje semmi.

Ez a szomorú meggondolás birta rá Bethlen Lászlót, hogy visszatérjen régi ideáljához: a *belülről* induló megnemesítéshez. Aki szellemi arisztokráciát s ennek vállain lelki fejedelemséget akar alapítani: ne a fórumon kergesse célja fantomát; inkább remeteként elvonulva, példájával fogja meg az élet pillangó-lelkeit. Az is kezdett előtte megvilágosodni, hogy arasznyi emberi élete semmi egy ilyen szent munkára; ő megindul, mint a sorstól hajtott golyó, amely veszteglő más golyókba ütődve: eleven energiáját azoknak adja át, megmozgatja őket, de munkájával élete szakad ki. Vagy: mint az ágyú felrobbanó puskapora, megsemmisül legnagyobb erőfeszítésével, de hatása kiröpitette azt a gránátot, mely messze tájék ellenséges városait gyújtja fel. Vagy: mint a szélről sodort virágpor, távoli sivár mezőket borít buja virágzásba, s maga meghal, mikor küldetése letelt.

Mikor álomszerű élete a halál kapujába lép, öntudata megsemmisültével kezdődik lelkének diadalmas uralkodása.

Csakhogynem ez oly kibírhatatlanul tragikus! Soha nem látni célunk végső tetőjét, soha nem fogni karunk közt a csalogató Sikert! A világi hatalmak győztes hadvezérei *látják, élvezik, élik* eldőlt csatájuk diadalát, a földi megistenülés minden mámora feszíti lelküket; de a szellemi harcok nagy vezérei soha nem látják meg azt az ígéret földjét, amely felé vezetik nemzetüket; eltűnnek a határon, mint Mózes, mint Álmos vezér...

Csak majd nagy idő múlva, elporladása után, gyúlnak ki tisztán látomásának betűi az égbolton és az emberek szívében. Elbukott harcának s nem értett lelkének nagyszerű emléke fordítja rá egy jobb kor tekintetét, s a szálló idő távolából megnemesülve visszaragyogó példája ejti majd térdre az embereket. Régi szó: a magas tornyot tövéből nem mérheted föl szemmeddel, menj tőle jó távol, megláthatod.

De hát édes anyám! Hogy számoljak be neki aratásomról, mikor a csűrbe takarítás csak évszázadok múlva lelik be? Ő szegény ebben az életben várja koronám fölragyogását; mit fog mondani halála órájában, ha pusztá homlokommal omlok le elébe? Óh, ez fáj, kimondhatatlanul fáj! Azt csinálni meg, aki legjobban bízott bennünk. Abban ölni meg a reményt, akinek élő reménye voltunk.

Igy kezdett Bethlen László előtt kibontakozni elhivatásának golgotajárása. A halhatatlanság útja a kinok keresztjéhez vezet s azon át a messze föltámadáshoz...

Mikor a fiúknak elpanaszolta a rá váró nagy tragédiát, azok nem értették meg. Ideges rémledezésnek gondolták. Az ízig-vérig művész Orgován lehurrogta: minek ez a gyerekes sopánkodás? ragadja meg a termékeny pillanatokat, hozza föl lelke tengeréből azt a gyöngyöt, amelyre véletlen rábukkan - a többire ne legyen gondja, sorsunk az istenek térdén fekszik. Ő megmarkolta az ószövétségi Sámson rettentő alakját, kiformálta, kőbe kényszerítette - itt van, megvan; akinek szem adatott a látásra: nézze, akinek lélek a csodálatra: csodálja; neki egy pár hónapi remek birkózás, szellemi torna volt. Megy tovább!

Elzárkózott az élettől budai palotájába.

Ott, a magányban, mint a fénykép az előhívó sötét kamarában, lelke lassan kezdette visszagyogni a ráhullott hatásokat. Most, hogy emlékei fátyolán keresztül látta: megóriásodott előtte a Quarnero és véges vize a végtelenség szimbolumaként határtalanodott lelkében. Élő óriásnak látta, aki harcolja örök harcát a rideg szárazfölddel, bögve harapdálja annak élő partjait. A Földcsillag átélt viharainak kolosszális képe rémitette: hogyan döccent ki ez a világűrben rohanó nagy gömb tengelyéből, egy másik rohanó világgal találkozásakor; a beborító nagy vizek elmozdultak medrükből, a szárazra zúdultak s medrüket új tenyészet, új ember ágyának hagyták hátra, míg elnyelték a régi, viruló életet. Látta a rohanó gömb fokozatos összezsugorodását, de látta felső rétegének a beletemetkező tenyészettől és a világűr hullócsillag porától való szakadatlan növekedését; ez a két ellentétes folyamat egyensúlyozta egymást. Látta a Föld belsejének izzó magvát, mely robbanó gázokat szül és sokszor átszakítja a szilárdnak hitt kérget, megmutatva pokoli hatalmát a riadó emberféregnek. Az Etna, a Vezuv, a Popocatepetl: hogy rakétázik néha, mikor a belső tüzek lakodalmat tartanak odalenn! Tűz ég milliom év óta a talpuk alatt; mi a tűz fiai vagyunk!

És látta magát ezen a tűz-víz gömbön, ahogy röpíti körpályáján a semmiségbe. Ott tapadt rajta láthatatlan bacillusként, aki a földet rágja s közben az Isten fiának álmodja magát. Hát nem nagyszerű s egyúttal nem komikus semmi az ember? Ha így távolról nézzük magunkat, gögünk égverő hegye hangya-túrássá törpül s boldogan szivjuk azt a földhöz tapadó gázt, mely „halhatatlan életünk” fentartója. Távoli csillagokra feszítjük szemünket és lelkünket; csodálatos intuícióval álmodozunk ottani testvéreinkről, akik mérhetetlen messzeségben épen így tűnődnek mirőlünk.

És látta a tenger partján azt a másik parányi lényt, aki a szerelem mámorával fogta le szemét, hogy befelé tekintve: minden kicsiséget óriásnak álmodjon. Egyszerre átváltak az arányok; az óriás világtestek égdiszitó szikrákká semmisültek; a pici emberek pedig világótátölő szellemekké óriásodtak. A szenvedélynek nagyító tükör a szeme, ahova néz: nem látott dolgokat láthatókká ígéz.

A két ember-félnek összetapadása: ugyanaz, mint két világtest egymáskörül keringő játéka. A Napcsillaggal, a Siriusszal, a vágató üstökösökkel: egy anyagból vagyunk! Testvérünk minden világ, mely leirhatatlan tömegével káprázatos utakat vág a mindenségben. Van ennél felségesebb gondolat? Ez az embernek isteni magára találása.

Megjelent előtte Hermilan Laura, az első beteljesülő szerelem. Gyönyörűnek látta. Démonisága tündérivé szelidült, a mindenható mámor sugárzott róla arany palást gyanánt. Azok a drága napok, azok a tikkasztóan édes órák, amelyek egyberingatták őket: most ragyogtak igazán az üdvösség fényében. Életének ez a kis szakasza, ez a bűvös sziget, lángolva uszott az addigi évek szürke tengerén. Most ismerte meg az elragadtatás Szent Hegyét, ahonnan beláthatatlan világokra röppen a lélek.

Feltoluló emlékei áradás-szerűen rohantak agyára, medrüket szakítva zúgtak a gondolatok, és minden felhőnél változóbban jöttek, tűntek a hangulatok. Érzései, távoli földrengések, meg rázták szívét, megrendítették nyugalma beálló tengerét; de ez a művészi nyugalanság maga

volt a teremtés időszaka. Alig birt formát adni egymást hajrázó emlékeinek. A képek, ötletek, gondolatok úgy tolongottak lelke kapujánál, mint a közönség a színház előtt; mind legelőbb akart kijelölt helyén felragyogni, mert odabenn már csöngettek.

Drága, hamvas dalok fakadtak képzelete fáján, leányszerű májusi virágok. Ringadoztak a ritmus művészi fuvalmában, ütemes ismétlésekkel igenlették az életet. Itt-ott fölarsant a mezők zöldjében egy-egy vérvörös rózsza, lobogó szenvedélyek dalba mentett emlékei. Különös, feketeszirmú virágok is nyíltak költészete pagonyában, a lélek szintje alól fölbukkant rejtelmek bársony csillagai.

Azután határtalan horizont nyitott e virágos parkon túl: a Végtelenség délibábját űző ember álom-terének. Ide már lehallatszott az óriás világtetek harmonikus zúgása, ahogy kiszabott pályájukat hasítják a hideg ürben. Itt már hullámozó menetben tünt föl a világtörténet ezer gyásza, ezer csodája, s az ős törvényszerűség partozta a látszólag iránytalanul tévelygő századokat. A nagy szellemek, mint álló üveghegyek tündökölték az örök napragyogásban: gyönyörű fároszai a térben ezerszer eltévedő nemzeteknek.

László ámulva bukkant a régi igazságra: a művészet anyja a szerelem. A vak Ámor a mi kapunyitónk: nem álmodott világokat tár föl előttünk.

De azt is belátta, hogy sokáig visszatartott szenvedélye átégette lelke vetítő lencsáját, szinte opalizálta, hogy a rajta keresztül surranó kép-sugarak száz és százféle színben tündököljenek. Szavai zengőbbek és szikrázóbbak, képei villámszerűbbek, gondolatai bazaltkő-zuhanásuak, érzései rakétázóbbak voltak, mint valamennyi kortársáé. Keleti búbáj és keleti bujaság remegett dalain.

Büszkén rejtegette lelke kincsházát. Ha majd egyszer kinyitja, hogy ámulnak a mást sejtő emberek!

49.

Teréz néni boldogan hallotta, hogy az öccse mostanában sokszor füttyöl, sőt dalol. Ez pedig mindig a jól végzett munka zárószimfóniája.

A fiú heteken át ki nem mozdult barlangjából, de szeme ragyogott, ajkán rejtett mosoly hullámozott végig.

- Megtaláltam magamat, - mondotta egyszer a nénjének. Teréz föloldó sóhajjal nyugtázta: hála Istennek.

Mikor egy ilyen teremtő-periodusa lezajlott, összehívta a „Göncöl Szekér” csillagait. A szőke Madarász is hazaérkezett magános nászútjáról, s minthogy fölhúzta Sáríkája ujjára az aranygyűrűt: istenekhez illő fenséggel hordozta nyakán tarajos csontgömbjét. Az izgága és izgékony Gyárfás bejelentette, hogy Pesten, Szegeden és Debrecenben áll a magyar köztársasági párt; rövid időn belül olyan dolgok történnek, melyekhez hasonlót három század nem látott. Sarkantyús csizmában járt különben s fekete haja úgy lobogott, mint a bolygó hollandi rémhajójának sötét vitorlája. Ahol ez megjelenik: bizonyos dinasztíának halált jelent.

Gombos Jóska örvendetesen hízik; Margarétát elfeledve, már egy másik kis leány után lohol, akit „márvány madonná”-nak keresztelt, dijtalanul. Szerelmének látható jele: a fröccsök számtani haladványban növvő sora.

Orgován mormogva hordozza nagyszerű ideáit. Új filozófiai rendszeren törí agyas fejét: meg akarja buktatni az abszolutumot; minden relativitás.

Közben pedig remek szobrokat farag a maga mulatságára.

László, pompás teával fölhangolva zenekarát, így szólt:

- Fiúk. Visszaemlékezve Gyárfás Bandinak egy régi ötletére, az a szilaj gondolatom támadt, hogy szimbolikusan meg kellene szerveznünk itt Pesten a szellemi arisztokraták vezérkarát; meg kellene választanunk a szellemi dinasztia királyát. Havonta egyszer vagy kétszer összeülnénk itt és gondolatokat cserélnénk. Rájöttem, hogy a nagy, átújító világmozgalmak ösztönösen szokták megérlelni gyümölcseiket; sietetni nem lehet, épúgy, mint nem lehet tavaszra hozni rögtön az őszt.

A fiúknak tetszett az ötlet.

Gyárfás szinte kukorékolva köszöntötte a kelő hajnalt; na, valahára! Kezdünk mozogni.

Elgondolta hevenyében, hogy a titkon megalakult köztársasági pártokat is be fogja kapcsolni ebbe a theoretikus mozgalomba, kifelé ható munkás szervekül. Ez lesz a theoria gyakorlatba való átvitele. De erről még nem szólt senkinek.

Megállapodtak az alakulás napjában, s boldogan osztak szét.

*

Péntek este.

A Bethlen-ház díszterme lefüggönyözött ablakaival rejti a benne lefolyó nagyszerű jeleneteket.

A terem olyanforma, mint egy kis országház. Egyik részében emelvény az elnökök számára, másik része padosorokba zárja a megjelentek sötét ruhás tömegét. (Itt táncolt valamikor Diamanto Ritta.)

Írók, művészek, tudósok, álmodozók és reformátorok gyülekezete ez. A „szellemi arisztokraták” válogatott kis csapata.

Nagyobbára ismerik már a Bethlen László gondolatát; fölvételkor esküt tettek a Bibliára, hogy avatatlanoknak soha semmit nem árulnak el. Most valahányan piros-fehér-zöld sávú selyemgombot hordanak kabátjuk bal-szárnyán; a gomb selymére aranyszálakkal három betű van himezve: VMH. Ennek a jelentése kettős. Kifelé, a tömegnek, azt jelenti: Vérünket Magyar Hazánkért. Befelé, csak a vezérkarnak, azt: Vesszen Minden Habsburg. Ezt a titkosabb jelentést csak a „Göncöl Szekér” tagjai tudják s a köztársasági párt néhány korifeusa.

László fent ül az elnöki emelvényen, körülötte a „Göncöl Szekér” négy csillaga. (Baráth Amerikában küzd, Hegedűs Párisban.)

Ünnepélyes csöndben nyitja meg az alakuló gyűlést. Rögtön utána elmondja az Esküt, amelyet a jelenlevők fölállva mondanak vele.

„Esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarország függetlenségének kivívásában minden erőmmel résztveszek. Esküszöm és fogadom, hogy a rajtunk törvénytelenül uralkodó dinasztia magyarellenes törekvéseit számon tartom és kedvező alkalommal megtorlását elősegítem. A szellemiség uralmát úgy hazámban, mint az egész világon akarom; a születésen alapuló és a vagyontól függő arisztokrácia helyébe a lélek nemességét állítom és vele, érte harcolok. Isten engem úgy segéljen, becsületelem úgy legyen az emberek között, ahogy ezt megtartom.”

Az eskü első felét Gyárfás erőszakolta ki; hosszas viaskodás után rá birta Lászlót, hogy Magyarország felszabadítását tegyék kiindulónak a nagy, internacionális szövetség gondolatához, mert e nélkül hiányzik az egésznek alapja. László mindig fázott ettől a „pártpolitikai” meg-

kötéstől, de a „Göncöl Szekér” többi tagja az energikus képviselővel szavazott. Így jött létre ez a kétarcú eskü.

László most szárnyaló szavakkal bontogatta ki jövő terveit; egy új világot emelt föl fantáziája a régi horizonjára, a Szépség, Jóság és Igazság gyönyörű uralkodása alatt. Ez a három fogalom mindig élt az ember lelkében, de sohasem értették meg igazán. A szépség alatt a formát sejtették, a jóságot a változó erkölcsi divattal tévesztették össze, az igazságot a párt-ember alkotta törvényekben keresték. Most az ezer élettől vajdó huszadik század meg fog tanítani bennünket arra, hogy az igazság nem az értelem, a jóság nem az akarat, a szépség nem az érzelmek síkjába vetülő ösztön, hanem a világrend hármasság tartó oszlopa. Az igazság nem értékelést jelent, hanem állandóságot; a jóság nem hasznosságot, hanem tartalmat; a szépség nem pusztán csillámot, hanem erőt. A Nap: igazság, mert emberi létünk örökkévalóságáig ott ragyog a világűrben; a Nap: jóság, mert életet teremt; a Nap: szépség, mert mindennek második jelentőséget ad, vagyis átszínezi a dolgokat. Az emberi lélek a Nap kiszakadt darabja, hevétől kelt életre itt a földön; tehát magában hordja a kibocsátó tűz minden attribútumát. Valahányan napot viselünk lelkünkben. Legyünk tehát olyan állandóak, olyan tartalmasak, olyan erősek, mint a Nap. Mi az emberi állandóság? A kitűzött célra feszülés: félre nem pillantás, nem ingadozás a tettekben. Mi az ember tartalma? Mélyen rejlő istenisége, szellemisége, amelyet végre szabadon kell bocsátani. És mi az ember ereje? Az, hogy saját képére formálja a roppant világot. Melyik embertípus fejezi ki legtisztábban ezt az Örök Embert? Az a lángelme, aki nem egyik, nem másik, nem harmadik irányban fejleszti ki kozmikus hatalmát, hanem együttesen valamennyit. A Napoleonok torzemberek, mert a három attribútum közül csak *egy*et, a szépséget, óriásították meg magukban. Olyanok ők, mint a túltengő testtagok, formátlanságuk elnyomja az egész erejét és harmóniáját. A művészek, a tudósok közt kell ezután keresnünk a Vezér Embert, mondjuk ki mai ideológiával: a Királyokat. Vajon nyomorultabb lesz olyan szellemek uralma alatt az élet, akik hármasság irányban emelik a nyomorúságtól levert embertömeget az emberiség magaslatára? Nem. A vérengző harcokat megfojtják, s így nem az erősek, nem a szépek, nem a jók pusztulnak el a népek vágóhídján, hanem - természetes kiválással - a csenevész emberek semmisülnek meg lassanként az egészséges élet őrlőköve alatt. - Mi, akik ennek a jövő világnak álmodói és építői vagyunk, hasonlítunk ahhoz az ősi emberhez, akinek legelőször villant gondolatába: a két lábon járás, a négy lábon járás helyett. Igen, most bennünk világosodott meg egy új lépésünk eszméje: ne két lábon járjunk ezután, hanem repüljünk, szellemi szárnyakon. Ennek a Szárnyas Embernek előrevetülő technikai képét láthatjuk a repülőgépen szálló *ma* emberében. Ez legyen a mi törekvéseink szent szimbóluma.

Hatalmas éljenzugás fogta keretbe László beszédét. A jövő Szárnyas Embere rémlett föl alakjában.

Most következett a magyarországi szellemi dinasztia szimbolikus megalakítása.

Mikor a lelkesedéstől izzó Gyárfás földobta a ragyogó kérdést; kit válasszunk fejedelmünknek? - az egész terem fölállva dörögte:

- Éljen Bethlen László.

Bethlen László, a vidéki magyar tüneményes szerencsés fia, elfogadta a jövő birodalmak egyik dinasztijának ősapai szerepét.

Hirtelen csönd támad.

Gyárfás egy biborpárnán letakart tárgyat visz a megválasztott fejedelem felé. Utána a „Göncöl Szekér” három tagja. A gyülekezet csak néz, csak vár: nem mindenki tudja, mi a befejezés.

Az emelvényen leveszik a takaró leplet a párnáról: kis arany korona ragyog a villanyfényben. Az ámulás halk moraja hullámszik végig a padsorokon; ah, tehát meg is koronázzák a szimbolikusan megválasztott királyt! A koronát egy előkelő hölgy ajándékozta a társaságnak, neve titok...

Gyárfás és Orgován illeszti László fejére a királyság jelvényét. Egyúttal lilaszínű palástot is öveznek vállára. Kezébe aranygombú fekete pálcát adnak.

Most a terem sarkából háromszoros fanfar harsan föl... mint valamikor a parkban odakint...

A terem összerezzen. Hátratekintenek: három egyenruhás ember fúja az üdvözlő jelt, hosszú egyenes trombitán.

Még azok is meg vannak illetődve, aki cinizmusuk rejtett övét felkötötték otthon és úgy jöttek el. Hiába, a színek és hangok hatalmas velejárói minden királyságnak.

Bethlen László gyönyörű alakja felségesen megnőtt a lilaszínű palást és az arany korona alatt. Ugy állott álmodott királysága küszöbén, mint egy arkangyal, szinte szárnyak lobogtak a vállain.

A tömeg önkénytelenül is hódolt előtte:

- Éljen a király!

Óh, ez a nap felejthetetlen...

50.

Egy este, ahogy László megy hazafelé, valaki ott áll a Bethlen-ház kapujában. Mintha várná.

Ügyet sem vet rá. Nyitja a kaput, menni akar befelé - az a valaki megszólítja:

- Nekem nem szabad bemenni?

Üde lányhang.

László csak most veszi szemügyre: csinos kis pesti arcocska, nevető kék szem, kalap alól kigöndörödő szőke fürtök. Egyszerű, de csinos ruha. Párizsban úgy hívnák: midinette.

- Kicsoda maga?

A lány huncutul kacag:

- Nem ismer a gróf úr? Pedig voltam én már itt egyszer... egy éjszaka.

Lászlónak csak elnyilik a szeme; mi az ördög? éjszaka? Ki lehet ez? Nem ismeri.

- Lais vagyok, ha tetszik. Ha nem tetszik: Király Kata.

Lais?

Egyszerre csak széthasad a múlt évek köde s kiragyor belőle az utcák lányának üde alakja. Most már emlékszik rá. Akkor éjjel, mikor édes anyja váratlanul megérkezett... nagy szümpozion volt nála, a fiúk mulattak... ő ezzel a kis fruskával bolondozott, verseket olvasott föl neki... elaludt... reggel kidobta. Most itt van megint.

A szellem „királya” találkozik a szerelem „koldusá”-val.

- Mit akar?

- Tudom is én. Csak idejöttem. Minden héten eljövök egyszer. De nem volt szerencsém találkozni - a gróf úrral. Most véletlenül megcsíptem.

Gróf úr... Megcsíptem... Olyan kellemetlen.

Pénzt vesz ki a tárcájából, odakínálja neki.

Lais, vagy ha tetszik: Király Kata, nevetve taszítja félre kezét:

- Köszönöm. Nem azért jöttem. Csak - látni akartam. Maga olyan jó fiú.

László nem tudott vele mire menni; ott hagyta. Kizárta.

De a kis utca lánya másnap este megint várt reá. Harmadnap este újra. És azután minden áldott este újra.

Ha László szólt hozzá, ő is fecsegett; ha nem: ő is hallgatott. Csak állt ott a kapuban, mint egy gazdátlan kis kutya.

Lászlót kezdte már idegesíteni ez a dolog.

- Nézze... ne álldogáljon itt minden este. Valaki észreveszi... a rendőr még azt hiheti - lopni akar, vagy valami rosszat -

- Jó. Hát tessék beengedni, - mondta Lais egyszerűen.

- Beengedni? Miért?

- Csak. Szeretnék... jó lány lenni.

Bethlen László most kezdett csak érdeklődni: hát maga rossz lány?

Lais különösen nevetett:

- Ugy mondják. Pénzért árultam magamat, mert nem volt senkim; nem értettem semmihez. De már megundorodtam ettől az élettől. Szeretnék... szeretnék olyan szép tiszta házban lakni, mint ez ni. (Rámutatott a Bethlen-házra.) Szeretnék jó lány lenni. Ne kunérozsanak mindig azok a rendőrök... a fene egye meg...

Ez rám akarja magát kötni, gondolta László, s becsapta előtte a kaput. Kizárta.

De Lais nem tágitott. Csak ott kuncsorgott, csak ott szédelgett a „nagy, tiszta ház” előtt. Minden este megvárta az urat, míg hazajön.

László gondolkozóba esett. Ne vegyem magamhoz ezt a kis elvetemült állatot? Hátha megmenthetem a jobb életnek? Hátha csakugyan „jó lány” lesz még belőle? Teréz néni mellé adom cselédnek, hadd vasalja ki az istentelenségét. A drága Bethlen grófné is hány ilyen bukott lelket emelt föl a mocsárból...

Ez döntött. Másnap este behívta a leányt.

Teréz néninek ugyan nehéz lesz az ügyet megmagyarázni, de már mindegy. Jézus is szóba állott a samariai asszonnyal.

A néni csak nagyot nézett, mikor „keze alá adták” a kisasszonyt. Miféle szerzet ez? Csalhatatlan erkölcsi érzéke bűnök szagát szimatolta a senki lányán. Nagyon fintorgatta az orrát; furcsa ötletei vannak ennek a Lászlónak - mióta beteg volt.

Hamarosan kirukkolt külön véleményével:

- Ne haragudj meg fiam, semmi célját nem látom ennek a dolognak. Utcáról felszedni valakit és betessékelni egyenesen a tiszta szobába - érthetetlen. Ki tudja, miféle.

László csillapította:

- Ejnye, néni, mi sem származunk fejedelmi ágyból. Ha velünk jót tettek, nekünk is illik jót tennünk másokkal. Bethlen grófné is így szokta. A lány itt marad. Pont.

Teréz néni vállat vont; nekem nyolc; csak azután baj ne legyen belőle.

Lais, vagy polgári nevén Király Kata, szépen elhelyezkedett a nagy palotában. Hízelt jobbra, hízelt balra; Teréz néni minden szava szent volt neki: tüntető örömmel teljesítette parancsait. Dalolva kelt és dalolva feküdt. A komor ház halottas csöndjét élet zajával töltötte meg. Olyan volt, mint a kanári madár a szerzetes cellájában.

Teréz néni gyanakodó szemmel kísérte minden mozdulatát. Jó, jó, most még játszod az ártatlan angyalt, de egyszer úgymint csak kiütközik belőled az ördög. Ismerem én a gyökereidet.

Résen volt: mikor csapjon le rá.

A lány duruzsolva keringelt körülte, mintha a legjobbat tenné föl róla. Nem haragudott meg semmi zokszóért; a kis szitkok lepereregtek bőréről, mint a vízcseppek a liba tolláról. Műmolt és ment tovább.

Ravasz kis szeme mindig nyitva volt. Egy vendég be nem jöhetett, egy ajtó ki nem nyílhatott, egy szék meg nem zörrenhetett anélkül, hogy észre ne vegye. Mintha valami nagyon fontos kiküldetésben járna: mindent megfigyelt.

László, munkától fáradtan, sokszor felüdült szabad szájú fecsegésétől. Mint a természet gyermeke, Lais mindent a nevén nevezett. Ez adott lényének valami kölyökös bájt. Hálásan, hízelt sündörgőzött ura lábánál, mint az alattomos macska.

László nagyon örült, hogy kiemelte a mocsárból.

Pedig jobb lett volna, ha benne hagyja.

51.

A szimbolikusan megalakult magyar „szellemi dinasztia” egyre szélesebb körökben gyűrűzte szét hatalmát. Összeköttetést szerzett a világ minden népével. Esperanto nyelven röpítette szét elburkolt programját, amelynek Tokióban épűgy voltak hívei, mint New-Yorkban, Skandináviában épűgy, mint Kairóban.

Nemzetközi iroda fűzte össze a szétfutó szálakat. Művészek, írók, hirlapírók, tudósok, tanárok, papok és diákok állottak az új eszme szolgálatába. Különösen a diákok lelke volt jó talaj az elhintett magvak megfogamzására; akik az esperantó nyelvet tanulták, akarva nem akarva belesodródtek az új dinasztíát áhító „arisztokraták” világáramlatába.

Oroszországban, egy ábrándos gyűlekezet, mely félig vallásos szekta volt, félig politikai tömörűlés, gyönyörű memorandumot intézett a budapesti elnökséghez; világszabadságról, minden szolga nemzet felébredéséről szólt az ének. Amerikából a Pensylvániában prédikátoroskodó Baráth Mihály írja, hogy ott is megalakult tizenöt városban a „szent szövetség”, még pedig bibliai alapon, mert a népek az „Isten országának” eljöveteletét sejtik ebben az új „vallásban” (ott már vallás volt a neve); az anglikán egyházból is sokan csatlakoznak a „szentlélekisták”-hoz; így nevezik angolul őket. A millennista felekezet egyik száguldó papja arról értesíti Budapest elnökét, hogy ők már húsz év óta vallják ezeket az igazságokat. Berlinből olyan hírek szivárognak, hogy ott titkos társaságok erősítik az új eszme világkapcsolatát; állítólag már filozófiája is volna ennek a törekvésnek. Párizsban a nihilisták és

anarchisták akarják lefoglalni az új mozgalmat; Bethlenék annyira meghökkentek ettől, hogy lefújták az ottani szervezést. Hegedűs, a muzsikus írja: már a párisi és a szentpétervári rendőrség is sejt a dologról valamit... óvatosan kell mozogni.

László szinte megijedt attól, amit csinált. Egy pici gyujtót meggyújtott Budapesten, s alig néhány év alatt Amerikáig, Oroszorszáig, Párisig ér a lángja. Nagy dolog ez!

Gyárfás ellenben csaknem a robbanásig hevült a világhírek hallatára.

- Mit mondtam, fiúk? Nem megmondtam, hogy kizökkentjük tengelyéből az öreg földcsillagot? A huszadik század nagy dolgokkal viselő. Olyan világdráma zúg le nemsokára fölötünk, hogy a Mars csillag vérbe-pirosba borul tőle. Ebben a drámában a kis magyarság viszi a főszerepet. Ez örök büszkesége lesz Budapestnek. A „Göncöl Szekér” megindult az égről, lehajlott a földre, hogy azután lángolva rohanjon körül a meggyult horizonon.

Madarász, a boldog férj, csak huzogálta vaskos orrát és borzolgatta szőke taraját; vigyázat, óvatosság, a disznóláb is elsülhet. Nem jó a fennálló Rend ellen veselkedni... Ami biztos, biztos: jobb ma egy osztrák-magyar monarchia, mint holnap egy magyar királyság, vagy köz-társaság.

Leintették: ne ingasd az optimisták hitét; csak az impotens férfi pesszimista... Erre aztán elhallgatott.

László, magános óráiban, elvonultatta maga előtt a lefolyt tíz évet. Mennyi érdekes napja volt, mennyi meglepetése, mennyi harca, és milyen váratlan eredménye! Amiről gyerekfővel álmodozott: a Szárnyas Ember víziója, ime, kezd valóra válni. Lelke, mint a kibontott szárnyú sas, világrészeket röpül át, keresztülszáll a nagy Óceánon és ismeretlen népek égboltozatán írja le a titkos jeleket, amelyek a közelgő nagy idők óráját jelentik. Ha merészen akarna szólani, azt mondhatná: mozgatja a világot. Óriási gondolat. Nem egy élet, egy évezred is kevés volt eddig hozzá; s most, e csodás időkben, tíz év alatt sikerült neki. Bűvös hatalma van: hat ujjal jött a világra, táltosfiúnak született...

Óh, édes anyám, te drága kis paraszt asszony, te még nem látod fejemen szimbolikus királyságom koronáját... de jöhet idő, a te szemeid is megnyílnak a nagy fényre, és akkor elmondod: „ez az én gyermekem, akiben nekem kedvem telik.”

Bethlen László ambíciójának egy sarkantyúja volt: az a vágy, hogy anyja fiatalkori álmát beváltsa. Ha ez sikerül: boldogan adja vissza lelkét teremtetőjének...

Csakhogy - a kelő nap mindenkinek szemébe süt.

Az Ausztria jármát húzó magyar kormány tudta már, hogy a vidéken köztársasági pártok alakulnak és lappanganak. Ettől a dinasztia-ellenes mozgolódástól úgy fáztak a jó „történelmi nevek”, mint a jeges víztől. Hogy lehet megbántani az áldott jó öreg királyt, még csak gondolatban is, azzal, hogy a Kossuth lázas álmát akarják betegfejű emberek tovább álmodni? Ki kell őket józanítani, el kell zárni valami hűvös helyre, hogy felocsudjanak egészségtelen mámorukból.

Bethlen László minden lépését figyelte a rendőrség, mióta az elegáns és korhadó Pálmay bemártotta. Csakhogy nála nem politikai, hanem ethikai bűnöket szimatolt. Annál nagyobb volt a rendőrfőkapitány megdöbbenése, mikor bizonyos „jól értesült” helyről azt a hirt kapta, hogy a Bethlen-házban, havonta, az első péntek éjjel, titkos politikai összejöveteleket tartanak, ahol szörnyű dolgok történnek.

Ez a hír a kis Lais, vagy ha tetszik, Király Kata kisasszony révén jutott el a rendőrségre. Katát a nehezen felejtő Pálmay fizette meg, fogadta fel, hogy hizelegje be magát a Bethlen-házba és figyelje meg: mik történnek ott péntek éjszakákon?

Az utca lánya becsületesen megoldotta feladatát. Kiszimatolt minden titkot; egy péntek éjjel pedig sikerült neki megbujnia az elnöki emelvény dobogója alatt, amelyet szőnyeg takart le, s onnan hallgatta végig a V M H esküt, a szörnyű jelszavakat, Bethlen László beszámolóját a mozgalom világhatásáról; a következő összejövétel napját jól megjegyezte és Pálmay útján eljuttatta a rendőrségre.

A mondott péntek este titkos rendőrök lopóztak a Bethlen-udvarra, hátulról, a park felől, a szomszéd ház udvarából. Megbujtak és vártak.

Tizenkét óra tájban együtt volt a társaság.

Bethlen László épen az amerikai mozgalmakat jelentette, mikor váratlanul fölpattan a nagy terem bezárt ajtaja s egy csomó titkos rendőr rohan be, előreszegezett revolverrel.

- Senki se mozduljon!

A vezető biztos előveszi hivatalos irását, felolvassa a fennálló kormányforma, törvényes rend és törvényes uralkodó ellen törő titkos társaság letartóztatására kiadott parancsot. Felszólítja az urakat, ellenállás nélkül engedelmeskedjenek.

Mintha a boltozat szakadt volna rájuk, úgy állottak ott az új világrend apostolai.

- Árulás! - zúgott fel valakinek a szájáról. - Elárultak bennünket.

László hökkenve néz végig emberein, barátain: ki volt az a lelketlen? De csak rá szegeződő, megdöbbszent szemeket látott.

(Lais, vagy polgári nevén Király Kata, épen e pillanatban oszon ki a ház kapuján. Bevezette a rendőröket, s most szépen kerekét old. Teréz néni alszik rendületlen.)

Itt minden ellenállás hasztalan. Ismerik a neveket. Rövid szóváltás - megadják magukat. Egyenruhás rendőrök érkeznek; minden tagot igazoltatnak; azután autókra ültetik őket és hármanként beszállítják a rendőrkapitányságra.

Igy bukott hanyatt másodszor is diadala ormáról Bethlen Bakó László.

*

Az ügyet oly vastag titok-lepedő takarja, hogy még a jó szimatú ujságírók sem látnak rajta keresztül. Nehány ember eltűnt a közélet szinpadáról - ki az ördög veszi észre a nagy tolongásban?

Pálmay, multjának fekete batyujával, vidékre huzódott; legutóbbi szerelme, az agg művésznő, végső nyugalomba vonult, így megszűnt az érzelmi kapocs, amely Budapesthez fűzte. Azonkívül bizonyos egyének oly fenyegető magatartással gyűrűztek körölte, hogy tanácsosnak tartotta a levegőváltoztatást. A magyar „vidék” még mindig jó dsungel, évekig rejtőzködhettek benne az úri betyárok.

Ő tehát nem igen szellőztette a Bethlenék ügyét.

A Lais fecsegésére nem sokat adtak azok, akiknek fontosabb volt a lány formás teste, mint formátlan lelke.

Tömérdek jegyzőkönyv megírása, végenincs kihallgatások lejátszása után ítélkeztek a „hütlenek” pörében.

A Bethlen László vezetése alatt álló „titkos és államellenes társaságot” feloszlatják, megsemmisítik; tagjainak névsorát állandóan szem előtt tartja a rendőrség. A vezetőket kitiltják a főváros területéről tíz évre, polgári jogukat addig nem gyakorolhatják. A köztársasági párt két vidéki fészket fölperzselik, irataikat lefoglaltják, a tagokat szétszórják a világ négy tája felé.

Bethlen Lászlót hat havi fogság után szabadon engedik, de új tartózkodási helyeit mindig be kell jelentenie, mert rendőri felügyelet alatt áll.

Gyárfás Endre képviselőt pedig megfosztják a mandátumától.

- Éljen a független Magyarország! - kiáltotta a javíthatatlan kis mérges ember. Ezért a dacoló kukorékolásáért, amelyben lázítás „jelenlétét” állapították meg, kemény összeget kellett büntetésül lefizetnie.

Ő csak könnyen vette a dolgot; de Bethlen Lászlót felzaklatott idegzete új katasztrófa felé sodorta.

Ilyen szégyen, ilyen megaláztatás! Azért, mert hazája szabadságáról mert álmodozni s mert a szellemet hatalmasabbnak hirdette a monarchák szuronyainál! Hiszen a vak is láthatja, talán ő maga is belátja már, hogy a monarchák összetapossák a szellem fölgerjedéseit. Miért hát ez a szélmalomharc?

De a világ mozog, zugott a közelgő viharok előző szele lelkébe, azt nem lehet megállítani, vagy paragrafusokba kötni. Ő pedig a világ világosságának fia, aki mindig hajnal felé fordult arccal megy a támadó nap elé. A Szent Lélek lovagjának nem lehet jobbra vagy balra kitérnie: az ő útja sugáregyenes.

Azt a pár napot, amely kitiltásának határidejétől elválasztotta, nagy lelki harcban tusázta át. Halántékán megöszült szép fekete haja. Megöregedett.

Most már hová? - kérdezte megbántott lelkétől. Talán ki, Párisba, vagy a szabadság hazájába, Svájcba? Mit kezdjen idegen ég alatt, mikor csak magyarnak született? Nekünk itt kell élnünk, halnunk, ezen a kis bekerített földdarabon.

Budai házát eladta potom áron; sok volt már rajta az adósság. Sirva búcsúzott tőle, mert hiába: életének legszebb és legszomorúbb napjait ott élte át.

Teréz néni, mint az álmából fölvert gyermek, panaszosan zokogott: hát miért kellett ezt a gyönyörű életet eljátszanod, szerencsétlen fiam? Ur voltál, gazdag voltál - most? odalenn vagy a porban. A szerencse csak egyszer szokott ránk mosolyogni.

Nem Lászlót siratta: önmagát; elveszett jólétét, nyugalmát. Most már kezdhetik elülről; Veress úr megabroncsolt lábbal zörömbölhet a gyárba, ő pedig vakká varrhatja öreg szemeit. Hja, ilyen az élet...

László egy szomorú reggelen összerakta kis holmiját, felült egy fehér lovas egyfogatúra, s a lármázó hétköznapi élet morájában e szárnyatlan táltos röpitette ki a pályaudvarra.

Édes anyám... dobogta, verte szive riadozva. Mit mondasz, ha majd megállok előtted siralmas vereségem gyászával? Óh, be szégyellem magamat.

A vonat megindult. Vitte hazafelé, új sorsa ködébe.*

— * —

* A táltosfiú életének utolsó részét az ÚJ EVANGELIUM című regényében írta meg a szerző.